

**ACTA
ACADEMIAE
VELEHRADENSIS**

ANNUS XIII

FASC. 1.

OLOMUCII 1937

SUMPTIBUS ACADEMIAE VELEHRADENSIS

ACTA ACADEMIAE VELEHRADENSIS

Eduntur annuatim in quatuor fasciculis. Subnotatio pro anno 30 Kč, pro externis 40 Kč.

Redactores: Prof. dr. *Jos. Vašica*, msgre *Frant. Jemelka*, prof. dr. *Josef Matocha*, dr. *Vincenc Pořízka*, collaborantibus professoribus Collegii theologiae facultatis a ss. Cyrillo et Methodio, Olomucensis.

Redactio: *Olomouc, Úřednická 7.* – Administratio: *Olomouc, Salesianum.*

Auxilium in edendis Actis promiserunt: Prof. dr. Franc. *Grivec*, Ljubljana; dr. Jos. *Slipyj*, rector Academiae Leopoliensis; prof. P. Sev. *Salaville*; prof. dr. M. *Jugie*; dr. Georgius *Hofmann*, S. J., prof. Pont. Inst. Orientalis Romae; prof. *Aman*, S. J., professor Pont. Inst. Orientalis; dr. Theophilus *Spáčil*, prof. Pont. Inst. Orient. Romae; dr. Thomas *Kurent*, S. O. Cist., Stična, Jugoslavia; dr. Andreas *Živković*, prof. univ. Zagreb; dr. Rochus *Rogošić*, prof. theol. Makarska; dr. Ignatius *Świrski*, prof. univ. Wilno; dr. *Špùrek*, prof. theol. Obořiště; dr. Ant. *Salajka*, Praga.

Contenta in fasc. 1 :

	Pag.
Dr. Fr. <i>Grivec</i> , De versionibus palaeoslavice Vitarum Cyrilli et Methodii	1
P. G. <i>Hofmann</i> , S. J., Testimonium ineditum Andreae archieppi Rhodi de Marco Eugenio	13
Dr. Th. <i>Kurent</i> . Exegesis Mt. 16, 18 sequ. apud Studitas, praesertim s. Theodorum	20
Dr. V. <i>Pořízka</i> , Bhagavadgîtâ eiusque doctrina de bhakti	27
Princ. Petrus <i>Wolkonsky</i> , Exarch Leonid Fedorov (russice)	34
Dr. Andreas <i>Iščak</i> , Congressus unionisticus Leopoli	44
Recensiones: <i>Heiler</i> , Urkirche und Ostkirche (<i>Grivec</i>), <i>Mersch</i> Emil, S. J., Le Corps mystique du Christ (<i>Grivec</i>), <i>Salajka</i> , Nauka východních bohoslovců o vykoupení (<i>Pořízka</i>), <i>Dąbrowski</i> , Królestvo Bóže a Kościół (<i>Pořízka</i>), <i>Kwiatkowski</i> , Zjawiska naukowego okultyzmu a nieśmiertelnóść duszy (<i>Pořízka</i>), <i>Starodworski</i> , Tragedja cerkwi prawosławnej w ZSRR (<i>Pořízka</i>), Dr. W. <i>Kwiatkowski</i> , U kolebki chrystjanizmu (<i>Hudec</i>), Dr. Fr. <i>Cinek</i> , Velehrad víry (<i>Neumann</i>), <i>Pořízka</i> Dr. V., Solovjev a církev (mj)	48
Ephemerides, libri recepti	62
Varia. Relatio de conventu generali Academiae Velehradensis	63
Memento mortuorum	64
Dr. Josef <i>Matocha</i> : Relatio de Academia Velehradensi (proposita in VII. Conventu Velehradensi 1936)	66

Acta Academiae Velehradensis

Tomus XIII.

A. D. 1937.

Fas. 1.

REDACTIO: OLOMOUC, SALESIANUM, RČS.

Num. ord. 240/37.

IMPRIMATUR

Olomucii, 15. III. 1937.

† LEOPOLDUS, archiepiscopus Olomucen.

DE VERSIONIBUS PALAEOSLAVICARUM VITARUM CONSTANTINI ET METHODII.

Dr. Franciscus Grivec, univ. prof. – Ljubljana.

Palaeoslavicae *Vitae Constantini (Cyrilli) et Methodii*, etiam *Legendae Pannonicae* dictae, non solum potissimus fons historiae et theologiae ss. Cyrilli et Methodii sunt, magnae auctoritatis historicae atque magni in litteris pretii, sed etiam inter gravissima litterarum christianarum antiquiorum documenta numerari possunt. Ob magnam auctoritatem historicam hodie iam praefertur terminus *Vitae*; nam sensus hodiernus *Legendae* dubia de valore historico involvit. Sine dubio iam constat has Vitas exeunte saeculo IX. exaratas esse (a. 870--886). Codex antiquissimus *Vitae Methodii* quidem demum saeculo XII., *Vitae Constantini* vero demum saeculo XV. scriptus est, attamen in utraque Vita plurima adhuc vestigia textus primigeni existunt. Tanta harum Vitarum antiquitas difficultates non parvas historicas ac grammaticas parat.

Longe maior pars virorum doctorum, praesertim historici et theologi, hisce gravissimis fontibus non nisi mediantibus versionibus uti possunt. Rari interpretes harum Vitarum vero laborem non medio-crem subeunt, praepimis illis locis, ubi textus vel corruptus est vel difficultatibus grammaticis, historicis, theologicis obscuratur.

Ideo quaestio de fideli versione Vitarum Constantini-Cyrilli et Methodii momenti non parvi esse videtur.

Annis 1934—1936 in *Vitis Constantini et Methodii* (V. C., V. M.)

multas inveni citationes e s. Scriptura et liturgia et scriptis s. Gregorii Nazianzeni depromptas, ad veriorem harum Vitarum interpretationem plurimum conferentes. Versionem novam slovenicam parando¹ varias versiones recentiores cum textu palaeoslavico comparabam. Liceat mihi itaque quaedam de versionibus harum Vitarum proferre:

I. De editione atque versione Vitarum Constantini et Methodii quaedam regulae generales.

II. De versionibus latinis doctoris Francisci *Miklošič*.

III. De versione latina professoris Francisci *Pastrnek*.

IV. De versionibus doctorum *P. Lavrov*, *J. Stanislav*, *J. Vašica*.

V. De versione gallica doctoris Francisci *Dvornik*.

I.

Anno 1935 „Commissio edendis fontibus cyrillice scriptis de ss. Cyrillo et Methodio“, ab Academia scientiarum Bulgarica instituta, dirigentibus doctoribus *M. Popruženko* et *St. Romanski* edidit *Conspectum bibliographicum fontium slavlicorum cyrillice scriptorum de Cyrillo et Methodis* (Библиографски прегледъ на славянскитѣ

¹ *Fr. Grivec*, *Žitja Konstantina in Metodija*. Celje 1936 (ed. Družba sv. Mohorja): I. Introductio de ss. C. et M. et de fontibus (pg. 1—46). — II. Versio Vitarum palaeoslavicarum Constantini et Methodii atque latinae Vitae s. Cyrilli cum translatione s. Clementis (pg. 47—120). — III. Adnotationes (pg. 121—148).

De quaestionibus grammaticis et theologis in Vitis palaeoslavice ss. Cyrilli et Methodii tractabam in sequentibus dissertationibus:

De ss. Cyrilli et Methodii ad Photium relatione. *Bogoslovni Vestnik* (B. V.), Ljubljana 1933, pg. 245—252.

De historia biblica ss. Cyrilli et Methodii. *B. V.* 1935, pg. 1—32.

De sponsalibus s. Cyrilli cum Sophia. *B. V.* 1935, pg. 82—94.

De honoribus proavitis s. Cyrilli. *B. V.* 1935, pg. 211—213. Cum gravi supplemento de eius sponsalibus mysticis.

De fragmento biblicae versionis Aquilae in Vita Constantini-Cyrilli. *B. V.* 1935, pg. 213—216.

Originalnost sv. Cyrila in Metoda. *Jugoslovenski istoriski časopis*. (J. I. Č.), Beograd 1935, pg. 52—75. Addito conspectu lingua russica.

Viri (fontes) *Žitja Metodija*. *J. I. Č.* 1935, pg. 336—351. (Conspectus lingua russica).

K novi izdaji *Žitja Konstantina in Žitja Metodija*. *J. I. Č.* 1935, pg. 455—461. (Conspectus lingua gallica.)

O virih *Žitja Metodija*. *J. I. Č.* 1936, pg. 101—105.

кирилски източници за живота и дейността на Кирила и Методия. Софiя 1935), quem conspectum multis slavistis miserunt, rogantes, ut editoribus consilia et observationes communicarent. Huic desiderio Academiae Bulgaricae satisfeci articulo publico in *Jugoslovenski istoriski časopis* (Beograd 1935, pg. 455—461). Liceat mihi ex illo articulo quaedam hic repetere, additis novis observationibus. Ad multa enim, quae editionem fontium spectant (hic praeprimis ed. Vitarum C. et M.), etiam interpretes in versionibus exarandis attendere debent.

1. Quinam codices Vitarum C. et M. optimi sint? De Vita Methodii sine dubio codex ecclesiae Moscoviensis, Uspenski sobor dictae, e saeculo XII omnibus aliis longe praeferendus est, nonnumquam etiam illis locis, ubi ab omnibus aliis discrepat, e. gr. *Enos* in 1. c. V. M. — Inter codices Vitae Constantini eminent: 1. Codex monasterii basiliani s. Onuphrii Leopoli e saec. XV., quem *Miklošič* potissimum secutus est; 2. Codex Academiae ecclesiasticae (Duhovnaja Academia) Moscoviensis e saec. XV., quem *Lavrov* aliis praefert; 3. Duo codices Vladislavi Grammatici ex eodem saeculo.

2. In editionibus et versionibus accuratius notandi sunt loci biblici. Dolendum est post 90 annos, ex quo attentio scientiae ad Vitas C. et M. conversa est, tam multas citationes biblicas slavistas et theologos latere. Quae negligentia multis erroribus locum dabat. In mea versione slovenica (vide supra notam 1. ad marginem) plurimas citationes novas notavi. Slavistas et theologos rogo, ut meas adnotationes suppleant. Meis auditoribus in universitate Ljubljanae iuvantibus, postea detegi gravem citationem biblicam Sap. 4, 10 (cf. 4, 14) in c. 17. V. M.: „quoniam sic Deo gratus et amatus erat, appropinquabat tempus pacem accipiendi“ (cf. infra c. IV. huius dissertationis, ad Lavrov). In precibus ad s. Methodium in eodem capite verba „qui digne vocatione nostra vixerimus“ alludunt ad Eph. 4, 1. Alia pauca addidi in *Jugoslovenski istor. časopis* (Beograd) 1936, pg. 101—102.

Citationes biblicae ad verum textum statuendum atque verum sensum eruendum non parum conferunt. E. gr. in c. 1. V. M.: *Enos* (Gen. 4, 26), *Henoch translatus* (Hebr. 11, 5; Eccli 44, 16), *upase, raspase* (de David; Ps. 77, 71—72), *mansuetudo* David, desertum *inaquosum*, Abraham *amicus Dei*, ut infra accuratius me-

morabo. — Citationes saepe liberae atque e variis locis biblicis compositae sunt. E. gr. gravissima verba de *Sapientia coniuge* (Sap. 10, 9; 8, 2 et 9), quae sponsalia mystica s. Cyrilli abunde illustrant."¹

Versiones verbis palaeoslavice attente adhaereant necesse est, ne versione libera verba biblica et liturgica negligantur. *Dvornik* praesertim versione nimis libera persaepe non tantum a verbis biblicis discessit, sed etiam a vero sensu longius aberravit. Caput 1. V. M. prae omnibus aliis est gemma litterarum christianarum, artificiosissime verbis s. Scripturae intextum, quod omnes usque hodie fugit; ideo tot errores in versionibus huius capituli, praesertim apud *Dvornik*.

3. Praeter citationes biblicas ad Vitas C. et M. interpretandas etiam citationes e liturgia et s. Gregorio Nazianzeno, quas omnes usque hodie neglexerunt, non parum conferunt. De iis vide pauca in *Actis VII. Conventus Velehradensis* (1936), pg. 13—22.

4. Vitae C. et M. sunt opera artis litterariae scripta stylo rhythmico ad instar styli biblici. Slavista *Weingart* scribit: „Par le niveau élevé de leur langue, par leur style choisi et l'art de leur composition, le deux Vies slaves sont des oeuvres d'une valeur littéraire tout-à-fait *exceptionnelle* et elles peuvent se ranger à côté des meilleures créations européennes du moyen-âge“.² C. 1. V. M. tanta arte compositum est, ut in versus rhythmicos dispertiri possit.³ In c. 7. V. M. pulcherrimum carmen s. Cyrilli latet:

Ecce, frater, nos duo consortes eramus,
unum sulcum imprimentes;
et ego in agro cado,
postquam diem terminavi,
tu autem amas montem (Olympum) valde;
noli montis gratia relinquere doctrinam tuam,
quo magis salvus fieri possis.

¹ Hanc citationem biblicam gravissimam negligendo *Dvornik* sponsalia mystica s. Cyrilli e byzantinis „conours de beauté“ explicat! Neque ad verba s. Scripturae neque ad scripta s. Gregorii Naz. animum satis advertens, splendidam margaritam vitae s. Cyrilli tam inepte obscuravit (in opere infra citato pg. 19—22).

² Bulletin de l'Institut archéologique bulgare, t. IX., 1935, pg. 104,

³ Vide meam versionem slovenicam Vitarum, pg. 95—99 e. a.

Ergo ad dictionem et rhythmum attendendum est, ne pulchritudo textus primigeni destruat. Forma styli multum conferre potest ad verum textum sensumque statuendum.

5. Slavistae hucusque animum parum ad locos parallelos attendebant. Nondum compositus est index (vocabularium) verborum et phrasium Vitarum. E. gr. po malu in 1. ei in fine 2. c. V. M. (vide infra pg. 11); blag in 1. et 8. c. V. M. (infra pg. 10); dokončati in 1. c. V. M. (Salomon parabolas non *perfecit*) et sʒkončati in c. 14 sensu: *implere, perficere* (Dvorník in 1. c. V. M. erronee vertit: *terminées*).

II.

Franciscus Miklošič duas versiones latinas Vitae Methodii atque unam Vitae Constantini exaravit. Prima versio Vitae Methodii edita est in *Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen*. XIII. Bd. Wien 1854, pg. 156—163. Secunda editio in libello: *Vita s. Methodii*. Vindobonae 1870. Quae altera editio multis locis mutata et emendata est, ast saepe in peius. Primam editionem (paucissimis in peius mutatis) iterum ediderunt *J. Ginzl* (*Geschichte der Slavenapostel*. 2. Ausg. Wien 1861, in additionibus pg. 20—32) et *L. K. Goetz* (*Gesch. der Slavenapostel*. Gotha 1897, pg. 255—270).

Versionem latinam Vitae Constantini una cum textu palaeoslavico edidit in *Denkschriften d. kais. Akademie*. Wien 1870. Philosophisch-histor. Classe 19. Bd., pg. 205—248.

Versio utriusque Vitae a doctissimo Miklošič exarata classica dici potest; re et stilo omnes alias harum Vitarum versiones superat. Ideo mirum non est, fere omnes slavistas et interpretes hanc versionem secutos esse. Professorem Miklošič multae citationes biblicae latuerunt, quod sane dolendum, praesertim quia fere omnes slavistae et interpretes, peritissimo Miklošič nimis confisi, easdem citationes neglexerunt atque errores augebant. Miklošič vero etiam illis locis, ubi citationes biblicae eum fugerunt, saepe aptissima elegit verba, a biblicis non nimis discrepantia, quod profecto mirandum quodque aliis auctoribus ipsum secutis rarius contigit. Etiam in locis difficilibus theologicis vertendis rarius quam alii auctores admisit errores.

In difficillimo 1. capite Vitae Methodii sequentes fere admisit errores, quos plerique alii interpretes et slavistae post eum repetunt.

Ad sententiam de cognitione creatoris e pulchritudine operum erronee *Rom. 1, 20* annotavit. Sed haec sententia ad verbum versa est e textu graeco *Sap. 13, 5*, quod Lavrov a. 1928 recte notavit; nihilominus auctores usque hodie errorem post Miklošič repetunt.

Adiectivum *blag* in initio 1. capitis minus accurate vertit: *benignus*. Theologice et grammaticae hic *bonus* ponendum est; nam *bonitas* est causa Deum ad creationem movens atque in c. 8. V. M. *blagymi děly* (bonis operibus) iterum occurrit.

Adverbium *po malu* initio 1. c. V. M. magnam ei parabat difficultatem; in versione a. 1854 minus accurate vertit *singulatim* (si quis pulchritudinem creaturarum *singulatim* perpendit), a. 1870 vero falso *parum*. Fugit eum (atque post eum omnes fere slavistas), idem adverbium iterum occurrere in fine 2. capitis, ubi ex contextu sensus *paulatim* clare patet (ut Methodius moribus slovenicis *paulatim* assuefieret). Rationes theologicae eandem significationem etiam initio capitis 1. postulant: *paulatim* atque consequenter *attente, accurate*. S. Gregorius Naz. saepe monebat, Deum resque divinas paulatim (gradatim) et attente solum, minime vero praecipitanter cognosci posse.¹

Verba 1. capitis V. M. de mysterio generationis Filii e Deo Patre *omnem rationem et intelligentiam incarnalem superante* (supra omnem rationem et intelligentiam incarnalem) Miklošič non perspexit; ideo loco *incarnalem* posuit incarnaliter (sc. Pater Filium genuit). Ast Gregorius Naz. cum aliis patribus graecis docet, generationem Filii e Patre etiam angelorum intelligentiam superare.²

In codice Vitae Methodii e saec. XII. recte dicitur: *Enos*, qui primus ausus est appellare nomen Domini. Ast Miklošič iuxta codices iuniores hic legit *Henoch*; item post eum omnes slavistae. Omnes fugit notissimus locus *Gen. 4, 26*: *Enos* coepit invocare nomen Domini.

De *Henoch* s. Scriptura saepe narrat illum non mortuum, sed translatum esse (*Gen. 5, 24*; *Eccli 44, 16*; *Hebr. 11, 5*). Miklošič vero verba V. M. *prestavlen byst* perperam vertit: *mortuus est*, quod non solum s. Scripturae, sed etiam ipsi contextui V. M. contrarium est. In quo omnes slavistae usque hodie eum sequuntur.

Abraham in epistola *Jac. 2, 23* *amicus Dei* appellatur, quae phrasis

¹ PG 36, 25—72 et 192; 196—205 e. a.

² PG 36, 84.

etiam in libris Antiqui Testamenti (Judith 8, 22; Is. 41, 8; 2. Par. 20, 7) occurrit. Inde in 1. c. V. M. Abraham *drug jemu* (Bogu) dicitur. *Drug* vel *socium* vel *amicum* significare potest. Miklošič minus accurate vertit *socius*, quod fere omnes slavistae repetunt.

In s. Scriptura saepe Davidis *mansuetudo* (erga Saul) laudatur (ps. 131, 1 e. a.); psalmus 77, 70—72 poetice narrat pastorem (pastor = mansuetudo) David regem populi factum esse. Iuxta hunc psalmum 1. c. V. M. dicit: David mansuetudine populum *rexit* (rex populi factus est). Forma (aorist.) *upase* (al. *raspase*) etiam in ps. 77, 72 et Mt. 2, 6 (e Mih. 5, 2) occurrit. Miklošič autem a. 1854 vertit: David *clementia* populum *salvavit*. A. 1870 verbum *salvavit* optime correxit: *rexit*, ast citationem biblicam non detegit.

De Elia 1. c. V. M. dicit: Elias malitiam populi fame *refellit* (refutavit). *Refellit* = *oblič* (cf. russicum *obličat* = refellere, refutare). Miklošič minus recte vertit: fame *castigavit*.

In aliis locis difficilioribus Vitae Methodii et Vitae Constantini, etiam illis, ubi citationes biblicae eum fugerunt, rarius a vero sensu aberravit; graviores errores solum in illis locis admisit, ubi textum palaeoslavicum reconstruere non potuit.

III.

Slavistae et historici et theologi hodie plerumque versione utuntur latina a professore Francisco *Pastrnek* adornata atque eleganter edita ad marginem textus palaeoslavici in libro: *Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda*. (Praegae 1902).

Fr. Pastrnek versionem peritissimi Miklošič ita secutus est, ut eius versio nova editio versionis professoris Miklošič dici possit, expolita quidem atque emendata. Attamen nonnullis locis ad textum professoris Miklošič reccurrendum est.

Inspiciamus celeberrimum 1. caput Vitae Methodii.

Initio capituli adiectivum *blag* cum Miklošič minus accurate vertit: *benignus* (recte: bonus). *Po malu* cum Miklošič sinistre vertit *singulatim*, neque ad locum parallelum in fine 2. c. eiusdem Vitae attendit. In sententia de generatione Filii a Patre, ubi Miklošič sinistre correxit *incarnaliter*, longius procedendo, in textu palaeoslavico praepositionem *nad* (supra) omisit ac vertit: *omni ratione et intelligentia incarnali*.

Errores professoris Miklošič de *Enos* (Henoch) et de *Henoch*, repetit; item de Abraham, *socio* (recte: *amicus*) Dei. Narrationem de Noe, Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Moyse sat accurate fere verbis biblicis vertit, versionem Miklošič secutus, etsi citationes biblicae eum latebant. Errorem de David (*salvavit*, loco *rexit*) post primam versionem Miklošič (a. 1854) repetit; item de Elia (*castigavit*, loco *refellit*). Palaeoslavicum *ljudi* saepe *populum* significat (loco *homines*). In 1. c. V. M. plerumque hanc significationem (*populus*) habet, ut e contextu patet, ubi sermo de populo Israel est; ast Pastrnek semper *homines* ponit, etiam illis locis, ubi Miklošič recte *populus* posuit (apud David et Eliam).

Gravior error est in c. 1. V. M. de Eliseo, *pallium* Eliae recipiente. Miklošič palaeoslavicum *milot*, *μηλωτή* optime vertit *pallium*, quod cum textu biblico concordat. Pastrnek vero, textum sinistre corrigere tentans, *milost'* = *gratia* posuit.

In c. q. Vitae Constantini per quendam lapsum *kupina*, *воупина* verbo *mare* vertit (recte: *rubus*).

Verba capitis 15. Vitae Methodii: и свѣтоѹ възношениѹ тайноѹ съ клиросѣмъ своимъ възнесѣ minus exacte vertit: „sanctam elevationem secretam (mysteriosam) cum clero suo tollens“, infeliciter primam editionem versionis professoris Miklošič ex a. 1854 secutus, quam vero ipse Miklošič a. 1870 exacte correxit: „sanctam oblationem mysteriosam cum clero suo offerens“, quod optime monuit *Fr. Snopek*¹, verba palaeoslavica aptissime vertendo in linguam graecam: *τὴν ἀρίαν ἀναφορὰν μυστικὴν*. — *ἀναφορὰ* enim significat et oblationem (sacrificium) in genere et illam sacrificii s. missae partem, quae praefationi et canoni missae ritus romani respondet.

IV.

Post Miklošič optima versio esset recentior ucraina in libro doctissimi *P. Lavrov, Kirillo ta Metodij* (Kijev 1928), pg. 239 – 313, nisi nimis libera atque indirecta esset; hic liber enim est versio ucraina manuscripti russici, nec satis accurata nec polita.

Lavrov nonnullas detegit citationes biblicas, quae alios auctores fugerunt; initio 1. c. V. M. detegit, sententiam de cognitione creatoris

¹ *Fr. Snopek*, Die Slavenapostel. Kritische Studien. (Kroměříž 1918), pg. 78.

e pulchritudine operum ad verbum e textu graeco Sap. 13, 5 versam esse (non Rom. 1, 20 sicut Miklošič notavit).

Initio V. M. adiectivum *blag* solus Lavrov exacte vertit *dobrij* (bonus).

Minus exacte vertit verba de benedictionibus patriarchae Jacob; loco *benedictionibus* minus exacte posuit participium *benedicens*; plures enim sunt benedictiones. De Joseph Aegyptiaco dicit: *placuit Deo* (recte: divinum se exhibuit). De Eliseo: *praecipua* miracula fecit (recte: *duplicia*).

In c. ultimo V. M. in sententia: *quoniam sic Deo gratus et amatus erat, appropinquabat tempus pacem accipiendi* post *amatus erat* punctum posuit atque verba sequentia in sententiam independentem resolvit, quod et textu palaeoslavico et biblico (Sap. 4, 10 et 14) contrarium est.

Versio slovaca doctoris Jan *Stanislav, Životy slovanských apoštolov* (Praha-Bratislava 1933) stilistice omnes ceteras superat, quia rhythmum stilumque poeticum palaeoslavicum lepide imitari tentat. Ast grammaticae non semper exacta est.

Dr. J. Vašica, professor theologiae Olomucii, novam versionem bohemicam exaravit. (*Život a pochvala sv. Cyrila*. Brno 1927). Versio eleganter polita et grammaticae sat exacta. Prae omnibus aliis multas novas detegit citationes biblicas.

Fere omnes locos biblicos, quorum permulti ceteros interpretes latebant, exacte notavit.

Pauci loci biblici graviores eum fugerunt. In 1. c. V. C. sententia de ovibus, quos Christus *nomine* vocat, composita est e versibus Joan. 10, 3 et 27-28.

In c. 3. V. C. latuit cum libera citatio biblica composita e versibus Sap. 8, 2 et 9 atque Sap. 10, 9: „Si Sapientiam adduxeris tibi, ut habeas eam coniugem, a multis malis liberaberis per eam.“ Locus gravissimus, *mystica s. Cyrilli cum divina Sapientia sponsalitia* explicans.

In c. 4. V. C. celeberrimam Cyrilli definitionem asceseos et sapientiae („mihi autem doctrina nihil maius est, qua scientiam colligere et avorum honores et divitias volo quaerere“) minus exacte vertit. Genitivus plur. *avorum* est versio libera palaeoslavici adiectivi *prědědnyj* = *avitus, proavitus*. Sensus est: quaero honores et divitias

(spirituales) Adami, quas ante lapsum habuit. *Vašica* *prědědnyj* minus exacte vertit *po přědcích*.

In fine c. 9. V. C. *Vašica* primus detegit famosum locum biblicum (Exod. 34, 9), quem Cyrillus iuxta versionem Aquilae allegavit; qui locus magnam mihi difficultatem parabat, quam iuvante *Vašica* demum solvere potui.

In capite 10. V. C. verba *božij drug* (Abraham), recte iuxta Pastrnek vertit *přitel boži* (amicus Dei), attamen fugit eum, haec verba deprompta esse ex epistola Jac. 2, 23.

Ante finem c. 15. V. C. verba Christi: „Quod Deus coniunxit, homo non separet“ (Mt. 19, 6) tamquam verba *apostoli* in textu palaeoslavico allegantur. *Vašica* non notavit, haec verba *Christi* e Mt. 19, 6 deprompta esse.

Paucae aliae quoque citationes eum fugerunt, quae in mea versione slovenica notantur.

V.

Attentione digna est versio gallica doctoris Fr. *Dvorník* in libro: *Les Légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance* (Prague 1933). Prima versio gallica, memoratu digna, quia eleganter edita est in supplemento libri eruditissimi, in quo auctor fructibus rerum slavicarum et byzantinarum peritorum abunde usus est. Versio libera, non raro potius interpretatio quam versio. Plerumque vestigia Miklošič—Pastrnek premit, non raro peritissimum Lavrov sequitur. Sed nimia libertate non solum a doctoribus peritissimis, sed etiam a vero sensu longius persaepe discedit.

Paucos tantum locos versionis Vitae Constantini cum textu palaeoslavico comparavi. In c. 1. V. C. bis vox *učitel'* eodem sensu occurrit: 1. Deus non desinit nobis gratiam impertiri . . . per viros iustos et *doctores* (*učiteli*); 2. quod fecit in nostra quoque gente, excitato nobis *magistro* (*učitelja*), sc. Constantino-Cyrillo. *Dvorník* primum locum vertit: per des hommes justes et *savants*, probabiliter verbo latino *doctor* seductus, quod tamen nihil aliud quam *maitre, docteur* significat; etiam in lingua latina utroque loco potius idem verbum ponendum est, quia dicta de viris iustis et *doctoribus* aperte ad Slavorum *magistrum* Constantinum referuntur.

In c. 4. V. C. in Constantini philosophiae definitione versionem

latinam doctoris *Pastrnek* perperam interpretavit: philosophia . . . *operà* docet (hominem) ad imaginem et similitudinem esse eius, qui eum creavit. Hanc sententiam vertit: apprend que les *choses* sont créées à l' image et à la ressemblance de Dieu; ergo loco abl. femini *operà* legit accusativum pluralis. Obvia ad textum slavicum attentione hunc errorem vitare potuisset.

In c. 9. V. C. lapsum professoris *Pastrnek*, qui pro *kupina* loco *rubus* posuit *mare*, stupendo modo secutus est.¹

In c. 6. V. M. verba *regnum coelorum* minus exacte vertit: *gloire céleste*. Terminus biblicus (regnum coelorum) servandus est.

Plurima minus exacta in versione celeberrimi 1. c. Vitae Methodii occurrunt.

Adiectivum *blag* iam Miklošič et Pastrnek minus accurate (*benignus*) verterunt. Dvorník eos non solum secutus est, sed imo longius a vero sensu aberravit (miséricordieux); theologia et grammatica hic sensum *bonus* postulat.

Sententiam biblicam: e magnitudine et pulchritudine operum etiam parens (creator) eorum perspicitur-vertit: la *magnificence* (recte: *grandeur*) et la beauté des oeuvres *permettent* d' en (recte: *font*) connaître l' auteur. Quod et contra grammaticam et contra theologiam peccat. A Lavrov monitus versionem gallicam s. Scripturae (Sap. 13, 5) sequi potuisset.

„Deus *perfecit* = fecit, omnem *creaturam*“ vertit: Dieu *acheva* (!) toute la *création* (!).

De *Enos* et *Henoch* repetit errorem Miklošič, Pastrnek e. a.

Sententiam biblicam: „Noe iustus inventus est in generatione sua“ (Gen 6, 9 iuxta versionem graecam LXX) Miklošič—Pastrnek ad verbum fideliter expresserunt, etsi locum biblicum ignorassent. Dvorník vero et contra textum slavicum et contra Pastrnek sinistre vertit: Dans sa génération se trouva Noé *le Juste*.

De patriarcha *Jacob*, versionem doctoris *Lavrov* minus exactam secutus dicit: *benissant* ses fils (recte: in benedictionibus).

De *Joseph* Aegyptico narrat: „*parut* (agréable) a *Dieu*.“ Recte: divinum se exhibuit (Gen. 41, 38), sicut Miklošič—Pastrnek exacte verterunt. Dvorník iterum *Lavrov* sequitur atque minus attente eius

¹ Hunc atque antecedentem errorem notavit *B. Havránek* in *Časopis Matice Moravské* 1934, pg. 331; ibi alia quoque menda notata invenies.

errorem graviter auget. Item de Elia iuxta *Lavrov* dicit: *révéla . . . la méchanceté des hommes*. Recte: *refellit malitiam populi*.

Graviores errores admisit in nonnullis locis, vestigia doctorum suorum relinquens.

Sententiam biblicam; „Moyses in *deserto inaquoso* populo praebeuit aquam“ stupendo modo vertit: abreuva d' eau ceux qui en manquaient. Loco *deserti inaquosi* ergo posuit *homines inaquosos*, negligens textum ac grammaticam palaeoslavica. Terminus *inaquosus*, *ἀνυδροσ*, *Безводный* in s. Scriptura saepissime occurrit (Ps. 77, 17 et 40; 62, 3; 105; 106; Lc. 11, 24), quod omnes quidem slavistas fugit, attamen Miklošič, Pastrnek e. a. hunc locum quoad substantiam recte verterunt (in deserto *arido*).

Sententiam de mansuetudine regis *David* erronee interpretatus est: *paissait les hommes dans la paix*. Neque ad textum palaeoslavicum neque ad veritatem historiae biblicae attendit. Constat enim, David multa bella gessisse. Recte: *mansuetudine* rexit (rex factus est) *populum*.

De Eliseo dicit: *opéra un double miracle*, quod et textui slavico et biblico contradicit neque sensum sanum exprimit.

De Salomone dicit: *parabole, bien qu' il ne les eût pas terminées seul*. Recte: *licet ipse non perfecerit (observaverit)*. Vide supra I. 5.

De aliis prophetis narrat: *prédirent les choses extraordinaires qui devaient se réaliser*. Recte: *res mirabiles, quae futurae erant, praedixerunt*. In textu slavico hic est simplex circumscriptio temporis futuri auxiliante verbo *хотети*. Rudimenta grammaticae slavicae.

In capite 1. V. M. parum ad textum biblicum attendit. In capitibus 2. et 17. autem eiusdem Vitae, vertendo verba apostoli Pauli 1. Cor. 9, 22 plus iusto textui biblico adhaesit. Paulus enim quattuor versibus (19—22) narrat, se omnibus omnia factum esse, ut omnes *lucrifaceret*. Quinquies verbum *lucrifacere* repetitur, in secunda demum parte ultimi versus (9, 22) loco *lucrifacere* adhibetur verbum *salvos facere*. V. M. hic iuxta Gregorium Naz. omnes quattuor 1. Pauli versus uno versu quasi complectitur; ideo verbum disertius (*lucrifacere*) cum secunda parte ultimi versus aptissime coniungit. Ast Dvornik his omnibus spretis textuque V. M. neglecto, loco verbi *lucrifacere* bis arbitrarie posuit *conduir* (amener . .) *au salut*, ut textum slavicum corrigeret!

Gravissime ergo erravit illis locis, ubi proprium iudicium ferre tentabat, neglectis versionibus, quibus secus abunde usus est. Praeterea ad novas, in versionibus doctorum Lavrov et Vašica notatas citationes biblicas non attendit, etsi versionibus horum duorum auctorum usus sit. Errores, quos doctissimus Dvorník in versione Vitarum Constantini et Methodii admisit, *perspicue eius errores in quaestionibus theologis illustrant*,¹ immo persaepe cum illis cohaerent; gravissimi enim errores in rebus theologis, praesertim biblicis occurrunt. Ad textum slavicum parum attendit, ast ubi attendit non semel graviter peccavit (blag, bezvodnyj, hotěštih byti). Inter varias opiniones eligendo saepius casu et fortuito potius quam rationibus scientificis ducitur; ideo e. gr. versionem *Lavrov* non semel iis locis secutus est, ubi Lavrov a vero sensu discessit (prout supra notavi) atque ubi potius Miklošič—Pastrnek sequendi sunt.

Hae observationes minime magnam auctoris eruditionem atque uberrimos scientiae fructus in rebus byzantinis deminuere vel possunt vel intendunt, sed docent, quam attente seges, in hoc campo ab aliis iam culta, colligenda perpendendaque sit.

E dictis patet, versionem peritissimi Francisci *Miklošič* usque hodie omnes alias superare. Novis editionibus Vitarum Constantini et Methodii ergo addenda est versio classica doctoris Miklošič sobrie emendata atque perpolita. Qui scientificè de ss. Cyrillo et Methodio tractare volunt, ad illam versionem recurrant.

TESTIMONIUM INEDITUM ANDREAE ARCHIEPISCOPI RHODI DE MARCO EUGENICO

P. G. Hofman, S. J.

Marcum Eugenicum, metropolitam Ephesinum adversarium acerrimum unitatis ecclesiasticae in concilio Florentino 6. iulii 1439 promulgatae fuisse constat. Apud hodiernos dissidentes graecos ut sanctus colitur inprimis propter eius pugnam pro orthodoxia byzantina.

¹ Omnes auctores, qui de libro eius scripserunt (Ledit, Peeters, Grumel e. a.), de eius opinionibus in quaestionibus theologis (praesertim pg. 284—313) *tacent*.

Characterem eius etiam auctores protestantes, imo, etsi rarissime et cum restrictionibus, scriptores catholici admirantur. Ideo non duxi esse inutile aliquod testimonium novum de Marco Eugenio idque ei contrarium in lucem edere, compositum ab Andrea Chrysoberge,¹ Constantinopolitano, ex religione Byzantinorum separatorum ad ecclesiam catholicam converso, postea Ordinem Praedicatorum ingresso denique archiepiscopo ritus latini Rhodi (1431—47) et Nicosiae Cypri (1447—57). Hunc praesulem in concilio Florentino strenue causam catholicam contra Marcum Eugenicum defendisse notum est. Etiam postea metropolitae Ephesino scriptis ecclesiam romanam impugnanti sese opposuit, sicut ex eius dialogo adhuc inedito apparet. Hoc manuscriptum in bibliotheca vaticana conservatur, Palat. Lat. 604, et hunc titulum habet:

Dialogus in Marcum Ephesinum pontificem, damnantem ritus et sacrificia Romanae Ecclesiae habitus a Fratre Andrea archiepiscopo Colossensi ad cives Methonenses.

Descriptio brevis codicis supradicti habetur in: *H. Stevenson, Bibliothecae Apostolicae Vaticanae codices manuscripti recensiti iubente Leone XIII. Pont. Max. I. Romae 1886. 210.*

Opusculum Marci Eugenici, contra quod dialogus Andreae Colossensis (= Rhodiensis) compositus est, anno 1923 ab Excellentissimo D. *Petit* editum est in *Graffinau, Patrologia Orientalis XVII, 2: 470-4*. In apparatu critico etiam textus graecus Eugenici ab Andrea Rhodiensi traditus non negligebatur, imo pars finalis unice apud hunc auctorem conservata est. Metropolita Ephesinus anno 1440 vel 1441 opusculum vel melius epistolam ad sacerdotem graecum Georgium Modone (Peloponnesi) commorantem direxit, et in hoc suo scripto inprimis contra azyma Latinorum eorumque ritum celebrandi Missam querelas facit. Andreas archiepiscopus ab aliquo cive catholico Modonis de illo opusculo notitiam exactam accepit² et

¹ *M. H. Laurent O. P. L'activité en Orient d' André Chrysobergés O. P. sous le pontificat de Martin V (1418-1431) in Échos d' Orient 34(1935) 413-38.*

² „Plures sunt admodum dies, quo quandam epistolam Ephesini haeresiarchoe, si iis adhuc erroribus detinetur, quibus se irretitum esse ostendit, plenam calumniis in catholicam fidem tabellarius vestrum omnium nomine detulit. Ac summo studio postulavit, ut blasphemi illius ineptiis responderem, affirmans vos magno desiderio affici audire a me, quibus rationibus ipsi adversario fidei respondere habeatis.“

mox¹ sat amplum responsum (59 fol. in 8°) apologeticum redegit, cui textum graecum Eugenici et versionem latinam inseruit. Cum editionem huius tractatus liturgici-apologetici confratri meo *Alphonso Raes* S. I. reliquerim, ad testimonium Andreae de Marco Eugenico et Concilio Florentino, in ultima parte dialogi conservatum, me restringam. Breves accusationes metropolitanae Ephesini contra concilium Florentinum, etsi a *Petit* iam editas, praemittam, ut melius responsa adversarii catholici adhuc inedita intelligi possint. Versionem latinam non correxi, sicut *Petit* pro scopo suo fecerat, sed ita ponam, sicut in manuscripto habetur. Exponam breviter, quas accusationes Eugenicus in sua epistola contra concilium Florentinum fecerit, deinde responsa praesulis Rhodi respiciam, non neglecta discussione de eorum valore.

Accusationes contra Concilium Florentinum.

Assertiones Marci Eugenici, quas sine ullis argumentis fecit, ad haec capita reduci possunt:

1. Concilium Florentinum est synodus falsa.
2. Definitio (bulla unionis) huius concilii vanas novitates continet.
3. Qui subscripserunt huic definitioni, sunt veritatis proditores.
4. Hi ab omnibus odio habentur, et eorum Missae hic (Constantinopoli) evitantur.

Id quod a metropolita affirmatur in illa epistola, etiam in aliis eius scriptis polemicis repetitur, e. gr. Relatio de rebus a se in synodo Florentina gestis (*Petit*: 443 – 9), epistola encyclica contra Graeco—Latinos ac decretum synodi Florentinae (*Petit*: 449 – 59) epistola ad Theophanem sacerdotem in Euboea insula (*Petit*: 480—2). Gregorius Mammias, patriarcha futurus Constantinopolitanus, et Johannes Plusiadenus episcopus futurus Modonis, explicite accusationes supradictas scriptis refutaverunt.

Responsa Andreae archiepiscopi.

Si aliquas sententias excipimus, quae potius recapitulationes totius epistolae Marci Eugenici vocari possunt, Andreas Colossensis de duobus punctis loquitur:

¹ Dialogus est scriptus post fugam Marci Eugenici 15. maii 1440 ad partes Turchiae (Brusa, Ephesus) et ante eius incarcerationem mandato imperatoris byzantini Johannis VIII. in insula Lemnos versus 16 iunii 1441. Nam auctor indicat illam fugam; 59: „ad praesidium Teuchrorum confugisti“; silet tamen de eius itinere ad insulam Lemnos.

1. De Concilio Florentino eiusque definitione.

2. De persona Marci Eugenici.

Circa primum punctum praesul Rhodi *Concilium Florentinum* „conventum clarissimorum ac sapientissimorum virorum“ „magisterium Spiritus S.“ appellat, sub praesidentia Pontificis Romani positum „cui Romanus Pontifex praefuit.“ Decretum (definitio) concilii Florentini testimoniis traditionis fulciebatur; fuitque redactum post multas deliberationes. Hae affirmationes Andreae cum documentis aliis Concilii Florentini plene concordant.

Magis ample de *persona Marci Eugenici* loquitur. Adversario suo in mentem revocat eum quamvis plena libertate apud Latinos in concilio Florentino frueretur a disputationibus publicis recessisse, eumque fuisse benevolentia particulari a Latinis tractatum. Etiam istae assertiones veritati historicae non repugnant.

Nunc remanet nobis considerandum aliquod factum, de quo solus Andreas testimonium reddidit. Marcus Eugenicus coram Papa Eugenio IV. et imperatore byzantino Johanne VIII. post definitionem concilii 6. iulii 1439 promulgatam promisit se Constantinopoli definitioni concilii Florentini subscripturum esse post electionem novi patriarchae, sed promisso sacro non stetit et fugam praetulit. Videamus, quid ex aliis fontibus adduci possit ad testimonium Andreae explicandum.

Fuga Marci Eugenici ex urbe Constantinopolitana festo Pentecostes, 15. maii 1440, certa est.¹ Ratio, propter quam fugae se tradidit, fuit indignatio imperatoris graeci Johannis VIII. Hic omnes episcopos graecos iussit patriarchae catholico Metrophani II. liturgiam festo Pentecostes 1440 peragenti assistere cunctantesque aliquos increpavit. Ideo Ephesinus et Heracleensis metropolitae, qui mandatum imperatoris praetergredi ausi sunt, eodem die fugerunt.²

Aliud factum certum est imperatorem Johannem VIII. Florentiae Marcum Eugenicum contra condemnationem synodalem graecam, quam Papa postulaverat, protexisse; iam ante promulgationem unionis³ imperator per intercessionem fratris Demetrii plenam liberta-

¹ *Syropulos* XII cap. 6; editio *Creyghton* 338.

² *Syropulos* XII, cap. 6 = *Creyghton* 338.

³ *Syropulos* X, cap. 5 = *Creyghton* 284.

tem quoad suffragium et reditum metropolitae promisit, id quod de caetero a Papa et a Concilio nunquam ei denegatum fuit. Episcopi Graeci 14. iulii 1439 post definitionem solemnem sponderunt iuxta voluntatem Papae se ad sententiam iudicalem ecclesiasticam vocaturos¹ esse Marcum Eugenicum, adversarium concilii oecumenici, sed nondum habuerunt aliquam approbationem imperatoris². Papam, qui iterata vice conatus est, exhortatione gravi paterna obstinationem metropolitae Ephesini frangere, cum imperatore de hac quaestione tractavisse³ certum est. Nescio, an colloquium relatum ab Andrea cum exhortatione Papae a Syropulo⁴ tradita coincidat. Unice *Andreas* de *promisso* Marci Eugenicici locutus est. Melius explicaretur omissio sententiae ecclesiasticae ex parte Graecorum contra Marcum Eugenicum, si supponeretur imperatorem adduxisse hunc ad promissionem et hoc modo a se voluisse amovere suspicionem negligentiae in causa unitatis ecclesiasticae; melius intelligeretur insistencia, quam imperator Constantinopoli in Marcum Eugenicum fecit, ut liturgiae patriarchae Metrophanis interesset; melius fuga Eugenicici timentis iram imperatoris, melius incarcerationio eius mandato imperatoris in insula Lemnos, melius denique explicaretur indignatio maxima Papae Eugenii contra imperatorem et Marcum Eugenicum, quando certior factus est de dilatione et negligentia imperatoris in causa unionis et de agitatione Marci Eugenicici contra concilium Florentinum. Papa sicut *Andreas Rhodiensis* Marcum Eugenicum haereticis antiquis contra Concilia Oecumenica rebellibus annumeravit et doluit, quod imperator Johannes VIII. non dedisset assensum pro punitione metropolitae. An locutio Papae „*si fuisset assensus*“ iam ad tempora immediate sequentia promulgationem unionis referri debeat, non possum decidere. An incarcerationio Marci Eugenicici iussu imperatoris uno anno post epistolam Papae facta sit in connexionione cum illo colloquio Papae cum Marco Eugenicico coram imperatore habito, nec negare nec affirmare possum. Usque dum documenta positiva contra testimonium *Andrae* archiepiscopi nondum inventa sunt, praesumptio pro veracitate huius testis stat. Iudicium Papae,

¹ *Praktika* = *Mansi* 31 A : 1044 C.

² *Praktika* = *Mansi* 31 A : 1044 B.

³ *Syropulos* X, cap. 12. 15 = *Creyghton* 299, 303.

⁴ *Syropulos* X, cap. 15 = *Creyghton* 304.

in Brevi Apostolico¹ ad Christophorum episcopum Coronensem (Peloponnesi) et Nuntium Apostolicum 25 aug. 1440 expressum, cum testimonio Andreae archiepiscopi Rhodi bene quadrat: „*Aderat interea (Constantinopoli) nequam ille Ephesius et conceptum virus undique evomebat, quem si imperator ita pro demerito puniri fuisset assensus, quemadmodum clarissimae memoriae Constantinus Arrium, ecclesiae venum, castigari permisit, multo pauciores habuisset adversarios.*“

Textus.

Palatinus Latinus 604 : 57^r — 59

Audiamus etiam in alio religionis opere te manifeste mentiri. Ais:

Γίνωσκε δὲ, ὅτι ὁ ὄρος τῆς ψευδοῦς συνόδου, μᾶλλον δὲ ἢ ματαία καινοφωνία, καθάπερ ἦν ἄξιόν, οὐδαμῶς παρ' οὐδενὸς προσεδέχθη, ἀλλὰ καὶ οἱ τούτῳ συνθήμενοι καὶ ὑπογράψαντες ὡς ἐναγεῖς καὶ προδόται τῆς ἀληθείας ὑπὸ πάντων μισοῦνται· καὶ οὐδεὶς αὐτοῖς, οὐδέπω τῶν ἐνταῦθα συνελειτούργησε. Θεὸς δὲ ὁ πάντα δυνάμενος οἰκονομήσειε ταῦτα πρὸς τὸ συμφέρον καὶ διορθώσειε τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ, ἣν ἐξηγοράσατο τῷ ἰδίῳ αἵματι. Φύλασσε τὴν καλὴν παρακαταθήκην τῆς πίστεως, τὰς βεβήλους καινοφωνίας παντελῶς ἐκτρεπόμενος. Ὁ Ἐφέσον Μάρκος.

Scias autem, ut decretum mendacis synodi, imo magis inanis et nova vox, quemadmodum dignum erat, a nemine prorsus suscepta est. Sed et ipsi, qui illud composuerunt atque subscripserunt, velut inquinati et proditores veritatis odio habentur ab omnibus, et nemo eorum, qui hic sunt, ipsis concelebrat. Deus autem, qui omnium potens est, haec disponat ad utile et dirigat suam ecclesiam, quam emit proprio sanguine. Custodi bonum depositum fidei, profanas et novas voces abiiciens. Ephesi Marcus.

Andreas. Cur audes illam synodum mendacem et eius decretum inane et inventorium novae vocis nominare? Quomodo fictus aut mendax ille conventus clarissimorum ac sapientissimorum virorum esse potuit, ad quem pro veritatis discussione velut ad magisterium Spiritus S. undique evolaverant? Cui Romanus Pontifex praefuit, ubi imperator resedit, patriarcha Joseph aderat, tenentes loca reliquorum patriarcharum non defuerunt, plurimaque multitudo metro-

¹ Editionem criticam huius documenti alibi faciam.

politarum tui generis sua sponte advenerat. Taceo patres occidentalis ecclesiae in omni disciplina ac religione eruditissimos. Quid igitur illi synaxi defuit, ne verax et sancta diceretur? Nec propter te obstinatissimum hominem et quosdam solam umbram religionis habentes debuit tantae sanctitatis et sapientiae splendor maculari, cum in omnibus illis sacris conciliis aliqui Spiritui S. rebelles extiterint. Testis est Arius, Macedonius, Nestorius, Dioscorus, et ceteri illi haeresiarchae, qui proprio fisi ingenio a generali omnium illorum patrum diffinitione secesserunt.

Praeterea illud decretum inane et novi sermonis fictio esse non potest, quod apertis codicibus sancti patres et utriusque generis praeceptores in medium prodixerunt, ad quod probandum insuperabiles rationes adictae¹ sunt, quae te in illis frequentissimis congressibus mutum reddiderunt.

Ceterum cum tibi induciae amplissimae datae sint, ut obiiceres, quicquid adversus latinos haberes, aut rationes eorum, quas pridem adversus te habuerant, confutares, cur nullum huius honestissimae partitionis propositum acceptare voluisti?

Eugenius. Veritus sum, ne in me constanter disputantem manus funestas iniicerent.

Andreas. Posteaquam in Italiam intrasti cum tuis, nil in latinis expertus es, quod te in hunc terrorem induceret, imo eorum in vos benevolentia, hospitalitas, munificentia maximi apparatus et cetera humanitatis officia ipsos piissimos et modestissimos docuerunt. Et haec quidem omnibus communia fuerant. Tibi autem singularissimum munus oblatum est, de cuius ingratitude deus aliquando dignas a te exiget poenas.

Eugenius. Vellem abs te scire illius muneris qualitatem.

Andreas. Meministi post illas diuturnas disputationes et decretum promulgatum subscriptionibusque munitum Pontificem Maximum et imperatorem consedisse, teque summa benignitate et clementia admonuisse, ut ab illa tua diabolica obstinatione recederes annue-resque sacri consilii diffinitioni.

Eugenius. Memini optime. Sed quid feci, ut tali obiurgatione me postea dignum existimes.

Andreas. Quia pollicitus es Constantinopolim petere, ubi prae-

¹ Propono hanc correctionem: *adductae*.

fecto patriarcha sententiae concilii assentires atque subscriberes. Tu autem velut illius filius, qui ab initio in veritate non stetit, recedens a sacro illo collegio ad praesidia teuchrorum confugisti, similis illis et forte infidelitate eorum deterior, omnesque has regiones tuis chartulis perditissimis corrumpere studuisti, asserens¹ latinis mortuum sacrificium Deo offerre, quod umbrae mosaicae legis assideant, quod Basilio Magno et sapientissimo Maximo contradicant, quod fidem simul et naturam humanam corruperint, quod altare apud eos et pontificalis cathedra non habeatur, quod velut mulieribus similes virilem sibi dignitatem auferant, quod mulieres ad sacrorum administrationem admittant, quod sacra eorum nulla veneratione habita sunt, quod Florentinum concilium inanem et novae fidei diffinitionem ediderit.

In quibus omnibus hac nostra congressione explosus et redargutus es, quamquam sint alii patres sapientissimi, qui longe melius atque acutius has tuas mendacissimas calumnias diluant.

Agnosce igitur, Ephesine, tuos errores nefandissimos et te non solum sceleris tui paeniteat, sed et publicis testimoniis te errasse fatearis, ut simplicium hominum corda, quae tuis mendaciis corrupisti, saluti suae restituas. Secus etsi tu unus ad tot supplicia satis non sis, aeterno tamen cum ceteris haeresiarchis cruciaberis igne.

EXEGESIS MT 16, 18 SQ. APUD STUDITAS, PRAESERTIM S. THEODORUM

Dr. Thomas Kurent, S. O. Cist., Stična-Jugoslavia.

1. Agitur de vi, quam celebrer ille textus in quo Dominus noster Jesus Christus primatum promittit beato Petro, iuxta mentem Studitarum habeat in primatu Romani pontificis enuntiando.

Imprimis igitur quaerendum est, quid sub nomine Studitarum intelligendum sit, et deinde, quod illi viri, qui in considerationem veniunt, de nostro textu senserint.

Ad *primam quaestionem* quod attinet, per se patet nomen Studitarum prae aliis impositum esse monachis coenobii, quod regnante

¹ Andreas accusationes Marci Eugenici contra ecclesiam catholicam in epistola ad Georgium sacerdotem Modonis factas resumit. Cf. *Petit* 471 sqq.

augusto Leone Magno (457—474) Constantinopoli fundavit consul *Studius* (Στούδιος πατριίκιος καὶ ὑπάτος) et exinde graece vocatum est ἡ μονή τοῦ Στουδίου seu τῶν Στουδίου (i. e. monasterium, situm in territorio Studii), latine vero „coenobium seu monasterium Studium“¹ et gallice „le monastère de Stoudion“, minus tamen recte, ut merito notavit Bollandianus *H. Delehay*.² Quod monasterium unum quidem fuit, etsi magis famosum et organisatum, ex multis, quae sive prius sive posterius in regia urbe fundata sunt.³ At consideratis historicis, uti aiunt, circumstantiis conici potest nomine Studitarum insignitos esse aliorum quoque Constantinopolitanorum monasteriorum incolas, qui cum Studitis proprie dictis consentiebant in pugna pro orthodoxia, sive contra iconoclastas, sive contra moechianos. Constat praeterea monachos Studitas sustinuisse partes patriarchae Ignatii contra Photium.⁴ In genere igitur pro nostro textu considerandi sunt auctores, apud quos aliquis saltem nexus historicus cum monachis Studitis proprie dictis et consensus cum eorum opinionibus ac doctrina apparent.

2. In praesenti articulo pro nostro scopo examinare iuvat epistolas s. Theodori Studitae. In analysi singulorum textuum instituenda chronologico ordine procedere conabamur, ut singularum enuntiationum vis ac ratio melius appareant. Bene notandum est, in istis epistolis exhiberi mentem non solum s. *Theodori Studitae*,⁵

¹ Vide v. g. *E. Marin*, De Studio coenobio Constantinopolitano, Paris 1897.

² *Analecta Bollandiana*, t. 52 (1934), p. 64—65.

³ Cf. *E. Marin*, Les moines de Constantinople depuis la fondation de la ville jusqu'à la mort de Photius (330—898), Paris 1897, 3—37.

⁴ Vide Vitam s. Nicolai Studitae, *Bibliotheca hagiogr. graeca* p. 97; PG 105, 908—909.

⁵ De eo praeter monographias circa eius vitam et opera in genere (v. g. *G. A. Schneider*, Der hl. Theodor von Studion, Münster 1910 [= Kirchengeschichtliche Studien, B. V]; *Nik. Grossu*, Преподобный Θεοδoρὺ Στудιτῆς, Κίεβς 1907) utiliter consuli possunt dissertationes *R. P. S. Salaville*, A. A., circa s. Theodori Studitae doctrinam de primatu: „Quae fuerit mens s. Theodori Studitae de B. Petri deque Romani Pontificis primatu“, *Acta II. Conventus Velehradensis*, Praegae 1910, 123—134); „La primauté de saint Pierre et du pape d'après saint Théodore Studite“, *Échos d'Orient*, t. 17 (1914), p. 23—42, et dissertatio Bollandiani *Caroli Van de Vorst* circa circumstantias historicas, in quibus s. Theodorus Studita epistolas suas ad Romanos pontifices dirigebat: „Les relations de Saint Théodore Studite avec Rome“, *Analecta Bollandiana* t. 32 (1913), 439—447.

sed etiam complurium eiusdem asseclarum. Inter quos in epistolis Theodori expresse nominatur: *Plato*, Theodori avunculus († 4. Apr. 814);¹ *Naucratius*, oconomus et Theodori successor († 18. Apr. 848); *Joannes*, hegumenus monasterii τῶν καθαρῶν, quod eunuchus Narses, Justinii II. cubicularius et protospatharius pro eunuchis (καθαροί) ab hominibus factis fundaverat;² *Theodosius*, hegumenus monasterii Picridii, ita vocati, quia conditum est a Picridio cubiculario tempore imperatricis Irene; *Athanasius*, hegumenus coenobii Paulopetrii, qui ob labores et aerumnas sub Leone Armeno perpessus a Graecis tamquam confessor celebratur³; *Joannes*, hegumenus Euceriae (τῆς Εὐκερίας), qui, etsi plurimum persecutus et vexatus, orthodoxam fidem usque ad finem conservavit⁴. Bis tandem s. Theodorus Studita se scripsisse dicit ἐκ προσώπου (seu ὡς ἐκ προσώπου) πάντων τῶν ἡγομένων.

3. Ad *secundam quaestionem* quod spectat, s. Theodorus Studita tum in causa moechianismi, tum in causa iconoclasmii suam suorumque asseclarum mentem de nostro textu patefecit. Ex secundo exsilio in Chalki, quo ab imperatore Constantino VI. ob resistantiam in causa *moechianismi* relegatus fuit, duabus epistolis ad s. Leonem papam recurrit (Ep. I, 33, 34; PG 99, 1017—1028). Quaestio agitabatur de catholicae doctrinae capite, „contra quod non solum in priore aliquo conventu eius, qui moechos copularat (Joseph) receptione, sed etiam in altera synodo publica, in qua, qui moechianorum errori non adhaeserant, anathemate plexi sunt et exsiliis multati et carceribus inclusi, ita ut moechiani haeresis absolutae nomen (αἰρέσεως τελείας ὄνομα) adipiscerentur“ (PG 99, 1017 C). Quam haeresin s. Theodorus clarius indicat, dum pergit: *Οἰκονομίαν οὖν τὴν ξεοξιμοιχείαν δογματίζουσιν*. Istam igitur causam et istas circumstantias prae oculis habendo bene intelligi potest s. Theodori Studitae ad Leonem papam epistolae exordium: *Ἐπειδήπερ Πέτρῳ τῷ μεγάλῳ δέδωκε*

¹ Cf. eius vitam in Biblioth. hagiogr. graeca p. 112; PG 99, 804—849.

² Cf. Marin, Les moines de Cp. 27; notitiam de Joannis laboribus et persecutionibus propter iconoduliam perpessus v. in Synaxario Constantinopolitano, pro die 27. Apr., ed. A. Delehaye, Bruxelles 1902, p. 631—634.

³ „Ἀθανάσιος θρέμμα Παυλοπετρίου Ἀποστόλοις σύνεστι Πάυλῳ καὶ Πέτρῳ“ Cf. Marin, Les moines de Cp. 30².

⁴ Cf. notitiam de eius vita in Synaxario Constantinopolitano, pro die 22. Febr., ed. H. Delehaye, p. 483, l. 23 sqq.

ὁ Θεὸς μετὰ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ τὸ τῆς ποιμνι-
 αρχίας ἀξίωμα. Πρὸς Πέτρον ἦτοι τὸν αὐτοῦ διάδοχον, ὁτιοῦν καινοτο-
 μούμενον ἐν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ παρὰ τῶν ἀποσφαλλομένων τῆς
 ἀληθείας, ἀναγκαῖον ἀναφέρεισθαι. Et prosequitur s. Theodorus
 Studita ita se edoctum esse a sanctis patribus, exponit statum quae-
 stionis et tandem magis concrete Romano pontifici suggerit, ut contra
 haeticam synodum a divino ipsius (sc. papae) principatu legitima
 synodus convocetur, ut haeticorum dogma extrudat. Facile ex-
 plicatur, uare in hac epistola praecise ad potestatem clavium allu-
 datur, cum de *ξεοξιμοιχείας* haeresi agatur.

Postea, cum s. Theodorus Studita ab Epiphania monacho certior
 factus est, Romae suos adversarios non mansisse otiosos et se hae-
 reseos accusatum fuisse, una cum avunculo suo Platone novam epi-
 stolam mittit, in qua suam orthodoxiam demonstrat et synodum fuisse
 haeticam. De qua synodo istam exhibet qualificationem: ἡ σύνοδος
 ἐπ' ἀθεπήσει τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ οὗ σὺ τὰς κλεῖς ἐδέξω πρὸς
 αὐτοῦ, διὰ μέσον τοῦ τῶν ἀποστόλων πρωτοστάτου καὶ τῶν ἀμοιβαδόν,
 μέχρι τοῦ προηγιασμένου τὴν ἱερωτάτην σοῦ κεφαλὴν (PG 99, 1021 C).

4. In causa *iconoclasm*i Theodorus Studita saepius occasionem
 nactus est suam suorumque in primatum Romani pontificis succes-
 soris b. Petri, petrae fidei, fidem profitendi.

Prima epistola, quae ad argumentum nostrum spectat, conside-
 randa venit illa ad iconomachicam synodum, quae statim post
 consecrationem iconoclastae Theodoti Cassiterae (1. Apr. 815), ad
 sedem patriarchalem Constantinopolitanam loco Nicephori patri-
 archae in exsilium missi, eveci, ad quam synodum etiam omnia urbis
 senobia suos legatos mittere iussa sunt.

S. Theodorus Studita nomine suo plerorumque hegumenorum
 (ὡς ἐκ προσώπου πάντων ἡγουμένων) — nam quidam iussionem
 reapse secuti sunt — in epistola synodo rationes exponit, quare
 ipse aliique archimandritae in synodo partem sumere renuant. Potis-
 sima earum rationum affertur fides consona universae sub coelo
 ecclesiae, cuius obiectum est cultus ss. imaginum et motivum non tam
 II. aut I. Nicaena synodus, quam ipsa praesentia Domini nostri ac
 Dei, quae praesentia illustratur verbis: „secure supra sedem illam
 tam scriptura quam sine scriptura innixi, fundati gradimur, de qua
 Christus ait: Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam

meam" (τῆ ὑπ' οὐρανὸν ἐκκλησίᾳ σύμφωνον πίστιν ἄγοντες . οὐχ
 ὅτι παρὰ τῆ ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον ἀγία συνόδῳ, ἢ παρὰ τῆ πρὸ αὐτῆς
 δογματισία θειότατα, τὸ ἀσφαλὲς ἔχειν διαβαιούμεθα· ἀλλὰ γὰρ ἀπ'
 αὐτῆς τῆς παρουσίας τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ θεοῦ, ἐγγράφως τε καὶ
 ἀγράφως ἐρηρυσμένοι ὄντες ἀσφαλῶς βεβήκαμεν ἐπ' ἐκείνην τὴν ἔδ-
 ραν, ἐφ' ἣ φησιν ὁ Χριστός· Σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῆ πέτρᾳ οἰκο-
 δομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς
 (PG 99, 1117 AB).

Fatendum est in ista epistola nullam fieri mentionem explicitam
 Romani Pontificis. Attamen, cum a) notum sit, s. Theodorum Stu-
 ditam ea potissimum ratione retentum esse, ne II. Nicaenam synodum
 statim ut oecumenicam agnosceret, quia eam Roma ut oecume-
 nicam non approbasset, cum b) alibi s. Theodorus Studita persua-
 sionem suam exprimat, *Dominum Exclesiae suae auxilio adesse per*
apostolorum principis successorem Romanum pontificem, et cum c)
 eundem nostrum textum Mt 16, 18 s. Theodorus Studita bis prae-
 terea ad Romanam sedem explicite applicet, legitime concluditur,
 etiam in ista ad iconomachicam synodum epistola agi de Romana
 Sede, super quam innixi (ἐρηρυσμένοι ὄντες) secure gradimur (βεβή-
 καμεν) quia Christus eam ut fundamentum ecclesiae posuit et portae
 inferi non praevalerent adversus eam. – Argumenta: ad a) S. Theo-
 dori Studitae ep. I., 38 (ad Arsenium): Ἡ δὲ Ῥώμη ταῦτα (sc. abso-
 lutionem, quam patriarcha Tarasius simoniacis in synodo II. Nicaene
 concessit) οὐ προσήκατο μὴ γένοιτο· ἀλλ' οὐδὲ αὐτὴν τὴν σύνοδον ὡς
 οἰκουμενικὴν, ἀλλ' ὡς τοπικὴν, καὶ το ἴδιον πτῶμα τῶν τῆδε ἀνορθώ-
 σασαν. Οὐδὲ γὰρ οἱ κεκαθικότες ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων πατριαρχῶν
 ψευδές· τῶν μὲν Ῥωμαίων δι' ἄλλο, οὐ διὰ σύνοδον, παραπεμφθέντων
 ἐνταῦθα. Διὸ καὶ καθηρέθησαν, ὡς φασί, παλινοστήσαντες ὑπὸ τοῦ
 πεπομότος, κ' ἂν ἐπεκαλῶντο βεβιάσθαι (PG 99, 1044 C).

Ad b) In altera ad s. Paschalem epistola (II, 13) s. Theodorus Stu-
 dita ex tertio exilio (regnante Leone Armeno) scribit, *Dominum ec-*
clesiam suam minime deseruisse, cui unum solumque ab apostolorum
principis successore, qui Romanae Ecclesiae praesidet, auxilium hac-
tenus atque ab ipso exordio in occurrentibus molestiis Dei provi-
dentia concessum est (PG 99, 1156 A).

Ad c) Ep. II, 12 (ad s. Paschalem) (PG 99, 1152 C); ep. II, 86 (PG
 99, 1332 B). Utraque epistola inferius examinabitur.

5. Sub imperatore Leone Armeno *ex tertio exsilio* s. Theodorus Studita denuo recurrit ad sedem apostolicam. Habentur duae epistolae (II, 12, 13) ad s. Paschalem papam directae, quarum iam nuper mentionem feci, et quidem prima (praeter s. Theodorum Studitam) sub nomine Joannis Catharorum Theodosii Pierodi, Athanasii Paulopetrii et Joannis Euceriae, altera vero sub nomine trium priorum, absque ultimo. Unde et quo praecise tempore tertii exsilio istae duae epistolae scriptae sint, disserit P. Carolus Van de Vorst in articulo superius laudato.¹

Epistolis istis s. Theodorus Studita una cum hegumenis subscriptis auxilium enixe petit a Romano pontifice, quem in earum prima ita alloquitur: "Ακουε ἀποστολική κάρα, θεοπρόβλητε ποιμήν τῶν Χριστοῦ προβάτων· κλειδοῦχε τῆς οὐρανῶν βασιλείας· πέτρα τῆς πίστεως, ἐφ' ἣ ᾠκοδόμηται ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. Πέτρος γὰρ σύ, τὸν Πέτρον θρόνον κοσμῶν καὶ διέπων. Ἄνκοι βαρεῖς εἰσεφθάρησαν ἐν τῇ ἀύλῃ κυρίου· πύλαι ἄδου, ὡς πάλαι, προσεσφράγησαν αὐτῇ (PG 99, 1152 C).

Termini allocutionis istius desumpti sunt ex s. scriptura et quidem ex nostro praecipue textu et etiam in liturgia byzantina saepius occurrunt. Ex allocutione ista manifeste apparet. s. Theodorum Studitam verba Domini apud Mt. 16, 18 referre ad Petrum eiusque successores, non vero ad fidem. Petri successor petra fidei vocatur, super qua petra fidei aedificata est catholica Ecclesia.

Ex exsilio pariter s. Theodorus Studita scribit epistolam ad Naukratium (II, 63), in qua praedicat adiutorium Romani pontificis, dum haereticos dicit seipsos avulsisse a Corpore Christi et supremo verticali throno, τοῦ κορυφιακοῦ θρόνου, ἐν ᾧ Χριστὸς ἔθετο τὰς κλεῖς τῆς πίστεως, ἧς οὐ κατίσχυσαν ἀπ' αἰῶνος, οὐδ' ἂν κατισχύσωσι μέχρι συντελείας πύλαι ἄδου, τὰ τῶν αἰρετικῶν δηλαδή στόματα ὡς ἡ τοῦ ἀψευδοῦς ὑπόσχεσις (PG 99, 1281 A B). „Gaudeat igitur beatissimus et apostolicus et nomine suo dignus Paschalis, quoniam Petri opus adimplevit“ (ib.). In isto textu Mt 16, 19 ad Romanam sedem applicatur.

Tandem remanet considerata epistola (II, 86), quam s. Theodorus Studita ἐκ προσώπου πάντων τῶν ἡγουμένων ad Michaelem imperatorem scripsit. In qua epistola s. Theodorus Studita una cum episcopis et hegumenis ex exsilio revocatis imperatori gratias

¹ *Analecte Bollandiana* 32, 1913, 442—445.

agit, eum petit, ut sibi ipsum alloqui liceat et admonet, cum haereticis colloqui non licere nisi ad correptionem tantummodo. „Quod si quid est eiusmodi, de quo ambigat,“ scribit s. Theodorus Studita, „divina magnificentia vestra, utrum pie a patriarcha dissolvi possit, *jubeat*, magna ipsius (sc. imperatoris) et a Deo confirmata manus, velut divinorum aemulatrix ad communem utilitatem, *a vetere Roma suscipi declarationem*, prout olim et ab initio paterna traditione transmissus mos fuit.“ Et affertur ratio: *Αὕτη γάρ, χριστομιμητε βασιλεῦ, ἡ κορυφαιότητα τῶν ἐκκλησιῶν Θεοῦ, ἧς Πέτρος πρωτοθρόνος, πρὸς ὃν ὁ Κύριός φησι: Σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρῃ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς* (PG 99, 1332 B).

7. Conclusiones.

Primo, ex analysi textuum supra allatorum patet, a s. Theodoro Studita eiusque asseclis Romanum pontificem non tantum puris elogiis et epithetis ornantibus esse exornatum, sed etiam pro tali loquendi modo rationes theologicas easque gravissimas, praesertim ex s. scriptura esse adductas.

In circumstantiis, tantis periculis atque aerumnis pro vita et fide ecclesiae Constantinopolitanae refertis, enuntiatione s. Theodori Studitae, tam vivae ac fiduciae plenae, de primatu Romani pontificis singularem vim ac gravitatem nanciscuntur. Bene notandum est, s. Theodorum Studitam in adhibendo tali loquendi modo nequaquam esse ab aliis separatum, sed e contrario, alios quoque bene multos cum eo consensisse, qui pro recta fide et disciplina omnia perpeti parati erant.¹

Secundo, satis elucet, s. Theodorum Studitam eiusque sequaces imprimis solidis rectae fidei, non vero opportunitatis politicae rationibus motos esse in suis ad Romanam sedem recursibus, appellationibus, provocationibus.²

¹ Unde sustineri nequeunt, quae scripsit circa s. Theodori Studitae de primatu mente archiepiscopus Atheniensis *Chrysostomus Papadopoulos* in opere, cui inscribitur *Τὸ προτεῖον τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης, ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ μελέτη*, Athenis 1930, p. 121—126.

² Quapropter non probatur ratio, qua quidam infirmare conantur vim enuntiationum s. Theodori Studitae circa primatum Romanum, rationes opportunitatis politicae eadem linea atque amorem orthodoxiae ponendo. Cf. *Fr. Dvornik*, *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, Paris 1926, p. 125.

Tertio, certo tandem constat, Theodorum Studitam non solum Mt 16, 19, sed etiam Mt 16, 18 variis in adiunctis adhibuisse ad suam suorumque fidem in primatum s. Petri eiusque in Romana sede successorum exprimendam et comprobendam.¹

BHAGAVADGĪTĀ EIUSQUE DOCTRINA DE BHAKTI.

AD MARGINEM STATUS QUAESTIONIS²

Dr. Vincenc Pořizka, Olomouc.

Bhagavadgītā,³ quae non solum ab Indis,⁴ sed etiam in Europa a viris doctis habetur ex operibus profundissimis, quae ingenium humanum unquam genuit,⁵ iure meritoque „summa theosophica” et speculum fidele animi hindu appellatur,⁶ cum sit quasi completa synthesis historica omnium motionum vitalium speculativae et religiosae cogitationis Indiae antiquae.⁷ Etsi tamen illae eius doctrinae, quae

¹ Unde corrigenda sunt, quae scripsit hac de re R. P. Aug. Guberina, O. F. M., in dissertatione „De conceptu petrae Ecclesiae in ecclesiologia byzantina, primo in periodico Bogoslovska smotra, deinde separatim edita, Zagreb 1930, vol. I, p. 15, 21.

² Textus sanscritici proferuntur ex editione Michalski-Iwieński, St. Fr., Bhagavadgītā. Texte sanscrit. Paris 1922. Interpunctiones vero omittimus, quippe quae in litteris sanscriticis non adhibeantur.

³ Bhagavadgītā — Canticum sublimis (Domini) — amplectitur capita 25-42 sexti libri epopeae Mahābhāratam, cuius centrum est enarratio luctarum inter duos ramos eiusdem familiae: ex una parte stant filii Pāṇḍu, quorum dux est Arjuna, ex altera parte patruus eorum Dhṛtarāṣṭra cum Duryodhana et 99 eius fratribus. Instante pugna in campo Kuru Arjuna moerore affligitur, quod propinquos et amicos occidere debeat, animum amittit armaque reicit. Quo in discrimine auriga et propinquus eius Kṛṣṇa eum monet de opere perficiendo, revelat sese tamquam incarnatam animam universi et doctrinas tradit philosophico religiosas, ex quibus Bhagavadgītā constat.

⁴ Gokhale D. V. B. A., Śrīmad Bhagavad-Gītā (with the Commentary of Śrī Śankarāchārya. Poona 1931. Preface.

Vadekar, D. D. M. A., Bhagavad-Gītā. A fresh study. Poona 1928. pg. 4.

⁵ Michalski Iwieński, St. Fr., Bhagavadgītā. Paris 1922. pg. XI.

⁶ Lamotte E., Notes sur la Bhagavadgītā. Paris 1929. pg. 128.

⁷ Vadekar, DD, M. A., Bhagavad-Gītā. A fresh Study. Poona 1928. pg. 3.

cum metaphysica in Upanishadas proposita et cum darśanas Sāṃkhya, Yoga et Vedānta utcumque cohaerent, minime despiciendae sint, longe tamen plus omnibus excellit eius doctrina de devotione erga deum Bhagavat (*bhakti*), quae est quasi gravitatis centrum totius operis. Haec doctrina Bhagavadgītāe characterem potius mysticum¹ quam philosophicum tribuit atque eius successum, quocum animos Indorum per plus quam viginti saecula ardore replebat hodieque replet, optime explicat.²

Vox bhaktiḥ derivatur a radice bhaj (dividere, seligere tamquam obiectum praedilectionis, adorare etc.)³ et significat separatio, portio, reverentia, adoratio, servitudo etc.⁴ Realem sensum vocis bhaktiḥ, prout in Bhagavadgītā occurrit, Lamotte definit⁵ : amare et servire Deo per devotionem exclusivam et incessantem. In linguas modernas alii alio modo vocem bhaktiḥ vertunt : dévotion,⁶ attachement,⁷ devotion,⁸ loving devotion,⁹ Liebe,¹⁰ Verehrung,¹¹ Hingabe an Gott,¹² miłość,¹³ toewijding¹⁴ etc. In quo bhakti consistat, Kṛṣṇa ipse in Bhagavadgītā exponit: „Hunc mundum caducum, miserum ingressus mihi te devove (*bhajasva*), sensum tuum ad me converte, mihi trade teipsum (*madbhakto*), mihi sacrificia offeras, mihi honorem tribuas ;

¹ Eliade M., Yoga. Paris 1936. pg. 159.

² Lamotte, E., Notes sur la Bhagavadgītā. Paris 1929. pg. 116.

³ Hill W. D. P., M. A. The Bhagavadgītā. Translated from the sanskrit. London 1928. pg. 284.

Apte, V. S., M. A., Sanskrit-English Dictionary. Bombay 1922, pg. 398ss.

⁴ Apte, V. S., M. A., Sanskrit-English Dictionary. Bombay 1922, pg. 397.

⁵ Lamotte E., Notes sur la Bhagavadgītā. Paris 1929, pg. 120.

⁶ Eliade M., Yoga. Paris 1936. Bhakti — dévotion mystique, pg 8, 142, 149, etc.

Senart E., La Bhagavadgītā. Paris 1922, pg. 98, 107, 125, 167 etc.

Lamotte E., Notes sur la Bhagavadgītā, Paris 1929 pg. 20, 101, 120 etc.

⁷ Senart E., La Bhagavadgītā. Paris 1922, pg. 100.

⁸ Hill W. D. P., M. A., The Bhagavadgītā. London 1928, pg. 176, 179, 184, etc.

⁹ Barnett L. D. M. A., Litt. D., Hindu Gods and Heroes. London 1922 pg. 80.

¹⁰ Garbe R., Bhagavadgītā. Leipzig 1921, pg. 118, 122, 124, 141, 164s.

Oldenberg H., Die Lehre der Upanishaden und die Anfänge des Buddhismus. Göttingen 1923, pg. 91, 242.

¹¹ Garbe R., Bhagavadgītā. 2. ed. Leipzig 1921, pg. 120, 137.

¹² Schomerus H. W., Indische Erlösungslehren. Leipzig 1919, pg. 68.

¹³ Michalski St. F., Bhagawad Gītā. Warszawa 1927, pg. 68, 70, 75, 78, 101 etc.

¹⁴ Boissevain J. W., Bhagawad Gītā uit het sanskrit vertaald. Amsterdam 1919, pg. 16, 67, 68, 71, 73, 86, 91, 113, 115 etc.

ad me venies, si te ipsum tali modo immersioni dicaveris et nihil nisi me prae oculis habueris.¹ Alibi Kṛṣṇa affirmat: „Sapientes vero, o fili Pṛthae, naturae divinae addicti, mihi dediti sunt (*bhajanti*) ad nihil aliud sensum vertentes, (cum) sciunt me esse impereuntem originem (omnium), quae existunt. Incessanter me glorificant labori non parcentes, firmiter in votis stantes et me in devotione (*bhaktyā*) adorantes mihi serviunt semper animum immersioni (yogae) ditantes.²

Obiectum huius mysticae devotionis (*bhakti*) est Kṛṣṇa seu Bhagavat, deus personalis, quem Bhagavadgītā identificat cum brahman metaphysicae speculationis Upanishadas;³ Kṛṣṇa est brahman incarnatum, brahman, quod in mundum descendit (*avatāra*).⁴ Tamquam praemium devotionis bhakticae erga se Kṛṣṇa suis fidelibus amorem⁵ suum promittit atque gratiam,⁶ ut omnibus periculis superatis⁷ ad supremum finem⁸ venire possint; iis contigit ingredi brahman,⁹ Bhagavat.¹⁰ Haecce via salutis omnibus hominibus patet, cuiuscun-

¹ Bhagavadgītā, IX, 33-34:

anityam asukhaṃ lokam imam prāpya bhajasva mām
manmanā bhava madbhakto madyājī mām namaskuru
mām evaiṣyasi yuktvaivam ātmānaṃ matparāyaṇaḥ.

² Bhagavadgītā, IX, 13—14:

mahātmānas tumām Pārtha daivīm prakṛtim āśritāḥ
bhajanty ananyamanaso jñātvā bhūtādim avyayam
satataṃ kīrtayanto mām yatantaś ca dr̥dhavratāḥ
namasyantaś ca mām bhaktyā nityayuktā upāsate.

³ Bhagavadgītā, X, 12—13. Cf. Lamotte, Notes sur la Bhagavadgītā, Paris 1929, pg. 42.

⁴ Hill, W. D. P., M. A., The Bhagavadgītā. London 1928, pg. 25: It is noticeable, then, that while the identification of Kṛṣṇa Vāsudeva with Viṣṇu had doubtless begun, he himself at no point in the Gītā (not even in the avatāra passage, where we should most have expected it) makes any definite claim to be Viṣṇu. His avatāra is a descent of Brahman. The point is important as suggesting an early date for the Gītā in the later history of the Vāsudeva se ct.

Cf. etiam Eliade M., Yoga. Paris 1936, pg. 158.

⁵ Bhagavadgītā XII, 14: yo madbhaktaḥ sa me priyaḥ.

⁶ Bhagavadgītā XVIII, 58, 62: prasāda, Bg, XVIII, 58:

maccitaḥ sarvadurgāṇi matprasādāt tariṣyasi.

⁷ Bhagavadgītā, XIV, 26. XVIII, 58.

⁸ Bhagavadgītā, XVIII, 62.

⁹ Bhagavadgītā, XIV, 26.

¹⁰ Bhagavadgītā, IX, 34. XI, 54. XII, 8. XVIII, 55, 65.

que sint originis, castae vel sexus;¹ pessimus quisque peccator salvari potest, modo devotionem suam Bhagavat tribuat.²

Bhakti non solam habitudinem hominis ad Bhagavat respicit, sed omnem activitatem hominis cum internam tum externam pervadit³ ideoque etiam in relatione hominis ad seipsum et ad proximum partes praecipuas habet. Homo devotus sibi temperare debet et amorem fovère erga omne, quidquid vivit: „Qui nihil odit eorum, quae existunt, qui mitis est atque misericors, qui quaestus non est avidus neque seipsum quaerit, cui dolor et gaudium idem sunt, qui patiens est atque semper contentus et immersioni (yogae) deditus, qui seipsum subiugavit, firmus in suis resolutionibus, in me reponens sensum et intellectum, mihi deditus (*madbhaktah*) - ille mihi carus est.⁴ Tantum abest, ut talis homo cuidam violentiam inferat,⁵ ut potius omnibus favens gaudio impletur prosperam condicionem videns omnium, quae existunt.⁶

Adumbrata doctrina de bhakti — valde summaria sane expositione — quaestio oritur, undenam Bhagavadgītā hasce ideas hauserit. Devotio nempe fervida erga Kṛṣṇa — deum personalem — est doctrina, quae ante Bhagavadgītā nullibi in Indorum litteris expressa invenitur.⁷ Expositio Bhagavadgītāe est prima synthesis

¹ Bhagavadgītā, IX, 32:

māṃ hi Pārtha vyapāsṛitya ye 'pi syuḥ pāpayonayaḥ
striyo vaiśyās tathā sūdrās te 'pi yānti parām gatim

² Bhagavadgītā, IX, 30—31:

api cet sudurācāro bhajate mām ananyabhāk
sādhur eva sa mantavyaḥ samyag vyavasito hi saḥ
kṣipraṃ bhavati dharmātmā śāsvac chāntiṃ nigacchati
Kaunteya pratijānīhi na me bhaktāḥ praṇaśyati.

³ Bhagavadgītā, IX, 27. XII, 6—7.

⁴ Bhagavadgītā, XII, 13—14:

adveṣṭā sarvabhūtānāṃ maitraḥ karuṇa eva ca
nirmamo nirahaṃkāraḥ samaduḥkhasukhaḥ kṣamī
saṃtustāḥ satatam yogī yatātmā dr̥ḍhaniścayaḥ
mayy arpitamanobuddhir yo madbhaktāḥ sa me priyaḥ.

⁵ Ahimsā: Bhagavadgītā, X, 5. XVII, 14.

⁶ Bhagavadgītā, V, 25: sarvabhūtaḥite ratāḥ.

⁷ Si ideam upāsanā excipias, quae in Upanishadas invenitur, et vocem bhakti, quae in Śvetāśvatara Up. semel legitur. Vide Hill, W. D. P., M. A., The Bhagavadgītā. London 1928, pg, 50.

devotae spiritualitatis Indorum, litteris tradita:¹ hic prima forsane vice in historia culturae apud Indos auctoritative et eodem titulo ac solutiones in Upanishadas propositae doctrina recipitur et approbatur, quae devotionem religiosam exaltat.²

Ex vetustissimis litteris Indorum origo bhakti explicari nequit. Tali negativa solutione contentus esse videtur Lamotte, verba de la Vallée Poussin repetens: „Hae religiones bhakticae, alienae a brahmanismo proprie sumpto, alienae sunt etiam ab antiqua traditione arica, cuius custodes brahmani facti sunt . . . Hae religiones quoad essentiam sunt pūjā, adorationes, duliae, hyperduliae, idololatriae. Hae pūjā nihil habent vedici cum quoad spiritum tum quoad materiam. Sed etiamsi brahmanismum ignorent, illi tamen minime contradicunt; si a quolibet in praxim deduci possint, etiam ab iis, qui ritibus et institutionibus brahmanismi fideles remanserunt.“³

Viam ad problema positive solvendum sternere possunt ea, quae nuperrime Eliade scripsit: „Generatim non debemus oblivisci textus posteriores reproducere ideas et consuetudines multo antiquiores, sed in textibus primis rigore vitatas.“⁴ „Religio indo-arica, quam arii expugnatores attulerant, non erat nisi una phasis — eaque minime praecipua — in creanda traditione religiosa Indorum . . . Motiones subterraneae, quas experientia religiosa populorum non aricorum alebat, continuo castra religiositatis indo-aricae minitabantur. Sub apparente absorptione cultuum localium per brahmanismum processus inversus progreditur: transformatio brahmanismi in religionem indicam, ideoque asiaticam. Autochthones supra advenas triumphum reportaverunt.“⁵ „Cultus (pūjā) et mystica (bhakti) semper in India existebant, sed extra castra brahmanismi. Religio indo-arica, utpote frigida, iuridica, magica, nullum stimulum offerebat cultui et communionem hominem inter et deum non permittebat. Possibilitates mysticae brahmanismi, etiam si praesto essent, in aboriginarios populos vim attractivam nullo modo exercere pos-

¹ Eliade M., Yoga. Paris 1936. pg. 154.

² Eliade M., Yoga. Paris 1936. pg. 142.

³ Lamotte E., Notes sur la Bhagavadgītā. Paris 1929. pg. 116.

⁴ Eliade M., Yoga. Paris 1936. pg. 121.

⁵ Eliade M., Yoga, Paris 1936. pg. 297.

sent; bene vero populi asiatici, qui superstitiones fertiles et animum possidebant, cui „concretum“ in qualicumque sphaera experientiae indispensabile erat. Omnia, quae de aboriginariis populis Indiae scimus, eorum „tendentiam concretum versus“ confirmant. Tantum abest, ut multitudo cultuum localium et personalium simplex sit figmentum abstractionis, ut potius argumentum sit authenticitatis et fertilitatis sentimentis religiosi horum populorum.“¹

Christianismi influxus in formanda notione bhakti ab auctoribus recentissimis reicitur,² sed non deneganda sublimitas doctrinae per Bhagavadgītā annuntiatae non semel ad fingendas analogias cum christianismo ducebat et hodie ducit. Maxima cum ferviditate quidam „mystici“ nostris temporibus doctrinam Bhagavadgītāe christianismo aequiperant, identificant, immo praeponunt,³ placita vero eorum figmenta esse animi simplicis nemo est qui non videat. Sufficient tamen talis „mysticismus“, ut mentes eorum, qui non sunt initiati, non parum perturbet. Inde negativa utilitas scrutandae religionis Indorum: quo melius doctrinae Indorum ex ipsorum sensu et principiis intelliguntur, eo apertius discrimen essenziale inter christianismum et hinduismum manifestatur et transitus ab altero ad alterum tamquam immensa *μετάβασις εἰς ἄλλο γένος* ostenditur. Hoc discrimen essenziale non soli christiani, sed ipsi Indi-hinduistae optime percipiunt, quod pluribus exemplis R. Otto illustrat.⁴ Quapropter cum grano salis accipiendae sunt analogiae, quas ipsi catholici viri interdum proponunt, ut P. Johanns S. J. fecit adhibendo

¹ Eliade M., *Yoga*. Paris 1936, pg. 300.

² Garbe R., *Die Bhagavadgītā*. 2. ed. Leipzig 1921, pg. 6: „In der ursprünglichen aber ebenso auch in der überarbeiteten Gītā ist der christliche Einfluss für mich schon nach ihrem Alter ausgeschlossen, da die erste Bekanntschaft mit christlichen Lehren an der Nordwestgrenze Indiens nicht vor dem Anfang des 3. Jhdts. anzunehmen ist . . . Mir ist in der Gītā kein Gedanke begegnet der sich nicht aus dem reichen Ideenschatze oder aus der eigentümlichen geistigen Anlage des indischen Volkes befriedigend erklären lisse.“ „Dafür, dass der Begriff der bhakti aus dem Christentum entlehnt sei, ist bisher auch nicht der Schatten eines Beweises beigebracht worden.“ Ibidem, pg. 44.

Cf. Garbe R., *Die Sāmkhya-Philosophie*. Leipzig 1894, pg. 115.

Lamotte E., *Notes sur la Bhagavadgītā*. Paris 1929, pg. 116.

³ Weinfurter K., *Bhagavad-Gītā*. II. vyd. Praha 1935, str. 12.

⁴ Otto R., *Indiens Gnadenreligion und das Christentum*. München 1930, pg. 44 ss.

de tribus viis salutis, quae in Bhagavadgītā commendantur (karma-yoga, jñāna-yoga, bhakti-yoga) modum loquendi mysticae christianae: via purgativa, illuminativa, unitiva.¹ Si omittamus, quae Indi moderni nominibus karma-yoga, jñāna-yoga, bhakti-yoga tribuunt,² in ipsa Bhagavadgītā hae notiones essentialiter differunt a laudatis viis mysticae christianae. Ut unum saltem notemus, jñāna-yoga, karma-yoga et bhakti-yoga vias salutis significant, singulatim efficaces nec exclusivas: Bhagavadgītā quinque vias salutis enumerat,³ immo tolerantiae dogmaticae quasi omnes limites aufert proclamando ex ore dei Bhagavat: „Qui quocunque modo ad me accedunt, tali modo ego eis favorem praesto: meum tramitem homines sequuntur, quacunque via incedentes.“⁴ Ad hocce effatum provocant Indi tolerantiam et „universalismum“ hinduismi extollentes.⁵

Quidquid sit, valorem retinent verba laudati R. Otto: „Ex utraque parte diversus spiritus flat . . . Hancce diversitatem confestim sentimus, etsi eam statim notionibus exprimere nequimus. Tale quid experimur, si e. gr. a Gītā ad nostros Psalmos vel Prophetas aut ad Evangelium vel Paulum revertimur.“⁶ Haec diversitas non consistit in solo „spiritu“ utriusque religionis, sed in ipsa earum essentia. Qui unquam serium studium utriusque impenderit, abyssum hiare inter arva Ganges et Terram Sanctam non negabit. Si super hanc abyssum via sterna debet, pons exstruendus est non tam ex positivis doctrinis

¹ P. Johannes S. J., *Vers le Christ par le Vedānta*. II. Vallabha. Trad. par L. M. Gauthier. Louvain 1933, pg. 163.

² Swāmī Vivekānanda, *Jñāna-Yoga*. Trad. par J. Herbert. Paris 1936, pg. 497ss. Mitra K., M. A., *Bhakti-dharmma o rādhābhāba*. *Māsik Basumatī*, baiśakh 1342 (April-May 1935) Calcutta 1935, pg. 94—99.

Canda R., *Bhagavad-gītā o Baṅgālār prem-dharmma*. *Māsik Basumatī āsāḥ*. 1342 (June-July) Calcutta 1935, pg. 415—421.

³ Bhagavadgītā, IV, 44—46. Cf. Eliade M., *Yoga*. Paris 1936, pg. 141s.

⁴ Bhagavadgītā, IV, 11 :

ye yathā māṃ prapadyante tāṃs tathaiva bhajāmy aham
mama vartmānuvartante manuṣyāḥ Pārtha sarvaśaḥ.

⁵ Caṭṭopādhyāy V. K., M. A., *Hindu dharmmer kayekaṭi viśeṣatva*. *Māsik Basumatī*, jyaiṣṭha 1340 (May-June) Calcutta 1933, pg. 189ss.

Roy S. C., M. A., *Raja Rammohun Roy's Religion*. *The Modern Review*. Calcutta, January 1937, pg. 63.

⁶ Otto, R., *Indiens Gnadenreligion und das Christentum*. München 1930, pg. 47

hinduismi, quam potius ex doctrinis christianismi, lacunas et aspirationes ingenii Indorum explentis. Tali sensu accipi potest sententia, quam operi suo laudatus P. Johannis S. J. praefixit — ad Christum per Vedānta.

ЭКЗАРХЪ ЛЕОНИДЪ ФЕДОРОВЪ

(Краткій біографическій очеркъ.)

Princ. Petrus Wolkonsky.

7-го Марта 1935 года, послѣ 12-ти лѣтъ непрерывныхъ мытарствъ и скитаній по тюрьмамъ и мѣстамъ ссылки, скончался подъ г. Вятка на Уралѣ Экзархъ Леонидъ Федоровъ, съ мая 1917 года возглавлявшій Католическую Церковь восточнаго обряда въ Россіи. Не стало великаго исповѣдника вѣры, замѣчательнаго іерарха и горячаго русскаго патріота.

Когда большевики его судили въ Москвѣ въ апрѣлѣ 1923 г., онъ — самъ свой защитникъ, такъ началъ свою защитительную рѣчь: „Вся моя жизнь была построена на двухъ элементахъ: на любви къ Церкви, къ которой я присоединился, и на любви къ родинѣ, которую я обожаю . . . Съ того времени, какъ я присоединился къ Католической Церкви, единственной задачей моей сдѣлалось приблизить мою родину къ той Церкви, которую я считаю истинной“ Слова эти подтверждаются всей его трудовой и подвижнической жизнью.

Послѣ него осталась огромная переписка: — съ матерью за время десятилѣтняго его пребывания за-границей; со всѣми сотрудниками по церковному дѣлу въ Россіи, Италіи, Галиціи и главнымъ образомъ съ Митрополитомъ Андреемъ Шептицкимъ. Сотни страницъ исписанныхъ его мелкимъ и четкимъ почеркомъ представляютъ цѣнный матеріалъ не только для его біографіи, но и для исторіи его времени, въ особенности для исторіи католической пропаганды въ Россіи, и исторіи россійскаго экзархата восточнаго обряда. Къ счастью вся эта переписка, за рѣдкими исключеніями, сохранилась и сосредоточена въ архивахъ Митрополита Шептицкаго во Львовѣ.

Кромѣ того сохранились отчеты его и донесенія къ папамъ Бенедикту XV и Пію XI, письма къ нунцію Черетти, къ кардиналамъ Бурнѣ, Марини, Таччи: къ еп. Тибергіену, генералу Іезуитовъ Ледоховскому, о. Уольшу, возглавлявшему папскую миссію помощи голодающимъ въ Россіи въ 1922 г. и др.

Въ нашемъ краткомъ очеркѣ намъ придется ограничиться самыми существенными данными, чтобы обрисовать нравственный обликъ и кипучую дѣятельность покойнаго іерарха.

I.

Леонидъ Федоровъ родился въ Петербургѣ 4 ноября 1879 г. въ православной довольно зажиточной семьѣ; рано лишившись отца, не пережившаго неожиданной потери всего состоянія, онъ остался на попеченіи матери, которой пришлось трудомъ зарабатывать средства къ существованію. Мать его была женщиной замѣчательной; ей онъ обязанъ первоначальнымъ развитіемъ и духовнымъ воспитаніемъ. Впослѣдствіи она послѣдовала примѣру сына, перешла въ католичество и была однимъ изъ самыхъ дѣятельныхъ членовъ перваго русскаго католическаго прихода, зародившагося въ Петербургѣ въ началѣ нынѣшняго столѣтія; послѣ нея остался подробный дневникъ — исторія етого прихода, обширная переписка съ сыномъ и рядъ писемъ — докладовъ Митрополиту Шептицкому; все матеріаль весьма цѣнный.

Воспитанникъ ея, Леонидъ, одиннадцати лѣтъ поступилъ въ классическую гимназію въ Петербургѣ; съ юныхъ лѣтъ испытывая влеченіе къ духовной жизни, онъ, по оканчаніи гимназіи, поступилъ въ Петербургскую Православную Духовную Академію, но пробылъ тамъ только два года. Изученіе церковной исторіи и твореній Отцовъ Церкви, которыя онъ читалъ въ подлинникѣ, утвердило его давнишнее влеченіе къ священству и монашеству. Онъ рѣшилъ бросить Академію, перейти въ католичество, ѣхать за-границу и заканчивать тамъ свое образование.

Лѣтомъ 1902 г. въ сопровожденіи настоятеля церкви св. Екатерины въ Петербургѣ о. Сциславскаго, двинулся онъ въ Римъ.

„Всѣ дороги ведутъ въ Римъ“, но для русскаго, чувствующаго призваніе къ служенію святому дѣлу Уніи, дорога въ Римъ лежитъ черезъ Львовъ, — мѣсто пребыванія митрополита Андрея

Шептицкаго. Туда и направился Федоровъ и пробылъ тамъ 8 дней, очарованный личностью Владыки, его колоссальной работой, сердечностью и простотой приѣма, особенно чувствительной послѣ сухости отношеній представителей россійскаго епископата. Поразили его и европейскіе порядки и Карпатскіе горы, – житель сѣверной болотной равнины онъ видѣлъ горы въ первый разъ.

Много обѣщавшій горячій юноша тоже понравился митрополиту, который взялъ его подъ свое покровительство, сталъ его духовнымъ отцомъ, руководителемъ его научныхъ занятій, а затѣмъ и непосредственнымъ іерархическимъ начальникомъ.

Изъ Львова Федоровъ поѣхалъ въ Римъ, гдѣ 31-го іюля въ церкви dal Gesù присоединился къ католической Церкви и вскорѣ удостоился аудіенціи у папы Льва XIII. Митрополитъ Андрей также прибылъ въ Римъ и выхлопоталъ Федорову папскую стипендію въ недавно открытую коллегію Leonianum въ Ананьи. Туда онъ и поступилъ 20-го октября подъ именемъ Leonidas Pierre.

Четыре года проходятъ въ усиленной но плодотворной работѣ. Въ 1905 году онъ блестяще сдаетъ экзаменъ на лауреата философіи, а черезъ два года на бакалавра теологіи. Лѣтомъ 1907 г. подъ именемъ Theodor Leonini онъ принимаетъ участіе въ первомъ Велеградскомъ конгрессѣ.

2-го декабря 07 г. Федоровъ поступаетъ въ коллегію de Propaganda Fide, но уже въ маѣ вынужденъ ее покинуть; русское посольство при Ватиканѣ во главѣ съ Сазоновымъ грозило ему, что если онъ будетъ продолжать занятія въ „іезуитскихъ учрежденіяхъ“ ему будетъ запрещенъ обратный вѣздъ въ Россію; между тѣмъ именно въ работѣ на родинѣ онъ видѣлъ единственную цѣль жизни. По совѣту митрополита Андрея онъ направляется въ Фрейбургскій университетъ въ Швейцарію, куда подъ именемъ „американца Antonio Cremony“ онъ и зачисляется въ ноябрѣ 1908 г.

Црибѣгать постоянно къ вымышленнымъ именамъ невольно заставляетъ необходимость скриваться отъ любопытства представителей русскаго правительства.

18. іюня 09 года онъ блестяще сдаетъ экзамены; богословское образованіе закончено, и давнишнее желаніе сдѣлаться священникомъ, наконецъ, можетъ быть осуществлено. Передъ тѣмъ чтовы

сдѣлать этотъ рѣшительный шагъ, Федоровъ въ краткомъ очеркѣ изложилъ Митрополиту Андрею исторію постепеннаго развитія своихъ стремленій къ монашеской жизни. Заимствуемъ изъ этого очерка наиболѣе характерныя мѣста.

„Мысль о монашествѣ зародилась у меня еще въ Россіи, когда мнѣ было всего 14 лѣтъ. Въ это время я въ первый разъ прочиталъ библію, и нѣкоторыя ея книги, какъ то Іова, Екклесіастъ и Премудрость Саломона, произвели на меня неотразимое впечатлѣніе: блескъ міра, его приманки, земные идеалы показались мнѣ простой мишурой, бѣганьемъ бѣлки въ колесѣ, истинной „суею суетъ“. На меня напала невыразимая тоска, доходившая до тупого отчаянія. Къ мрачнымъ взглядамъ я былъ отчасти расположенъ съ самаго дѣтства. Необычайная впечатлительность моего характера и внимательность къ окружающимъ меня людямъ и событіямъ позволяла мнѣ видѣть и проникать въ такіе уголки человѣческой совѣсти, какіе недоступны другимъ, даже взрослымъ... Постоянно звучали въ ушахъ слова Екклесіаста: „Кто умножаетъ познанія умножаетъ скорбь“. Вотъ эта то скорбь и была первымъ толчкомъ на путь монашества. Не стремленіе уйти отъ грѣховнаго міра, а просто отъ скучнаго, пошлаго міра, — желаніе закрыть глаза на калейдоскопъ жизни и открывать ихъ только для созерцанія вѣчности.

„Потомъ наступило время философскаго развитія. Я на перерывѣ читалъ Канта, Гегеля, Фихте, Якоби, Моллешота и другихъ. Мать всегда держалась того оригинальнаго мнѣнія, что молодой человѣкъ долженъ читать все и самъ во всемъ разобратъ безъ посторонней помощи. Не было поэтому книги на столько атеистичной и грязной, которую я не могъ бы прочитать. Я вѣсть зачитывался французскими романистами; не минула меня и итальянская эпоха возрожденія съ своей разлагающею литературой, и періодъ нѣмецкаго *Zerstreuung* былъ также мнѣ исвѣстенъ; однимъ словомъ голова моя стала похожа на помойную яму, куда сваливаются всякіе отбросы. Въ Россіи не извѣстна гармонія вѣры и жизни: въ одно и тоже время я могъ читать Полъ де Кока, задумываться надъ Якоби и восхищаться Іоанномъ Златоустомъ. Но Господу было угодно спасти меня и вырвать изъ этого хаоса.

Мнѣ было уже 17 лѣтъ, когда послѣ Шопенгауера и Гартмана

мнѣ попались подъ руку буддѣйскія книги. Почва моего самосознанія была настолько подготовлена къ міровозрѣнію индѣйскаго философа, что я, прочитывая сутту за суттой, казалось, читалъ собственныя мысли.

Мнѣ было уже 20 лѣтъ, когда путемъ усерднаго чтенія и изученія св. Отцовъ, соборовъ и исторіи я пришелъ къ убѣжденію истинности вселенской Церкви. Благодать Господня, осѣнившая меня въ тотъ самый моментъ, когда я уже терялъ вѣру, произвела во мнѣ новый переворотъ и напомнила о живомъ реальномъ Христѣ — Спасителѣ міра. Я сдѣлался сознательнымъ вѣрующимъ, апологетомъ христіанства, посвятившемъ всю свою жизнь защитѣ и распространенію Церкви. Мое рѣшеніе сдѣлаться священникомъ становится непреклоннымъ. Но какъ быть? Въ русской церкви священнику необходимо жениться, а мнѣ противно даже думать о бракѣ. Переходить сейчасъ въ католичество я еще боялся и хотѣлъ по крайней мѣрѣ окончить духовную Академію и пробыть три года священникомъ, чтобы написать магистерскую диссертацию. Единственный выходъ — монашество. Впрочемъ фактъ постриженія въ монахи являлся для меня простой формальностью. „Ученое“ монашество освобождено у насъ въ Россіи отъ новиціата и духовныхъ подвиговъ. Въ одинъ мѣсяць студентъ третьяго курса Академіи постригается въ совершенные монахи, дѣлается черезъ недѣлю діакономъ, а потомъ живетъ какъ вольная птица безъ всякаго контрола. Я зналъ, что жизнь русскаго монаха „ученаго“ — только жалкая карриатура истиннаго монашества. Изучая творенія восточныхъ аскетовъ, я понялъ, что монашество — это усовершенствованіе самого себя путемъ мучительной борьбы и приближенія къ Иисусу Христу.

Наконецъ я рѣшилъ сдѣлать безповоротный шагъ и уѣхать за границу съ цѣлью сдѣлаться католикомъ. Господу и на этотъ разъ было угодно спасти своего негоднаго раба и вытащить его разъ на всегда изъ грязнаго болота. Католическая Церковь была для меня не только источникомъ познаваемой вѣчной истины, но и сдѣлалась для меня новой силоамской купелью, изъ которой я вышелъ совершенно обновленный. Годы ученья, въ особенности въ Ананѣи, были для меня почти новымъ откровеньемъ. Строгая регулярная жизнь, ясная свѣтлая умственная работа,

жизнерадостные окружавшія меня товарищи, не испорченные современной атеистической литературой, даже самый народъ – живой, умный, пропитанный насквозь истинно-христіанскою цивилизаціей – все это подняло меня на ноги и вдохнуло новую енергію. Здѣсь я горячо полюбилъ не только народъ вообще, но въ частности и нашъ русскій народъ, и сдѣлать что-нибудь для бѣднаго, смиреннаго русскаго народа-аскета сдѣлалось необходимой потребностью.

Византійская снисходительность и терпѣливость къ злу уступила во мнѣ мѣсто римскому „*pereat mundus – fiat iustitia*“. Съ этой же точки зрѣнія я взглянулъ на обрядовыя несогласія въ Церкви и несправедливое отношеніе римскихъ латиномановъ къ восточнымъ. Отсюда желаніе борьбы и дѣятельности, желаніе во что-бы то ни стало пробить дорогу, хотя бы даже цѣной собственной головы.

Здѣсь появляется уже иная мысль о монашествѣ: оно начинаетъ представляться мнѣ средствомъ для достиженія цѣли въ наемъ святой борьбы за погрѣшныя права и для миссіи на Востокъ...“

Вотъ мысли, съ которыми будущій Экзархъ подходилъ къ дѣлу, которое считалъ „великимъ и святымъ“ и къ которому онъ теперь считалъ себя „готовымъ вполнѣ“.

Митрополитъ Шептицкій, во избѣжаніе какихъ-либо неприятностей для Федорова въ послѣдствіи и осложненій съ русскимъ правительствомъ, не хотѣлъ самъ посвящать его и направилъ его въ Константинополь къ католическому болгарскому епископу восточнаго обряда преосвященному Михаилу Мирову, который и рукоположилъ Федорова 25. марта 1911 года. Молодой священникъ извѣстилъ объ этомъ своего покровителя слѣдующей „открыткой“:

„Господь благословилъ!“

Вашего Высокопреосвященства нижайшій послушникъ
іерей Леонидъ“.

Три года затѣмъ провелъ о. Леонидъ въ Галиціи, исполняя разныя порученія митрополита Андрея.

Въ маѣ 12-го года онъ началъ свой новиціатъ въ Каменицѣ въ Босніи въ скиту у Студитовъ. – 12-го февраля 1913 г. ста-

рець Юсафатъ далъ ему постригъ и рясу съ именемъ Леонтій и онъ пробылъ въ монастырѣ до декабря того года.

Ѣхать въ Россію для постоянной миссіонерской дѣятельности было еще преждевременно; но митрополитъ посылалъ его каждый годъ на нѣсколько недѣль въ Россію для поддержанія связи со своими русскими католиками восточнаго обряда и полученія свѣдѣній дѣль въ Россіи. Четыре обширныхъ и полныхъ интереса доклада и рядъ писемъ свидѣтельствуютъ о томъ, насколько добросовѣстно онъ относился къ этимъ порученіямъ. Картины болѣзненной формаціи преслѣдуемой правительствомъ первой русской католической общины съ одной стороны и съ другой — картины развала синодальной русской церкви и всего правительственнаго строя выступаютъ подъ внимательнымъ перомъ о. Федорова въ мельчайшихъ подробностяхъ.

Онъ владѣлъ свободно латинскимъ, итальянскимъ и нѣмецкимъ языкомъ. Подъ псевдонимами dr. Leonini или Cremoni онъ въ теченіи этихъ лѣтъ напечаталъ рядъ философскихъ, богословскихъ и критическихъ трудовъ въ пражской *Slavorum litterae theologiae* и въ *Roma e l'Oriente* въ Гротта-Ферратѣ. Онъ принималъ участіе во всѣхъ Велеградскихъ Съѣздахъ, гдѣ выступалъ съ докладами и преніями на латинскомъ языкѣ; сотрудничалъ въ „Велеградскомъ Вѣстникѣ“ (Прага) журналѣ, всецѣло посвященномъ вопросу соединенія церквей.

Объявленіе войны заставило его выѣхать въ Россію черезъ Константинополь. Онъ считалъ долгомъ быть на родинѣ. Онъ прибылъ въ Петербургъ, но и двухъ недѣль не пробылъ тамъ, какъ былъ арестованъ и высланъ административнымъ порядкомъ въ Сибирь въ г. Тобольскъ подъ строгій надзоръ полиціи.

Митрополитъ Шептицкій всегда былъ въ глазахъ царскаго правительства какимъ то пугаломъ: кромѣ опасенія его вліянія на католическую пропаганду да еще восточнаго обряда, главнымъ образомъ боялись его „политической“ роли предполагая въ немъ руководителя украинскаго сепаративнаго движенія. Какъ ни старались люди, дѣйствительно освѣдомленные и патріотизмъ которыхъ не подвергался сомнѣнію, доказывать министерству внутреннихъ дѣлъ всю неосновательность этихъ обвиненій, всѣ ихъ старанія разбивались о „твердое убѣжденіе правительства“: —

митрополитъ Андрей заклятый врагъ Россіи и о. Леонидъ являлся его агентомъ, шпиономъ, „іезуитомъ“ и т. д., мѣсто ему въ Сибири.

Три года пробылъ онъ тамъ и только въ мартѣ 1917 года послѣ сверженія царскаго правительства и объявленія Временнымъ Правительствомъ полной амнистіи всѣмъ политическимъ сосланнымъ могъ о. Леонидъ вернуться въ Петроградъ, гдѣ съ нетерпѣніемъ ожидали его митрополитъ Шептицкій, только что самъ освободенный изъ заключенія и другіе священники католики.

II.

При царскомъ правительствѣ католическое богослуженіе восточнаго обряда было запрещено. Манифестъ 1905 г. о свободѣ совѣсти какъ бы скользнулъ по католичеству, остался для него мертвой буквой: ограничительные законы для русскихъ католиковъ вообще оставались въ силѣ, а восточный обрядъ признавался соблазномъ для народа и подрывомъ церкви государственной. Открывшаяся было на Бармалѣевой ул. скромная домашняя церковь восточнаго обряда была 10. февраля 13 г. опечатана полиціей и прихожанамъ пришлось молиться тайно, при заколоченныхъ окнахъ.

Временное Правительство, придя къ власти (Мартъ 1917), немедленно провозгласило свободу совѣсти, вѣроисповѣданія и культа.

Наконецъ то, послѣ столькихъ столѣтій напрасныхъ стараній, наступило время открыто организовать русскую католическую церковь!

Іерархическій глава ея – Митрополитъ Шептицкій оказался въ Петроградѣ; мало того: въ вывезенномъ изъ Львова въ 1914 году, послѣ занятія города русскими войсками, архивѣ Митрополита и оказавшемся въ Охранномъ Отдѣленіи (политическая полиція) въ Петроградѣ, нашлись и всѣ документы, устанавливающие права и полномочія Митрополита Андрея, данныя ему папой Піемъ X. для устройства русской церкви. Давая ихъ въ 1909 г., прозорливый Сватой Отецъ сказалъ: „Теперь еще не время ими воспользоваться, но настанетъ часъ и они Вамъ послужатъ.“ И часъ насталъ.

Митрополитъ дождался прїѣзда въ Петроградъ всѣхъ русскихъ священниковъ католиковъ. — 28-го мая, въ Воскресеніе „всѣхъ святыхъ“, послѣ торжественной службы восточнаго обряда въ Мальтійской церкви, онъ собралъ ихъ подъ своимъ предсѣдательствомъ на первый русскій соборъ въ помѣщеніи католической школы при церкви св. Екатерины. На соборѣ присутствовали оо. Зерчаниновъ, Колпинскій, Верховскій, Днїбнеръ, Федоровъ, Сусалевъ и Абрикосовъ, только что посвященный въ Мальтійской церкви. Кромѣ того были приглашены латинскіе епископы: Цѣплякъ, Роппъ, Лозинскій и нѣсколько прелатовъ и ксендзовъ латинскаго клира, и нѣсколько мірянъ.

Собраніе было обставлено особенно торжественно. Въ часовнѣ были выставлены Св. Дары.

Отецъ Колпинскій прочелъ по русски и по латыни актъ установленія въ Россіи экзархата. Митрополитъ Андрей тутъ-же назначилъ о. Леонида Федорова Экзархомъ, подчинивъ его юрисдикціи всю Россію за исключеніемъ Малороссіи и Бѣлороссіи. Этотъ актъ былъ скрѣпленъ подписями всѣхъ присутствующихъ въ томъ числѣ и представителей латинскаго клира: затѣмъ представители восточнаго клира присягнули Папѣ и Экзарху.

Такимъ образомъ русскіе католики были, наконецъ, официально, канонично и открыто организованы и выдѣлены въ особую группу со своей канонической іерархіей, отдѣльной отъ латинской и временно подчиненной митрополиту Шептицкому. Митрополитъ имѣлъ намѣреніе сейчасъ же посвятить о. Леонида въ епископы съ подчиненіемъ его непосредственно Риму и тѣмъ завершить намѣченную еще Піемъ X программу, но уступилъ просьбѣ Экзарха повременить до урегулированія въ Римѣ положенія о русскомъ экзархатѣ, а пока дать ему, Федорову, время испытать свои силы и приготовиться къ епископскому служенію.

Здѣсь будетъ умѣстнымъ сказать, что утвержденіе экзархата послѣдовало въ Римѣ только въ 1921 году. Причинами такого замедленія были сначала условія военнаго времени, а затѣмъ — невозможность митрополиту Андрею прибыть въ Римъ для личнаго доклада Св. Отцу. Только 24. февраля 1921 г. папа Бенедиктъ XV. подтвердилъ всѣ facultates данныя митрополиту Андрею Піемъ X. для устройства русской церкви, а 1. марта послѣдовало

и утверждение Леонида Федорова Экзархомъ съ пожалованіемъ ему титула апостольскаго протонотарія.

Въ послѣдній разъ, насколько намъ извѣстно, въ официальныхъ документахъ Экзархъ упоминается въ 1930 году. Въ посланіи п. Пія XI. (2. II. 1930), къ кардиналу Помпили по поводу преслѣдованія христіанъ въ Россіи упоминается и „нашъ представитель для восточнаго обряда Экзархъ католическій Леонидъ Федоровъ“.

Теперь вернемъ къ нашему собору. На немъ были приняты постановленія, регулируюція конституцію русской католической церкви, ея богослуженія поведеніе клира, печатаніе церковныхъ и другихъ книгъ и т. д.

Временное Правительство, было увѣдомлено объ основаніи экзархата и послѣ свиданія митрополита Андрея съ кн. Львовымъ, предсѣдателемъ Совѣта министровъ, одобрило его и признало. Оно немедленно пригласило Экзарха въ засѣдающую тогда комиссію по выработкѣ новаго положенія католической Церкви въ Россіи. Онъ явился представителемъ русскихъ католиковъ восточнаго обряда; представителемъ отъ польско-латинской группы вошелъ въ комиссію Цѣплякъ.

Такимъ образомъ въ нѣсколько часовъ времени было достигнуто то чего столѣтіями не удалось оформить царскому правительству.

Открывалось широкое поле для развитія русскаго католическаго движенія. Препятствія вѣками создававшіяся самодержавнымъ правительствомъ для свободнаго обсужденія спорныхъ церковно-религіозныхъ вопросовъ исчезли. Голосъ русской религіозной мысли могъ звучать свободно. Духовно освобожденные русскіе люди, католики и православные, могли встрѣчаться безпрепятственно и что особенно горюго, въ чисто русской обстановкѣ, на почвѣ національной, подъ водительствоимъ своихъ же священниковъ католическихъ и православныхъ. Передъ Федоровымъ наконецъ-то открывалась возможность дѣятельности, о которой онъ такъ давно и горячо мечталъ и къ которой онъ готовился такъ усердно. Но невольно вспоминаются слова ип. Павла: — „для меня отверста великая и широкая дверь, и противниковъ много“.

Въ Россіи, гдѣ благодаря отчасти правительству, умышленно старавшагося представить католическую Церковь какъ исключительно латинскую и даже польскую, отчасти благодаря историческимъ

условіямъ, въ которыхъ развивалась Брестская Унія и затѣмъ въ Галиціи – восточно-католическая церковь, (мы имѣемъ въ виду главнымъ образомъ примѣры постепенной латинизаціи) – у всѣхъ русскихъ какое бы положеніе они не занимали, на какой бы ступени образованія они не стояли, крѣпко и непоколебимо укоренилось убѣжденіе, что Унія – это „польская“, „іезуитская“, „папская“ хитрость для привлеченія православныхъ и „обращенія“ ихъ постепенно въ латинское „настоящее“ католичество. Слова „унія, уніаты“ прямо претили религиозному и патріотическому чувству русскаго человѣка.

Съ первыхъ же шаговъ русскому католическому духовенству надо было ясно показать русскимъ людямъ, что ничего подобнаго теперь уже не мыслимо. На епархіальномъ Петроградскомъ соборѣ были выработаны строжайшія мѣры, чтобы въ корнѣ пресѣчь всякія латинизаторскія попытки; греко-россійскій обрядъ долженъ оставаться неприкосновеннымъ во всей чистотѣ, какъ то заповѣдалъ п. Пій X: „*nec plus, nec minus, nec aliter*“.

CONGRESSUS UNIONISTICUS LEOPOLI

Dr. Andreas Iščak.

Diebus 23.—25. Decembris praeteriti anni 1936 benedicente et movente Metropolita Andrea Šeptyckyj celebrabatur Leopoli pro clero graeco-catholico a Societate Scientifico-theologica Ucrainorum primus in hac provincia congressus unionisticus. Occasionem congressui praebuit tercenties anniversaria memoria mortis Metropolitanae Rutskyi (1613—37), qui olim omnes vires suas in unione Bres-tensi 1596 a. pacta propaganda ac stabilienda contendit ac gloriosum nomen „atlas unionis“ et „Athanasius Russiae“ a papa Urbano VIII sibi acquisivit.

Ordo solemnitatis congressus a praeside gr.-cath. Academiae et Societatis Scientifico-theologicae Dre Josepho Slipyj praeparatus est. Die festo Immaculatae Conceptionis B. Virginis (22. XII) initiatus est congressus missa pontificali celebrata in ecclesia cathedrali Sti. Georgii Leopoli cum a Dre G. Kostelnyk habita concione occasio-

nali, ad quam tres episcopi a Metropolita invitati ac protohegumeni monasteriorum provinciae PP. Basilianorum, Redemptoristarum et Studitarum apparuerunt. Sequenti die (23. XII) inauguratio facta est ab ipso Metropolita Andrea in eius palatio. Aegrotans paedibus, firmus tamen mente et fervido animo, sedens in sua sella Metropolita in praesentia multorum ex clero et laicis (plusquam 200 numero) congregatorum allocutionem dixit, in qua conspectum evolutionis unionisticae ideae in Occidente novissimis 20 annis exhibuit. Congressus Velehradenses, qui suis theoreticis disceptationibus etiam theologos dissidentes alliciebant, primas partes in hac idea propaganda egerunt. A theoria tamen multo differt praxis, quae dissidentes magis avertit, quam allicit maximamque cautionem ac circumspectionem omnem speciem proselitismi et „missionis“ excludentem exposcit. In nostris congressibus praxis prout theoria praxeos concipitur. Quoad Metropolitam Rutskyj hoc anno iubilaeo multum laboris in scriptis eius investigandis ac in lucem edendis impendendum est, ut beatificatio ac canonisatio huius viri introduci possit. Gaudio expresso propter multitudinem congressus participum suam allocutionem Metropolita Andreas clausit.

Ipsi labores congressus agebantur in aula graeco-catholicae Academiae, ubi ad honorificum praesidium invitati sunt a Dre Josepho Slipyj episcopus Nicolaus Čarnekyj, visitator Apostolicus pro neounitis in Volynia disseminatis, episcopi auxiliares Joannes Nicetas, Joannes Latyševskyj, Budka ac Bučko. Dein praelectiones hoc ordine habitae sunt:

Prima die (23. XII)

1. Conspectus ecclesiarum dissidentium ac de rationibus dogmaticis, quibus dissidentes a catholicis differant — Rector Dr Jos. Slipyj.
2. Quantum Synodus Zamoscena Unioni valuerit — Rev. Romanus Łobodyč (Stanislaopolis).
3. Metropolita Rutskyj in vita hodiernorum Basilianorum — Rev. Josaphat Skruteń OSBM.

Altera die (24. XII)

4. Ideologia Unionis — Rev. Dr Gabriel Kostelnyk.
5. Trecenti anni Unionis in Ucraina — Dr Nicolaus Čubatyj.
6. Relatio unionis ad autocephalismum — Rev. Dr Andreas Iščak.

7. Quae necessaria sint ad efficacem propagationem Unionis? — Rev. Petrus Tabinskyj.
 8. Methodus laboris unionistici inter dissidentes in Volynia? — Rev. P. Basilius Velyčkovskyj CSSR.
 9. Profectus artium in Unione (intra 300 annos) — Dr Vladimirus Zalozeckyj.
- Tertia die (25. XII)
10. Liturgia s. Joannis Chrysostomi temporibus Metropolitae Rutskyj — Rev. Stephanus Rud.
 11. Fundamenta Unionis iuridica Rev. Dr Leo Hlynka.
 12. De relatione ephemeridum et scriptorum periodicorum dissidentium ad Unionem — Rev. Petrus Chomyn.

Durante triduo unionistico multae salutationes in scriptis ac telegrammatibus venerunt, inter quae benedictio Beatissimi Patris cum fervido applausu accepta est. Item salutationes ab Eminentis. Cardinali Tisserant, Episcopis, P. Hudeček et aliis obtentae sunt. Etiam allocutio Romani Pontificis tempore meridiano die 24. Decembris per radiophonium tradita a participibus congressus exaudita est. Post consuetas disceptationes, quae quotidie vespere de praelectionibus interdum habitis instituebantur, tertia die placita a speciali commissione elaborata, in pleno congressu lecta et promulgata sunt.

Quae sunt:

I. Graeco-catholica Ecclesia omnino conscia sibi esse debet se esse ecclesiam orientalem in unione cum Apostolica Sede. Quapropter traditiones Orientis conservare debet, ut dissidentibus exemplum exhibeat, quo attrahat eos et indicet practice viam profectus ac perfectionis donorum Spiritus Sancti.

II. Catholicismus in orientali ritu optime respondebat mentalitati nationis ucrainicae tempore praeterito ac in futurum aptus est, ut elevet nationem ucrainicam ex ruina religioso-morali post hodiernam atheisticam persecutionem in Ucraina.

III. Character orientalis catholicismi apud Ucrainos quoad organisationem, ritum ac disciplinam fundari debet in veteribus traditionibus ecclesiae Ucrainorum, quae periodo heroicae Metropolitae Rutskyj vigeant.

IV. Omnes ideae Metropolitae Rutskyj ergo etiam idea patriar-

chatus Kijoviensis hodie quoque profectui catholicismi apud Ucrainos commodae ac fructuosae sunt.

V. Congressus pro necessario habet iura et privilegia Metropolitanarum haličensium, traditionis Kijoviensis Metropoleos successorum defendere, quia vetus iurisdictio Metropolitanae ab Ap. Sede approbata (bullis: Decet Romanum Pontificem, In universali Ecclesiae regimine) fundamentum erat firmitatis et roboris graecocatholicae Ecclesiae.

VI. Ad praeclaram Orientis traditionem restituendam ac naturalem evolutionem ritus nostri promovendam participes congressus studia rituum orientalium ac historiae Ecclesiarum orientalium necessaria esse ducunt.

VII. Congregati putant graeco-catholicum clerum haličensis provinciae ritu et natione dissidentibus Poloniae affinem prae aliis ad laborem uniendi suos confratres vocatum esse. Ideoque piget eos, quod huic clero accessus ad laborem unionisticum inter suos fratres praecclusus est ac a Sede Apostolica instanter petit ut fructuosi laboris gratia

1. graeco-catholico clero ad unionisticum laborem in terris Poloniae a dissidentibus inhabitatis aditus pateat;

2. byzantino-slavi ritus hierarchia ordinaria cum plena iurisdictione pro unitis in terris laboris unionistici instituat.

VIII. Methodos laboris unionistici considerantes congregati necessarium ducunt vitam religiosam et moralem his mediis promovere:

a) a Societate theologico-scientifica Leopoliensi petere, ut necessaria documenta ad beatificationem Velamini Rutskyj colligat;

b) Sodalitatem unitorum condere, quae sumptus operariorum Unionis eorumque laborum sublevet;

c) laicos ad apostolatum Unionis intra limites catholicae Actionis arcessere;

d) ad graeco-catholicos Ordinarios se convertere eisque proponere, ut in omnibus ecclesiis Dominicam precum cum praedicatione ea intentione instituant, ut tota haličensis provincia secundum mentem Metropolitanae Rutskyj coadunata certis gressibus ad exsequendam inter populum ucrainicum voluntatem Christi: „ut omnes sint unum“ procedat;

e) relatio ucrainicae catholicae Ecclesiae ad dissidentes notis

christianae caritatis insignis esse debet ac desiderio tales conditiones condere, quae quam optime mutuam benevolentiam in s. Unionem accelerent.

IX. Congregati asserunt sic dictam „missionem Ecclesiae orthodoxae“ in terris graeco-catholicae provinciae ecclesiasticae non ex motivis religionis procedere.

X. Congregati desiderant, ut Societas scientifico-theologica congressus unionisticos cum ideae Unionis ac methodo laboris unionistici plurimum prosint etiam in futuro procuret.

Ad finem congressus rector Academiae Dr Josephus Slipyj tamquam praeses Societatis scientifico-theologicae gratias egit Metropolitanae Andreae Šeptyckyj pro consilio capto et inauguratione congressus, praesidibus, lectoribus ac participibus congressus pro operata ac studio rebus unionisticis adhibito, quae late alteque tractatae faustum initium pro futuris congressibus praebeant.

Praesidum congressus nomine episcopus Nicolaus Čarnekyj optat, ut placita congressus per ephemerides divulgentur ac conscientiam nostrae vocationis in Oriente per preces Sti Josaphati ac columnae Unionis Rutskyj excitent. Dein omnes in sacellum Seminarii ad gratiarum actionem Deo fundendam convenerunt hymnoque eucharistico „Gloria in excelsis Deo“ congressum finiverunt.

RECENSIONES

Heiler Friedrich, Urkirche und Ostkirche. XX+607 pg. 8 München, E. Reinhardt, 1937, 11 M; lig. 13 M.

Auctor huius libri, olim catholicus docens scientiam religionum Monachii, a. 1919 defecit ad protestantismum, 1920 professor scientiae religionum in universitate Marburg (Germania). A. 1923 opere (circa 700 pg.) „Der Katholizismus, seine Idee und seine Erscheinung“ multorum commovit animos; cui *K. Adam*, olim eius magister, prospere respondit libro „Das Wesen des Katholizismus“, in multas iam linguas translato. Heiler plus quam decem annis novam famosi libri sui editionem parabat eumque auxit. Liber praesens est I. tomus novae editionis operi aucti, cui inscribitur: Die katholische Kirche des Ostens und Westens; II. tomus erit „Die römisch-katholische

Kirche (proprie nova editio libri laudati, a. 1923 editi)"; III. „Die ausserrömischen Kirchen des Abendlandes und das Problem der Einigung der Kirchen.“

Titulo tomi praesentis auctor mentem suam aperte prodit, ecclesiam Orientalem separatam legitime ecclesiae primorum saeculorum successisse. De ecclesia christiana antiquiore (usque ad saec. V.) pg. 1—123 agit. In hac parte suam „evangelicam catholicitatem“ abunde manifestat, dogmata (selecta) catholica cum „pietate“ (ut ipse dicit) protestantica coniungere tentans. Pg. 1—19 nomen catholicum disertius laudat atque contendit non solam ecclesiam romano-catholicam hunc titulum mereri. In capitibus sequentibus narrat Christum ecclesiam minime directe et immediate, sed solum in germine (keimhaft) instituisse. De promissione primatus Mt 16, 17—19 concedit, haec verba revera (saltem probabilissime) esse ipsius Christi, sed probabiliter in alio contextu post resurrectionem demum prolata; romanam exegesis horum verborum maxime quidem cum sensu primigeno concordare, ast non unicum possibilem esse. Hisce verbis quidem centrum unitatis, ast non primatum iurisdictionis exprimi (pg. 48—60). Apostolum Paulum demum ecclesiam christianam a synagoga iudaica disiunxisse atque ecclesiam *catholicam* instituisse (pg. 68—78). Ap. Joannem vero spiritum mysticum auctoritati iunxisse atque „catholicismum evangelicum“ perfecisse (pg. 84—94). Ecclesiam postapostolicam feliciter syncretismum gnosticum superasse atque nihilominus universalismum salvasse. Romanam ecclesiam in hac pugna evolutioneque primas egisse partes primatumque sibi acquisivisse atque confirmavisse (pg. 99—104). Ita ecclesiam factam esse catholicam.

In ampliore altera libri parte (pg. 125—567) de „catholica ecclesia orientali“ disserit. In I. huius partis capite de causis schismatis disserens scribit, immediatas schismatis causas potius ex parte Byzantinorum esse, postea vero utramque partem separationem auxisse atque firmavisse. Disserte „superbiam, calliditatem, astutiam“ Photii et Michaelis Cerularii damnat (pg. 140). De Photii dubia excommunicatione a. 881 novas opiniones ab *Amann*, *Dvornik*, *Grumel* propositas ignorat. Imperatorem byzantinum unionem Lugdunensem (1274) promoventem severius vituperat (pg. 144); celeberrimum de hac unione opus (Norden, *Papsttum und Byzanz*, Berlin 1903) ignorat.

In capitibus sequentibus de hodierno statu atque doctrina singularum ecclesiarum orientalium fuse tractat. Initio de ecclesia Constantinopolitana, cum theologis catholicis consentiens, scribit, illam fundamentum politicum primatus ecclesiae extollendo, nimiam a statu dependentiam promovisse (pg. 156); item theologos catholicos secutus dicit, doctrinam orientalem de unica suprema potestate concilii oecumenici tragice contradicere factis, cum iam plus quam mille annis nullum in Oriente concilium oecumenicum celebratum esset; hanc doctrinam immanentem critice eius dogmatis de constitutione ecclesiae esse (pg. 184—185). Sub finem libri (pg. 417—544) de ecclesiis orientalibus haereticis monophysitis et nestorianis disserit, quas schismaticas vel separatas die getrennten Nationalkirchen dicit, ceteras vero catholicas praedicat.

Per se patet, in tam ampla materia auctorem ab aliis, de his quaestionibus tractantibus, dependere nec multa propria (originalia) proferre. Attamen laudanda est magna auctoris diligentia sollertiaque; multa revera collegit. Abunde usus est etiam auctoribus catholicis, *Janin Jugie* (cuius opus laudat: *Fundgrube von Material*, pg. 186), *Spačil*, collectionibus „Orientalia Christiana“ etc. Nonnulla quidem minus exacta vel obsoleta vel etiam falsa occurrunt. De ecclesia serbica in Jugoslavia obsoleta tradit (pg. 165); novam constitutionem huius ecclesiae ignorat; ecclesiam „orthodoxam“ in Jugoslavia maxime statui subesse (pg. 184) hodie vix potest dici. De theologia russica uberius, ast non sat exacte tractat; russica doctrina de ecclesia nimis complexa est. Hodiernam theologiam russicam libros deuterocanonicos approbare (pg. 188), dici vix potest. Longum est, singula minus exacta colligere atque enumerare.

Hisce non obstantibus, liber praesens de ecclesiis orientalibus illis, qui ab ecclesia catholica dissentiunt, utilis esse potest. Catholicis vero, ipso auctore saltem indirecte fatente, hodie de hac materia praesto sunt multi libri, opus professoris Heiler superantes.

Fr. Grivec.

Gruden John, The Mystical Christ. Introductio to the Study of the Supernatural Character of the Church, XV + 343 pg. St. Louis, Mos (America) B. Herder 1936.

Ultimo hoc decennio plures libri et tractatus de Corpore Christi mystico editi sunt, e. gr.: *Anger, La Doctrine du Corps mystique de J. Chr.* (508 pg.; Paris 1929); *Käppeli, Zur Lehre des hl. Thomas*

von Aquin vom Corpus Christi mysticum (135 pg; Freiburg, Schw.-Paderborn 1931); *Mura*, Le Corps mystique du Christ (duo volumina, 214 et 460 pg; Paris 1934); *Vetter*, der hl. Augustinus und das Geheimnis des Leibes Christi 216 pg.; Mainz 1929); *Jürgensmeier*, Der mystische Leib Christi als Grundprinzip der Aszetik (1. ed. 1933; a. 1936 iam 6. editio, 346 pg; Paderborn 1936); *Feckes*, Das Mysterium der hl. Kirche (1. ed. 1934; 2 ed. 1936, 283 pg.; Paderborn 1931). Libri huius generis revera indigentis ac desideris nostrae aetatis convenire videntur; nam non solum a multis viris doctis laudantur, sed etiam magno successu venduntur, prout tot novae editiones testantur. Haec studia etiam ad studia theologiae orientalis atque ad ideam unitatis provehendam multum conferre, iam saepe in conventibus Velehradensibus et aliis (Pragae 1929; Ljubljanae 1925) audivimus et tractavimus. Ideo hic de duobus libris recentissimis huius generis referam, nempe de libro prof. *Gruden* atque de opere E. *Mersch*, Le Corps mystique du Christ, duo volumina (2. editio emendata et aucta 1936).

Recentissimum opus de Corpore Christi mystico est liber professoris J. *Gruden* supra notatus, excunte anno 1936 editus; opus recentissimum non solum tempore, sed etiam ideis et methodo, quia auctor, opportune fructibus aliorum usus, quaedam nova protulit. Professor *Gruden*, gente Slovenus, iam 26 annis theologiam dogmaticam in seminario clericorum in urbe St. Paul, Minn. (America) tradit. Liber praesens est fructus laboris et experientiae 26 annorum, ut Msgr. Murray, archiepiscopus dictae urbis, in praefatione libri memoravit.

Liber in 12 capita dividitur. I. Introductio de idea Corporis mystici. — II. capite explicatur ecclesiam apte dici 1. corpus, 2. corpus Christi, 3. corpus Christi mysticum. — III. De Christo capite ecclesiae, de indentitate Christi mystici et ecclesiae, de ecclesia sponsa Christi et matre christianorum. — Capita IV. et V. agunt historice de idea Corporis Christi mystici in s. Scriptura et in scriptis s. Patrum. — VI. De nexu Corporis Christi mystici cum *hierarchica ecclesiae constitutione*. — VII. De Spiritu Sancto, anima Corporis mystici. — VIII. De relatione inter animam et corpus ecclesiae. — IX. Corpus mysticum et sacramenta; de sacramentis organicae vitae christianorum. — X. De sacramentis organicae structurae Corporis Christi

mystici, i. e. de sacramentis characterem indelebilem imprimentibus. — XI. De Christo sacerdote, propheta, rege. — XII. De nexu potestatis sanctificandi et regendi. In appendice breviter agit de communione sanctorum atque doctrinam de Corpore Christi mystico graphice illustrat.

Prout ex indice patet, hic liber unicus est non slavice scriptus, qui de intimo nexu Corporis Christi mystici cum hierarchica ecclesiae constitutione agit. Omnes alii auctores non slavici hoc caput gravissimum et essentielle plus iusto neglexerunt. Ideo fere omnes libri de Corpore Christi mystico ex ea parte defectu non parvo laborant. Quod eo magis dolendum, quia professor *Th. Spáčil* iam a. 1920 dissertatione *Christus caput Corporis mystici Ecclesiae (Bessarione 1920. 147—176)* praeclare hunc nexum explicavit atque solida iecit fundamenta huic tractationi. Eum secutus sum in meo opere slovenico „*Cerkev*“ (Ljubljana 1924), pg. 98 – 107; argumenta professoris *Spáčil* perpolivi atque systematice tractatui de ecclesia inserui. Recensionem mei libri scripsit *Spáčil* in commentariis „*Orientalia Christiana*“ nr. 10, a. 1924, pg. 314 – 317; in recensione libri doctissimi *Dieckmann* iterum quaedam repetiit (*Biblica* 1925, pg. 480). Professor *Gruden* in hoc capite meum librum secutus est; fere 15 paginas ex meo libro depromsit atque in linguam anglicam translatus suo libro inseruit (pg. 136—151), quibusdam emendatis et auctis, prout ipse pg. 136 notat.¹

Praeter hoc caput gravissimum liber etiam alia non pauca habet, quibus prae aliis eminent, praesertim multis annotationibus de theologia Orientis separati in hac materia. In hisce secutus est dissertationes ac libros professorum Pontificii Institutii Orientalis, praesertim

¹ *M. Gordillo* in commentariis „*Orientalia Christiana periodica*“ bene animadvertit, relationem inter ecclesiam et Corpus Christi mysticum negligendam non esse; libros doctorum *Mura* et *Mersch* in hoc capite non laudat (a. 1935, pg. 517—519).

In numeris pauca menda deprehendi, e. g. *Solovjev* natus est a. 1853 (non 1863; praeclara verba cardinalis *Franzelin* de christiana ecclesiae Christi definitione in II. editione, quam auctor in fine (pg. 300) allegat, pg. 300 occurrunt; pg. 308 vero in 1. editione. De schemate graphico doctrinae de Corpore mystico disputari potest. In elencho dissertationum et operum notandae essent etiam dissertationes in *Conventibus Velehradii, Praegae, Ljubljanae* de Corpore Christi mystico prolatae. In indice nominum et rerum multas lacunas deprehendi.

Spáčil et D'Herbigny; multa ex meo libro meisque dissertationibus deprompsit.

De singulis sententiis auctoris data occasione postea agam. Liber auditoribus theologiae quidem destinatus est, ast etiam sacerdotibus in cura animarum non pauca utilia ac memoratu digna praebet.

Fr. Grivec.

Mersch Émil, S. J., Le Corps mystique du Christ. Études de théologie historique. 2. editio, 8° I. vol. XLIII + 551; II. vol. 498. Paris-Bruxelles 1936.

E. Mersch omnes alios auctores, qui recenter de hac materia tractant, tum operis sui amplitudine cum apparatu scientifico superat. In hac altera operis sui editione priorem editionem (a. 1933) multis numeris emendavit et auxit (fere 120 paginis).

Volumen I. tractat 1. de doctrina s. Scripturae de Corpore Christi mystico, 2. de traditione apud patres graecos; volumen II. vero de traditione occidentali patrum et theologorum usque hodie (1—379); sequuntur appendices cum supplementis de doctrina s. Pauli, patrum, Luther, Calvin, denique indices nominum et rerum et locorum s. Scripturae. Omnibus capitibus additi sunt elenchi litteraturae de hac materia.

In introductione auctor duplicem distinguit conceptum Corporis mystici: a) realem-mysticam, ontologicam unionem cum Christo, b) moralem unitatem cum Christo, causa, exemplo atque fonte vitae supranaturalis. Utrumque conceptum approbat, sed primum suum facere fatetur, utpote sublimiorem, magis cum doctrina s. Scripturae ac patrum congruentem (XXIV). In hac ipsa affirmatione iam plus iusto secundum conceptum approbare videtur; nam hic secundus conceptus cum primo (biblico et patristico) non satis concordat neque aequaliter approbari potest. Quae obnubilatio disertis conceptus s. Pauli et patrum de Corpore mystico gravis imperfectio operis esse videtur, auctorem a dilucidiore tractatione doctrinae s. Scripturae et patrum impediens.

Ideam Corporis mystici iam in Antiquo Testamento praeparatam atque praefiguratam esse docet (pg. 6—21). Conceptum regni Dei fere identicum esse cum Corpore mystico, uberius demonstrare tentat; regnum Dei intimum maximeque essenziale elementum Corporis Christi mystici dicit (pg. 45—57). Intimior congruentiam

inter doctrinam s. Joannis de vita in Christo atque e Christo et Corpus mysticum intercedere, auctor merito dicit (271—275). Ast sine dubio modum excedit contendendo s. Paulum nil essentialiter novi tradere (pg. 88 e. a.), differentiam non tam in ipsa re quam potius in diversa utriusque apostoli indole personali positam esse, Paulum ecclesiae militantis gerere personam, Joannem vero potius contemplativam atque quiescentem unionem cum Christo ecclesiamque theandricam exponere (271—275). Pulchre ideas regni Dei et Corporis mystici (s. Pauli) et vitam in Christo (s. Joannis) comparat. Regnum Dei est oeconomia salutis, evangelium adaptatum auditoribus primorum annorum doctrinae Christi et apostolorum in Palestina, prout in Evangeliiis et Actibus apostolorum describitur. Mysterium Corporis mystici iam theologiam eamque fere polemicam adumbrat contra angustam imbecillitatem humanam atque iudaicum et paganum nationalismum individualismumque. Vita (s. Joannis ideae) vero magis metaphysice psychologiceque intimum religionis christianae et christianorum elementum exprimit. Sed omnes tres ideae eandem rem significant: regnum-imperium, subiectionem, consecrationem; mysterium-sanctificationem et unionem; vita-regenerationem. Omnia vero in incorporatione in Christo conveniunt, qua filii regni, participes mysterii filiique adoptionis efficimur (277—278). Idem Christus renovat regnum, revelat mysterium, dat vitam.

Quae pulcherrima quidem atque maxima ex parte vera sunt, ast essentiam quaestionis paululo negligere videntur. Magna quidem similitudo inter vitam cum palmitibus (apud s. Joannem) et Corpus Christi mysticum intercedit, sed minime negligendae sunt differentiae, quas *Prat* hic merito „frappantes“ dicit. Apud s. Joannem palmites proxime (immediate) trunco adhaerent atque ex ipso sucum vitamque directe ducunt; vita *individualis* in Christo atque e Christo adumbratur. Paulus vero Corpore mystico *socialem* ecclesiae depingit organismum atque diserte monet unionem singulorum membrorum cum Christo necessarie cohaerere cum aliis membris eiusdem Christi mystici;¹ uno solo membro corpus constare non posse (Rom. 12, 5; 1. Cor. 12, 14—27). Qui defectus cum fundamentali operis imperfectione cohaeret, prout optime *M. Gordillo* animadvertit: „Si Corpus mysticum, ut videtur, accipi oportet unionem fide-

¹ F. Prat, *Théologie de Saint Paul II.* 6. ed. (1923), pg. 347.

lium cum Christo, ita ut omnes *corpus* efficiant, tum certe primae deferendae sunt partes s. Paulo, qui non sine iure Doctor Corporis mystici habitus est. „Si haec ratio *corporis* . . . magis retenta fuerit . . . tota investigatio magis clara et praecisa evasisset.“¹

De visione s. Pauli ad Damascum multa pulchra scribit. S. Paulus, persecutor membrorum Christi mystici, manifestatione Christi mystici constitutus apostolus, huius Christi mystici apostolus factus est (pg. 81—89). Nexum Mariae cum ecclesia nascente tempore primi christiani festi Pentecostes pulchre exponens (pg. 76), neglexit doctrinam s. Augustini et s. Thomae Aqu., ecclesiam institutam esse morte Christi in cruce: „Mortuo Christo lancea percutitur latus, ut profluerent sacramenta, quibus formetur ecclesia“ (S. Aug. In Joann. tract. 15, 8; Summa Theol. 1, 92, 3; 3, 64, 2, 3).

Notatu digna sunt, quae auctor de theologia scholastica scribit. Putat enim, theologos scholasticos et medii aevi et saec. XVI—XVII. parum de Corpore mystico tractasse, quia haec doctrina formulis theologicis et forma syllogistica haud facile exprimi potest; praeterea ius romanum, quod scholastici iam secuti sunt, aegre cum doctrina tam mystica componitur; philosophia Aristotelis scholastica huic doctrinae minus favet quam philosophia Platonis, quem patres potissimum secuti sunt (pg. 159—161). Haec opinio saltem quoad s. Thomam paululo mitiganda esse videtur; *Grabmann, Anger, Käppeli* e. a. enim putant, ideam Corporis Christi mystici esse quasi medullam theologiae s. Thomae Aquinatis. — In capite de doctrina scholastica de membris Corporis Christi mystici (pg. 233—300) parum attendit, eosdem theologos etiam de ecclesia et membris ecclesiae nondum sat praecise tractasse.

De doctrina theologiae recentioris et recentissimae multa utilia atque notatu digna collegit; item de pondere Corporis mystici in theologia utque vita spirituali.

Attentione digna sunt, quae de idea Corporis Christi mystici in concilio Vaticano (pg. 350—357), atque illa quae ex actis Romanorum pontificum, Leonis XIII., Pii X. et Pii XI. in nova editione (pg. 357—364) de „pulcherrima mystici Jesu Christi corporis doctrina“ (verba Pii XI.) addidit.

Dolendum est, theologiam byzantinam et orientalem recentiore

¹ *Oriental a Christiana periodica* (Roma 1935), pg. 517.

ab auctore plane neglectam esse. Post tot fructus studiorum de Corpore mystico prospere collectos et auctori et rei studia theologia orientalis certe maximo emolumento erunt. In amplissimis elenchis litteraturae de Corpore mystico, tanta sollertia in opere doctissimi auctoris exaratis, accuratius notandae essent praelectiones Conventuum pro studiis orientalibus (Ljubljanae 1925, Praegae 1929, Velehradii) de hac sublimi ecclesiae idea, quae non solum ad pietatem et doctrinam, sed etiam ad unitatem christianam provehendam multum conferre potest.

Fr. Grivec.

Salajka Antonius, ThDr et scientiarum eccl. orient. doctor, Nauka východních odloučených theologů, zvláště ruských, o Kristově vykoupení. (La doctrine des théologiens orientaux séparés, principalement russes sur la rédemption du Christ) Sumptibus propriis cum stipendio Academiae Velehradensis. Pg. VIII + 174. Resumé en français, pg. 157—172 Praha 1936. Pretium Kč 32.—.

Auctor — qui gradum in scientiis ecclesiasticis orientalibus in Pontificio Instituto Studiorum Orientalium Romae adeptus est — in introductione motiva ostendit, quibus ductus soteriologiam Orientis separati tractandam elegit: haec nempe pars theologiae dogmaticae hisce potissimum temporibus obiectum facta est studiorum apud theologos schismaticos, praesertim Russicos (P. J. Svjetlov, metrop. Antonij, S. Bulgakov etc.), qui novas theorias proponentes a traditionali doctrina tum occidentis tum orientis christiani non parum secedunt.

Materiam auctor in quatuor partes dividit, tractando primum de doctrina librorum symbolicorum (pars I., pg. 1—6), dein explicando mentem antiquiorum theologorum Orientis christiani (pars II, pg. 7—33), exinde ostendendo placita theologorum orientalium aetatis recentioris (pars III, pg. 34—125); in parte IV. doctrinas orientalium crisi subicit, eorum errores reicit utque doctrinam catholicam defendit (pg. 126—156).

Ea, quae in libris symbolicis (Confessio Gennadii II., Dosithei, Petri Moghilae, Metrophani Kritopuli, Catechismus Filareti) de soteriologia leguntur, methodo positiva proposita sunt. Quaestiones speculativae omittuntur. Doctrina S. Sripturae et traditioni consona et sententiae catholicorum conformis est (pg. 1—6).

Etiam theologi orientales antiquiores (sc. XVII—XIX: Th. Prokopovič, S. Lebedinskij, H. Karpinskij, Th. Gorskij, Platon Levchin, Eusebij, Makarij Bulgakov, Antonij Amfiteatrov, Filaret Černigovskij, Silvester Malevanskij, N. Kursulas, E. Bulgaris, A. Parios, I. Kontones, Melchisedek, Firmilian) methodo positiva potissimum procedunt, speculationi minus incumbentes. Notiones precisiores in operibus eorum desunt et in quibusdam explicationibus a sententia catholica non nihil secedunt, sed generatim eorum doctrina de redemptione cum mente catholica consentit (pg. 7—33).

Inter theologos orientales sc. XIX et XX. auctor tripticem classem distinguit: theologos, qui doctrinae catholicae de redemptione non adversantur (Platon, E. Akvilonov, J. Vinogradov, Ioannes Smolenskij; Michalescu, Calinescu, Olariu; Firmilian, Teodorovič; Andrusos, Z. Rhois etc.), dein eos, quo doctrinam catholicam impugnant et proprias theorias efformant (praesertim Svjetlov, Malinovskij, Bjelaev, S. Bulgakov etc.), et denique eos, qui in explicanda doctrina de redemptione subiectivismo favent (metrop. Antonij, Nesmjelov, Tarasij, Sergij etc.). Optime recenset auctor ea, quae de redemptione et quaestionibus connexis scripserunt P. J. Svjetlov (pg. 67—81 et 121), A. Bjelaev (pg. 83—86 et 122), S. Bulgakov (pg. 88—95), metrop. Antonij (pg. 100—106 et 123), Nesmjelov (pg. 106—110).

In doctrina orientalium crisi subicienda intentio auctoris huc potissimum redit, ut ostendatur ex una parte doctrinae catholicae perperam exprobrari „iuridismum“ ex altera parte orthodoxorum placita minime censenda esse S. Scripturae et traditioni consona. Dissensionis causae, ut auctor iure inculcat, in doctrinis quaerendae sunt, quae dogmatis de redemptione fundamenta sternunt: videlicet in sententiis de protoparentum statu in paradiso, eorum lapsu, in doctrina de gratia etc. (pg. 129).

Recte explicata doctrina catholica de protoparentum statu (pg. 131—134) et de redemptione (pg. 134—144) sponte sequitur obiectionem iuridismi in concipiendo opere satisfactorio Christi perperam ab orientalibus contra catholicos esse motam (pg. 144). Concise, attamen stringenter premit auctor orientales obicientes, catholicos negligere relationem inter dogmata de redemptione et de iustificatione; aequaliter refutat eos, quicensent reiciendam esse doctrinam catholicam de superabundantia meritorum Christi et eos, qui som-

niant incarnationem Christi ex mente catholicorum omni sensu atque momento esse privatam (pg. 144—151).

Reiectis sententiis metrop. Antonij, Nesmjelov et Sergij et refutatis theoriis S. Bulgakov, quas ostendit non niti nisi falsis praesuppositis philosophicis et theologis, fructum studii in verba auctor resumit: „Sententiae, quas libri symbolici et theologi orientales antiquiores et magna pars theologorum recentioris aetatis de redemptione Christi tradunt, doctrinae catholicae consonae sunt. Filaret vero . . . et illi auctores Russici hodierni, qui doctrinam catholicam impugnant suas explicationes proponentes . . . vel qui subiectivam partem redemptionis nimis premunt . . . a doctrina catholica, quae S. Scripturae et traditioni conformis est, deflectunt.“

Opus clarissimi auctoris, enormem amplectens materiam e fontibus primis iisque optimis haustam, non solam imaginem completam quaestionis lectori depingit, sed id uberrimis annotationibus non sine fervidissima assiduitate congestis armamentarium studiis illimitatis suppeditat. Opus sane dignum, quod manuale evadat omnium, qui scrutandis quaestionibus profundissimis orientis christiani operam navant.

Quo latius huic fini provideatur libellus operi additus est, materiam principalem in lingua gallica resumens (pg. 157—172).

Dr. Vinc. Pořizka.

Dąbrowski E. Dr., Królestwo Boże a Kościół według nauki Chrystusa. Apologetyczne seminarjum 4. Uniwersytet-Theologicum. Warszawa 1936. Pg. 26.

Novissimis publicationibus G. Gloege, R. Otto aliisque innixus auctor disserit de Regno Dei secundum doctrinam Christi (pg. 9—16), de idea Ecclesiae in evangelis (pg. 16—22) et de relatione inter Ecclesiam et Regnum Dei secundum doctrinam Christi (pg. 22—26). Optime ostendit Regnum Dei ex mente Christi non prae se ferre characterem mere dynamicum et eschatologicum, sed etiam staticum, temporalem et terrenum; participatio in Regno Dei temporali ius tribuit ingrediendi Regnum Dei eschatologicum: „Quisquis non receperit Regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud.“ (Marc. 10, 15) Ecclesia, quae fructus est doctrinarum Christi eiusque opus immediatum, est realizatio Regni Dei in terris. Ambo nomina — Ecclesiae et Regni Dei — unicum organismum designant: Regnum

Dei primarie influxum Dei respicit et conceptio theocentrica est, notio Ecclesiae ab elemento humano incipiens conceptio potius anthropocentrica est. —vp—

Kwiatkowski W. dr., Zjawiska naukowego okultyzmu a nieśmiertelność duszy. (Apparitiones scientifici occultismi et animae immortalitas). Apologetyczne seminarjum 3. Warszawa 1933.

Breviter expositis initiis scientificae disquisitionis apparitionum occultismi auctor facta telekineseos (pg.8—11), teleplasticae seu materializationis (11—14), telepathiae (14—20) et visionum (20—25) resumit, quorum veritas historica scientificè constat. Probata authenticitate horum factorum auctor crisi subicit explicationes, propositas per hypotheses animismi et spiritismi. Finiendo studii fructum exprimit verbis: Resistentia passiva scientiae victa est; scientia munus in manus sumpsit, quod laicis periculosissimum est . . . Sed disquisitio scientifica recentior est, quam ut effectus definitivos in sensu hypotheseos spiritismi afferat. Hypothesis illa in se possibilis est et in multis casibus apparitiones occultismi bene explicare valet, attamen non tam stringenter imponitur, ut definitiva dici possit. Ille defectus certitudinis scientificae, qui non est adhuc argumentum contra hypothesim spiritismi, compleri debet consideratione trans-empirica, quam philosophia et theologia suppeditant. —vp—

Starodworski Antoni, Tragedja cerkwi prawosławnej w ZSRR (Tragedia ecclesiae orthodoxae in URSS). Wydawnictwo Instytutu naukowego badania komunizmu. Warszawa 1934.

Auctor primariis fontibus utens historiam enarrat persecutionum, quas ecclesia orthodoxa Russorum perpessa est ab incipiente revolutione a. 1917. In introductione ostendit partes, quas ecclesia in religiosa et politica vita Russiae ante bellum mundanum habuerit, dein loquitur de revolutione a. 1917, de synodo Pan-Russica a. 1917, de fati patriarchae Tichon, de Novatoribus et de immensa propaganda atheismi. Pg. 145—181 continent scriptis et imaginibus digesta argumenta de pugna, quam Russiae athei ad religionem exstirpandam inflammaverunt. Deleta vero ecclesia religionis necessitas de medio sublata non est: generationi novae munus religionis restaurandae relinquitur. —vp—

Ks. Dr. Wincenty Kwiatkowski. U kolebki chrystianizmu. Warszawa, 1936.

Jam titulus libri, qui ad verbum translatus dicit' Apud cunas Christianae religionis', innuit auctorem in praesenti opere describere suum iter in Palaestinam et vicinas terras biblicas susceptum. Iter hoc Dr. Kwiatkowski, professor theologiae facultatis in universitate Varsoviensi, anno 1935 perfecit cum duobus collegis sacerdotibus, Mons. A. Kwiatkowski et dr. W. Roslan, modo revera moderno, videlicet curru, qui dicitur automobilis. Varsoviam reliquerunt die 2. aprilis 1935 et iterum in eandem urbem redierunt die 4. Junii ejusdem anni, ita ut totum iter decursu vere duorum mensium absolutum fuerit.

Peragrata Cechoslovacia, Hungaria et Jugoslavia venerunt in Graeciam atque mari Mediterraneo tansfretato visitaveunt Aegyptum usque Luxor. Deinde per desertum Sinaiticum, — quod fors difficillima pars percursus fuit — venerunt in Terram Sanctam. Visitationis principalibus locis Judaeae, Samariae et Galilaeae, transierunt in Syriam tangentes principales urbes hujus regionis, Berytum Damascus et Heliopolim-Baalbek. Denique per mediam Asiam Minorem pervenerunt Constantinopolim et per Romaniam patriam suam repetierunt.

Auctor in suo libro describit bonos et malos eventus hujus itineris nec non impressiones, quas in locis biblicis hauserat. Liber est quoddam diarium itineris continens notas breves quidem, sed immediate in ipso itinere consignatas, quae proinde lectionem operis valde amoenam reddunt. Ubique apparet auctorem non esse simplicem viatorem, sed eruditum in re biblica bene versatum. Quaestiones archaeologicas et topographicas data occasione — praesertim quando describit Hierosolymas — pertractat et lectorem saepius ad specialia opera erudita remittit. Stylus est elegans; frequentes imagines, arte photographica depictae, argumentum operis optime illustrant. — Cognitionem Terrae Sanctae auctor iteratim vocat „quintum evangelium“ et quidem jure merito. Hinc ejus librum eis, qui nostra evangelia melius intelligere desiderant, commendare ad legendum possumus.

Dr. T. Hudec.

Cinek Fr. Th. Dr. Velehrad fidei. Olomoucii 1936. Pag.745 additae 40 illustrationes

Notus sanctorum Cyrilli et Methodii cultor Dr. Cinek annales de Velehrad edidit, ubi indiciis diligentissime collectis historiam Velehrad cultusque Cyrillo-Methodiani construxit. Auctor omnes manifestationes inde a millennio a. 1863 celebrato usque ad praeteriti anni sollemnia habitas elucubravit. Non solum historiam claustris sed etiam effossiones archeologicas descripsit. Notos facit lectori singulos pastores spirituales, qui in Velehrad fungebantur, item rectores instituti Iesuitarum simulque persuadit de maximo sollemnitate momento ecclesiastico ac nationali. Cunae christianismi slavici omnes sine discrimine Slavos praeprimis autem populum bohemicomoraviensem coniungebant, qui saeculo praeterito gravissimis subditis doloribus a sepulcro sancti Methodii ardorem animi catholici simul et nationalis potentissimum deportabat. Opus hoc certissime accuratissimas motus Cyrillo-Methodiani annales repraesentat.

Scientifici accuratum rerum indicem adhuc desiderant, quo investigatio in tam amplo opere valde allevetur. *Dr. A. Neumann.*

Požizka Vincenc dr., Solovjev a cirkev. Úvod do eklesiologie prvniho ruského filosofa. (Soloviev et l'Eglise, Introduction à l'ecclésiologie du premier philosophe russe) Pg. XV - 114. Sumptibus Academiae Velehradensis. Olomouc 1935 Kč 15.—.

Auctor sententias Solovievi accurate reddere satagit seligendo textus praecipuos ex scriptis magni philosophi, quos in tria capita resumit, loquendo de Ecclesiae essentia tamquam Sophia Dei incarnata (pars I., pg. 1—25), dein de Ecclesiae constitutione, quae est applicatio principii trinitarii (pars II., pg. 26—44), denique de theocratia prout est institutio historica (pars III., pg. 45—72). In parte IV. praecipua puncta ecclesiologiae Solovievi crisi subicit eisque doctrinam catholicam opponit (pg. 73—108). Sequitur brevis recapitulatio in lingua gallica citanturque principales textus in lingua originali, russica et gallica.

Etsi auctor opus introductionem in ecclesiologiam Solovievi appellat, totius dissertationis tenor ostendit eum prosecutum esse scopum magis specialem: investigatio eius nempe in detegendo nexu inter ecclesiologiam et theorias philosophicas Solovievi saepissime ver-

satur totumque opus luculenter demonstrat, quantas partes in Solovieve sententiis theologicis interpretandis basis philosophica teneat. Si sententiae magni philosophi — ceteroquin pulcherrimae — non sub specie totius systematis philosophici considerantur, saepe cum doctrina catholica facile componuntur.¹ Suppositiones vero ex utraque parte interdum graviter differunt.² Soloviev nempe, ut auctor notat (pg. 106), humili indumento sacrarum veritatum non contentus, interpretationes philosophicas, mirabiles quidem, attamen saepe audaciores, illis tribuebat. Et quia basis metaphysica, in quantum ordinem ad ecclesiologiam dicit, a tempore lectionum Čtenija o Bogočelověčestvě (1877 — 1884) usque ad secundam editionem operis Opravdanie dobra (1899) in scriptis Solovievi mutata non reperitur, hac de causa, ni fallor, auctor evolutionem — quam in aliis respectibus nemo negabit — in hac ratione disceptandam non duxit.

Scopus, cuius mentionem fecimus, omnes easque uberrimas, quaestiones connexas in libelli arctatis limitibus tractandas non permisit; specialibus dissertationibus eas dilucidandas auctor reliquit (pg. 103). Quae dissertationes utinam quam primum sequantur, in votis habemus.

—jm—

EPHEMERIDES ACADEMIAE VEL. TRANSMISSAE

Bogoslovska Smotra, XXV, No. 1. Zagreb — Bogoslovní Vestník, A. XVI, sv. III, Ljubljana. — Sborník Velehradský, Nová řada. — The Eastern Churches Quartely — Bohoslovia, Leopoli. — Theologia, Athenis. — Échos d'Orient — L'unité de l'Église — L'Oriente cristiano e l'unità della chiesa — Irenicon. — Bulletin de l'Institut catholique de Paris. — Hrvatska Prosvjeta. — Vjesnik župe sv. Marka, Zagreb. — Analecta Bollandiana. — Consignationem librorum acceptorum proximo fasciculo afferemus.

¹ Confer modum, quo sententiam Solovievi de Ecclesia Corpore Christi reddit Grivec, Cerkev, pg. 22—23, 77—79, 121 et de eadem re loquens Pořízka, Solovjev a církev, pg. 17—24, 36, 58—60, 92—94, 96, 100s.

² Confer e. gr. verba Solovievi de Altero Adam: Pořízka, Solovjev a církev, pg. 6. vel de Corpore Christi Mystico La Russie et l'Eglise universelle, pg 262s. Pořízka, op. cit. pg. 36).

*Relatio de conventu generali Academiae Velehradensis celebrato die
17. Decembris 1936.*

Primo loco approbata est relatio de ultimo conventu generali, deinde referebat secretarius Academiae de activitate Academiae in de ab ultimo conventu generali.

Praesidium A. V. saepius conveniebat ad decidendas res Academiae, res urgentes expediebantur „circulari“. In prima sessione praesidi vicepraeses Msge Dr. J. Vašica honorificam mentionem fecit de die 70. natalia S. Exc. Revmi archipraesulis Dr. Leopoldi Prečan, aestimans merita eius de Academia ac exoptans ipsi adhuc plurimos ac felicissimos annos.

Praesidium decrevit edendos esse textus reconstructos s. evangelii secundum s. Joannem, paratas a clarissimo professore Dre Jos. Vajs, uti tomus XVII. operum Academiae Velehradensis.

Item Academia edendum assumpsit opus Dris Vinc. Pořízka, Soloviev a církev uti tomum XVI. operum Academiae Velehradensis. Subsidium praestitit Academia Dri Salajka ad edendum librum Nauka východních odloučených theologů, zvláště ruských, o Kristově vykoupení.

Occasione jubilaei s. Methodii secretariatus A. V. emisit folia invitantia praesertim juniores sacerdotes, ut nomen darent Academiae uti socii adjutores.

Tum in parando tum in celebrando VII. Conventu Velehradensi partem habebant plurimi socii Academiae, proponentes suas dissertationes in sectionibus dicti Conventus. De activitate Academiae in ultimo tempore a VI. Conventu transacto referebat in VII. Conventu secretarius Academiae Dr. Jos. Matocha. Hac occasione proposuit R. P. Salaville, ut Acta A. V. regulari modo iterum ederentur uti organon Academiae. Uti novus socius conditor nomen dedit Academiae Clarmus professor msge Dr. Thomas Hudec, uti socius referens accessit ad Academiam professor universitatis Brunensis Dr. R. Wierer.

Subsidium ad studia in Pont. Instituto Orientali peragenda concessit praesidium A. V. R. D. Dri Josepho Luska.

Votis Excelmi archiepiscopi Dris Leopoldi Prečan obsecundans assumpsit praesidium A. V. curam de edendis Actis VII. Conventus Velehradensis.

Praesidium A. V. dono obtulit opera A. V. praesidenti RČSL et S. Congregationi de Seminariis et studiorum universitatibus, Bibliothecae O. S. Augustini de Assumptione Romae.

Finita relatione proponente vicepraeside nominantur socii honorarii A. V. RR. DD.: Dr. Josephus Slipyj, Rector Academiae theol. Leopoliensis, et P. Severianus Salaville, O. Aug. de Assumpt. Romanus. In consilium A. V. electus est R. D. Dr. Antonius Salajka.

Propositio VII. Conventus Velehradensis de edendis Actis A. V. acceptatur unanimiter.

Secundum relationem arcarii P. Jar. Šumšal, accepta A. V. anno 1935 erant: 18.577 Kč, expensa 15.846'35 Kč – Pro anno 1936 remanet ad dispositionem: 32.196'75 Kč — Rationes revisioni subjectae et a revisoribus approbatae erant. Ad vota revisorum concessum est absolutorium praesidio et arcario.

MEMENTO MORTUORUM

Die 21. Novembris 1936 in Rajhrad prope Brno mortuus est Abbas istius monasterii Ordinis s. Benedicti, Moraviae Revmus D. praelatus *Petrus Hlobil*, socius Academiae Velehradensis et ab anno 1893 arcarius dioecesani Apostolatus ss. Cyrilli et Methodii, Brunensis, magnus zelator Velehradii, devotus cultor ss. Cyrilli et Methodii. R. I. P.

Joannes Nep. Tenora canonicus ad honorem in Mikulov, parochus emeritus, historicus ecclesiasticus Moraviensis, socius conditor Academiae Velehradensis. Natus die 7. Febr. in Kunštát (diec. Brunensis) die 1. Dec 1936 Brunae mortuus est. Primo topographiam historicam colebat, postea decursum reformationis catholicae investigandum aggressus vitam ven P. Martini Středa S. I. splendida describendo accuratam annorum 1620—48 Moraviae historiam confecit. Praeterea aliquot studiis aequae subtilibus episcopum Olomuncensium magnum illum reformatorem catholicum card. Fe. Dietrichstein illustravit. Quibus tamen antecellit opus, quo vita b. Joannis Sarcander Moraviensis pro secreto confessionali martyris traditur, quodque adhibita amplissima indiciorum copia plerumque ignota

elaboratum qua optima annorum 1600--20 Moraviae historia celebratur De quo opere Tenora optime meritum adhuc polemicae cum historicis protestantico-liberalibus laudant. Cessans muneri parochiali ad fratrem suum decanum capituli Brunensis se contulit, ubi relictis, quod maxime dolendum, reformationis catholicae studiis ad investigandum archivium capituli Brunensis allectus historiae rusticorum Moraviensium se tradidit colendae historiamque praedii capitularis Brunensis conscripsit, cuius volumen primum iam editum, secundum quoque brevi forsitan sequetur.

Mors canonici Tenora, qua maximum detrimentum doletur, quippe qui historiam reformationis catholicae in Moravia optima ex Moraviensibus novit cuique nullus catholicae mentis successurus invenitur. Omnes eius labores, quos sua historica activitate pro Ecclesia subiit, Deus copiose remuneret!

Die 18. Januarii 1937 pie in Domino obiit Canonicus hon., Decanus et parochus in Huštěnovice, R. D. *Jacobus Hudeček*, qui ab anno 1929 fungebatur munere praesidis in docta archeologica societate „Starý Velehrad“ usque ad 1. Aprilis 1936. Indagationibus de historia antiqui Velehradii deditus multa de antiquo Velehrad publicavit in *Sborník Velehradský*, Nová řada, et anno 1935 edidit librum „Život sv. Cyrila a Metoděje“ et „Dějiny Velké Moravy“, R. I. P.

RELATIO DE ACADEMIA VELEHRADENSI

(PROPOSITA IN VII. CONVENTU VELEHRADENSI 1936)

Secretarius dr. Josef Matocha.

Antequam brevem conspectum de actis et factis Academiae Velehradensis proponemus, juvat quaedam praemittere de constitutione eius ad dandam informationem iis, qui Academiam Velehradensem nondum cognoscunt vel parum cognoscunt.

Academia Velehradensis in II. Conventu Velehradensi an. 1909 condita est.

Secundum leges adprobatas Academia Velehradensis est docta societas ad studia ecclesiae orientalis (graecoslavicae) concelebranda instituta.

§ 1. *De sede.* Sedes Academiae Velehradensis est Velehrad in Moravia. (Sedes administrationis est Olomouc, RČSL.).

§ 2. *De proposito.* Academiae Velehradensis est studia, quae in rebus ecclesiae orientalis (graecoslavicae) pervestigandis versantur, colere atque augere.

§ 3. *De modis quibus id fiat.* Ad id propositum assequendum Academia Velehradensis :

a) convocat conventus virorum doctorum et eorum, qui studia rerum ecclesiae orientalis fovent ;

b) agit institutionis cursus qui dicuntur, instituit et adiuvat, quae ad haec studia colenda suscipiuntur, quaestiones de rebus, quae ad haec studia pertinent, cum praemiis proponit ;

c) edit res doctrina dignas et alios, qui eiusmodi res edunt, pecunia adiuvat ;

d) decernit pecuniam ad studia eorum, qui rebus ecclesiae orientalis dant operam perficienda ;

e) adiuvat alia studia atque opera, quae ad propositum suum proxime accedunt.

§ 4. Socii Academiae Velehradensis sunt:

- a) honorarii,
- b) conditores,
- c) ordinarii,
- d) adiutores.

Honoris causa in academiam socii adscribuntur, qui et de Academia Velehradensi et de disciplinis ab ea excolendis eximie meriti sunt. Praeside auctore a conventu generali nominantur.

Conditores sunt ii, qui una pensione saltem 1000 Kč donaverunt.

Ordinarii socii labores scientificos praeprimis litterarios in studiis orientalibus colunt et scriptis in Actis Academiae adlaborant. Praeside auctore a conventu generali nominantur.

Adiutores sunt, qui saltem 20 Kč annuas pendunt.

De classibus.

§ 17. In Academia Velehradensi hae constitutae sunt classes:

- a) classis orientalis proprie dicta,
- b) classis occidentalis, cuius est studia theologica inter Slavos catholicos (ritus Latini) litteris et theologia Orientis colendis augere;
- c) classis Cyrillomethodiana, quae ss. Cyrilli et Methodii vitae rebusque gestis et sacrae Velehradii antiquitati exquirendis dat operam.

Singulae classes in conventibus generalibus proprios conventus habent, quibus interesse omnibus A. V. sociis licet.

Suum cuique classi est collegium praesidens, quod ex praeside, et uno vel pluribus negotia gerentibus constat. Praesides singularum classium a consilio A.V. in quatuor annos deliguntur; qui negotia gerat, ab eodem collegio praeside classis rogante creatur.

De Academiae Velehradensis coloniis.

§ 18. Quolibet loco apud Slavos catholicos coloniae A.V. constitui possunt. Quarum institutum originis instituto definitum est.

Academiae Velehradensis socii honorarii:

Exc. D. Dr. Andreas Szeptycky, metropolita Leopoliensis, Exc. D. Dr. Leopoldus Prečan, archiepiscopus, metropolita Moraviae, † Exc. D. Dr. Antonius Podlaha, eppus auxiliaris Pragensis, Exc. D. Michael d'Herbigny, S. J. Praeses Pont. Inst. Orient. Romae, Exc. D.

Dr. Carolus Kmětko, eppus Nitriensis, Clarissimi DD. professores :
Dr. Franciscus Grivec, Labacensis, † Dr. Joannes Hejčl, Olomucen-
sis, Dr. Joseph Vajs, Pragensis, Revmus D. P. Joannes Urban, S. J.
redactor, Cracoviensis. Omnes nominati in conventu generali de die
18. Novembris 1931. (Die 18. Decembris 1936 nominati sunt : Clarmus
d. Dr. Joseph Slipyj, rector Academiae theol. Leopoliensis, Revmus
P. Severianus Salaville, O. Aug. de Assumpt., professor de Propa-
ganda Fide, Romanus).

Socii conditores:

A. 1910: † Dr. Jar. Sedláček, univ. prof. Pragensis, † canonicus,
prael. Dr. Joannes Pospíšil, Olomucensis.

A. 1911: † Vinc. Tesař, canonicus Olomucensis, † P. Gilb. Křikava,
Bříšťě, Dr. Fr. Klobouk, cooperator M. Ostrava, † Dr. Tumpach
Jos., prael. Pragensis, Dr. Fran. Grivec, prof. univ. Labacensis, † Aloisius
Hlavinka, Litenčice.

A. 1913: P. Konečný, Vel. Újezd u M. Budějovic.

A. 1914: † Dr. Suchý, Přestavlky, † P. Adolphus Jašek, catecheta
Kroměříž.

A. 1916: P. Krátký, Ptení.

A. 1918: Dr. Richter, vicarius Kroměříž, Exc. D. Dr. Ant. Baur,
archieppus Zagreb.

A. 1919: Prael. Ledóchowski, Olomucensis.

A. 1923: Dr. Ant. C. Stojan, archieppus Olomucensis, Emmanuel
Snášel, praepositus, Dubensis, Hájek Franciscus, Ivanovice.

A. 1926: abbas Dr. Methodius Zavoral, Pragensis.

A. 1928: † Dr. Bonifacius Segeřa, canonicus Kroměříž, Msgre Alph.
Pryč, par. Brodek, Fr. Florián, prof. Hodonín, † Dr. Joannes Hejčl,
univ. prof. Olomucensis.

A. 1929: Exc. D. Dr. Carolus Kašpar, eppus Hradec Králové,
Dr. Jos. Buday, canon. Nitra, Msgre Bartoš, prof. Brno, † Msgre
Ad. Tenora, canon. Brno, Exc. D. Dr. Carolus Kmětko, eppus Nitra,
D. Fr. Pražák par. Trebivlice.

A. 1932: Dr. Ant. Ondroušek, catecheta et scriptor Ml. Boleslav,
P. Jos. Svatek, par. Křečboř prope Kolín.

A. 1936: Msgre Dr. Thomas Hudec, univ. prof. Olomucensis.

Commissio praeparans A.V. constabat membris: Dr. Andreas

Szeptyckyj, P. Aur. Palmieri, Dr. Fr. Grivec, Dr. Bocian, Dr. C. Dočkal, P. Vychodil, Dr. A. C. Stojan, P. A. Jašek, Rector Collegii Velehradensis, Dr. A. Podlaha, P. Ad. Špaldák, S. J., Dr. M. Zavoral, Dr. Pospíšil, Dr. Fr. Hrachovský, Dr. C. Kyselý, P. Prokop Šup, Dr. Fr. Nábělek, Dr. Fr. Kordač, P. B. Hřiva.

Conventus generalis nominavit hos socios consilii (senatus) perpetuos:

8/X. 1916: Dr. Andreas Szeptyckyj, † Dr. Ant. Stojan, † Dr. Joannes Pospíšil, † abbatem Procopium Šup, † Dr. Ant. Podlaha, † Dr. Fr. Kordač, † Dr. Rich. Špaček, † asser. Vychodil, Dr. Fr. Grivec, Dr. C. Dočkal, † Msgr Fr. Snopek, Rectorem Col. Velehrad. Dr. Th. Spáčil, P. B. Hřiva, † P. G. Křikava O. S. N., † P. Ad. Jašek.

7/VIII. 1921: Exc. D. eppum Dion. Njaradi, † P. A. Palmieri, Dr. Špaldák, S. J., P. Mich. d'Herbigny, S. J.

1/VIII. 1924: Dr. J. Vašica, electus ut secretarius A. V., Dr. Jos. Matocha, uti arcarius A. V.

29/VIII. 1926: † Dr. Joannes Hejčl, electus uti vicepraeses A. V., Dr. Nic. Russnák, Dr. Fr. Cinek, Dr. Joseph. Vajs, P. Fr. Jemelka.

16/I. 1928: Exc. D. Dr. Leopoldus Prečan, archieppus, Dr. Thomas Hudec, redactor Zamykal, secret. Dr. St. Zela, Dr. Fr. Dvorník
Exc. D. Dr. Carolus Kmeťko, eppus, Exc. D. Petrus Gebej, eppus, Dr. Andreas Živković, Dr. Andreas Snój, Dr. Mirt Jos.

16/VII. 1932: P. de Meester, P. S. Salaville, Dr. J. Slipyj, Dr. Šimrak, Dr. Vyšešović, Dr. Pawłowski, Dr. Rogošić, Dr. Božilković.

14/XII. 1933: Dr. Andreas Iščak.

20/XII. 1935: Msgr Dr. Frid. Vašek, P. Jar. Šumšal, oecon. Olomucensis, electus uti arcarius A. V.

Uti socios ordinarios (referentes) nominavit conventus generalis:

18/XI. 1931: Msgr Dr. Ant. Breitenbacher, archivarius Kroměříž, Msgr Dr. Otacar Tauber, prof. Olomouc, Dr. Val. Vilinski, scriptor, Dr. Martinus Mikulka, prof. Uh. Hradiště.

18/XII. 1934: Dr. Vincentius Pořízka (electus uti bibliothecarius A.V.), Dr. Hieronymus Jurák, O. Pr., Plzeň.

Socii adiutores numerantur 365.

Actuale praesidium electum est in ultimo conventu generali a. 1935:

Praeses: Exc. D. Dr. Andreas Szeptyckyj. Vicepraeses: Msgre Dr. Jos. Vašica. Secretarius: Dr. Jos. Matocha. Vicesecretarius: Msgre Fr. Jemelka. Arcarius: P. Jaroslav Šumšal.

Socii in praesidio: Msgre Dr. Thomas Hudc, Msgre Dr. Stanislaus Zela, redactor Ladislaus Zamykal.

Revisores relationum: Msgre Dr. Udalricus Karlík, vicarius Jos. Glogar.

Bibliothecarius: Dr. Vincentius Pořízka,

Redactor Actorum A. V.: Dr. Jos. Matocha.

Acta et facta Academiae Velehradensis ab ultimo Conventu Velehradensi, inde ab anno 1932.

Unoquoque anno celebrabatur conventus generalis A.V. et consilium praesidens saepius convenit ad sessiones suas habendas et ad decidendas quaestiones cum administratione Academiae connexas.

A. V. hac periodo ipsa edidit vel edere adjuvit sequentia opera:

1. Biblia Olomucensia (mense Aprilis 1933) tom. I.
2. Historia monasterii Ord. Cisterciensium Velehradensium auctore Dre. R. Hurt (partem I.) uti tom. XV. Operum A.V.: „Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě. I. 1205-1650. V Olomouci 1934“. Occurrente decimo anniversario mortis b. m. Dris Antonii Cyrilli Stojan opus illud memoriae eius est dedicatum: „Světlé památce arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana na uctění desátého výročí jeho smrti věnuje Akademie Velehradská“.

3. Acta Academiae Velehradensis tom. XII., fasc. 1—4. (redactore Dre J. Matocha).

4. Dissertatio Dris Vincentii Pořízka, adjuncti C. M. theologiae facultatis: „Solovjev a církev“ uti tom. XVI. Operum A.V.

5. Dris Jos. Vajs, prof. univ. Carol. Pragensis, Evangelium sv. Jana. Uti tom. XVII. Operum A.V. Opus est textus reconstructus graecopalaeoslavicus.

6. Cum subsidio A. V. prodiit: Dr. Ant. Salajka, Nauka východních

odloučených theologů; zvláště ruských, o Kristově vykoupení, Praha 1936.

7. Paratur editio II. partis operis Dris R. Hurt, de monasterio Velehradensi.

Conspectus rationum huius periodi:

Anno 1932	acceptit A.V.	30.007·45 Kč solvit	24.036·65 Kč
1933		68.711·15	120.025·30
1934		26.338·—	45.630·—
1935		16.336·60 „	12.336·00 „
Summatim		141.393·20 Kč	202.088·85 Kč

Rationes a revisoribus examinatae et a conventu generali approbatae sunt.

A.V. omni anno certam summam pecuniae adhibebat ad augendam suam sat considerabilem bibliothecam.

Activitas scientifica Academiae Velehradensis proportionata est mediis, quae ipsi praesto sunt, deinde – et hoc maxime – numero et qualitati virorum eruditorum ex nationibus Slavorum, qui vires et labores suos fini Academiae consecrarunt. Si desideramus, ut activitas scientifica in conatibus unitatem Ecclesiarum respicientibus magis magisque crescat apud nos et omnes nationes slavicas, educandi ac multiplicandi sunt etiam operarii Academiae Velehradensis.

Academia Velehradensis est opus conditum a Conventu Velehradensi secundo, est opus providentiae divinae, quod procul dubio temporibus futuris multa et gravissima officia implere debet, si labores in Academia semper charitate illa universali informati fuerint, qua Conventus Velehradenses semper nutriuntur, ad agendum inflammantur – qua charitate Academia Velehradensis fundata erat.

Ad finem relationis proponere ac rogare liceat,

1. ut coloniae dictae Academiae Velehradensis in omnibus nationibus slavicas condantur (secundum leges Academiae sancitas a Conventu Velehradensi),

2. ut propagatio fiat Academiae Velehradensis eum in finem, ut omnes, qui unitati restituendae adlaborant, etiam nomen dent, auxilia praestent Academiae Velehradensi eiusque activitatem possibilem reddant.

Et Deus scientiarum Dominus benedicat operi Academiae Velehradensis, quae ortum suum nacta est iam in secundo Conventu Velehradensi.

Relate ad Academiam Velehradensem prolatae sunt deinde hae resolutiones:

„Votum pro editione periodici commentarii „Acta Academiae Velehradensis“.

Optandum est, ad continuandam assiduo atque fovendam operam Congressuum Velehradensium, Acta Academiae Velehradensis, ut scientificum organum permanens, in lucem prodire rythmo, ut aiunt, magis regulari, id est saltem cum duobus fasciculis per annum, uno fasciculo per semestre.“ Proposuit P. S. Salaville. „Cum academiae scientiarum ubique terrarum fundamentum habeant in collegio virorum peritorum in ipsa sede Academiae vel prope eam habitantibus, ad vitam progressumque Academiae Velehradensis necessarium videtur, ut locis Velehradio vicinis adsit copia virorum rebus orientalibus peritorum, praesertim eorum, qui in Pontificio Instituto Orientali Romae exculti sint“. Proposuit prof. Dr. Fr. Grivec.

In deposito Academiae Velehradensis adhuc supersunt:

Slavorum litterae theologicae:

Conspectus periodicus, Praegae. (Incomplete!)

Tom. I. 1905 Tom. III. 1907 Tom. V. 1909
Tom. II. 1906 Tom. IV. 1908 Tom. VI. 1910

Acta Academiae Velehradensis:

(Incomplete.)

Tom. VII. 1911 fasc. 1.—2., fasc. 3., fasc. 4. 20 Cč. Tom. XI. 1920—1922. 15 Cč.
Tom. VIII. 1912 1. — 3. fasc. 10 Cč. Tom. XII. 1. — 2., 1932
Tom. IX. 1913 1. — 2. 5 Cč. Tom. XII. 3. — 4., 1934
Tom. X. 1914—1919. 30 Cč.

Acta Conventus Velehradensis:

Acta I. Conventus Velehradensis. 10 Cč. Acta IV. Conventus Velehradensis, 40 Cč.
Acta II. Conventus Velehradensis. 10 Cč. (leg. 50 Cč.)
Acta III. Conventus Velehradensis. 15 Cč. Acta V. Conventus Velehradensis. 50 Cč.
Acta VI. Conventus Velehradensis. 50 Cč.

Opera Academiae Velehradensis:

Tom. II. *Konstantinus-Cyrillus und Methodius, Die Slavenapostel* von Franz Snopek, Kremsier 1911. 30 Cč.
Tom. III. *Nomenclator (incompletus)*.
Tom. IV. *Acta conventus Velehrad. III. uti supra*.
Tom. V. *Die Slavenapostel*, Kritische Studien von Dr. Franz Snopek, Kremsier 1918. 30 Cč.
Tom. VI. Trudy. *Acta Conventuum Velehradensium in lingua russica*. 10 Cč.
Tom. VII. Popov, *Katechismus (germanice)*. 5 Cč.
Tom. VIII. *Vladimír Sergijevič Solovjev, jeho život a působení* od K. Jindřicha. 5 Cč.
Tom. IX. Dr. Fr. Grivec, *Pravoslavi, ze slovinského rukopisu přeložil Martin Chudoba, Kroměříž 1921*. 5 Cč.
Tom. X. *Byzantinské pojmání církevního prvenství s dodatkem o pravověrnosti svatého Cyrila a Metoda* od Fr. Grivce, univ. prof., přeložil Martin Chudoba, Kroměříž 1922 (exhaustum)
Tom. XI. *Acta V. Conventus Velehradensis 1927*. 50 Cč. (2 Dol. am.)
Tom. XII. Dr. Grivec, *Die hl. Slavenapostel Cyrillus und Methodius*.
Tom. XIII. Dr. Bonifác Segeta, *Církev východní a západní. Z jazyka řeckého český překlad 25 Cč. (Socii A. V. 16 Cč.)*
Tom. XIV. *Acta cursus Pragensis 1930*. Pret. 38 Cč.
Tom. XV. Rudolf Hurt, *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě. 1934*. 60 Cč.
Tom. XVI. Dr. Vincenc Pořízka, *Solovjev a církev. 1935*. 15 Cč.
Tom. XVII. Dr. Jos. Vajs, *Evangelium sv. Jana*. Text rekonstruovaný.

Academia Velehradensis Olomouc ČSR. Salesianum.

**ACTA
ACADEMIAE
VELEHRADENSIS**

ANNUS XIII.

FASC. 2.-3.

OLOMUCII 1937

SUMPTIBUS ACADEMIAE VELEHRADENSIS

ACTA ACADEMIAE VELEHRADENSIS

Eduntur annuatim in quatuor fasciculis. Subnotatio pro anno 30 Kč, pro externis 40 Kč.

Redactores: Prof. dr. *Jos. Vašica*, msgre *Frant. Jemelka*, prof. dr. *Josef Matocha*, dr. *Vincenc Pořízka*, collaborantibus professoribus Collegii theologiae facultatis a ss. Cyrillo et Methodio, Olomucensis.

Redactio: *Olomouc, Úřednická 7.* — Administratio: *Olomouc, Salesianum.*

Auxilium in edendis Actis promiserunt: Prof. dr. Franc. *Grivec*, Ljubljana; dr. Jos. *Slipyj*, rector Academiae Leopoliensis; prof. P. Sev. *Salaville*; prof. dr. M. *Jugie*; dr. Georgius *Hofmann*, S. J., prof. Pont. Inst. Orientalis Romae; prof. *Aman*, S. J., professor Pont. Inst. Orientalis; dr. Theophilus *Spáčil*, prof. Pont. Inst. Orient. Romae; dr. Thomas *Kurent*, S. O. Cist., Stična, Jugoslavia; dr. Andreas *Živković*, prof. univ. Zagreb; dr. Rochus *Rogošić*, prof. theol. Makarska; dr. Ignatius *Świrski*, prof. univ. Wilno; dr. *Špùrek*, prof. theol. Obořiště; dr. Ant. *Salajka*, Praga.

Contenta in fasc.: 2. — 3.

	Pag.
<i>S. Salaville, A.A.</i> , Quod documenta patriarchatus Byzantini magno sint emolumento ad theologice rerumque ecclesiasticarum historiam	73
<i>P. G. Hofmann, S. J.</i> , Formulae praeviae ad definitionem concilii Florentini de processione Spiritus sancti	81
Princ. Petrus <i>Wolkonsky</i> , Exarch Leonid Fedorov (russice)	105
Dr. Fr. <i>Grivec</i> , De corpore Christi mystico	123
Dr. Fr. <i>Grivec</i> , Christus in ecclesia	133
Dr. Joannes <i>Kraljič</i> , Doctrina Vladimiri Solovjev de mendacio	145
Dr. Thomas <i>Kurent</i> , Studia quaestionem de primatu ecclesiae saeculo IX. disputatam ilustrantia	178
Dr. V. <i>Pořízka</i> , Existatne connexio Bhagavadgītā inter et evangelium S. Joannis	213
Dr. Fr. <i>Cinek</i> , V a r i a. Conventus internationalis pro Oriente Christiano, Romae 2. — 6. Maii 1937.	222
Memento mortuorum	235

Acta Academiae Velehradensis

Tomus XIII.

A. D. 1937.

Fasc. 2./3.

REDACTIO: OLOMOUC, SALESIANUM, RČS.

Num. ord. 517/37

IMPRIMATUR

Olomucii, 31. V. 1937.

† LEOPOLDUS, archiepiscopus Olomucen.

QUOD DOCUMENTA PATRIARCHATUS BYZANTINI MAGNO SINT EMOLUMENTO AD THEOLOGIAE RERUMQUE ECCLESIASTICARUM HISTORIAM.

Severianus Salaville, A. A.

Non inficias ibo nihil aliud mihi propositum fuisse, hasce paginas concinnando, nisi notum facere opus mole quidem ac scientifico valore non mediocriter insigne, cujus jam plures fasciculi typis excussi sunt, hoc generali titulo inscriptum: „*Le Patriarcat byzantin. Recherches de diplomatique, d'histoire et de géographie ecclésiastiques publiées par l'Institut d'études byzantines des Augustins de l'Assomption.*“¹

Magnum vere atque audax inceptum, quod pretiosissima certo certius fodina exstabit iis qui de rebus orientalibus, byzantinis praesertim, sive ecclesiasticis sive etiam profanis, agere voluerint.

¹ Série I: *Les Regestes des Actes du Patriarcat de Constantinople*. Vol. I: *Les Actes des Patriarches*. Fasc. I: *Les Regestes de 381 à 715*. Constantinople, Institut Assomptioniste, 1932, in 4° XXXV—131 pages; 50 francs. — Fasc. II: *Les Regestes de 715 à 1043*; par V. Grumel, 1936, in 4°, XXIII—267 pages; 80 francs.

Série II: *Corpus Notitiarum episcopatum Ecclesiae Graecae*. Vol. I: Fasc. I, *Die Genesis der Notitia episcopatum. Einleitung*, par E. Gerland, 1932, in 4° XII—48 pages; 50 francs. — Fasc. II: *Les listes conciliaires de 394 et de 431*, par E. Gerland et V. Laurent, in 4°, XVI—106 pages, 1936. Prix: 50 francs.

Totum quidem negotium ad antierius quoddam propositum refertur. Jam enim ab anno 1900 R. P. Ludovicus *Petit*, Augustinianus ab Assumptione, tunc temporis director byzantini Assumptionistarum Instituti necnon commentarii „*Echos d'Orient*“ (quique postea archiepiscopus Atheniensis factus est), consilium publice communicaverat¹ parandi novam editionem praeclarissimi operis a *Michaele Lequien*, O. P. († 1733) compositum cui titulus: „*Oriens Christianus, in quator Patriarchatus digestus, quo exhibentur Ecclesiae, Patriarchae, caeterique Praesules totius Orientis*, studio et opera R. P. F. *Michaelis Lequien*, Ordinis Fratrum Praedicatorum. Opus posthumum. „Parisii, Ex Typographia Regia, 1740, 3 vol. in — fol.

Ad istam autem novam editionem praeparandam experientia facile jam ab initio indicavit necessario consulenda esse permulta documenta et typis excussa et manuscripta in bibliothecarum pulvere jacentia, ut accommodaretur scilicet ingens illud opus juxta progressum rei criticae temporibus nostris consentaneum. Quod ut melius pateat, clariusque videat lector quantum ampla sit materia elucubranda, citare juvabit aliquot excerpta ex libello nunciatorio quem ipse Lequien scripserat: satis enim erit rationes ab ipso Lequien pro suo tempore prolatas aetati nostrae applicare, ut argumenta *a fortiori* fiant ad novam de qua agitur editionem exarandam.

Haec nempe scribebat Michael Lequien anno 1722, undecim scilicet annis antequam immaturius vita fungeretur: „Tertius jam annus vertitur ex quo litterato orbi nuncupavi susceptum a me et ad editionem paratum id genus operis, cui titulus foret *Oriens Christianus et Africa*. Quam molem, immensam prorsus, ut melius, immo audacius, tollerem ac sustinerem, eruditorum undequaue documenta aliaque subsidia flagitabam. Eo siquidem in opere, quotquot hinc inde in libris sive editis sive ineditis, alioque quovis modo reperire esset Orientalis Ecclesiae antistites, colligere aggressus sum, singulosque in dioeceses, provincias, sedesque suas distribuere, ipso prorsus ordine quo viri nostrarum regionum adprime docti Ecclesiarum Europae origines et Episcoporum successiones descripserunt . . . Immensum pene opus desudavi in sexcentarum Ecclesi-

¹ *L. Petit*, *Un nouvel „Oriens Christianus“, in „Echos d'Orient“, t. III, 1900, pp. 326—333; Conventus alter de Archaeologia christiana Romae habendus, commentarius authenticus, num. 5 (maji 1900), pp. 188—202.*

arum, quae Barbarorum infestis inundationibus extinctae sunt, rudibus versandis atque scrutandis . . .

. Demum, ut utriusque Ecclesiae cum Orientalis tum Africanae status omnis magis compertus fiat, amplum *Monasteriorum* quae in utroque tractu passim extiterunt, vel hodie exstant, indicem condere proposui, toti collectioni coronidis instar adjiciendum. Haec prolixo operis tota ratio est, quod licet ad umbilicum usque penè deduxerim, litteratos nihilominus quosque iterum compellere pergo, uti caeptis benigne faveant, consiliis suis mihi adjumento sint, sua ipsi symbolas conferant, quo tot series episcoporum completiores et accuratiores prodeant. Meum erit suas unicuique partes reddere et reliqua grati animi officia redhibere. Quod me ultro praestitutum spondeo".³

Editores autem operis, septem annis post mortem clarissimi auctoris, haec addebant: „Ea igitur fuit cogitati, haec est demum absoluti operis institutio, cujus dimidiam nondum partem praelo subjecerat Quienus quando rebus humanis exemptus est. Nobis vero in ejus vicem ad incaepa persecuenda succedentibus, ubi et scriptionis ejus immensae et adversariorum collectionumve facta est copia, in promptu fuit intelligere simul ac demirari quot et quanta superessent perficienda, sive in recognoscendis auctoribus laudatis, et in ipso rerum contextu retractando, sive in lacunis explendis, quae non paucae occurrebant. Quod nullo fere negotio exsequutus fuisset ille, id nostras statim vires longe superare nobis visum est. At erecti in spem publicae utilitatis, quam defraudari noluimus, accensi praeterea cum ea qua fratris vel demortui cineres prosequimur observantia, tum maxime regi christianissimo, qui *Oriente Christianum* typis regiis cudi concesserat, obsequendi desiderio, quod prima fronte, utpote gravius humerisque nostris minime ferendum opus, deprecari penè statueramus, illud tamen alacri suscepimus animo. Ea scilicet omnia tentavimus implere, quae feliciori successu praestitisset Quienus noster . . . Non pauca inseruimus quae auctorem immaturius defunctum fugerant; nonnulla quoque emendavimus, quae ipsi fas non fuit ad trutinam revocare.“²

Non pauca inserere, non pauca emendare, omniaque ad trutinam

¹ *Oriens Christianus*, t. I, pag. II et III.

² *Ibid.*, pag. IV.—VI.

revocare: hoc profecto munus est editorum hodiernorum multo magis quam editorum saeculi XVIII-i erat. Quamvis enim tam accurate saeculo XVIII-o paratum atque editum fuerit opus eruditissimi Lequien, nemini tamen mirum videbitur illud nunc temporis esse antiquatum, in permultis lacunosum, incompletum ac mendosum. Non pauca nempe documenta post ejus editionem inventa sunt, multa archivia explorata, ex quibus innotuerunt et sedes episcopales hucusque ignotae, et nova episcoporum nomina, et monasteria aliaque loca pressius identificata, et circumstantiae historicae majori cum veritate determinatae.

Quinnimmo, etiam post istum jam a peritis viris passim completum laborem, permulta alia dubia sese exhibuerunt, statim ac rem attractare inceperunt studiosi Assumptionistae, majoresque difficultates quam primo tempore excogitatum fuerat.

Ut enim fieret, inquantum possibile, opus, ut aiunt, *definitivum*, necesse omnino erat et bibliothecas denuo explorare et quaestiones solvere innumeras quae ad ecclesiasticam geographiam spectant, ad episcoporum elenchum cujuscumque sedis, ad ipsos episcopos, ad monasteria, etc . .

Dum autem incipiebat ista immensa elucubratio, eruditissimus totius negotii promotor et director, Reverendissimus Ludovicus Petit, ad episcopatum evectus est, archiepiscopus Atheniensis factus atque Delegatus apostolicus in regno Graeciae (majo 1912). Unus vero ex praecipuis ejus collaboratoribus, J. Pargoire, immatura morte jam anno 1907 praereptus fuerat, triginta quinque tantum annos natus; alius item solertissimus frater et collega, P. Sophrouius Rabois-Bousquet, qui pro suo Ecclesiae Graecae amore graecum nomen *Petrides* sibi ipsi adsciverat, anno 1911 vita functus est. Infaustumque bellum paulo post et superstites collaboratores dispersit et totum laborem interrupit.

Nec tamen Assumptionistae a proposito destiterunt. Sed magis ac magis patebat necessitas non statim exarandi opus syntheticum, quod necessario in statu scientiae praesenti omnino imperfectum foret, verum studia magis analytica ac praecisa concinnandi, quae fundamenti instar futuro synthetico operi inservirent.

Postquam autem, auctoribus praesertim clarissimis viris A. Heisenberg et F. Doelger, Commissio scientifica, quae sub patrocinio

Academiarum Monacensis ac Vindobonensis constituta est ad *Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der Neueren Zeit*, reliquit Instituto Assumptionistarum curam exarandi Regesta Actorum patriarchalium, statutum fuit analytica haec studia colligere sub generali titulo: „*Le Patriarcat byzantin. Recherches de diplomatique, d'histoire et de géographie ecclésiastiques*“, duplicique serie: 1° *Regesta Actorum Patriarchatus byzantini ab anno 381 ad annum 1830*¹; 2° „*Notitiae episcopatum*“ *Ecclesiae Graecae*.

In primâ serie exhibebitur catalogus, cum accurata, scientifica et critica analysi, singulorum actorum publicorum, quomodocumque cognitorum, quae emanaverunt: a) ab ipsis patriarchis; b) a synodis patriarchalibus; c) ab episcopis; d) a caeteris dignitariis; e) a monasteriis: totum nempe quinque volumina comprehendens, quorum unumquodque pluribus fasciculis constabit.

Hujus primae seriei jam duo fasciculi in lucem prodierunt, qui continent Regesta Patriarcharum ab anno 381 ad annum 715, et ab anno 715 ad annum 1043. a cl. V. *Grumel* diligentissime concinnata. Ut statim perspiciat quilibet momentum et utilitatem hujusmodi elucubrationis, satis heic erit, speciminis instar, unam aliamve exhibere ex notitiis utriusque fasciculi, seligendo apposite brevitatis causa inter illas quae breviores sunt.

Sit v. g. ista ex Regestis Anatolii (449—458), cujus textum integre conscribimus:

N. 119. Novembre 450.

Commonitorium (saint Léon). Instructions ou mémoire confié par Anatole aux clercs ses légats pour être présenté par eux à saint Léon. Contenu incertain, car le pape Léon fait répondre verbalement par ses légats.

Texte perdu.

Mention: Saint Léon à Anatole, ep. LXXXV; Mansi, VII, 119 A=PL, LIV, 924 A.

Critique: Nous soupçonnons que ce mémoire traitait des privilèges à accorder à l'évêque de Constantinople. Cela expliquerait pourquoi saint Léon, qui ne veut pas répondre là-dessus dans ses lettres et renvoie Anatole aux déclara-

¹ De rationibus propter quas electi sunt hi duo termini chronologici — qui ad secundum oecumenicum concilium ex una parte, ex alia autem ad autocephalam Ecclesiae hellenicae referuntur —, videsis V. *Grumel*, in Praefatione ad fasciculum I Regestorum, pp. XV—XIX. De totâ operâ in genere, cf. V. *Laurent*, *A propos de l'Oriens Christianus*, in *Echos d'Orient*, t. XXVIII, 1929, pp. 176—178.

tions verbales de ses légats, a mis dans les instructions de ceux-ci précisément celle qu'ils opposeront au 28-e canon de Chalcédoine. Cf. Mansi, VII, 444 A.¹

Inter acta Photii, duas breves notitias seligimus, quae ad epocham Ioannis VIII et sanctorum Cyrilli ac Methodii referuntur.

N. 522. Mars ou Avril 880.

Scribens (Jean VIII). *Lettre au pape Jean VIII*. Il s'excuse de n'avoir pas demandé pardon de sa conduite passée devant le synode, prétendant qu'une telle humiliation ne doit être imposée qu'à des coupables. Le reste de la lettre est incertain

Texte perdu.

Mention: Réponse de Jean VIII: MGH, ep. VII, 227-228 = Mansi, XVII, 184—185 = PL, CXXVI, 910—911.

Littérature: Hergenroether, II, 552; Amann, DTC, VIII, 608, cf. XII, 1592; Jugie, I, 142, note 2; Dvornik, *Les légendes...*, 318—319.

Chronologie: Cette lettre a dû être envoyée en même temps que celle de l'empereur (Doelger, N. 502) à laquelle Jean VIII répond le 13 août 880.²

* N. 532. Fin de 885 ou début de 886.

Potviridi izbor, ovlasti (Milasch). Photius confirme l'élection de Théodose, évêque de Nina, comme archevêque de Split (Spalato) et charge l'archevêque Valpert d'Aquilée d'effectuer cette promotion.

Texte non transmis.

Mention: Kontcharevitch, cf. Milasch, 77.

Chronologie: Āulich et Bervadi, 154, placent l'avènement de Théodose au siège de Split à la fin de 885 ou au début de 886.

Authenticité: Voir N. *349.³ (*Hujus numeri *349 citamus infra notam criticam, quia et ipsa optime ostendit quanta cum accurata eruditione omnia exarata fuerint.*)

Ad+N. 349.

Critique. Ce N., ainsi que les NN. 353, 373, 421, 426, 519, 532, 589, n'est connu que par les Annales (*Ljetopis*) de Siméon Kontcharevitch, évêque dalmate orthodoxe du XVIII-e siècle. Cet ouvrage est encore inédit, mais Milasch, qui l'utilise dans sa *Pravoslavna Dalmacija* avec une foi aveugle, ne signale nulle part en quels documents ou quels manuscrits l'auteur a puisé ses renseignements et ses

¹ V. Grumel, *Regestes*, fasc. I, p. 53.

² *Id.*, fasc. II, p. 107—108.

³ *Ibidem*, p. 113. Asteriscus ante numerum positus indicat dubium de authenticitate.

textes. Ajoutez à cela le caractère tendancieux de ce nouvel apport, car le sentiment antiromain ou probyzantin y est constant, et l'on comprendra que nous ne pouvons que nous défier de cette source tardive et intéressée.¹

Certe notitiae quas retulimus ad acta minoris momenti referuntur. Sed praecise qua tales, clarius fortasse quam aliae testantur scientificam acribeiam viri eruditi, qui nihil nempe negligit vel ex minimis documentis ad suam rem quomodocumque pertinentibus.

*

Secunda autem series de „*Notitiis episcopatum*“ aget. Duo fasciculi jam in lucem prodierunt: *Corpus Notitiarum episcopatum Ecclesiae Graecae*. Fasc. I: *Die genesis der Notitia episcopatum, Einleitung*, auctore E. Gerland. Fasc. II: *Les listes conciliaires de 394 et de 431*, auctoribus E. Gerland et V. Laurent.

Secundo huic fasciculo praeit biographica notitia de Ernesto Gerland (1870—1934), qui post mortem Henrici Gelzer († 1906) consilium susceperat prosequendi labores magistri ad praeparandam editionem criticam „*Notitiarum episcopatum*“, quin propter diversas difficultates rem complere potuisset. Defuncto Ernesto Gerland, R. P. Vitalianus Laurent, nunc director Instituti byzantini Assumptionistarum, opus inceptum continuare aggressus est. Ipse lectorem monet (pp. VII-IX) de mutationibus quas, consentiente Ernesto Gerland priusquam rebus humanis eximeretur, introduxit in critica catalogorum synodaliu transcriptione. Notetur insuper haec animadversio quae differentiam inter primum et alterum fasciculum exponit: „ . . . En changeant de mains, l'ouvrage a, de plus, changé de langue: à l'allemand du fascicule I-er le français est ici substitué. Pourquoi? En raison même des constantes additions et des profondes modifications que le nouveau rédacteur s'est vu et se verra dans l'obligation d'apporter au texte primitif: il a dû rédiger de longs exposés complémentaires et de nombreux paragraphes. Dès lors, introduire, en les traduisant, ces nouveaux éléments dans l'ancien manuscrit exposait aux inégalités et à l'hybridisme. Il a donc paru plus expédient de repenser tout le texte en visant à l'unification et à la facilité de contrôle; ce qui n'eût pu s'obtenir aisé-

¹ *Ibidem* p. 12.

ment si l'auteur-reviseur n'eût substitué à l'ancien son moyen naturel d'expression" (p. IX).

Nemo non videt hosce fasciculos critica eruditione refertos summam profecto utilitatem praestare pro studiis orientalibus in genere, necnon pro studiis de re theologica, historica, liturgica ac canonica.

Eminentissimus Cardinalis Tisserant, Secretarius Sacrae Congregationis "Pro Ecclesia Orientali", haec nuperrime scribebat collectionis directori, die 26 novembris 1936: „ . . . Mes félicitations au directeur de la collection et au P. Grumel. J'ai parcouru les premières pages, et j'ai admiré l'excellente technique de la présentation. On devine ce qu'il a fallu de travail souvent, et toujours de connaissance précise, pour rédiger les paragraphes sur la critique des documents de nature canonique; je pense que la Commission pour la codification du droit oriental saura s'en servir . . . ”

Clarissimus Parisiensis professor Carolus Diehl magna cum laude de istis fasciculis locutus est in Academia Parisiensi quae vocatur „Académie des Inscriptions et Belles-Lettres", in sessione diei 4 decembris 1936. Haec nempe legimus in commentariis hujus Academiae (*Bulletin de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*):

M. Charles Diehl entretient l'Académie des publications entreprises par l'Institut d'études byzantines des Augustins de l'Assomption, et insiste en ces termes sur leur importance pour l'histoire de l'empire byzantin.

„Le premier de ces ouvrages, dont l'auteur est le P. Grumel, a pour titre: *Les registres du patriarcat de Constantinople*. C'est, disposée par ordre chronologique, l'analyse critique des actes émis par les patriarches, aussi bien ceux dont le texte nous a été conservé, que ceux qui nous sont connus par quelque texte historique. Ainsi, l'ouvrage forme le pendant des registres des actes des empereurs byzantins que publie à Munich le docteur Doelger, et il n'a pas moins d'importance pour l'histoire religieuse de la monarchie et pour l'étude du droit canonique byzantin . . . L'autre ouvrage . . . a pour titre *Corpus notitiarum episcopatu m*. On sait l'intérêt historique qu'offrent les listes épiscopales, d'abord par ce qu'elles apprennent sur l'organisation religieuse de l'empire byzantin aux différentes époques de son histoire, mais surtout parce qu'on y peut suivre, par l'apparition dans ces listes de nouveaux sièges épiscopaux, les progrès du christianisme byzantin dans le monde oriental, et voir comment par l'oeuvre des missions byzantines se sont répandues en Orient l'orthodoxie, l'influence et la civilisation de Byzance . . .

Telles sont les deux publications que nous envoie l'Institut d'études byzantines et elles attestent l'activité scientifique de cet Institut depuis longtemps connu par sa revue *Les Echos d'Orient* . . .'

Litterarum Universitates, Facultates theologicae, Bibliothecae, Academiae praesertim et Instituta quae res Orientis christiani juxta verum suum valorem aestimant atque colunt, cordi honorique habere debent hujusmodi instrumenta scientifici laboris sibi comparare. Neque fortasse haud abs re erit, practicae documentationis causa, lectores monere multo commodiores pretii condiciones fieri per modum subscriptionis toti collectioni.¹ Quod ad ipsum studium de Oriente christiano ad catholicam unitatem revocando pertinet, scientifica hujusmodi scripta certe considerari possunt et debent tanquam verus, ut aiunt, intellectualis apostolatus.

FORMULAE PRAEVIAE AD DEFINITIONEM CONCILII FLORENTINI DE PROCESSIONE SPIRITUS SANCTI.

20. IV.—8. VI. 1439.

P. Georgius Hofmann, S. J.

I.

Conspectus historicus²

Ultima sessio conciliaris publica, quae sine successu disputationibus solemnibus de Processione Spiritus S. finem imposuit, die 24 martii 1439 Florentiae habita est. Graeci nolebant amplius tractare de rebus unionis in sessionibus publicis, quamvis latini hoc desiderarent et quamvis inter utramque partem iam Ferrariae conventiones conclusae essent de disputationibus conciliaribus saltem bis hebdomade habendis. Papa Eugenius IV. pacis causa concessit, ut

¹ Subscriptiones mitti debent ad Directorem Instituti byzantini Asumptionistarum: R. P. Vitalianum Laurent (olim Chalcedone, Constantinopoli) nunc autem: Bucuresti. (Romania) 18, Str. Cristian Tell.

² R. P. Gordillo, vicepraesidi Pontificii Instituti Orientalium Studiorum, pro caritate mihi in manuscripto corrigendo praestita, gratias ago.

alia via quaereretur ad unionem habendam, et acceptavit die 20. aprilis consilium imperatoris byzantini Johannis VIII. Palaeologi die 15. aprilis coram cardinalibus Juliano Cesarini, Francisco Condulmer, Dominico Capranica aliisque delegatis latinis propositum et ab eodem imperatore die 17. aprilis Papae manifestatum: loco sessionum publicarum selecti sunt congressus delegatorum denorum ex utraque parte.

Deputati latini erant duo cardinales, duo archiepiscopi, duo abbates, duo magistri („philosophi“), duo sacerdotes. Nomina eorum non sunt nobis tradita. Certe inter eos fuit cardinalis Cesarini¹, probabiliter Ambrosius Traversari, generalis Camaldulensium, Joannes de Montenigro, provincialis ordinis Praedicatorum Delegati decem graecorum erant metropolitanae,² quos imperator selegerat: Antonius Heracleensis,³ Marcus Ephesinus, Isidorus Kioviensis, Dositheus Monembasiensis, Dorotheus Trapezuntinus, Metrophanes Cyzicenus, Bessario Nicaenus, tresque alii.

Quinque congressus inter dies 17. et 29. aprilis habiti sunt. Sed graeci iam post duos congressus a colloquiis cessare volebant; displicebat enim eis, quod latini duas eorum formulas concordiae tunc propositas reiecerant. Obtinuerunt tamen latini enixis precibus a graecis, ut ad tres ultiores congressus accederent. Versus finem harum deliberationum latini graecis viva voce et mox scriptis declarationem propriam de unico principio spirationis in Sanctissima Trinitate dederunt.

Graeci in domo imperatoris die 29. aprilis coram patriarcha Joseph II. synodum habuerunt, deliberantes, quomodo primae schedulae latinorum responderent. Sed discordia inter eos erupit; aliqui enim dixerunt latinos semper idem dicere, alii latinos ne in uno quidem puncto graecis cedere, alii latinos tribuere Filio causalitatem relate ad Spiritum S., alii latinos duas causas et duo principia in Sanctissima Trinitate statuere, alii denique prudenter monuerunt collegas suos: „Considerate accurate scripturam latinorum“.

Post duos dies latini secundam schedulam aptissimam ad diffi-

¹ Hoc apparet ex eius sermone die 27. iunii 1439 habito et ab Andrea de Sancta Cruce relato; confer editionem Giustiniani 310—1.

² Praktika = Mansi 31 A: 972 B; Nickes 281.

³ Eorum nomina Syropulos VIII, 12 indicavit = Creyghton 234.

cultates praedictas solvendas miserunt. Graeci coram patriarcha per duos dies deliberantes tandem, die 5. maii, responsum ad duas schedulas latinorum redigerunt et mox latinis porrexerunt. Hi tamen hoc scripto, quod praecisione terminorum carebat, non fuerunt contenti, et petierunt explicationes de sensu aliquorum terminorum. Secuta est indignatio graecorum, qui responsum differebant, immo in patriam se velle redire dicebant. Imperator autem suos ad patientiam hortatus, die 10. maii, statuit se tractaturum esse cum Papa de quaestione controversa. Summus Pontifex eum die 13. maii ad audientiam admisit, et iterum die 15. maii. Hac die cardinalis Caesarini nomine Papae aperte imperatori declaravit latinos saepe frustra disputationes cum graecis petivisse, misisse eis professionem fidei, quam acceptare nolissent. Graeci, aiebat, miserunt nobis dogmata et dicta sanctorum et doctorum ecclesiae, sed explicationes eorum a nobis desideratas dare renuerunt.

Professio fidei latinorum, de qua cardinalis loquitur, coincidit probabiliter cum documento a Syropulo relato (Creyghton 236—7). Nam hic redactionem huius scripti tempore immediate¹ congressus quinque supradictos secuto, versus diem 29. aprilis, assignat, et tempore, quo imperator aegrotus² erat, inter dies 29. aprilis et 13. maii. Connexio primae et secundae schedulae latinorum in **Praktika**³ enarratarum cum documento Syropuli patet, etsi huius scriptoris textus amplior est. Hic ut ultima redactio considerari potest.

Aliud documentum, scilicet „dogmata et dicta sanctorum et doctorum ecclesiae“ probabiliter est declaratio graecorum, cuius textum integrum Syropulos⁴ tradidit. Recensio, quam **Praktika**⁵ dant, est aut solum compendium aut redactio praeliminaris.

Textus de duodecim dubiis latinorum vel de eorum difficultatibus circa terminos dogmaticos documenti praecedentis a Syropulo⁶ est conservatus. Textus in **Praktika**⁷ traditus aut est compendium aut redactio praeliminaris.

¹ Syropulos VIII, 13 = Creyghton 235.

² Ibidem.

³ Mansi 31 A: 972 E—973 C, 973 D—E, 976 A; Nickes 282—3.

⁴ Syropulos VIII, 17 = Creyghton 243—4.

⁵ Mansi 31 A: 976 B—C; Nickes 283—4.

⁶ Syropulos VIII, 16 = Creyghton 245—7.

⁷ Mansi 31 A: 976 —E; Nickes 284.

Imperatori die 15. maii schedulam graecorum ut sufficientem designanti cardinalis Cesarini terminos adhuc explicandos indicavit.

De his duobus colloquiis imperatoris coram Papa die 13. et 15. maii habitis patriarcha graecus in synodo suorum die 17. maii informationes dedit. Imperator die 21. maii denuo a Papa obtinere studuit, ut controversiae cessarent. Hic ad eum tres cardinales misit, Condulmer, Cesarini, Capranica, et iterum ursit, ut graeci explicationes iam prius desideratas (confer duodecim dubia latinorum) darent, hortatusque est eos, ut inprimis vocem *per, διὰ* explanarent.

Sed cardinales neque die 21. maii neque die sequenti ab imperatore explicationes supradictas obtinuerunt. In his circumstantiis Papa vocavit ad se imperatorem festo pentecostes, die 24. maii, vespere, eique aperuit, quo dolore propter negligentiam graecorum afflictus esset, et exclamavit: „Aut acceptate professionem fidei vobis missam aut explicate vestram, quam misistis“. Imperator notavit synodales graecos non esse inter se concordēs et ab horrere inprimis a voce *ex filio*. Tunc Papa imperatori annuntiavit se desiderare synodum graecorum coram se. Venerunt ergo die 27. maii graeci sine imperatore et patriarcha ad Papam, qui circumdatus erat a novem cardinalibus, Antonio Bononiensi, Branda Placentino, Francisco Veneto (Condulmer), Nicolao (Albergati) S. Crucis, Angelotto S. Marci, Juliano (Cesarini) S. Sabinae, Jeanno Vitelleschi Florentino, Prospero (Colonna) S. Georgii, Dominico (Capranica) S. Mariae in Via Lata multisque episcopis. Papa per interpretem longum sermonum habuit de studio suo circa opus sanctae unionis, de conventionibus conclusis inter latinos et graecos circa discussiones publicas ter hebdomade faciendas, de sua benignitate, qua graecis viam congressuum privatorum concessit, de suo dolore, quod graeci usque huc explicationes ad propriam schedulam dare recusassent. Denique graecos inflammare studuit ad zelum pro causa unionis, quae eorum animis corporibusque et patriae prodesset. Nomine graecorum Isidorus Kioviensis ea, quae a Sanctitate Sua prolata fuerunt, ut sancta et iusta designavit, sed magnas res aiebat requirere magnas curas, et considerationes, graecosque nondum pervenisse ad solutionem pacificam ne inter suos quidem. Patriarcha de his rebus certior factus misit ad imperatorem quatuor metropolitas, Isidorum, Bessarionem, Methodium Lacedaemo-

niensem, Dorotheum Hitylenensem; qui de actis coram papa ei die 27. maii relationem fecerunt, simulque cum magna instantia pro unitate concludenda locuti sunt: „Si tua maiestas imperialis non vult amplecti unionem, aiebant, nos uniemur.“ Haec verba imperatorem movebant, ut iam in proximum diem 28. maii, synodum graecorum in domo patriarchae habendam indiceret; ad hanc et ipse venit.

Congregatos imperator de unione amplectanda hortatus est. Legebantur tunc auctoritates Patrum orientalium et occidentalium de processione Spiritus S. Lectio die sequenti continuabatur. Omnes fere synodales concordiam esse inter illas auctoritates admittebant et Marci Eugenici difficultatem contra authenticitatem codicum Patrum latinorum reiciebant. Ad hanc conclusionem praeparandam sine dubio sermo magnus Bessarionis, iam die 13. et 14. aprilis habitus, efficax fuit.

Progressus magnus in quaestione ita acriter tamdiu agitata in synodo graecorum die 30. maii habitus est. In hac Georgius Scholarius, patriarcha Joseph II., Isidorus, Bessario, Dorotheus, Mitylenensis, ipseque imperator vota emisissent iam proxime ad postulata latinorum accedentia. Omnes graeci, excepto Marco Eugenio, tribusque aliis metropolitibus, die 3. iunii votum novum patriarchae de processione Spiritus S. etiam per Filium (praepositione *per* in sensu causalitatis explicite affirmata) acceptaverunt. Die sequenti, 4. iunii, renovaverunt votum et tomum in tribus exemplaribus redegerunt, quorum unum pro papa, alterum pro imperatore, tertium pro patriarcha destinabant. Die 4. iunii documentum papae missus est, et in praesentia eius et cardinalium textus recitatus est et generaliter approbatus. Mane 5. iunii debuerunt adhuc ex utraque parte denique eligi, qui redactionem definitivam articuli de processione Spiritus S. perficerent. Coram cardinalibus delegati denique utriusque partis legerunt illo die denuo tomum; latini optabant adhuc, ut formula *per filium* non in ipsa definitione, sed alibi in tomo poneretur. De qua re sabbato et dominica mane disputatum est, usquedum graeci consenserunt. Deputati graeci debuerunt tomum ita correctum denuo synodo graecorum praesentare, id quod peregerunt vespere dominicae, 6. iunii, in domo imperatoris coram omnibus episcopis, hegumenis, sacerdotibus clericisque. Iterum in tribus exemplaribus tomus correctus secundum mentem Papae scriptus est. Graeci die

8. iunii coram Papa tomum novum legerunt; hic eum approbavit et ordinavit, ut graeci eodem die hora vicesima redirent, ut tomus interim latine versus et scriptus legeretur publice. Voluntati Papae graeci satisfecerunt cum gaudio universali. Tunc Summus Pontifex ad imperatorem misit archiepiscopum latinum Candiae, Fantinum Valaressi, episcopum Coronensem Christophorum Garatoni, et magistrum Thomam, ut ei omnia de unione facta nuntiarent. Die 10. iunii mane allocutus est Papa quattuor metropolitae graecos deputatos, Isidorum, Bessarionem, Dorotheum Trapezuntinum, Dorotheum Mitylenensem. Summus Pontifex desideravit, ut post concordiam de processione Spiritus S. iam habitam caeterae quaestiones controversae tractarentur, de purgatorio, de primatu papae, de azymo, de sacrificio Missae. Ipsa definitio conciliaris die 6. iulii 1439 promulgata, in articulo de processione Spiritus S. ad formulam concordiae die 8. iunii 1439 conclusam rediit, aliquibus amplificationibus adiunctis.

II.

Fontes formularum.

Prima declaratio graecorum (documentum n. 1), versus diem 17. aprilis latinis facta, innititur epistola³ S. Maximi ad Marinum presbyterum, inprimis formula ibidem expressa: „*non quod filium spiritus causam faciant* (latini)“. Latini eodem die hunc textum de causa *primordiali* Spiritus S. intelligentes explicite libros S. Augustini, Hieronymi, Ambrosii citant, qui formulam „*spiritum sanctum ex patre et filio procedere*“ tradunt.

Altera declaratio graecorum (documentum n. 2), die sequenti latinis facta, ut viam unionis proponit professionem fidei Tarasii⁴ patriarchae Constantinopolitani in septimo concilio oecumenico approbatam formulam hanc continentem: „*Spiritus sanctus per Filium procedit.*“

Prima schedula latinorum (documentum n. 3) ante diem 29. aprilis

³ Iam post sessionem publicam 17. martii graeci in synodo particulari suorum hanc epistolam consideraverunt. Mansi 31-A: 877-C; Viques 267; ibidem etiam textus epistolae. Confer Migne P. G. 91: 136A-B.

⁴ Mansi 12: 1121 D.

graecis porrecta, ex parte repetit ea, quae Joannes de Montenegro¹ in sessione publica die 17. martii 1439 dixerat, in concordia cum definitione concilii Lugdunensis II. (Denzinger 460).

Secunda schedula latinorum (documentum n. 4), duobus diebus post primam graecis missa, innititur quoad partem finalem definitione concilii Lugdunensi II., quamvis eam non nominet; in ea parte, qua inter substantiam et personas divinas differentiam non re, sed ratione statuit, terminologiam S. Thomae Aquinatis secuta est, quam saepius Joannes de Montenegro in sessionibus publicis iam inculcaverat (e. gr. 2. martii 1439). Adsunt in schedula etiam repetitiones verbales aliquorum locorum² sermonum Joannis de Montenegro in eodem concilio antea habitorum.

Formula concordiae (documentum n. 5), a latinis post diem 29. aprilis graecis proposita, a Syropulo conservata, in parte principali definitionem concilii Lugdunensis II. repetit, eamque amplificat, sententiis iam a Joanne de Montenegro in concilio prolatis usa.

Graecorum responsum (documentum n. 6), die 5. maii latinis porrectum, expresse citat S. Cyrillum Alexandrinum, primum concilium oecumenicum et S. Basilium.

Formula concordiae graecorum (documentum n. 7) imitatur non solum in compositione externa schedulam concordiae latinorum, sed etiam aliquas eius partes verbotenus assumit, imprimis quoad expositionem sententiae latinorum. Pars essentialis, quae professionem fidei graecorum continet, processionem Spiritus Sancti a Patre per Filium affirmat, citationibus etsi non nominatis eisdem usa ac in documento praecedenti. De origine huius formulae concordiae Syropulos nobis indicat.³ Isidorum metropolitam Kioviensem ex codice Becci auctoritates Patrum orientalium mutuasse, sententiam concilii I. oecumenici (iuxta acta apocrypha)⁴ *Κἀκεῖνο δὲ νοητέον, ὃ φίλε λοιπὸν τῆς ἀληθείας φιλόσοφε, εὕρηται τὸ πνεῦμα ἐκπορευόμενον μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς, ἴδιον δὲ τοῦ υἱοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀναβλύζον*. Praeterea sciendum, philosophe, amice veritatis: Spiritus

¹ Mansi 31A : 873 Dsqq., Nickes 265—6.

² Mansi 31 A : 832 (C—D; 888 E 199. Nickes 238, 269.

³ Syropulos VIII., cap. 16 = Creighton 242—2.

⁴ Mansi 2 : 868 B, C—D; citatio est prolata, sicut habetur in BECCUS, *epigraphie* = 1 Migne PG 141 : 616 C.

Sanctus a Patre procedens reperitur, proprius Filio et ab eo¹ scaturiens; praeterea verba S. Cyrilli Alexandrini: οὐσιωδῶς ἐξ ἀμφοῖν ἤγουν ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ προχέμενον πνεῦμα substantialiter ex ambobus scilicet ex Patre per Filium profluens Spiritus“. Formula concordiae iuxta testimonium eiusdem Syropuli² a Georgio Scholaris redacta est.

Latini formula concordiae graecorum non fuerunt contenti, sed a his explicationes de sensu complurium terminorum petebant. Si omittimus textum breviorum in PRAKTIKA traditum (documentum n. 8) et mentem convertimus ad recensionem longiorem Syropuli 12 quaestiunculas continentem (documentum n. 9) notare volumus scriptum latinorum complura loca concordiae graecorum citasse verbotenus, et formulam concordiae latinorum commemorasse.

Sermo³ cardinalis Cesarini die 15. maii habitus (documentum n. 10) professionem fidei, scilicet schedulam secundam latinorum, vel concordiae formulam latinorum, responsum graecorum et quaestiunculas latinorum nominat.

Hortatio papae⁴ die 21. maii ad imperatorem facta (documentum n. 11) professionem fidei supradictam commemorat.

Sermo papae die 27. maii habitus (documentum n. 12) de tribus documentis agit, de professione fidei latinorum, de responso graecorum, de quaestionibus latinorum.

Sententiae⁵ Georgii Scholarii, patriarchae Joseph II. Isidori Kioviensis Bessarionis, Dorothei Mitylensis (documenta 13 a—e) in synodo graecorum prolatae die 30. maii sunt conclusio ex lectione Patrum orientalium et occidentalium die 28. et 29. maii in synodo graecorum habita, sicut ex textu votorum supradictorum apparet. Dorotheus Mitylenensis praeterea sententiis a Joanne de Montenegro in sessionibus publicis concilii recitatis et Sacra Scriptura (Joh. XIV. 9—10) usus est.

Sententia unanimis fere synodi graecae die 3. iunii prolata (do-

¹ S. CYRILLUS, *De adoratione et cultu in spiritu et veritate* I = Migne PG 68: 148 A; citatio vero profertur sicut in BECCUS, *epigraphe* 1 = Migne PG 141 618 B.

² Syropulos VIII, 16 = Greyghton 243.

³ Mansi 31 A: 977 D—E, 980 A—B; Nickes 285—6.

⁴ Mansi 31 A: 980 E; Nickes 287.

⁵ Mansi 31 A: 992 E 199; Nickes 294—5.

cumentum r. 14) et in tribus exemplaribus die 4. iunii redacta (documentum n. 15) partem essentialem concordiae latinorum verbotenus fere amplexa est; de redactione et correctione tomi concordiae graecorum inter dies 6. et 8. iunii confer documenta n. 16 et 17.

Hic tomus graecorum ante correctionem continebat sententiam synodi graecae die 3. iunii habitae, adiecta tamen formula *a Patre per Filium*, eaque in parte centrali („definitione“) posita. Praecise de mutatione loci huius formulae correctio agebat, quae secundum mentem decem deputatorum latinorum a graecis peracta est.

Tomus graecus ita correctus a Papa die 8. iunii ante prandium, approbatus est, et redactio latina eiusdem tomi vespere eiusdem diei (confer documentum n. 17). Textus latinus (documentum n. 18), qui solus nobis conservatus est, formulam primam concordiae latinorum usque huc solum graece traditam magna ex parte verbotenus repetit.

Redactio definitiva in bulla unionis graecorum habetur (documentum n. 19).

Prooemium et pars historica (narratio) huius documenti n. 19 cum documento n. 8 verbotenus fere coincidunt, sed ipsa definitio, quae incipit: „*In nomine igitur S. Trinitatis*“ amplificat definitionem concilii II. Lugdunensis¹, quae in documento n. 18 adhuc simpliciter assumpta erat.

III.

Ordo formularum iuxta relationem cardinalis Cesarini.

Vicissitudines diversas, quas deliberationes latinorum et graecorum inter dies 17. aprilis et 8. iunii (ante mortem patriarchae) 1439 habuerunt, succincte et limpide cardinalis Cesarini coram papa et cunctis synodalibus latinis die 27. iunii in cappella maiore palatii apostolici (S. Maria Novella) haec exposuit, quae ex manuscripto vaticano latino 4119: 150^r — 150^v, copia primaria Andreae de S. Cruce, edam²:

Vaticamus latinus 4119: 150^r—150^v,

¹ Mansi 24: 81 B.

² Editio enim GIUSTINIANI in compluribus locis est imperfecta immo aliqua omittit.

Giustiniani 316—7.

Tertio de processione Spiritus sancti, et illa publice, ut audistis, sed demum visum est imperatori et Graecis, ut cessaretur a disputatione et veniretur ad tractatus certos, sperantes ex eo dari finem, et volebant, quod pauci essent, et quia, ut obtemperaretur voluntati suae, non potuerunt omnes paternitates vestrae requiri, sed certi deputati sunt. Et quia materia processus erat gravior, incoeperunt plures tractatus, in illo sperantes, ut illo concluso in aliis non multum remanerent differentiae, et fuerunt adiunctae multae difficultates et multi modi.

Primo dicebant Graeci, ut diffineretur, quod Spiritus sanctus procederet a Patre per Filium; per deputatos fuit reiecta illa via per multas rationes.

Fuit proposita alia, quod ibi confiterentur bene tenere et nos, et quod ipsi bene tenerent secundum suum intellectum. Ista via fuit reiecta per nos, quia veritas non capit divisionem.

Deinde data est alia, quod declararetur, quod Spiritus sanctus *et* profluit a Patre et Filio, ab[h] orentibus Graecis verbum *procedere*; et per nos fuit reiecta haec via, quia verba haec haberent dubitationem, et ideo non essent ponenda in diffinitione. Deinde dicebatur, quod differentia non erat, an Spiritus sanctus emanaret vel non emanaret aut proflueret, sed an procederet, et ideo non diffineretur per haec contentio, quae erat.

Deinde fuit propositum, ut diffineretur, quod procedit a Patre et Filio, et a Patre per Filium; et haec via non visa est bona, quia posset fieri mala interpretatio, ut verbum *et* exponeretur in *per*. Dicebatur, quod haec via declararet, quod Filius esset causa, et quod non erat bonus modus pronuntiandi, quia esset dubia sententia, quae debet esse certa.

Deputati Sanctissimi Domini nostri et paternitatum vestrarum semper steterunt constantes, ut diffineretur difficultas secundum dogma sanctae romanae Ecclesiae. Et post multos labores aliquando fuimus propinquiores desperationi quam conclusioni, sed quia Deus vult agnoscere, quod a se cuncta procedunt, cum magis eramus discordes, isti domini graeci assenserunt cedulae deputatorum. Unde habemus reddere gratias Deo, quod ita simpliciter assenserunt cedulae nostrae.

Et licet in concilio Lug[d]unensi fuerit conclusum, quod procedit

Spiritus sanctus a Patre et Filio, hic tamen dicitur in cedula nostra, quod aeternaliter fuit a Patre et Filio, et plura verba, prout continetur in cedula nostra, qua plures difficultates tollunt.

IV.

Textus.

Documenta sunt ita selecta, ut origo historico-dogmatica definitionis concilii Florentini de processione Spiritus S. melius cognosci possit. Hoc propositum difficultatibus non caruisse patet; nam protocollum concilii nobis adhuc deest, exceptis actibus notarilibus de primis sessionibus Ferrariensibus. Debuerunt singula elementa ex diversis fontibus, scilicet PRAKTIKA (actis anonymis, Dorotheo Mitylensi generaliter nunc attributis), Collationibus ANDREAE DE S. CRUCE, advocati consistorialis, SYROPULO erui, ordinari, componi ad imaginem vivam de discussionibus inter deputatos Latinos et Graecos depingendam. Alia difficultas ex eo devenit, quod nondum habemus editiones criticas horum trium operum historicorum supranominatorum. Ideo auctor manuscripta autographa Andreae de S. Cruce et Syropuli consuluit. Quod ad PRAKTIKA pertinent, nondum potuit editio critica praeberi, quamvis plus quam 20 codices consultati fuissent. Ex quorum usu saltem hoc elucet editionem primam sub Papa Gregorio XIII. Romae anno 1577 factam et ab editoribus conciliorum repetitam posse adhuc ut bonam designari. Ideo hanc secuti sumus, citavimus tamen eam iuxta MANSI, quia haec editio non ita raro invenitur. Indicavimus etiam paginas editionis a NICKES O. S. B. Romae 1864 factae, quae probabiliter illam primam editionem vel codicem eius ut normam habuit; concordat enim cum illa, licet in primis 47 paginis et in textu bullae unionis Graecorum aliquando lectiones diversas in margine notaverit. Dolendum est, quod neque editio anni 1577 neque altera anni 1864 codicem vel codices indicaverint. Aliquando occurrerunt nobis in codicibus Vindobonensibus, Hist. eccl. gr. 14 (anni 1506) et Hist. eccl. gr. 17 (saec. XV) lectiones meliores; praeterea textum, qui sententiam patriarchae Joseph II. 30. maii prolatam continet, comparavimus etiam cum codicibus vaticanis Palatino gr. 285 et

Ottobon. gr. 171 et inprimis cum autographo Syropuli, Parisino gr. 427.

Versionem latinam PRAKTIKA a Johanne Matthaeo Cariofilo factam et ab editoribus conciliorum Harduin, Labbe, Mansi repetitam aliquando correximus, item versionem latinam Syropuli ab editore Creyghton praestitam. Pro versione latina termini graeci ἐκπορεύεσθαι possunt bene consuli ea, quae habet JUGIE¹ in libro recentissimo. Citationes, quae in textibus habentur, notavi. Regestum omnibus documentis praefixi, ibidem codices et editiones indicavi.

1.

Prima declaratio graecorum.

post diem 17. aprilis 1439.

In primo congressu deputatorum latinorum et graecorum hi epistolam S. Maximi ad Marinum presbyterum ut fundamentum concordiae proponunt; latini eam in sensu S. Augustini, Ambrosii, Hieronymi interpretantes Patrem ut causam (principium) primordiam Spiritus S. agnoscunt.

Vindobenensis graecus 17 146^r—186^v; num 17: 148^v.

Mansi 31 A : 972 B—D; Nickes 281.

Οἱ δὲ γραικοὶ συνήχθησαν πάντες μητροπολίται, οὓς ᾤρισεν ὁ βασιλεὺς, ἕως τῶν δέκα, καὶ ἀπῆλθον μίαν συνέλευσιν.

Καὶ ἐξήτησαν οἱ γραικοὶ στεροχθῆναι τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ἁγίου Μαξίμου τὴν φάσκουσαν,² οὐκ αἰτίαν ποιοῦντες τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος.

Graeci vero convenerunt, decem metropolitae, quos imperator voluit, et primam sessionem celebrare.

Petierunt ergo graeci, ut epistola S. Maximi reciperetur, quae dicit: *non quod Filium Spiritus causam faciant.*

¹ MARTINUS JUGIE A. A., *De processione spiritus sancti ex fontibus revelationis et secundum orientales dissidentes, in Lateranum, Nova series, 2* (1936) 5—6, 13—16.

² Migne PG. 91:136 A.

Καὶ οἱ λατῖνοι ἀπελογήσαντο·
οὐδὲ ἡμεῖς λέγομεν προκαταρκτικὴν
αἰτίαν τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος·

μίαν γὰρ λέγομεν υἱοῦ καὶ πνεύ-
ματος τὸν πατέρα αἰτίαν, τοῦ μὲν
κατὰ τὴν γέννησιν, τοῦ δὲ κατὰ
τὴν ἐκπόρευσιν·

ἀλλ' ἵνα τὸ συναφές καὶ ταῦτὸν
τῆς οὐσίας καὶ ἡμεῖς δηλώσωμεν,
καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τοῦ υἱοῦ
προϊέναι λέγομεν, καὶ τὸ ἀχώρισ-
τον τῆς οὐσίας τῶν ὑποστάσεων
σαφῶς ὁμολογοῦμεν·

ὁ γὰρ υἱὸς ἐστὶν οὐσιωδῶς υἱὸς
τοῦ πατρὸς, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον
ἐστὶν οὐσιωδῶς πατρὸς καὶ υἱοῦ·

ἐπειδὴ δὲ οὐσιωδῶς τοῦ πατρὸς
καὶ τοῦ υἱοῦ ἐστὶν, ἔστι δὲ ἀχώρισ-
τος ἡ οὐσία τῆς ὑποστάσεως, ἐστὶν
ἄρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τῆς
ὑποστάσεως τοῦ υἱοῦ.

Ἀλλὰ καὶ ἃς λέγει ὁ Μάξιμος
χρήσεις ῥωμαίων ἁγίων πατέρων,
οὐκ εἰσιν ἄλλαι, εἰ μὴ Ἀύγουστίνου,
Ἰερωνύμου, Ἀμβροσίου καὶ τῶν
λοιπῶν, ὧν αἱ βίβλοι σαφῶς ὁμολο-
γοῦσι,

τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσ-
θαι ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ.

Ταῦτα εἰπόντων ἐλύθη ἡ συνέ-
λευσις αὕτη ἡ μυστικὴ.

Et latini responderunt: ne nos
quidem affirmamus Filium esse
causam primordiale Spiritus
Sancti;

unam enim asserimus Filii ac
Spiritus causam, Patrem, illius
quidem secundum generationem,
huius vero secundum processio-
nem;

sed ut communionem identita-
temque substantiae nos quoque
significemus, et Spiritum Sanc-
tum per Filium procedere asse-
rimus, et inseparabilem esse ab
personis substantiam aperte pro-
fitemur;

nam Filius substantialiter est
Filius Patris, Spiritus Sanctus est
substantialiter Patris et Filii;

quia substantialiter Patris et
Filii est, substantia autem non
est separata a persona, Spiritus
Sanctus ergo est etiam ex per-
sona Filii.

Quas vero Maximus dicit sanc-
torum romanorum Patrum sen-
tentias, eae non sunt, nisi Au-
gustini, Hieronymi, Ambrosii et
reliquorum, quorum libri mani-
feste asserunt,

Spiritum Sanctum ex Patre et
Filio procedere.

Cum haec illi dixissent, hic
congressus secretus dimissus est.

Altera declaratio graecorum.*uno die post priorem.*

In altero congressu deputati graeci epistolam S. Tarasii patriarchae ut fundamentum concordiae latinis proponunt; hi in recta interpretatione praepositionis per in formula Tarasii insistunt.

Vindobonensis graecus 14:186^v um; 17:148^v —149^r.

Mansi 31 A: 972 D—E; Nickes 281—2.

Τῇ δὲ ἐπαύριον πάλιν συνῆλθον, καὶ προσήγαγον τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἁγίου Ταρασίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τὴν λέγουσαν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται διὰ τοῦ υἱοῦ, δυσχυριζόμενοι, ὅτι ἵνα συμφωνήσωσι λέγοντες καθὼς ὁ Ταράσιος·

ἀλλ' οἱ λατῖνοι τὴν διὰ ταύτην καλῶς ἐξηγήσαντο ὡς ἐβούλοντο,¹ λέγοντες· ὅτι ἡ διὰ ταύτη ἑτέρα ἐστὶ τῆς ἐκ, ἢ οὐ;

Ἄυτοκρίνονται οἱ γραικοί· ἐτέρωρα ἐστὶ.

Λέγουσι οἱ λατῖνοι. εἰ² λοιπὸν ἑτέρα ἐστὶν ἡ ἐνέργεια τῆς ἐκ, καὶ ἑτέρα ἐστὶν ἡ ἐνέργεια τῆς διὰ, ἔσονται³ κατὰ τὴν ἀπόκρισιν δύο ἐνέργειαι, μία ἡ τοῦ πατρὸς, καὶ ἄλλη ἡ τοῦ υἱοῦ·

ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν ἄτοπον, ἀλλὰ τὴν διὰ οὐδ' ὄλως δεχόμεθα, φο-

Postridie russus convenerunt, et confessionem sancti Tarasii patriarchae Constantinopolitani attulerunt, dicentem: *Spiritus Sanctus per Filium procedit; institeruntque, ut concordarent dicentes sicut Tarasius;*

sed latini vocem *per* bene explicaverunt, dicentes:

estne vox *per* diversa a voce *ex*, an non?

Responderunt graeci: diversa est.

Dicunt latini: si caeterum alia est actio vocis *ex* et alia est actio vocis *per*, erunt iuxta responsum duae actiones, una Patris, altera Filii;

sed hoc est absurdum, immo vocem *per* nulla ratione admitti-

¹ Duo codices Vindobonenses omittunt: ὡς ἐβούλοντο.

² codices Vindob. habent: Καὶ

³ codices Vindob. habent: καὶ ἔσονται.

βούμενοι τὸ διὰ σωλῆνος ἢ δι' ὄργανου δόγμα·

ἀλλὰ λέγομεν, ὅτι ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ ἐνεργείας.

Τούτων καὶ ἄλλων ὁμοίων λαληθέντων ἐλύθη καὶ αὕτη ἡ μυστικὴ συναγωγὴ.

mus, quia timemus dogma illud *per canalem sive per instrumentum*.

Dicimus vero Spiritus Sanctus ex Patre et Filio procedit, tamquam ab uno principio et una actione.

His et aliis similibus dictis dimissa est etiam ista synodus secreta.

3.

Schedula prima latinorum.

ante diem 29. aprilis 1439.

Latini se unicum principium spirationis Spiritus Sancti agnoscere declarant, scilicet Patris et Filii actionem productricem (spirantem), at se non negare Patrem ut principium primordiale Spiritus Sancti neque confundere duas personas Patris et Filii :

Vindobonensis graecus 14: 186^v — 187^r ; 17: 149^r — 149^v.

Mansi 31A: 972E—973C; Nickes 282—3.

Καὶ πλέον οὐκ ἤθελον οἱ γραικοὶ συνέρχεσθαι μὴ ἔχοντες ἕτερον ζήτημα· ἀλλ' οἱ λατῖνοι ἐσπούδασαν, καὶ συνήχθησαι οἱ γραικοὶ τρεῖς συνελεύσεις καὶ ἐποίησαν ὅτι ἔδωκαν οἱ λατῖνοι εἰς τὴν διὰ τοῦ υἱοῦ φωνὴν ἐξήγησιν λέγοντες οὕτως.

Ἐπειδὴ ὑποπεύουσι οἱ γραικοὶ ἡμᾶς λέγοντας δύο ἀρχὰς καὶ δύο αἰτίας ἐπὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος, λέγομεν

τοὺς λέγοντας δύο ἀρχὰς ἢ δύο αἰτίας, ἀνάθεμα,

Et graeci nolebant amplius convenire, non habentes, quid ultra proponerent; sed latini zelabant, et graeci ad tres congressus convenerunt, et effecerunt, ut latini de voce *per filium* hanc explanationem darent:

Quoniam graeci suspicantur, nos duo principia et duas causas de sancta et consubstantiali Trinitate affirmare, profiteremur:

lis, qui dicunt: *duo principia sive duas causas*, anathema.

ἀλλ' ἡμεῖς μίαν ἀρχὴν ὁμολογοῦμεν, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν προβλητικὴν δύναμιν

καὶ οὐ λέγομεν, ὅτι ἐκπορεύεται καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς ἐξ ἄλλης ἀρχῆς καὶ αἰτίας

οὐδὲ ὡς τὴν ὑπαρξιν ἔχων ὁ υἱὸς τοῦ πνεύματος·

μίαν γὰρ γινώσκουμεν τὸν πατέρα αἰτίαν καὶ ρίζαν καὶ πηγὴν τῆς θεότητος.

Ἄλλ' οὐδὲ λέγομεν ἐν πρόσωπον τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, διὰ τὸ λέγειν μίαν ἐνέργειαν· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἄτοπον·

ἀλλὰ λέγομεν δύο ὑποστάσεις καὶ μίαν ἐνέργειαν καὶ μίαν προβλητικὴν δύναμιν καὶ ἐν τὸ προβαλλόμενον ἐκ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ.

Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ ἱερῷ συμβόλῳ ἀνεπιτύχθη καὶ ἐσαφηνίσθη, ἵνα μὴ κατὰ μικρὸν ἀντιλέγοντες, ὅτι αἰτία ὁ υἱὸς τοῦ πνεύματος, πέσωσιν εἰς δόγμα, χρόνον ποιοῦντες ἐν μέσῳ πατρὸς καὶ υἱοῦ.

Οἱ γὰρ μὴ λέγοντες, ὅτι ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, σαφῶς παριστῶσι λοιπόν, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, καὶ εἰ ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, ἐστὶν ὅτε οὐκ ἦν ὁ υἱός.

Εἰ δὲ λέγουσιν, ὅτι ἐκ μόνης τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, χωρίζουσι

Sed nos unum principium profiteamur, Patris et Filii actionem et productivam potentiam

et non dicimus: Spiritus Sanctus etiam ex Filio tamquam ex alio principio et alia causa procedit.

neque dicimus, quod Filius causa primordialis Spiritus Sancti sit;

nam unam novimus causam et radicem et fontem divinitatis, Patrem.

Neque affirmamus unam personam Patris et Filii, dicendo: *una actio*; hoc est enim absurdum;

sed duas personas dicimus et unam actionem et unam potentiam productivam et unum, quod ex substantia et persona Patris et Filii producitur.

Ideo hoc etiam in sacro symbolo explicatum et declaratum est, ne paulatim negantes Filium esse causam Spiritus, cadant in dogma, constituentes tempus inter Patrem et Filium.

Etenim qui negant Spiritum Sanctum etiam ex Filio procedere, manifeste profecto declarant, quod ex solo Patre; et, si ex solo Patre, fuit ergo quando non erat Filius.

Si vero dicunt, quod ex sola paterna hypostasi, separant re

τὴν οὐσίαν πράγματι τῆς ὑποστάσεως, καὶ εὐρίσκεται κατ' αὐτοὺς ἢ οὐσία εἰς τμήματα, ὅπερ ἐστὶν ἄτοπον· διὸ καὶ ἐτέθη ἐν τῷ ἱερῷ συμβόλῳ, ὡς ἔφημεν.

Ταῦτα τῶν λατίνων γραψάντων καὶ τοῖς γραϊκοῖς στείλάντων, τῇ καθ' ἡ τοῦ ἀπριλίου μηνός, ἡμέρᾳ δ' ἡ τοῦ παραλύτου, συνήχθησαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως οἱ γραϊκοί.

substantiam a persona, atqui invenitur secundum eos substantia in partes divisa, id quod est absurdum; ideo etiam in symbolo positum est, sicut diximus.

Cum latini haec scripsissent et graecis misissent, graeci vicesimo nono mensis aprilis feria quarta „de paralytico“, in domu imperatoris convenerunt.

4.

Altera schedula latinorum

die 2. maii 1439.

In hac schedula, ad formam professionis fidei redacta, latini prescius ea evolvunt, quae iam in priore schedula graecis exposuerunt. Vindobonensis graecus 14: 187^r — 187^v; 17: 149^v. Mansi 31 A: 973 D — E, 976 A; Nickes 283.

Δύο οὖν ἡμερῶν διαγενομένων πάλιν οἱ λατῖνοι ἀπέστειλαν πρὸς τοὺς γραϊκοὺς ἑτέραν γραφὴν περιέχουσαν οὕτως.

Ἐπειδὴ οἱ γραϊκοὶ δύο ἀρχὰς καὶ δύο αἰτίας συκοφαντοῦσιν ἡμᾶς λέγειν ἐπὶ τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσιίου τριάδος, λέγομεν ἐγγράφως οὕτως·

Πιστεύομεν εἰς ἓνα θεὸν πατέρα, καὶ εἰς ἓνα υἱὸν μονογενῆ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ εἰς ἓν πνεῦμα ἅγιον, ἐκ τοῦ πατρὸς μὲν τὴν ὑπαρξιν ἔχον, καθ' ὅσπερ καὶ ὁ υἱός, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον·

Duobus ergo lapsis diebus, rursus latini miserunt ad graecos aliam scripturam. Haec ita habebat:

Quoniam graeci suspicantur nos affirmare duo principia et duas causas in sancta et consubstantiali Trinitate, exponimus scriptis haec:

Credimus in unum Deum Patrem et in unum Filium unigenitum ex Patre natum et in unum Spiritum Sanctum habentem quidem ex Patre suam subsistentiam, sicut etiam Filius, sed etiam ex Filio procedentem;

μίαν γὰρ λέγομεν τὸν πατέρα αἰτίαν υἱοῦ τε καὶ πνεύματος, τοῦ μὲν' κατὰ τὴν γέννησιν, τοῦ δέ κατὰ τὴν ἐκπόρευσιν.

Ἄλλ' ἵνα τὸ ταῦτον καὶ ἐν τῆς οὐσίας μὴ διαιρησώμεν, καὶ τὴν οὐσίαν ἀπὸ τῶν ὑποστάσεων πραγματι μὴ διαφέρειν, ἀλλὰ λόγῳ μόνῳ καὶ ἐπινοίᾳ δοξάσωμεν· καὶ ἵνα μὴ, ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὑποπτευθῆ, καὶ ἡ οὐσία τῶν τριῶν μία οὐσα ἐν τρισὶ τμήμασιν ὑπονοηθῆ, τὴν ἐκ τοῦ υἱοῦ φωνὴν ἐν τῷ συμβόλῳ ὁμολογοῦμεν.

Διὸ καὶ λέγομεν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς.

unam enim dicimus Filii et Spiritus Sancti causam, Patrem, illius quidem secundum generationem, huius secundum processionem.

Sed ne identitatem et unitatem substantiae separemus, et ut profiteamur substantiam a personis re non differre, sed ratione tantum et actu intelligendi,

ne insuper suspicio oriatur ex solo Patre Spiritum Sanctum esse, triumque substantia, quae unica est, ne in tres partes dissecta cuiquam subintelligatur, vocem illam *ex filio* in symbolo profiteamur.

Ideo etiam dicimus Spiritum Sanctum ex Patre et Filio tamquam ab uno principio procedere.

5.

Formula concordiae latinorum,

inter dies 29. aprilis et 13. maii 1439.

Latini proponunt graecis memoriale, quod constat prooemio, narratione et professione fidei de processione Spiritus Sancti, totum formula concordiae vocari potest.

Parisinus graecus 427: 157^r—157^v.

Creyghton 236—7.

Versionem latinam documenti graeci potui maxima ex parte transumere ex documento n. 18. iuxta relationem Andreae de S. Cruce: Vatican. lat. 4119: 131^v—132^r.

Ἐπειδὴ ἐν ταύτῃ τῇ ἱερᾷ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ τῇ τοῦ παντο-

Quoniam in hoc sacro oecumenico concilio omnipotentis gratia

δυνάμου θεοῦ χάριτι ἡμεῖς οἱ Λατῖνοι καὶ οἱ Γραικοὶ συνήλθομεν ὑπὲρ τοῦ μεταξὺ ἡμῶν τὴν ἀγίαν ἔνωσιν τελεσθῆναι, σπουδὴν ἀλλήλοις ἐθέμεθα ὥστε τὸ ἄρθρον ἐκεῖν τὸ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἀγίου πνεύματος μετὰ μεγάλης ἀκριβείας καὶ συνεχοῦς διασκέψεως ἐξετασθῆναι.

Προκομισθέντων δὲ λόγων ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν καὶ πολλῶν χρήσεων ἀγίων διδασκάλων ἀνατολικῶν τε καὶ δυτικῶν

ἡμεῖς οἱ Γραικοὶ ἀποφαινόμεθα, ὅτι τοῦθ' ὅπερ λέγομεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, οὐ ταύτῃ τῇ διανοίᾳ φασμέν, ὥστε ἡμᾶς ἀποκλείειν τὸν υἱόν,

ἐξ οὗ οὐκ ἀρνούμεθα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αἰδίως ἐκπορεύεσθαι καὶ τὴν οὐσίαν ἔχειν καθάπερ ἐκ τοῦ πατρὸς,

ἀλλὰ διότι ὑπελάβομεν τοὺς Λατίνους λέγειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ὡς ἀπὸ δύο ἀρχῶν καὶ δύο πνεύσεων, ἀπὸ τοῦδε τοῦ τρόπου τῆς ὁμιλίας τοῦτ' ἐστὶν ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται, ἐφυλάχθημεν.

Ἡμεῖς δὲ οἱ Λατῖνοι διῶσχυρίζομεθα, ὅτι τοῦθ' ὅπερ λέγομεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, οὐ ταύτῃ φασμέν τῇ διανοίᾳ ὥστε ἡμᾶς ἀποκλείειν τὸν πατέρα τοῦ εἶναι πη-

nos latini graecique convenimus pro sancta unione inter nos assumenda, studiose curavimus, ut articulus ille de processione Spiritus sancti magna cum diligentia et assidua inquisitione discuteretur.

Prolatis vero testimoniis de divinis scripturis plurimisque auctoritatibus sanctorum doctorum orientalium et occidentalium

Nos graeci affirmamus, quod hoc, quod dicimus spiritum sanctum ex Patre procedere, non hac mente dicimus, ut excludamus Filium

ex quo Spiritum sanctum aeternaliter procedere et essentiam habere sicut ex Patre non negamus

sed quoniam opinati sumus latinos dicere Spiritum procedere ex Patre et Filio tamquam a duobus principiis et duabus spirationibus, abstinuimus a dicendo, quod Spiritus sanctus ex Patre procedit et Filio.

Nos autem latini asserimus quod id, quod dicimus Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere, non hac mente dicimus, ut excludamus Patrem, quin sit fons ac principium totius deita-

γῆν καὶ ἀρχὴν ὄλης τῆς θεότητος,
τοῦ υἱοῦ δηλονότι καὶ τοῦ ἁγίου
πνεύματος

ἢ τοῦθ' ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται, τὸν υἱὸν
μὴ ἔχειν παρὰ τοῦ πατρὸς,

ἢ ὅτι δύο ἀποφαινόμεθα εἶναι
ἀρχὰς ἢ δύο προβολὰς τοῦ ἁγίου
πνεύματος,

ἀλλὰ μίαν μόνην ἀρχὴν καὶ μο-
ναδικὴν προβολήν.

Ἐν τῷ ὀνόματι τοίνυν τῆς ἁγίας
τριάδος τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ
καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐν ταύτῃ
τελευταῖον τῇ ἁγία καὶ θεοφιλεῖ
ἐνώσει, τῷ αὐτῷ νοῖ, τῇ αὐτῇ ψυ-
χῇ καὶ τῇ αὐτῇ διανοίᾳ, ἡμεῖς οἱ
τε Λατῖνοι καὶ οἱ Γραικοὶ ἀλλήλοις
συντιθέμεθα καὶ ὁμοοοῦμεν, ὡς
ἂν παρὰ πάντων τῶν χριστιανῶν
αὕτη ἢ τῆς πίστεως ἀλήθεια πισ-
τεύηται τε καὶ στέργηται.

Καὶ οὕτως ὁμολογοῦμεν δηλονότι
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς
καὶ τοῦ υἱοῦ αἰδίως ἐστίν, καὶ τὴν
ἐαυτοῦ οὐσίαν καὶ τὸ ὑπάρκτικον
εἶναι (τὸ ὑφ' ἑστέος εἶναι) ἔχει ἐκ
τοῦ πατρὸς ἅμα καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ
ἐξ ἀμφοτέρων αἰδίως ὡς ἀπὸ μιᾶς
ἀρχῆς καὶ μοναδικῆς προβολῆς ἐκ-
πορεύεται.

Καὶ ἐπεὶ πάντα ὅσα ἐστὶ τοῦ
πατρὸς, ὁ πατήρ τῷ μονογενεῖ αὐ-
τοῦ υἱῷ ἐν τῷ γεννᾶν δέδωκε¹ πλὴν
τοῦ εἶναι πατέρα; τοῦτ' αὐτό, ὅτι
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ

tis, Filii scilicet ac Spiritus sancti

aut quod id, quod Spiritus sanc-
tus procedit ex Filio, filius a Patre
non habeat;

sive quod duo asseramus esse
principia sive duas spirationes,

sed unum tantum principium
unicamque spirationem.

In nomine igitur sancte Trini-
tatis, Patris et Filii et Spiritus
Sancti, in hac demum sancta ac
deo cara unione, eodem sensu,
eadem anima eademque mente
nos latini et graeci consentimus
et concordamus, ut ab omnibus
christianis haec fidei veritas cre-
datur et suscipiatur,

et ita profitemur, quod Spiri-
tus sanctus ex Patre et Filio aeter-
naliter est, et essentiam suam
suumque esse subsistens habet
et Patre simul et Filio, et ex utro-
que aeternaliter tamquam ab uno
principio et unica spiratione pro-
cedit.

Et quoniam omnia, quae Patris
sunt, Pater unigenito Filio suo
gignendo dedit, praeter esse Pa-
trem; hoc ipsum, quod Spiritus
Sanctus procedit ex Filio, ipse

¹ S. Gregorius Naziamenus = Migne P. G. 36: 252 C.

ἐκπορεύεται, αὐτὸς ὁ υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς αἰδίως ἔχει, ἀφ' οὗ αἰδίως καὶ γεγέννηται.

Filius a Patre aeternaliter habet, a quo aeternaliter etiam genitus est.

6.

Responsum graecorum.

die 5. maii 1439.

Graeci, innixi testimoniis S. Cyrilli Alexandrini, S. Basilii, concilii I oecumenici profitentur Spiritum Sanctum ex Patre per Filium »profluere«, sibi reservantes explicationes ad haec in futurum.

Vindobonensis graecus 14: 187^v num. 17: 149^v — 150^r

Mansi 31 A: 976 B—C; Nickes 283—4.

Τούτων γραφέντων καὶ τοῖς γραικοῖς σταλέντων συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ἐσκέποντο σὺν τῷ πατριάρχῃ ἡμέρας δύο, καὶ μόλις ἔγραψαν ἀπολογία καὶ αὐτοὶ οὐδὲ γὰρ ὄλωσ ἤθελον ἀκοῦσαι αἰτίαν τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος·

Ἐγραψαν δ' οὖν ὁμῶς καὶ αὐτοὶ οὕτως·

Ἐπειδὴ οἱ λατῖνοι ὁμολογοῦσι μίαν ἀρχὴν τὸν πατέρα υἱοῦ τε καὶ πνεύματος, ζητοῦσι δὲ παρ' ἡμῶν εἰπεῖν τὸ φρόνημα ἡμῶν, λέγομεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι

ὁμολογοῦμεν πηγὴν καὶ ῥίζαν υἱοῦ τε καὶ πνεύματος τὸν πατέρα, καὶ ἄνθη θεόφυτα τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς, κατὰ τὸν ἅγιον Κόριλλον καὶ τὴν πρώτην σύνοδον, καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον, καὶ λέγομεν, ὅτι

ἀναβλύζει ὁ υἱὸς τὸ πνεῦμα, πη-

Postquam haec scripta et graecis missa sunt, metropolitae convenerunt et cum patriarcha deliberaverunt, et vix responsum ipsi scripto dederunt; omnino enim renuebant audire *Filium causam Spiritus*.

Scripserunt tamen et ipsi.

Quoniam latini profitentur unum principium Filii et Spiritus Sancti, Patrem, quaerunt autem a nobis, ut nostram mentem aperiamus, ideo etiam nos fatemur: profitemur fontem et radicem Filii et Spiritus Sancti, Patrem, floresque ac divina germina Patris esse Filium et Spiritum Sanctum, iuxta sanctum Cyrillum, primum concilium, et Basilium Magnum, et dicimus:

Filius emittit, facit derivare (ut

γάξει, προχεῖ, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πρόεισι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἐνίεται καὶ προχεῖται.

Ταῦτα καὶ αὐτοὶ γράψαντες, ἀπέστειλαν πρὸς τοὺς λατίνους, φυλάσσοντες πάντοτε τὰς εἰς αὐτὰ ἐξηγήσεις, καθὼς ἐθελήσωσιν.

a fonte), effundit Spiritum Sanctum, et Spiritus Sanctus procedit etiam ex Filio, emittitur et effunditur.

Haec etiam ipsi scripserunt et ad latinos miserunt, sibi reser-
vantes ut possent ad explicati-
ones dare sicut vellent.

7.

Formula concordiae graecorum.

ante diem 9. maii 1439.

Graeci latinis formulam concordiae proponunt, in sensu documenti n. 5.

Parisinus graecus 427 : 162^r — 162^v ; Creighton 243—4.

PETIT-SIDERIDES-JUGIE, Oeuvres de Gennadios Scholarios. I. Paris 19 . . 375.

Ἐπειδὴ ὑπελαμβάνομεν πρότερον ἡμεῖς οἱ Γραῖκοι τοὺς Λατίνους λέγειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι ὡς ἀπὸ δύο ἀρχῶν καὶ δύο πνεύσεων, ἔτι μὴ λέγειν τὸν πατέρα ἀρχὴν καὶ πηγὴν ὅλης τῆς θεότητος, τοῦ υἱοῦ δηλονότι καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος

καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκης ἢ ἀναπτύξεως αὐτῶν ὡσαύτως δὲ καὶ τῆς κοινω-
νίας αὐτῶν ἐφυλάχθημεν

νῦν ἐν ταύτῃ τῇ ἱερᾷ καὶ, οἰκου-
μενικῇ συνόδῳ συνελθόντες θεοῦ
χάριτι ὑπὲρ τῆς ἁγίας ἐνώσεως,

Quoniam nos graeci prius opi-
nati sumus latinos dicere Spiritum Sanctum ex Patre et Filio procedere tanquam a duobus principiis et duabus spirationibus, insuper non dicere Patrem esse principium et fontem totius deitatis, Filii scilicet et Spiritus Sancti

et propterea ab eorum (latinorum) additione in symbolo vel explicatione (symboli) sicut etiam ab eorum communione abstinuimus

nunc in hoc sacro et oecum-
nico concilio Dei gratia pro sancta
unione convenientes, post mul-

πολλῶν γενόμενων συζητήσεων καὶ διαλέξεων καὶ προκομιδῆς ῥητῶν ἀπὸ τε τῆς ἱερᾶς γραφῆς καὶ τῶν ἁγίων διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας,

ἡμεῖς μὲν οἱ Λατῖνοι διῆσχυριζόμεθα ὅτι τοῦθ' ὅπερ λέγομεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, οὐ ταύτη φραμὲν τῇ διανοίᾳ ὥστε ἡμᾶς ἀποκλείειν τὸν πατέρα τοῦ εἶναι ἀρχὴν καὶ πηγὴν ὅλης τῆς θεότητος, τοῦ υἱοῦ δηλονότι καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος,

ἢ τοῦθ' ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται, τὸν υἱὸν μὴ ἔχειν παρὰ τοῦ πατρὸς

ἢ ὅτι δύο ἀποφαινόμεθα εἶναι ἀρχὰς εἴτε δύο προβολὰς τοῦ ἁγίου πνεύματος,

ἀλλ' ὁμολογοῦμεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀϊδίως ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ μοναδικῆς προβολῆς ἐκπορεύεσθαι·

ἡμεῖς δε οἱ Γραικοὶ ὁμολογοῦμεν μὲν καὶ πιστεύομεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, ἴδιον δὲ τοῦ υἱοῦ εἶναι καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀναβλύζειν, καὶ οὐσιωδῶς ἐξ ἀμφοῖν ἡγουν ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ προχεῖσθαι διῆσχυριζόμεθά τε καὶ πιστεύομεν.

Καὶ ἤδη ἐνούμεθα ἀλλήλοις καὶ θεοφιλῶς συναπτόμεθα, πεῖραν δεδωκότες ἀλλήλοις τῆς ἰδίας πίστεως καὶ ὁμολογίας, καὶ οὐδέτεροι ἀπὸ τῆς ἐτέρων ἐνώσεως ἢ κοινωνίας φυλάττεσθαι λοιπὸν διακρί-

tas inquisitiones et disputationes, prolatis quoque testimoniis ex sacra Scriptura et Doctorum sacrorum Ecclesiae :

nos quidem latini asserimus : id, quod dicimus, Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere, non hac mente dicimus, ut excludamus Patrem, quin sit principium totius deitatis, Filii scilicet et Spiritus Sancti

aut quod id, quod Spiritus Sanctus procedat a Filio, Filius a Patre non habeat

sive quod duo asseramus esse principia sive duas spirationes Spiritus Sancti,

sed profitemur Spiritum Sanctum aeternaliter ex Patre et Filio tanquam ab uno principio et unica spiratione procedere

nos graeci vero profitemur et credimus Spiritum Sanctum ex Patre procedere, proprium autem esse Filii etiam ab ipso scaturire (Spiritum S.) et substantialiter ab utroque, scilicet a Patre per Filium profundi (Spiritum S.) affirmamus et credimus.

Et nunc unimur ad invicem et pie concordamus, postquam specimen propriae fidei et confessionis ad invicem dedimus, et in posterum neminem ab unione sive communionem alterius absti-

νομεν. ἀλλὰ πάλιν συντιθέμεθα ἀλλήλοις καὶ ὁμοουῶμεν καὶ εἰς μίαν ἐκκλησίαν θεοῦ χάριτι πάντες ἀποκαθιστάμεθα.

nere debere ambo diiudicamus, sed rursus ad invicem coniungimur et in unam Ecclesiam Dei gratia omnes restituimur.

8.

Difficultates latinorum contra responsum graecorum.

Post 5. maii 1439.

Latini explicationes a graecis petunt de sensu terminorum ἀναβλύξειν, πηγάζειν, προχεῖσθαι, cum graeci de secunda quadam processione (missione) loqui videantur.

Vindobonensis graecus 14: 187^v — 188^r ; 17: 150^v .

Mansi 31 A: 976 — E: Nickes 284.

Οἱ λατῖνοι οὖν τοῦτο ἰδόντες, οὐκ ἠρκέσθησαν ἐπὶ τῷ γράμματι· ἀλλὰ λαβόντες αὐτό, τὴν ἐξήγησιν ἐζήτουν παρὰ τῶν γραϊκῶν λέγοντες·

τὸ ἀναβλύξειν γέγραπται ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς πρώτης συνόδου, τὸ πηγάζειν δὲ γέγραπται ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν ἁγίων, ὁμοίως καὶ τὸ προχεῖσθαι·

τὸ πῶς δὲ ἐκλαμβάνετε ὑμεῖς ταῦτα, θέλομεν ὑμᾶς ὁμολογῆσαι, ἐπειδὴ ἀκούομεν, ταῦτα δευτέρας τινὸς προόδου εἶναι, λέγεσθαι δὲ χρονικῆς,

ἡμεῖς δὲ μίαν μόνην πρόοδον ὁμολογοῦμεν λέγειν τοὺς πατέρας τοὺς ἁγίους ἐν τῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος προβολῇ; ταύτην δὲ τὴν ἔκχυσιν τὴν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ οὐ δευτέραν, ἀλλ' ἄλλην χρονικὴν λέγομεν,

Cum hoc latini vidissent, hac scriptura non fuerunt contenti; sed ubi eam acceperunt, petebant expositionem a graecis, dicentes:

vox *scaturire* scripta est in actis primi concilii, *emittere* (ex fonte) in scriptis sanctorum invenitur, item vox *effundi*;

sed quomodo vos haec intelligatis, volumus vos fateri; nam audimus haec esse de secunda quadam processione, dici autem de temporali (processione)

nos vero profitemur sanctos Patres unam solam processionem in Spiritus Sancti productione asserere, illam autem processionem ex Filio: non secundam, sed aliam, temporalem, quae res-

καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς, ἣν ἔχει καὶ¹ ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Αἰτοῦμεν οὖν ὑμᾶς εἰπεῖν εἰς ταύτην τὴν ἄχρονον προβολήν, αἰτίαν τὸν υἱὸν τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Πῶς γὰρ ἀναβλύζει τὸ ἐνυπόστατον πανάγιον πνεῦμα παρὰ τοῦ υἱοῦ, μὴ ἔχον τὸ εἶναι παρ' αὐτοῦ; Ἀλλὰ καὶ πῶς προχεῖται παρ' αὐτοῦ, καθώσπερ ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, κατὰ τὸν μέγαν Κύριλλον μὴ ἔχον αἰτίαν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ;

Διὸ ἡ μὲν ἐννοία ἡ αὐτὴ ἐστὶ τῇ ὑμετέρῃ φασίν, ἡ δὲ λέξις τῶν γεγραμμένων ἔχει ἔμφασιν, ὅπως μὴ πάλιν δευτέραν πρόοδον εἴπητε ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσυνθέτου θεότητος.

picit nos, quam habet etiam Pater et Spiritus sanctus.

Petimus ergo vos, ut dicatis de hac aeterna productione qua Filium Spiritus sancti causam (principium) credimus :

Quomodo scaturit Sanctissimus Spiritus hypostasia sua subsistens a Filio, nisi habeat esse ab eo? Quomodo vero effunditur ab eo, quemadmodum a Deo et Patre, iuxta magnum Cyrillum, si a Filio causam non habeat?

Ideo sensus quidem, inquit, idem est atque vester sed expositio scripti praebet ansam, ne rursus de secunda processione in simplici et omnis compositionis incapaci divinitate loquamini

ЕКЗАРХЪ ЛЕОНИДЪ ФЕДОРОВЪ

(Краткій біографическій очеркъ.)

Princ. Petrus Wolkonsky.

Продолженіе.

Загѣмъ русскій католическій клиръ поставилъ себѣ задачей сближеніе съ православнымъ духовенствомъ, братское къ нему отношеніе, исключавшее всякій полемическій задоръ, такъ какъ обращеніе народа русскаго могло осуществиться только подъ водительствомъ обращеннаго православнаго духовенства. Вотъ какъ самъ Экзархъ опредѣлялъ задачи католической миссіи въ Россіи:

„Прозелитизмъ и обращеніе отдѣльныхъ лицъ не должно составлять главной задачи миссіи т. к. это мало поможетъ дѣлу

¹ Ex codicibus Vindob.

святой Уніи. Главной цѣлью мы считаемъ распространеніе и популяризацію самой идеи уніи, распространеніе здравыхъ идей о католичествѣ и сближеніе съ православнымъ духовенствомъ. Не освѣтивши русскую тьму настоящимъ пониманіемъ католичества, нечего и думать о крупныхъ успѣхахъ. Мы конечно не отказываемся принимать приходящія къ намъ души, но не ставимъ это главной цѣлью нашей миссіи. Путемъ прозелитизма можно пріобрѣсти, даже въ латинскій обрядъ, цѣлыя тысячи душъ, но эти тысячи душъ будутъ только новымъ препятствіемъ между ними и тѣми десятками милліоновъ, которыхъ мы должны привести въ „единое стадо“. Поэтому, когда приходится намъ выбирать между ефемернымъ успѣхомъ въ пріобрѣтеніи новыхъ душъ и основными задачами нашей миссіи, мы не колеблясь жертвуемъ первыми для второй цѣли“. (См. письмо Экзарха въ Римъ 18. УІІ. І. г.)

Остановимся и мы главнымъ образомъ на томъ, что Экзархъ считалъ первой задачей своей миссіи.

Плоды такой „политики“ указались немедленно. Въ крупныхъ центрахъ Россіи, главнымъ образомъ въ Петроградъ и Москвѣ, на приглашеніе восточныхъ католиковъ съ радостью откликнулись православные. Организовывались съѣзды, устраивались рефераты, бесѣды, даже диспуты, въ которыхъ съ благословенія патріарха Тихона принимали участіе представители православнаго духовенства.*

Экзархъ — прекрасный ораторъ, проповѣдникъ, апологетъ, и положительно незамѣнимый знатокъ по вопросамъ раздѣленія перквей, выступалъ всюду съ докладами, всегда насыщенными примиряющимъ элементомъ. Его всегда слушали съ неослабнымъ вниманіемъ и православные и католики.

Въ залѣ св. Екатерины въ Петроградъ онъ говорилъ на тему „Святая Унія“; бесѣда собрала такую массу народа, что большой залъ былъ переполненъ. Православные благодарили его за примирительное и спокойное отношеніе.

Особенно поразилъ слушателей его рефератъ на тему — „Ты еси Петръ“, разборъ только одного 18-го стиха ХУІ гл. Матвея.

* Съ самымъ патріархомъ Тихономъ у о. Леонида установились прекрасныя отношенія.

Конференція имѣла мѣсто въ Москвѣ при недавно организованной о. Абрикосовымъ женской Общинѣ Доминиканокъ Терціарокъ. Въ теченіи трехъ съ половиной часовъ говорилъ Экзархъ при неослабномъ вниманіи аудиторіи. Духъ мира и любви не покидалъ многолюднаго собранія. По окончаніи одинъ изъ присутствовавшихъ православныхъ заявилъ: „Примирительный тонъ Экзарха ужъ такъ примирителенъ, что даже подозрительно, что за нимъ кроется“; а одинъ православный священникъ признался: „О. Леонидъ говоритъ такъ хорошо и кротко, что міряне (т. е. православные) могутъ соблазниться“.

Насколько возможно было посѣщаль Экзархъ и другіе города. Особенно знаменательна была его поѣздка въ Могилевъ въ маѣ 22-го года, гдѣ онъ положительно всколыхнулъ массу прежнихъ уніатовъ. Послѣ трехдневнаго его пребыванія тамъ, изъ устъ всѣхъ вырывался радостный крикъ: „Вернулась Унія“. Описаніе этой поѣздки, къ сожалѣнію, не вмѣщается въ рамки этого очерка, но хочется отмѣтить, что подъ впечатлѣніемъ царившаго тамъ духа единенія, Экзархъ, вернувшись въ Петроградъ, написалъ слѣдующую молитву о единеніи Церквей:

„Призри, Милосердный Господи, Исусе Спаситель нашъ, на молитвы и воздыханія грѣшныхъ и недостойныхъ рабовъ твоихъ, смиренно къ тебѣ припадающихъ, и соедини насъ всѣхъ во единой, святой, соборной и апостольской Церкви. Свѣтъ твой незаходимый пролей въ души наши. Истреби раздоры церковные, дай намъ славить тебя единымъ сердцемъ и едиными устами и да познаютъ всѣ, что мы вѣрные ученики Твои, Владыко нашъ многомилостивый, скоро исполни обѣтованіе Твое и да будетъ едино стадо Твое и одинъ пастырь въ Церкви Твоей и да будемъ достойны славить имя Твое святое всегда, нынѣ и присно и въ безконечные вѣки. Аминь.“

Молитва Экзарха имѣетъ значеніе, какъ пріемлемая и для православныхъ и для католиковъ; таковой молитвы до тѣхъ поръ не было.

Въ Петроградѣ подъ началомъ Экзарха основываются „Общество Іоанна Златоуста“, „Орденъ Св. Семейства“, „Община Сестеръ Св. Духа“. Въ Москвѣ подъ руководствомъ о. Абрикосова и Матери Анны (Екатерины) Абрикосовой блестяще раз-

вивается женская Доминиканская Община, которая достойна отдельной монографии. Ея процвѣтанію положило конецъ совѣтское правительство, разогнавшее по тюрьмамъ и мѣстамъ ссылки всѣхъ ея членовъ.

Во время голодныхъ годовъ (1918, 19 и 22) Экзархъ неоднократно обращается за помощью для народа къ Св. Престолу и находитъ откликъ у папъ Бенедикта XV. и Пиа XI., присылавшихъ посильную помощь. Къ этому времени именно относится сближеніе Экзарха съ американцемъ, іезуитомъ о. Уольшемъ, оказавшемъ неоцѣнимыя услуги голодному народу и дѣлу миссіи; объясняться съ нимъ приходилось Экзарху по латыни.

Въ краткомъ очеркѣ не перечислить всего, что сдѣлалъ за какіе нибудь пять лѣтъ о. Леонидъ и въ какихъ невѣроятно тяжелыхъ условіяхъ. Но „противниковъ было много“.

Прежде всего не гладко проходили его отношенія со всѣми членами подчиненнаго ему клира. Изъ всѣхъ русскихъ католическихъ священниковъ, бывшихъ въ распоряженіи митрополита Андрея для назначенія своего замѣстителя, о. Леонидъ по своимъ нравственнымъ качествамъ и по духовной и богословской подготовкѣ былъ несомнѣнно самымъ подходящимъ кандидатомъ; но по годамъ (ему было всего 37 лѣтъ) онъ былъ моложе многихъ, особенно такихъ ветерановъ какъ о. Зерчаниновъ и Дейбнеръ. Трудно было ему подчинять ихъ своей непреклонной волѣ и къ церковной дисциплинѣ, къ которой такъ не привыкъ русскій человѣкъ. Они были склонны смотрѣть на него, какъ на „старшаго товарища“, т. е. съ обычнымъ русскимъ ризгильдѣйствомъ. Приходилось на священническихъ собраніяхъ сурово напоминать имъ о „начальничествѣ“, что по признанію Экзарха стоило ему „ужасныхъ мукъ“. Много разочарованія и горя пришлось вытерпѣть о. Леониду отъ этихъ „сотрудниковъ“.

Отношенія съ латинскимъ клиромъ тоже представляли осложненія. Экзархъ прекрасно сознавалъ, что латино-польскій клиръ, всегда главенствовавшій въ католическомъ мірѣ въ Россіи, никогда не согласится въ глубинѣ души съ его стремленіемъ изъять русское католическое движеніе изъ латино-польскаго руководства; онъ сознавалъ, что латинскій клиръ, хотя и будетъ по внѣшности оказывать восточнымъ побратьямъ и братскую лю-

бовъ и матеріальную помощь, но „modo occulto“ будетъ всячески подрывать самостоятельность ихъ дѣла. Латинское духовенство было убѣждено, что соединеніе русской церкви съ западной невозможно, что интеллигентный классъ согласится только на католичество латинскаго обряда, что въ восточномъ обрядѣ останется лишь кучка мѣщанъ и крестьянъ. Взглядъ совершенно ложный. „Только тѣ, которые дѣлаются католиками восточнаго обряда (пишетъ Экзархъ въ уже упомянутомъ докладѣ), являются *настоящимъ семенемъ* будущаго единенія. Они несутъ тяжелый побвигъ подѣ градомъ насмѣшекъ и укоризнъ какъ со стороны православныхъ, такъ и со стороны своихъ братьевъ латинянъ; но мало по малу *самимъ своимъ существованіемъ* они открываютъ русскимъ людямъ глаза на вселенскій духъ католической Церкви“.

Латиняне считали недопустимымъ примѣненіе для Россіи энциклики Льва XIII. „*Orientalium dignitas Ecclesiarum*“ въ то время, когда клиръ восточный держался обратнаго мнѣнія, и не было письма Экзарха въ Римъ, въ которомъ онъ бы не настаивалъ на необходимости оффиціального указація, что энциклика обязательна и для Россіи, а не только для „малоасійскихъ“ церквей, какъ то толковали Петроградскіе латиняне.

Ясно, что полнаго довѣрія, дружнаго сотрудничества между обоими клирами не могло быть всегда; бывали, къ сожалѣнію, недорасумѣнія и столкновенія. Это тѣмъ болѣе было чувствительно о. Леониду, что матеріально онъ во многомъ зависѣлъ отъ латинянъ.

А матеріальное положеніе день ото дня, годъ отъ году дѣлалось для Экзарха и всего восточнаго клира все болѣе тяжелымъ и отчаяннымъ. Вотъ какъ самъ Экзархъ описываетъ его въ писмѣ митрополиту (6. ІУ. 22):

„Вашему покорнѣйшему слугѣ, „Экзарху россійскому, протопресвитеру и протонотарію апостольскому“ приходилось въ 1918 – 19 годахъ голодать до того, что тряслись руки и колѣни, и до сихъ поръ приходится рубить и колоть дрова, ломать на дрова дома и барки, быть молотобойцемъ на кузницѣ, возить тачки и санки съ поклажей и мусоромъ, разрабатывать огороды и дежурить на нихъ по ночамъ . . . Только милостію Божіей

могу я себѣ объяснить, что еще не умеръ или не приведенъ въ полную негодность, не смотря на анемию и подагрической ревматизмъ, который грызетъ меня, какъ крыса старое дерево . . . Истрепанные, оборванные, приниженные мы – „ritus graeci“ – должны ходить съ протянутой рукой и кланяться нашимъ латинскимъ господамъ.

Бога ради не думайте, что тутъ играетъ роль хоть сама малѣйшая гордость или обида или зависть. Нѣтъ, тысячу разъ нѣтъ! Если апостолы и святые не стыдились быть нищими Христа ради, то намъ несчастнымъ, „обремененнымъ грѣхи многими“, какъ и думать о какомъ-то самолюбіи? Я имѣю здѣсь въ виду совершенно другое. По непреложнымъ законамъ грѣшной человеческой психологіи нищій всегда нѣчто презрѣнное и пренебрегаемое, а въ нашемъ лицѣ пренебрегается такимъ образомъ и вся *Восточная Церковь*.

Вамъ, дорогой Владыко, нужно было бы открыть на это глаза кому слѣдуетъ, подчеркивая, что на спасеніе 120 – ти миллионнаго, почти католическаго народа не можетъ быть жалко никакихъ денегъ, что много и очень много денегъ съ необходимостью должно уйти на подготовку настоящей миссіи, на, такъ сказать утрамбовку того пути, по которому двинутся наши наслѣдники. Поэтому было-бы въ высшей степени полѣзно, чтобы мы получали денежную помощь не отъ мѣстнаго латинскаго клира, а исключительно изъ-за границы . . .“

Главныя затрудненія для успѣшной работы Экзарха исходили, конечно, отъ совѣтскаго правительства. Объ этомъ скажемъ въ своемъ мѣстѣ; а теперь укажемъ, что всѣ трудности и тяжелыя условія жизни и работы ничуть не умаляли апостольскаго рвенія и духа о. Леонида. Духовный обликъ его особенно ярко выявляется въ связи съ вопросомъ о назначеніи русскаго епископа для экзархата. На указанія митрополита Андрея, что ему, Федорову, надлежитъ стать епископомъ, онъ отвѣчаетъ (письма б. IV. 22 и I. VII. 23 г.):

„Вы пишете, „ut exarcha fiat episcopus“ . . . Не обвиняйте меня, дорогой Владыко, въ малодушіи, въ желаніи свалить съ своихъ плечъ тяжелое бремя и возложить его на другого. Я помню, что обѣщаль Вамъ не отказываться отъ епископства, когда это бу-

детъ необходимо, но эти пять лѣтъ моего іерархическаго служенія показали мнѣ, что я совершенно не пригоденъ для этого великаго сана... У меня нѣтъ самыхъ существенныхъ свойствъ необходимыхъ епископу, у меня къ сожалѣнію нѣтъ духа отцовской любви къ моимъ вѣрнымъ, мало духа молитвы, нѣтъ твердой и непреклонной воли проводить мои реформы, нѣтъ прозорливости и знанія людей, умѣнія не только „вести свою линію“, но и внушать ее другимъ... у меня нѣтъ любви къ человѣческому обществу. Про меня справедливо говорятъ: „Онъ мученикъ, но не организаторъ“, въ томъ именно смыслѣ, что я безконечно выносливъ, терпѣливъ, но не умѣю заставить окружающихъ меня проникнуться моими идеями...

Какъ я благодаренъ Создателю, что Вы тогда (т. е. при назначеніи Экзархомъ) удержали свою десницу и не возложили ее на меня. Я не принадлежу, какъ Вы знаете, къ тѣмъ лицемѣрнымъ субъектамъ, которые заявивъ съ воплемъ и рыданіемъ о своемъ недостойнствѣ, потомъ, смиренно подставляютъ „выи своя“ подъ омофоръ. Я человѣкъ здраваго и сухого разсудка, который заставляетъ меня серьезно относиться ко всякому дѣлу, а въ особенности къ дѣлу св. Церкви. Если я хорошій проповѣдникъ, умѣю хорошо служить и ошущать духъ восточнаго обряда, если я терпѣливъ, какъ осель, и умѣю гнуться во всѣ стороны, если я развиваю иногда большую енергію, защищая Церковь, и не щаю для этого силъ и здоровья, – это еще не патентъ на епископство. Все это съ успѣхомъ можетъ дѣлать любой священникъ...

Вамъ скажутъ о моей любви, ласковости, будутъ превозносить мою кротость и терпѣніе, даже будутъ говорить о моемъ умѣніи проникнуть въ человѣческую душу, но все это только мои отдѣльныя усилія, *virtus ex necessitate*, усилія, которыя не укладываются въ мою сущность, никогда не дѣлаются моимъ внутреннимъ я... Я строго провѣрилъ себя и пришелъ къ тому убѣжденію, что „рожденный ползать, летать не можетъ“. Я можетъ быть идеальный творецъ чужихъ порученій, но не творецъ, я не Израиль, борющійся съ Богомъ, а Іовъ, лежащій на гноищѣ. Я овладѣлъ западной мыслью и ясностью, но дряблая восточная натура крѣпко засѣла во мнѣ и не поддается никакимъ воздѣйствіямъ.

Книга, келья, спокойное стояніе на клиросѣ и безконечныя службы, а прежде всего одиночество и бѣгство отъ людей – вотъ моя атмосфера... Соединить же апостольскую жизнь съ созерцательной я не могу. Вы знаете, какъ я люблю іезуитовъ, но никогда не рѣшусь вступить въ ихъ орденъ, т. к. этотъ идеаль для меня недостижимъ... Самое тяжелое для меня – это люди...

Въ эти тяжелые годы я иногда разбитый и измученный вмѣсто того, что бы лечь спать, садился въ кресло и въ полной тишинѣ и одиночествѣ при свѣтѣ одной только лампы просиживалъ въ креслѣ 2-3 часа и наслаждался уединеніемъ. Я сознавалъ себя совершенно оторваннымъ отъ міра, ни о чемъ почти не думалъ и смотрѣлъ на ликъ Христа, озаряемый тихимъ свѣтомъ лампы... „все суета и томленіе духа“. Какая суцая правда!

Непреодолимая тяга къ монашеству и уединенію усилились во мнѣ на только, что я уже думаю не о студитахъ, а о командахъ...

Воспитанный въ правилахъ строгой дисциплины, я совершенно не понимаю, какъ можетъ подчиненный не слушаться своего начальника. И въ то время, когда настоящій епископъ, принимая во вниманіе человѣческія слабости, долженъ мѣрами отеческаго любовнаго воздѣйствія образумить непокорнаго, я только способенъ его покарать...

Для Россіи въ качествѣ епископа нуженъ теперь человѣкъ святой, исполненный *gravitate sacerdotali*, прозорливый, твердый, умѣющій внушать къ себѣ уваженіе... Протянуть нѣсколько лѣтъ въ качествѣ экзарха я еще кое-какъ сумѣю, но принять на себя такую громадную отвѣтственность, т. е. быть первымъ восточнымъ епископомъ въ Россіи – это выше моихъ силъ...“

Сколько въ этихъ признаніяхъ смиренія, безпощадной строгости къ самому себѣ и беззавѣтной преданности къ своей работѣ! Онъ жилъ исключительно для нея, для интересовъ святой Уніи, для блага которой не боялся говорить правды никому. Въ концѣ декабря 1922 г., на канунъ своего ареста и преданія суду, онъ пишетъ митрополиту Шептицкому:

„Я приготовилъ цѣлый отчетъ *ad usum privatum Summi Pontificis*, о которомъ будете знать Вы и кучка самыхъ преданныхъ и близкихъ людей. Это уже не отчетъ о нашей миссіи, а изло-

женіе тѣхъ причинъ, которыя губятъ дѣло восточнаго католицизма. Пускай за этотъ меморандумъ меня сгонятъ съ мѣста, но нужно разъ на всегда, хотя бы въ самой спокойной и почтительной формѣ, сказать правду въ глаза...“

А кому, какъ не ему, было знать эту правду?

Главнымъ утѣшеніемъ о. Экзарха, пожалуй единственнымъ, были тѣ рѣдкія письма, которыя доходили до него отъ митрополита Андрея.

„У меня нѣтъ даже словъ, отвѣчаетъ онъ Владыкѣ, выразить Вамъ всю ту свѣтлую радость, какую испыталъ я при полученіи Вашего письма. Значитъ, Вы всетаки живы; иными словами — я стою на твердомъ камнѣ и, какъ глубоко убѣжденъ, чувствую силу Вашихъ молитвъ за себя и за нашу Церковь.“

Въ другомъ письмѣ, уже изъ тюрьмы, онъ пишетъ: „Спасибо дорогой Отецъ, за Ваше письмо. Наконецъ то свѣтлый радостный лучъ, наконецъ то струя чистаго воздуха въ мое изстрадавшееся сердце! Вспомнишь Васъ — и снова хочется жить, получишь вѣсточку — и снова хочется работать. Хотѣлось бы услышать дорогой голосъ, неумолимо вѣщающій Христову истину... Есть за кого держаться въ моемъ абсолютномъ одиночествѣ...“

Такъ вспоминаетъ о. Леонидъ „своего учителя и отца“, которому „былъ преданъ безъ остатка“.

III.

Главнымъ врагомъ Экзарха, какъ мы упомянули, было, конечно совѣтское правительство. На каждомъ шагу приходилось наталкиваться на распоряженія, неприемлимые для католическаго священника. Ограбленіе церквей, непомерные налоги, запрещеніе преподавать законъ Божій и катехизисъ дѣтямъ моложе 18-ти лѣтъ, требованія подписывать обязательства, запрещенныя Римомъ и тому под. — Все это постоянно вызывало столкновенія и недовольство „совѣтскаго начальства“. А тутъ еще Экзархъ являлся горячимъ работникомъ по сближенію православныхъ съ католиками.

Призракъ соединенія церквей не мало страшилъ большевиковъ; они понимали, что католичество сила, бороться съ которой не легко. Торжествуя въ разложеніи церкви православной, они видѣли, что съ представителями церкви католической ничего подѣлать

не могутъ; поэтому всякая работа по привлеченію въ католичество являлась революціонной. „Разъ, что вы католикъ, – значитъ и контр-революціонеръ“ – вотъ опредѣленный взглядъ высказанный при допросѣ представителемъ совѣтскаго „судебнаго вѣдомства“.

Вполнѣ естественно, что когда 5. Декабря 22. г. всѣ католическія церкви Петрограда оказались опечатанными, а въ Январѣ 23. г. все католическое духовенство (14 священниковъ съ еп. Цѣплякомъ во главѣ) было вызвано въ Москву на судъ верховнаго трибунала – въ числѣ привлеченныхъ былъ и Экзархъ. Всѣ они обвинялись въ томъ, что съ 1918-го года составляли незаконныя священническія собранія, на которыхъ принимали всѣ мѣры для того, чтобы возбуждать „религіозные предрасудки“ народныхъ массъ и всячески мѣшать совѣтской власти проводить въ жизнь свои полѣзныя реформы; а Экзарху было еще предъявлено спеціальное обвиненіе въ томъ, что онъ организовывалъ совмѣстные протесты православнаго и католическаго духовенства противъ антицерковныхъ мѣропріятій правительства.

Ни судъ, ни предстоящій приговоръ не страшили о. Леонида. Уже раньше, сколько разъ, когда за отказъ подчиниться требованіямъ „начальства“ ему грозили разстрѣломъ, онъ въ рѣзкой формѣ отвѣчалъ, что ни тюрьмы, ни разстрѣловъ не боится и смотритъ на нихъ, какъ на мученическій вѣнецъ. А теперь онъ пишетъ митрополиту Андрею изъ Москвы (7. III. 23):

„Если дѣло дойдетъ до разстрѣловъ, то жертвой, можетъ быть, буду и я, чего мнѣ, каюсь Вамъ, очень хотѣлось. Я убѣжденъ, что если прольется наша кровь и при томъ въ возможно большемъ количествѣ, то это будетъ самый лучший *fundamentum Ecclesiae russicae catholicae*; иначе мы будемъ не жить, а прозябать среди нашего темнаго, безпросвѣтнаго совѣтскаго быта... Впрочемъ „не яко азъ хочу...“

Господь судилъ иначе и ему пришлось сожалѣть, что не подпалъ подъ смертный приговоръ.

Процессъ, по опредѣленію Экзарха, послужилъ только къ вящему торжеству Церкви.

„Уже внѣшній видъ, пишетъ онъ (25. IV. 23), сдѣлалъ многое. Среди латинскихъ сутанъ и бритыхъ лицъ выдѣлялась моя бо-

рода, вызывая всеобщее недоумѣніе; что же это такое? значить и *takіe* католики бываютъ? Стоустная молва черезъ газеты пронесла теперь въ самые укромные уголки Россіи отголоски процесса, а вмѣстѣ съ тѣмъ и рассказы о русской католической церкви и ея Экзархѣ. Это теперь уже неотъемлемый историческій фактъ. Такъ какъ я уже зналъ, что мы обречены заранѣе и что ни о какой справедливости на судѣ рѣчи быть не можетъ, то постарался съ честью выйти нзъ создавшагося положенія“.

Онъ самъ былъ своимъ защитникомъ. Его рѣзкіе отвѣты и защитительная рѣчь вызвали восхищеніе многихъ присутствовавшихъ. Онъ явился самой яркой католической фигурой на судѣ. Его фраза: „Хотя мы и подчиняемся совѣтской власти вполнѣ искренно, но смотримъ на нее, какъ на наказаніе Божіе за грѣхи наши“ вызвала сенсацію и ходила по всей Москвѣ. Онъ смѣло бросилъ суду обвиненіе, что ни о какой свободѣ совѣсти въ Совдепіи и рѣчи быть не можетъ. *Это почувствовали всѣ.*

Выяснилось также и отношеніе большевиковъ къ идеи соединенія церквей; она представляется имъ только, какъ *общій политическій фронтъ противъ большевизма.*

„Мои десять лѣтъ тюрьмы, пишетъ Экзархъ (въ томъ же письмѣ), я получилъ именно за это. Прокуроръ (Крыленко), охарактеризовавъ меня, какъ фанатика, идущаго на проломъ противъ совѣтской власти, заявилъ, что мой фанатизмъ не можетъ смягчить моей участи. „Это онъ, закричалъ прокуроръ, указывая на меня патетическимъ жестомъ, – это онъ собиралъ вмѣстѣ католиковъ и православныхъ для противодѣйствія власти! Это онъ устраивалъ общій фронтъ противъ коммунизма!.. Церковь и совѣтская власть – это антиподы и ужиться вмѣстѣ не могутъ. Всякая проповѣдь съ церковной кафедры противъ атеизма есть уже политическая контр-революціонная агитація“ Такъ съ сатанинскою злобой, захлебываясь отъ бѣшенства, кричалъ на судѣ прокуроръ . . .“

Единственно чего боялся о. Леонидъ, – это быть высланнымъ изъ Россіи. Онъ не хотѣлъ покидать родины, своего дѣла, служенія, своей бѣдной распыленной паствы. Въ тюрьмѣ среди осужденныхъ онъ могъ и продолжать апостольское служеніе, изъ тюрьмы, хоть урывками, – управлять экзархатомъ.

Приговорили его къ 10 годамъ тюремнаго заключенія. Переносилъ онъ его бодро. „Здоровье мое, пишетъ онъ, расшаталось, затронута верхушка праваго легкаго, но въ общемъ чувствую себя бодро. Состояніе духа по милости Божіей также хорошо, хотя очень тяжело безъ литургіи: чувствую себя какимъ – то никуда не годнымъ человѣкомъ...“

И тамъ въ заключеніи у него налаживалось „дѣло“. Тюрма была нереполнена лучшими представителями православнаго духовенства – тихоновцами – епископами и священниками. Католики помѣщались въ верхнемъ этажѣ, православные – въ нижнемъ. „Я, пишетъ Экзархъ, настроилъ моихъ латинянъ какъ слѣдуетъ, и ни одного рѣзкаго слова не вылетаетъ изъ устъ. Я постоянно спускаюсь въ первый этажъ и православные принимаютъ меня, какъ своего. Въ особенности епископъ Х. склоненъ къ соединенію. Думаю, что придется посѣять не одну горсть добрыхъ семянъ.“

Благодаря своей богатой памяти и исключительной эрудиціи о. Леонидъ могъ и въ тюремныхъ условіяхъ продолжать свои научныя работы, пользуясь каждымъ случайнымъ клачкомъ бумаги; за время заключенія имъ составленъ катехизисъ и рядъ богословскихъ и историческихъ очерковъ. Всѣ они, конечно, отбирались начальствомъ и пополняли въ ГПУ улики противъ труженника – „фанатика“.

На этотъ разъ онъ пробылъ въ тюрьмѣ три года и два мѣсяца. Въ силу какого-то манифеста, онъ подпалъ подъ „амнистію“ и былъ выпущенъ; но его „свобода“ была ограничена такъ называемымъ „минусъ 6“, т. е. запрещеніемъ вѣзда въ 6 главныхъ городовъ и во всѣ морскія гавани.

Мѣстомъ жительства онъ выбралъ Калугу. Благодаря вниманію и добротѣ мѣстнаго латинскаго священника, о. Іоанна Павловича, онъ имѣлъ возможность устроиться съ относительнымъ удобствомъ, а главное – могъ служить обѣдню. Паства о. Павловича, всего 50 человѣкъ, была вся латинская, и его восточная служба вызвала сначала недоумѣніе и даже смущеніе, но авторитетное слово настоятеля сразу положило этому конецъ. „Iterum et iterum“ повторяю, записываетъ Экзархъ, все въ нашей миссіи зависитъ отъ отношенія къ намъ нашихъ латинскихъ коллегъ“.

О своихъ прихожанахъ Петрограда и Москвы доходили до него

печальныя вѣсти. „38 моихъ лучшихъ прихожанъ, пишетъ онъ Митрополиту Андрею, сидятъ по тюрьмамъ и ссылкамъ. Среди нихъ есть старушки по 54 и 57 лѣтъ, да въ добавокъ еще больныя. Не отличаются здоровьемъ и другія мои вѣрныя чада. Ихъ вѣсть цынга (иа Соловахъ и въ Сибири), туберкулезъ и другія немощи; раскинуты они по всему пространству нашего необъятнаго отечества . . . Сидятъ, какъ говорится, ни за что ни про что, или вѣрнѣе за то, что они русскіе католики. Ихъ рѣдкія письма дышатъ такой ясностью духа, такимъ смиреніемъ передъ волей Провиденія, такой радостью за свои страданія во Христѣ, что мнѣ остается только благодарить Бога и учиться у нихъ христіанской стойкости“.

Это письмо, помѣченное 23. Мая 1926. года, – послѣднее извѣстіе, дошедшее до насъ *непосредственно* отъ о. Леонида. Заканчивается оно словами: „Хотѣлось бы мнѣ, что-бы какъ-нибудь было доведено до сведѣнія Святого Отца, что я такъ глубоко тронутъ его заботами обо мнѣ недостойномъ, что мнѣ становится подъ часъ стыдно за такое незаслуженное участіе и что только думаю о томъ счастливомъ моментѣ, когда лично смогу преклониться къ его апостольскимъ стопамъ“.

Отрывочныя данныя для дальнѣйшаго нашего повѣствованія мы сможемъ черпать исключительно изъ устныхъ и письменныхъ воспоминаній другихъ русскихъ католиковъ, раздѣлявшихъ съ нимъ мытарства по мѣстамъ заключеній и ссылки, тѣхъ изъ нихъ конечно, которымъ по разнымъ обстоятельствамъ посчастливилось вырваться изъ совѣтскаго рая. Именъ ихъ, пока что, давать мы не можемъ.

Не долго пришлось о. Экзарху пользоваться „свободой“. Прослишали о эго освобожденіи и пребываніи въ Калугѣ жители г. Могилева, гдѣ онъ въ свой пріѣздъ въ 22-мъ году посѣялъ столь благодатныя семена сближенія между православными (бывшими уніатами) и католиками, и рѣшили просить его прислать къ нимъ священника католика восточнаго обряда для завершенія дѣла Уніи. Кого посылать? Всѣ священники давно зарестованы, поразосланы . . . Экзархъ отправился самъ и снова своимъ горячимъ голосомъ всколыхнулъ массы, призывая всѣхъ къ единенію.

Бывать въ Могилевѣ ему не возбранялось, но вести уніальную

пропаганду – было тяжкимъ преступленіемъ. На этотъ разъ, уже безъ всякаго суда, административнымъ порядкомъ Экзархъ ссылается на Соловки.

На Бѣломъ морѣ, подѣ полярнымъ кругомъ, на группѣ Соловецкихъ острововъ съ ХУ-го столѣтія обосновался рядъ монастырей, сыгравшихъ видную роль въ исторіи Россіи и въ духовномъ развитіи русскаго народа. Большевики обратили монастыри и церкви въ тюрьмы а всѣ острова – въ мѣста ссылки и каторжныхъ работъ въ самыхъ кошмарныхъ условіяхъ. Выхода оттуда не было. 60% ссыльныхъ умирало на мѣстѣ. Когда ГПУ арестовываетъ русскаго свободного гражданина, первую мысль арестованнаго бываетъ: „Только-бы не въ Соловки!“ – Туда-то и попалъ въ Октябрѣ 1926. года нашъ Экзархъ.

Къ великому утѣшенію встрѣтилъ онъ тамъ цѣлый рядъ „своихъ“ людей изъ Петрограда и Москвы, священниковъ и мірянъ; оказались тамъ и двѣ сестры Доминиканки Московской Общины. Встрѣтили его, какъ отца родного.

„Какъ сейчасъ помню моментъ встрѣчи съ нимъ, записываетъ одинъ изъ „своихъ“. Я былъ на работѣ на лѣсопильномъ заводѣ. Прибѣгаетъ ко мнѣ о. Х съ радостнымъ извѣстіемъ: „Экзархъ пріѣхалъ!“ и проситъ скорѣе повидаться съ нимъ и постараться высвободить его изъ карантина, помѣщавшагося въ страшной 13-ои ротѣ. Въ ея зданіи по нормальнымъ тюремнымъ условіямъ могли помѣщаться 100 – 150 человекъ; въ „соловецкихъ“ условіяхъ нормой накопленія „до отказа“ считалось 300 – 500 человекъ; но на зиму того года было загнано до 2000. – Я имѣлъ нелегальный ходъ туда и быстро оказался на мѣстѣ. Въ первой полутемной комнатѣ увидѣлъ я о. Экзарха среди такъ называемой „шпаны“, мелкаго уголовного элемента. Онъ былъ одѣтъ по свѣтски въ оригинальной истрепанной шляпѣ. Сердце мое сжалось при видѣ въ такомъ обществѣ дорогого Экзарха блѣднаго, усталого. Онъ мнѣ очень обрадовался. Не смотря на усталость, онъ, какъ всегда, былъ бодръ. Я быстро получилъ разрѣшеніе на его нелегальный выходъ, привелъ его въ иашу роту, гдѣ помѣщались всѣ священники; съ какой радостью привѣтствовали мы нашего архипастыря! А какая радость была для всѣхъ и для сестеръ, когда послѣ отбытія двухъ-недѣльнаго карантина,

Экзархъ появился въ нашей часовнѣ, совершилъ въ ней службу и сказалъ намъ проповѣдь, какъ всегда, мудрую, сильную и сердечную“

Онъ поучалъ и утѣшалъ ихъ: „Мы жертва за схизму Востока – я не устану повторять это – и должны съ терпѣніемъ нести этотъ крестъ“ „Мы удобреніе для духовнаго возрожденія Россіи“ „Помните, что наши обѣдны на Соловахъ, возможно, единственныя въ Россію; надо стремиться во что бы то ни стало отслужить хоть одну обѣдню въ день . . .“

Совершать эти обѣдны и молиться за русскій народъ – вотъ была первая и главная задача всѣхъ этихъ каторжанъ. Сначала начальство разрѣшало пользоваться для служенія одной заброшенной часовней. Потомъ послѣдовало запрещеніе служить вообще. Всѣ церковныя принадлежности – сосуды, обланіе, книги, служебники, иконы и пр. подверглись „изъятію“. Но несмотря на всѣ преслѣдованія властей, на постоянные обыски по ночамъ, заключеннымъ, памятуя слова Экзарха, удавалось почти ежедневно отслужить обѣдню. Служить приходилось гдѣ попало: въ подвалахъ, въ лѣсу на камнѣ или подъ защитой развѣсистой ели.

А съ Іюня 29. года, положеніе еще ухудшилось. Всю „духовную коммуну“ перевели съ главнаго Центрального острова на самый сѣверный небольшой островъ Анзеръ, гдѣ условія во всѣхъ отношеніяхъ были еще тяжелѣе. 33 человекъ окапались скученными въ небольшой комнатѣ длиною въ 4, 3 метра и около 2-хъ метровъ ширины. Обѣдны умудрились служить на чердакѣ подъ самой крышей; такъ было низко, что всѣ, начиная съ служившаго, могли стоять только на колѣняхъ, и служить можно было только по ночамъ. Все-же оправдывалось замѣчаніе одного мѣстнаго слѣдователя – большевика: „Гдѣ ксендзъ, там и обѣдня!“

О. Леонидъ и здѣсь не оставлялъ своего „писанія“. Какъ часто закончивъ свою урочную работу, (а работы были: рубили и волокли лѣсъ, пилили дрова, втаскивали на берегъ прибитыя бурей бревна и т. п.) – садился онъ за опрокинутый деревянный ящикъ и на клочкахъ бумаги продолжалъ своимъ бисернымъ почеркомъ свои труды; судьба ихъ почти всегда была одна: попадали

они въ ГПУ. Такъ его и прозвали товарищи: „писатель ГПУ“. Только два сочиненія минули „ареста“ и покинули Соловки въ девевянномъ ящикѣ съ двойнымъ дномъ. Вывезъ ихъ одинъ православный священникъ. Одно изъ нихъ — Христось, какъ историческая личность“ изъ ряда вонъ замѣчательно.

Его товарищи позволяли себѣ иногда отрывать его отъ этихъ работъ, просили порадовать ихъ какимъ нибудь докладомъ. „На какую тему?“ — Давалась тема, и въ продолженіи часа — двухъ, въ темнотѣ, съ неослабнымъ вниманіемъ слушала „комуна“ своего руководителя и утѣшителя.

Такъ цроходило время. Постоянныя заботы о возможности совершить Св. Жертву, служеніе обѣденъ во мракѣ ночи подъ постояннымъ страхомъ быть застигнутыми „на мѣстѣ преступленія“, постоянныя заботы о томъ, какъ раздобыть вина, хлѣба, облаченіе, утварь и т. п. — все это заставляло нашихъ каторжанъ проходить большую школу духовной жизни, и жизнь эта была сильнымъ ключемъ и оставила въ ихъ душахъ свѣтлыя воспоминанія. Въ то время, какъ всякій совѣтскій гражданинъ съ содраганіемъ и проклятіемъ вспоминаетъ о Соловкахъ, одинъ изъ нашихъ священниковъ, послѣ восьми лѣтъ ссылки, записываетъ въ своихъ воспоминаніяхъ: „Я счастливъ, что былъ на Соловкахъ!“

6-го августа 1929 г. о. Леонида вывезли съ Соловковъ. Поселили его въ маленькой деревушкѣ недалеко отъ уѣзднаго города Пинѣги, Архангельской губ. Въ крестьянской избѣ, гдѣ проживалъ православный священникъ Парфеній Кругликовъ, тоже ссылный, онъ „уголь“.

Прошло два года относительнаго спокойствія. Онъ сошелся съ настоятелемъ православной церкви въ Пунѣгѣ и могъ пользоваться его скромной библіотекой; на Соловкахъ разрѣшалось писать два письма въ мѣсяць; теперь этого ограниченія не было. Своего „дѣла“ онъ не оставлялъ и въ этой глуши. Писалъ, изучалъ взрослыхъ, училъ дѣтей. Всѣ его полюбили, всѣмъ онъ помогалъ, чѣмъ могъ, дѣлился скудною и рѣдкою помощью, которая доходила до него черезъ „Красный Крестъ“, благодаря хлопотамъ предсѣдательницы Г-жи Пѣшковой (жены М. Горькаго).

Но главное – поражалъ онъ всѣхъ рвеніемъ къ своей апостольской работѣ. Настоятель церкви въ Линѣгѣ говаривалъ, что такіе горячіе работники опасны не только для большевиковъ, но и для церкви православной, въ которой способны произвести большія потрясенія. Онъ признавался: „Если-бы о. Леонидъ подольше пробылъ у насъ, сомнѣваюсь, сумѣлъ бы я удержать своихъ овецъ; вѣдь ему удалось поколебать даже мои убѣжденія . . .“

А о. Парфеній, сосланный служитель патриаршей церкви (въ то время русская церковь уже подѣлилась на нѣсколько самостоятельныхъ церквей), отдавая полную справедливость и мудрости, и покорности, и ласкавости, и рвенію о. Леонида, подчеркивалъ небезопасность для православія отъ его работы: „это волкъ, который можетъ погубить овчарню Христову“. Не тако-го мнѣнія о немъ былъ самъ патриархъ Тихонъ.

Не удивительно, что болшевики рѣшили убрать этого „волка“.

Въ 1931, году перевезли его въ Архангельскъ. Снова – полная изоляція, угрозы разстрѣла и затѣмъ ссылка сначала въ Котласъ, небольшое мѣстечко Вологодской губ., а затѣмъ въ деревушку Полтаву, въ 15 килом. отъ Котласа.

Уже въ Пинѣгѣ началъ онъ серьезно хворать. Сказывались голодные годы и непосильные физическіе труды, тяжелыя условія каторги и ссылки. Сердечные припадки, астмъ; временами душилъ его кашель, говорить становилось трудно; болѣлъ гастри-томъ, страдалъ отъ ишиаса . . .

Видя его убогое состояніе, ГЦУ признало его „инвалидомъ“ и избавило его отъ принудительныхъ работъ.

Въ Августѣ 1932. года истекалъ срокъ его ссылки. Догло не могъ онъ добиться отъ ГПУ документа, свидѣтельства объ от-бытіи наказанія; только въ Ноябрьѣ 33. года вручили ему доку-ментъ, но . . . о продленіи поселенія еще на три года; дали ему „минусъ 12“!

Мѣстомъ пребыванія выбралъ себѣ о. Леонидъ г. Вятку, гдѣ надѣялся найти старыхъ знакомыхъ товарищей по ссылкѣ, да и климатическія условія казались для больного лучшими. Онъ былъ настолько слабъ, что самъ уже ничего предпринять не могъ; говорить могъ только шопотомъ; вывезли его добрые люди.

О жизни Экзарха въ Вяткѣ пока ничего сказать неможемъ, Этого трехлѣтняго срока не суждено было ему дотѣрпѣть.

4-го Марта 1935. года онъ скончался; умеръ онъ въ полной нищитѣ, заброшенный; даже не напутствуемый священникомъ, лишенный утѣшеній послѣднихъ святыхъ Таинствъ. Добрые люди, крестьяне его похоронили. Могила его извѣстна.

Не стало великаго исповѣдника и мученика Церкви, но дѣло его живетъ его духомъ и молитвами; жизнь его и труды заслуживаютъ болѣе серьезнаго и обстоятельнаго изученія, чѣмъ настоящій краткій очеркъ.

DE CORPORE CHRISTI MYSTICO

QUAESTIONES METHODICAE

Dr. Franciscus Grivec, univ. prof., Ljubljana.

Ultimis annis multi libri egregii de corpore Christi mystico editi sunt. Compendia theologica in tractatibus de ecclesia et gratia et sacramentis iam uberius de hac sublimi quaestione agere solent. Auctores, de vita christiana atque de theologia ascetica tractantes, non absque magna utilitate doctrinam de Christo mystico respiciunt, imo illam non raro centrum vitae christianae et medullam theologiae asceticae declarant. Ast fere omnes libri et tractatus recentiores de hac sublimi idea difficultatibus vel obscuritatibus vel defectibus methodicis laborant. Quare liceat mihi quasdam observationes methodicas de corpore Christi mystico proponere :

I. Corpus Christi mysticum primario loco ecclesiam significat atque quodam sensu definitio ecclesiae dici potest.

II. Ideo tractatio de corpore Christi mystico arctius cum tractatu de ecclesia connectanda est.

Nec negligendus est nexus cum hierarchica ecclesiae constitutione.

III. Hoc ecclesiae conceptu multae acatholicorum, praecipue christianorum orientalium, obiectiones aptissime praeveniuntur et dissipantur fratresque orientales ad unitatem in Christo fovendam allciuntur.

I. Corpus Christi quod est ecclesia. (Col. 1, 24.)

Intimum corporis Christi mystici cum ecclesia nexum theoretice nemo negat, ast practice multi illum nexum plus iusto negligunt.

Ecclesiam esse corpus Christi, ab ipso Christo revelatum est apostolo Paulo. Haec revelatio s. Paulo data est in ipsa eius conversione ante Damascum. Paulo (Saulo) interroganti: „Quis es, Domine“, respondit Christus: „Ego sum Jesus, quem tu persequeris“ (Act. 9, 5). Ast Paulus, ut ipse narrat, persequebatur et expugnabat ecclesiam Dei (Gal. 1, 13). Haec mystica ecclesiae cum Christo connexio et fere identitas prima s. Pauli idea christiana fuit ipsique assidue ante oculos versabatur. In epistolis suis, Spiritu Sancto inspirante conscriptis, constanter hanc ecclesiae ideam praedicat. Christum dedit Pater „caput supra omnem ecclesiam, quae est corpus ipsius et plenitudo eius“ (Eph. 1, 22—23). Apostolus patitur pro fidelibus Christi, pro corpore Christi, „quod est ecclesia“ (Col. 1, 24).

Ergo doctrina, ecclesiam esse corpus Christi mysticum, divinitus *revelata* atque Sancto Spiritu dictante consignata est. Hanc veritatem esse de *fide divina*, theologi non pauci expresse docent. M. d'Herbigny docet, hanc doctrinam non solum de fide divina esse sed etiam proxime definibilem, immo iam promulgatam, licet non definitam¹ J. M. Hervé eam simpliciter de fide divina esse dicit.² S. Tromp vero affirmat, hanc veritatem in deposito fidei ita clare contineri, ut eius negatio haeresis dicenda sit.³ Hanc fidei veritatem eiusque cum ecclesia nexum sancti Patres ecclesiae et theologi scholastici communiter tradunt, doctrinam s. Pauli sequentes eamque illustrantes.

E conceptus corporis Christi mystici nexu cum conceptu ecclesiae logice sequitur, hanc ecclesiae ad Christum relationem in tractatu theologico de ecclesia Christi minime negligendam esse.

Candide fatendum est, s. Pauli sublimem de ecclesia conceptum in catholico tractatu theologico de ecclesia usque ad tempus recentissimum revera plus iusto neglectum esse. Qui defectus cum historia huius tractatus arcte cohaeret. Tractatus de ecclesia enim medio aevo iam exeunte, praesertim vero post saeculum XVI. demum

¹ J. M. d'Herbigny, *Theologica de Ecclesia* (Paris 1920) I, pg. 96.

² J. M. Hervé, *Manuale theologiae dogmaticae*. Vol. I. Ed. 14 (Paris 1936), pg. 429.

³ S. Tromp, *Corpus Christi quod est ecclesia* I. (Roma 1937), pg. 155.

excolebatur. Post magnum schisma occidentale, medio aevo exeunte, multi orti sunt errores de auctoritate conciliorum, de potestate episcoporum et presbyterorum. Saeculo XVI. protestantes hierarchicam ecclesiae potestatem apostolicamque successionem reiecerunt multisque tractatibus theologis oppugnabant. Gallicani varia dubia de suprema potestate Pontificis Romani movebant. Sublimis s. Pauli doctrina de corpore Christi mystico nec a protestantibus nec a Gallicanis negabatur, nec de illa controversiae exortae sunt. Ideo in tractatu de ecclesia s. Pauli ecclesiae conceptus negligebatur. Doctrina s. Pauli ut nota agnitaque supponebatur. De illa pauca tantum dicebantur, plerumque ad modum brevis scholii. Ita hodiernus de ecclesia tractatus exortus est.

Summa et methodus tractatus theologici de ecclesia breviter comprehenditur definitione ecclesiae, a sancto cardinale Roberto Bellarmino confecta: „Ecclesia est coetus hominum eiusdem christianae fidei professione et eorumdem sacramentorum communione colligatus sub regimine legitimorum pastorum ac praecipue unius Christi in terris vicarii, Romani Pontificis“. Quae definitio in scholis librisque theologis invaluit. Definitio vere clara et practica, ast non completa, quia essentiam et vitam supranaturalem ecclesiae parum exprimit.

Haec methodus traditionalis tractatus theologici de ecclesiae saeculis XVI. — XIX. conditionibus illius temporis adaptata atque praecipue contra protestantismum antiquiorem (orthodoxum) et gallicanismum directa est. Qui protestantismus hodie iam non existit, gallicanismus vero in concilio Vaticano iam victus est. Contra modernam protestantium theologiam, contra modernum rationalismum et subiectivismum et naturalismum alia methodo in alioque campo pugnandum est. Contra acatholicorum obiectiones atque contra multas ipsorum catholicorum falsas opiniones et difficultates revertendum est ad antiquas traditiones et ad sancti Pauli ecclesiae conceptum. Quod pulcherrime monuerunt theologi concilii Vaticani in primo schemate de ecclesia, concilio Vaticano proposito.¹

¹ Cf. meam praelectionem in Conventu Pragensi pro studiis orientalibus a. 1929 (Acta Conventus Pragensis. Olomucii 1930, pg. 36 — 38). Vide etiam „Acta Conventus pro studiis orient“. Ljubljana 1925, pg. 41 et 19 — 29 et Acta VI. Conventus Velehradensis a. 1932, pg. 129 — 132.

Non absque nutu quodam providentiae divinae evenit, ut in illo concilio, quo hierarchica ecclesiae constitutio usque ad summum verticem definita est, a primis illius aetatis theologis (inter quos I. B. Franzelin eminebat) sublimis apostoli Pauli conceptus ecclesiae tam enixe tamquam medulla tractatus de ecclesia propositus sit. In hoc enim schemate Vaticano de ecclesia primo loco ponitur corpus Christi mysticum clarissimis verbis: „Haec est, quae, ut fidelium mentibus obiciatur alteque defixa haereat, satis nunquam commendari potest, praecellens ecclesiae species, cuius caput est Christus“. Quae verba in annotationibus, schemati adiectis, rationibus sequentibus fulciuntur: „Ad describendam Ecclesiae naturam secundum veram et catholicam doctrinam statuitur primo loco, illam esse corpus Christi mysticum, eo quod 1. in sacris litteris Ecclesia Christi nullo alio schemate (specie) frequentius accuratius et disertius proponitur; 2. quod eodem schemate continetur ipsa *intima Ecclesiae essentia* et praestantissima, id est *divina* eius species ac vis; 3. ut statim a principio excludatur vulgata apud novatores tam recentiores quam vetustiores exceptio, quasi per catholicos tota Ecclesiae veritas revocaretur ad externa ac sensibilia tantum; 4. nisi illa *interna Ecclesiae species* habeatur ob oculos, constitui aestimarique, ut par est, de iis non posse, quae ad ipsam *externam eiusdem faciem* spectant; et notum est omnibus 5. ipsam in primis esse mystici corporis speciem, quae nunc inter homines adeo carnales ac mundanos aut penitus ignoratur, aut, uti oportet, non attenditur; quare illa videbatur ante omnia in animis fidelium excitanda.“¹

Cardinalis I. B. Franzelin, qui in hoc schemate Vaticano magnas habuit partes, in suis praelectionibus academicis dicit: „Hic modus considerandi ecclesiam (corpus Christi) non solum apud sanctos Patres communis est, sed etiam populo christiano familiaris, eoque manifestior eius praestantia, ut fere dici possit christiana *definitio* ecclesiae.“²

Hic ecclesiae conceptus in recentioribus ecclesiae documentis frequenter commendatur et illustratur, e. gr. in litteris encyclicis Leo-

¹ Collectio Lacensis (Acta et decreta s. conciliorum recentium) VII, pg. 567 et 578.

² I. B. Franzelin, Theses de ecclesia Christi. 2. ed. (Roma 1907), pg. 300.

nis XIII. de unitate ecclesiae („Satis cognitum“ 1896), in litteris Pii XI. de ss. Corde Jesu („Miserentissimus Redemptor“ 1928); in litteris encyclicis de sacerdotio Christi (1935) „haec pulcherrima mystici Jesu Christi corporis doctrina“ laudatur. In recentioribus quoque tractatibus librisque theologis, apologeticis, asceticis, bibliis, in actione catholica studiisque liturgicis sublimis Paulinus ecclesiae conceptus frequenter supponitur et explicatur.

E fontibus revelationis, nempe e revelata sancti Pauli doctrina, in eius epistolis divinitus inspiratis tradita atque a traditione et ab ordinario ecclesiae magisterio proposita, ergo sequitur, corpus Christi mysticum esse ecclesiam Christi. Eadem intima ecclesiae et corporis Christi mystici connexio vel potius identitas sequitur e doctrina fidei de sacramento baptismi. Per sacramentum baptismi enim simul Christo et ecclesiae incorporamur; efficimur simul membra Christi et ecclesiae. Haec veritas et a theologis et a solemnibus ecclesiae magisterio diserte proposita est. Concilium Florentinum docet: „Per ipsum (baptismum) membra Christi ac de corpore efficimur ecclesiae“ (Denzinger 696), concilium vero Tridentinum: „Quos Christus Dominus lavacro baptismi sui corporis membra (1. Cor. 12, 13) semel effecit“ (Denzinger 895).

Quem intimum conceptus corporis Christi mystici cum ecclesia nexum multi theologi recentiores plus iusto negligere vel laxare videntur. Causa huius disiunctionis in ipsa historia theologiae sita est. Inde a saeculo XVI. enim, cum tractatus de ecclesia systematice excolebatur, de corpore Christi mystico in hoc tractatu non disputabatur, prout iam supra explicavi. In documentis ordinarii ecclesiae magisterii et in litteris theologis etiam hisce saeculis corpus Christi mysticum minime negligitur, ast raro cum doctrina de ecclesia Christi connectitur. Theologi sublimem s. Pauli doctrinam praecipue in tractatibus de vita spirituali et ascetica respiciebant. Tempore Patrum ecclesiae et theologiae scholasticae antiquioris sublimis doctrina s. Pauli arctius quidem cum conceptu ecclesiae connectebatur. Ast illa aetate ipse ecclesiae tractatus conceptusque nondum systematice excultus est. Ecclesia persaepe sensu latiore concipiebatur, nulla vel non sufficiente interposita distinctione inter animam et corpus ecclesiae, inter ecclesiam hierarchicam, a Christo hac in terra institutam, et inter ecclesiam sensu latiore, omnes

fideles et sanctos omnium temporum, immo et angelos complectentem. Ideo multi loci pulcherrimi sanctorum Patrum et theologorum antiquiorum de corpore Christi mystico cum illo vago et latissimo ecclesiae conceptu connexi sunt.

Hodie vero tractatus de ecclesia Christi eiusque constitutione hierarchica ad summam iam perfectionem excultus est; multae quaestiones graves a solemnibus vel ordinario ecclesiae magisterio definitae sunt. Quare iam non licet ita indeterminate hanc tractare doctrinam sicut tempore Patrum. Theologia hodierna etiam sensum latiore ecclesiae agnoscit: ecclesiam militantem, patientem atque triumphantem. Attamen ecclesiam militantem, hierarchicam, in hac terra versantem, ab ecclesia triumphante (in coelis) et patiente (in purgatorio) accurate distinguit. Christus enim instituit ecclesiam hierarchicam ab apostolis eorumque successoribus regendam; huic ecclesiae visibili hierarchicae tradidit sacramenta. Atqui haec ecclesia in terris adhuc versatur et pugnat (ecclesia militans). Haec est praecise ecclesia a Christo instituta. Hierarchica constitutio et sacramenta ad essentiam eius pertinent; quae in coelis non existunt. Ideo gravis est distinctio inter ecclesiam sensu stricto (hierarchicam, militantem) et triumphantem. Item accurate distinguendum est inter animam et corpus ecclesiae.

Tempore Patrum et scholasticorum quaestiones de ecclesia aliis quaestionibus theologis (praecipue christologicis) subordinabantur, hodie autem proprius tractatus de ecclesia excultus est sive tamquam pars theologiae, quae fundamentalis dicitur, sive tamquam pars theologiae dogmaticae. In utraque methodo, dogmatica et apologetica (theologia fundamentalis) quaestio de corpore mystico vel negligebatur vel ipsi tractatui de ecclesia non satis intexebatur.

Quae historia huius quaestionis quique quaestionis et rerum status recentioribus tractatibus et libris de corpore Christi mystico manifesta impressit vestigia. Sublimis sancti Pauli doctrina plerumque historico-dogmatice vel ascetice tractatur atque a hodierna doctrina systematica de ecclesia exactaque terminologia plus iusto seiungitur.

Inter recentes de corpore mystico tractatus liber *E. Mersch*, *Le Corps mystique du Christ* (2 volumina, 2. editio 1936) tum profunda doctrina tum uberrimo apparatu scientifico eminent; quaestionem praecipue historice tractat, ut ipse in libri inscriptione monet (étu-

des de théologie historique). De prima editione huius operis amplissimi (plus quam mille paginarum) M. Gordillo plures defectus methodicos opportune annotavit,¹ qui omnes defectus in altera quoque operis editione repetuntur.

In theoretica operis introductione E. Mersch duplicem corporis mystici distinguit sensum (pg. XXIII.—XXIV): 1. unionem cum Christo realem et ontologicam iuxta doctrinam sancti Pauli et sanctorum Patrum; 2. unitatem moralem, qua Christo iungimur, exemplari nostro, causae exemplari et meritoriae nostrae iustificationis. Utrumque sensum verum dicit, sed sensum primum profundiolem atque magis cum sacra Scriptura et cum doctrina Patrum concordare concedit. Mea autem opinione, supra iam satis probata, solum primus sensus verus est. Corpus Christi mysticum enim iuxta claram doctrinam apostoli Pauli ita cum ecclesia Christi cohaeret, ut ab illa separari minime possit. Christo et ecclesiae incorporamur sacramento *baptismi*, quae incorporatio in eucharistia ad intimam cum Christo unionem perficitur et consummatur; ergo Christo in unum corpus mysticum iuncti sumus realiter et ontologicè, non vero moraliter tantum. — In primo operis volumine saepe repetit, doctrinam Joannis apostoli de nostra cum Deo et Christo unione eandem esse ac doctrinam Pauli de corpore mystico; immo Joannem sancto Paulo praeferat atque theologos scholasticos vituperare videtur, quod s. Paulum potius quam Joannem secuti sint. — Doctrinam sanctorum Patrum Graecorum proponendo non satis attendit, illos etiam locos sacrae Scripturae, expresse de hierarchica ecclesiae constitutione et de primatu s. Petri loquentes, christologicè potius quam ecclesiologicè applicasse et explicasse. Ergo sicut in illis applicationibus illos hodie sequi non possumus, ita etiam doctrinam s. Pauli de incorporatione in Christum arctius cum conceptu ecclesiae coniungemus; hodie enim non ita agitur de controversiis christologicis sicut saeculis IV. et V., sed potius de vero ecclesiae conceptu. — Haec et alia similia cum minus exacta auctoris opinione de conceptu corporis mystici cohaerent.² Hunc conceptum non satis restrinxit; ideo tota eius investigatio minus clara et praecisa evasit, prout M. Gordillo monet.

¹ *Orientalia Christiana periodica* (Roma) 1935, pg. 517.

² Cf. meam recensionem istius libri in *Actis Acad. Vel.* 1937, pg. 53—56.

Amplum doctissimi E. Mersch opus multi alii auctores (Gruden, Mura e. a.) in parte historica secuti sunt. *E. Mura*¹ in parte dogmatica corpus mysticum saepe recte cum ecclesia identificare videtur. In parte biblica et historica vero opinionem minus exactam E. Mersch sequitur. Ast neque in parte dogmatica sibi constans permansit. In prima editione (1934) I, pg. 210—211 minus exacte docere videtur, corpus Christi mysticum latius patere quam ecclesiam hierarchicam. Quae falsa opinio in libris recentioribus saepe occurrit. Diversum sensum termini *caput* neglexit. Ideo minus exacte de membris corporis mystici loquitur. Angelos (pg. 297—300) membra corporis Christi mystici atque Christum caput angelorum dicit. Attamen certum est, angelos, puros spiritus, non posse esse membra corporis mystici, cuius caput est Christus natura sua humana. Distinguendum est caput sensu metaphorico (iuridico) a capite sensu magis proprio et mystico.

In parte dogmatica E. Mura cum *J. Anger* (La doctrine du Corps mystique de Jesus Christ d'après les Principes de la Théologie de Saint-Thomas. 1. ed. 1929; 4. ed. 1934) vestigia sancti Thomae Aquinatis premit. *S. Thomas* cum multis Patribus et theologis medii aevi terminum „corpus mysticum“ cum ecclesia quidem aequiparabat, ast ecclesiam sensu latiore concipiebat, ecclesiam militantem et patientem et triumphantem (simul cum angelis) complectentem. Hoc sensu angelos et omnes beatos novi et antiqui Testamenti in ecclesia ponebant. Ideo angelos et beatos in coelis membra corporis Christi mystici dicebant, i. e. membra ecclesiae.

Qui vero hodie ita loquitur, doctrinam de ecclesia et de corpore mystico ad conditiones theologiae patristicae ac scholasticae perperam deprimit, doctrinam hodiernam de ecclesia atque distinctiones hodie iam tritas et plane necessarias negligit. Qui angelos membra corporis mystici dicit, debet illos etiam membra ecclesiae dicere. Atqui sensu hodierno de membris ecclesiae solum quoad corpus ecclesiae, i. e. quoad ecclesiam visibilem hierarchicam loquimur. Eadem sequuntur ex exacto conceptu corporis mystici, cui sacramento baptismi incorporamur et sacramento eucharistiae perfecte unimur, cuius caput est Christus Deus et homo, ast humana sua natura. Angeli, puri

¹ Ernest *Mura*, Le Corps mystique du Christ. 2. ed. duo volumina. Paris 1936/37.

spiritus, igitur nec ecclesiae nec corporis mystici membra dici possunt. — Praeterea s. Thomas de corpore mystico christologice magis quam ecclesiologice tractat, quia eius aetate sicut tempore Patrum christologia multo magis quam ecclesiologia exulta est.

Inter theologos recentes *M. Scheeben* pulchre de corpore Christi mystico tractabat (in libro: *Mysterien des Christentums*), ast hanc quaestionem tractatibus dogmaticis et christologicis ita inseruit, ut iam ex dispositione materiae tractandae sublimes eius investigationes potius christologicae quam ecclesiologicae appareant. Eius vestigia premit *C. Feckes* (*Mysterium der heiligen Kirche*, 1. editio 1934, 2. ed. 1935); quaestionem praeprimis christologice tractat.

Ad hunc librum doctoris *C. Feckes* quaedam methodica non spernenda observavit *B. H. Merkelbach O. P.*¹ Contra christologiam ecclesiae tractationem monet, ecclesiam esse corpus sociale et hierarchicum. Ergo tractatus de ecclesia non distrahendus e theologia fundamentali, nec demum post tractatum de Christo reponendus; nec theologia in christologiam convertenda . . . Quamvis ecclesia etiam relationes habeat cum Christo, tamen tota doctrina de ecclesia pertinet ad theologiam fundamentalem, quae agit de fontibus et locis, e quibus eruuntur theologica argumenta, quorum ope scientiam sacram aedificare valeamus. Magisterium vivum et doctrina revelata infallibiliter servata non sunt nisi in vera ecclesia Dei, societate hierarchica visibili. Hucusque *Merkelbach*.

Quae per se vera quidem sunt. Ast minime demonstrant, ecclesiam non esse tamquam corpus Christi mysticum tractandam, sed hoc solum probant, tractatum de corpore Christi mystico non esse ita a doctrina de ecclesia seiungendum, sicut multi theologi hodie faciunt. Tractatio de corpore Christi mystico doctrinae de ecclesia non solum inserenda est, sed cum ipsa arctius connectenda; methodice et practice demonstrandum est, ipsam ecclesiam hierarchicam visibilem esse corpus Christi mysticum. Corpus Christi mysticum primario quidem loco (in recto; reduplicative) supranaturalem ecclesiae vitam internam significat, ast minime ad animam ecclesiae restringitur, sed essentialiter etiam ecclesiae constitutionem visibilem hierarchicam comprehendit. Quod multos theologos fugit.

Praeterea remanent aliquae quaestiones de corpore Christi mys-

¹ *Angelicum* (Roma) 1935, pg. 92—94.

tico, de quibus aptius in tractatibus de Christo atque de sacramentis disputatur. Medulla tamen doctrinae de corpore mystico tam arcte cum ecclesia connexa est, ut ab ipsa separari minime possit. Sublimis enim veritas corporis mystici non tamquam quoddam corpus separatum nobis revelata est, sed doctrina revelata indubia docet, corpus Christi mysticum esse ipsam ecclesiam Christi. Ergo neque in tractatu de ecclesia corpus Christi mysticum negligendum est, neque sublimior de corpore mystico tractatio a doctrina de ecclesia separanda est. Nexus utriusque veritatis divinitus revelatus est. Theologis ergo non licet hunc nexum vel lacerare vel nimis laxare, neque doctrinam de ecclesia tamquam de corpore Christi mystico ad statum quaestionis tempore Patrum et sancti Thomae Aquinatis deprimere.

Hanc veritatem Seb. Tromp. S. J., in universitate Gregoriana in Urbe professor, aptissime in ipsa inscriptione sui de hac quaestione operis pronuntiavit: *Corpus Christi quod est Ecclesia* (Romae 1937). Liceat mihi hoc meae dissertationis caput concludere verbis doctoris laudati (pg. 156): „Etiam hodie in re nostra defectus quidam claritatis observare est. Et haec est causa, cur nonnulli nimia quadam facilitate et debitis omissis distinctionibus dicant eos, qui bona fide errant (haeretici et schismatici materiales) non quidem pertinere iuridice ad Ecclesiam Romanam, tamen minime a corpore Christi esse separatos; alii vero haud pauci, licet Pius Papa XI in Encyclica sua de sacerdotio pulcherrimam vocaverit mystici Iesu Christi Corporis doctrinam, tamen audientes vocem Corporis Mystici non subrideri non possint, dicentes multos quidem sub specie profunditatis sermocinari de Mystico Corpore, interrogatos vero quid praecise realitatis huic locutioni subsit, vel doctissime tacere vel prudentissime dubitare, vel nubilosissime respondere quaestioni positae . . . Tamen non agitur de re difficili, vel saltem non de maiori difficultate quam in qua versantur ii, quibus explicandus est conceptus Ecclesiae. Etiam vox *Ecclesiae* inde ab antiquissima traditione variis et versicoloribus modis intellecta est.”

Quae huius quaestionis hodierna conditio cum historia huius doctrinae et cum defectibus supra memoratis arcte cohaeret. Itaque praecipue quaestiones methodicae declarentur et solvantur, ut defectus methodicae tractationis et claritatis corrigantur vel amovean-

tur. Vagae de corpore mystico locutiones ex illa aetate, cum etiam conceptus ecclesiae nondum restringebatur, sed sensu latiore adhiberi solebat, iam cedant praecisae tractationi, quae in doctrina de ecclesia post saeculum XVI. invaluit. Veritas revelata corporis Christi, quod est ecclesia, congruenter cum ecclesia et revelatione tractetur.

CHRISTUS IN ECCLESIA

Dr. Franciscus Grivec.

Ita inscribitur liber nuper lingua Slovenica editus.¹ Inscriptio non prorsus nova. Iam Robert Hugh *Benson* scripsit librum: *Christ in the Church* (London 1910). Attamen liber Slovenicus argumento ab opere illo anglico valde discrepat atque quaedam continet, quae attentionem theologorum forsitan movebunt. Quapropter *conspectum* novi libri hic trado, additis adnotationibus methodicis.

De meo libro „Cerkev“ (De Ecclesia), anno 1924 ad usum auditorum s. theologiae edito, P. Th. Spačil inter alia scripsit, illum stilo et locutione tam limpida et simplici scriptum esse, ut etiam a laicis in theologia cum facilitate et iucunditate legi possit.² Ut huic desiderio magis satisfacerem, prima editione iam anno 1932 exhausta, statui duplicem novam parare editionem, unam scientificam ad usum auditorum s. theologiae, alteram magis popularem (ut dicitur) ad usum *sacerdotum in cura animarum nec non laicorum*. Quam alteram editionem, de qua hic refero, frequente harum quaestionum coram laicis tractatione atque colloquiis cum sacerdotibus, meis discipulis, de experiētiis in cura animarum mihi referentibus, paulatim parabam.

Neminem latet, genus humanum post tantas huius saeculi perturbationes firmiora iam fundamenta quaerere. Quo desiderio ducti multi errantes ad ecclesiam, catholici vero ad ideas ecclesiae primaevae ardentem recurrunt. In libris sacris Novi Testamenti, in liturgia Patrumque traditione ecclesia Christi praepressis tamquam

¹ Fr. Grivec, *Kristus v Cerkvi*. Ljubljana 1936. Pg. 572.

² *Orientalia Christiana* (Romae 1924), nr. 10, pg. 316.

Regnum Dei et corpus Christi ostenditur. Uterque ecclesiae conceptus in sacra Scriptura frequentissime atque disertissime describitur, Regnum Dei ab ipso Christo, corpus Christi (mysticum) autem a s. Paulo. Ideo has duas ideas, revelatas et antiquissimas in tractatu de ecclesia Christi minime negligere licet.

Tractatum de ecclesia in quattuor divisi partes: I. De Regno Dei. II. Super firmam petram (De hierarchica ecclesiae constitutione). III. Christus in ecclesia (De corpore Christi mystico). IV. Factum ecclesiae.

Regnum Dei.

Regnum Dei inter ideas gravissimas religionis christianae numerari potest, non solum quia idea revelata est et frequentissime in s. litteris utriusque Testamenti occurrit atque a Jesu Christo usu frequentissimo sanctificata est, quasi idea eius praedicationis dominans, sed etiam ideo, quia ipsa expressio revelata atque per usum Christi consecrata est. Itaque ad instar formulae dogmaticae proponitur, immo aliis formulis dogmaticis praestantior, quia non ab ecclesia, revelationis custode et magistra, sed ab ipso revelationis auctore manifestata, definita sancitaque est. Talis conceptus non nisi fidei et pietatis detrimento negligi vel mutari potest.

Excipere quis posset, ideam Regni Dei veteri Testamento propriam esse eamque a Jesu Christo propter accomodationem Judaeis coaevis tam frequenter adhibitam. Quae exceptio ex aliqua tantum parte vera est. Verum quidem est, Christum Regnum Dei populo Judaico praedicasse, antequam ab illo repudiatus esset. Postquam vero maxima populi Judaici pars, a pharisaeis seducta, Christum Messiam reiecit, contra synagogam societatem suam, quam ecclesiam vocavit, instituere atque super Petrum aedificare decrevit solemniterque promisit. Praeterea hanc ideam sublimem orationi dominicae (Pater noster) inseruit, itaque in fundamentis fidei pietatisque christianae deposuit. Ergo mirum non est, hunc conceptum in pietatem christianam et privatam et liturgicam transiisse ipsique sigillum aeternitatis et perennitatis impressum esse.

Idea Regni Dei etiam aliis conceptibus christianis impressa est. Jesus tamquam rex novi Regni Dei dicitur Christus; nam *Masiach*,

Christos, Unctus reges Judaeorum appellabantur, quia a prophetis ungebantur. A Christo rege autem nos christiani nominamur, ergo quasi regii, Regni Dei participes. Christi praedicatio ideo dicta est *evangelium*, id est bonus, laetus nuntius, quia Judaeis, in servitute pagana gementibus, Regnum Dei flagranter expectantibus, laetum nuntium de adventu et consummatione huius regni attulit. Ast non solum Judaeis, sed etiam paganis evangelium nuntius laetissimus erat, eos a daemonum et peccatorum servitute liberaturus iisque libertatem filiorum Dei in Regno Dei restituto allaturus.

A vera Regni Dei aestimatione multa hodie impediunt. *Regnum* in linguis modernis communiter regnum in concreto, territoriale, organisatum significat. Ideo sensus obvius *Regni Dei* hodie est: Regnum Dei tamquam societas civium, regnum sociale. In sacris litteris autem Hebraicum *malchut*, Graecum *basileia*, regiam maiestatem vel potestatem eiusque exercitium, regiam dominationem primo vel saltem aequali loco significant. Regnum Dei ergo dominationem divinam, *božje kraljevanje*, *Gottesherrschaft* significat. Secundo demum loco significationem hodie usitatam habet: Regnum Dei in concreto, *Gottesreich*.

Secunda difficultas oritur e magna historica regnorum regiaeque potestatis mutatione. Hodie regnum determinatam formam regiminis significat, certam civilem constitutionem. In antiquitate vero sensu magis vago *rex* fere idem significabat ac *dominus*; nec princeps, dux, rex, dominus multum distinguebantur. Immo strenuus pater familias regi fere equiparabatur. Nam familiae autonomae adhuc existebant, quorum patres familias regiam potestatem exercebant atque in casu necessitatis contra reges pugnabant, e. gr. Abraham. Strenui patres familias regna fundabant. *Melek*, *rex* fere idem est ac *dominus*, *adonai*, *kyrios*. Frequentissimus titulus *Dominus Deus* in libris utriusque Testamenti ergo fere idem est ac *Deus Rex*. Verum quidem est, Judaeos loco *Jahve* legisse *Adonai* et interpretes LXX *Jahve* nomine *Kyrios* vertisse, ideo hic *Dominum* esse *Deum*. Attamen saepe *Adonai* etiam propria occurrit significatione: dominus, dominator, dominationem exercens, rex, regnans. Hic domini (patris familias) et regis nexus historicus usque hodie apud quosdam populos viget. Serbi, Montenegrini et Moldavenses reges vel principes suos *gospodar* id est *dominus*, pater

familias appellant; Russicum nomen *gosudar* et dominum et imperatorem significabat; item titulus Graecus *despotes* medio aevo et dominum (patrem familias) et principem regnantem significabat.

Ex evangeliiis patet, apostolos Christum plerumque *Dominum* appellasse. Quod nomen Deum vel Messiam (parate viam Domini Is. 40, 3 et Mc. 1, 3; Mt 22, 43) significare potest. Neque tamen sensus magis familiaris et communis negari potest, praesertim si cum nomine, item in evangeliiis frequentissimo, *Magister* comparatur; *Dominus* enim fere idem valere videtur ac *Magister*.

Hunc sensum communem ideae Regni Dei et Dei Regis atque titulo Christi Domini et Magistri vere inesse atque subintelligi debere ex oratione dominica (Pater noster) deducere possumus.

Oratio dominica (Pater noster) mihi quasi hymnus Regni Dei novi Testamenti videtur: „Pater noster . . . adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua“. Ex hoc contextu clare patet, Patrem coelestem idem valere ac nostrum Regem; precamur enim Regnum Patris, Regnum coelestis Patris familias. Ex hoc contextu patet, Regnum Dei Novi Testamenti vere paternum, familiare domesticumque esse. Quod abunde filiali confirmatur precatione: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. In mensa communi familiae atque pane a patre et matre filiis largito vincula inter filios et parentes revera efficacissime foventur. Ideo praesertim e precatione pro pane patet, Regnum Dei novi Testamenti esse regnum paterni filialisque amoris, paternae Regis coelestis potestatis ac filialis hominum oboedientiae.

Deus Pater amat nos amore paterno. Eius Filius unigenitus homo ac frater noster factus est, ut nos non solum redimeret, sed fratres suos et filios Patris sui efficeret. Itaque Deus veraciter pater noster factus est. Familia Dei sumus, carne et sanguine Jesu Christi supernaturaliter nutrita. Regnum Dei est dominium Patris coelestis familiae divino-humanae.

Jesus Christus, qui hanc familiarem erga Deum Patrem relationem discipulos suos docuit, certe ipse eandem erga se relationem et tolerabat et fovebat benignitate et humanitate sua; in ipso enim apparuit benignitas et humanitas salvatoris nostri Dei (Tit. 3, 4). Apostoli societate familiari Christo iuncti sunt. Ergo nomen *dominus* certe etiam sensu familiari usurpabant; quod etiam similitudine

huius nominis cum titulo *magistri*, item frequentissime in evangeliiis usurpato, suadet. Hic sensus familiaris *domini* alio contextu sensu profano saepe occurrit (Mt. 13, 52; Lc. 16, 8; Mt. 18, 25—34; Mt. 24, 45—50).

Hunc sensum familiarem dominii sui Christus apostolos non solum humili ac familiari cum eis conversatione, sed etiam expressis verbis pulcherrimi sermonis apud Jo. 15, 9—17 docuit: „Manete in dilectione mea . . . Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem, sicut *dilexi* vos . . . Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat pro *amicis* suis. Vos *amici* mei estis . . . Jam non dixi vos servos . . . Vos autem dixi *amicos*.“ Familiaris sensus tituli *dominus* perspicue patet e verbis Christi, quae eius verba de familiari amore sequuntur: „Non est servus maior domino suo. Si me (dominum) persecuti sunt, et vos (servos, domesticos) persequentur“ (Jo. 15, 20). Eundem familiarem sensum Regni (domini) Dei apostolus Paulus in vita sua interna intime expertus est et docuit, nos esse *domesticos* Dei (Eph. 2, 19).

Ad hunc familiarem et paternum et filialem sensum Regni Dei in oratione dominica atque ad eundem familiarem sensum tituli *Dominus* in evangeliiis theologi parum animadverterunt.

Exclamationem apostoli Thomae: *Dominus meus et Deus meus* (Jo 20, 28) theologi communiter ita explicant, ut verba *Deus meus* appositio sint, titulum *domini* declarans; ergo Dominum hic idem significare ac Deum. Ex antea dictis autem potius sequens sensus deduci potest: Dominum et magistrum meum, cum quo tres annos tamquam membrum eius familiae conversatus sum, nunc verae eius resurrectionis testis factus, etiam Deum meum agnosco, eius longanima misericordia confusus, qua mihi incredulo se manifestare dignatus est. Ergo „*Deus meus*“ non est simplex appositio explicans, sed gradatio. Sicut Thomas ita etiam alii discipuli post resurrectionem Christi demum eum clarius Deum verum ac regem supernaturalem agnoscebant, firmiter autem demum post adventum Spiritus Sancti. Post adventum Spiritus Sancti titulus *Domini* christianis iam plerumque idem sonabat ac Deus; ita praesertim s. Paulo, qui ad familiam Christi ante ipsius resurrectionem non pertinebat, sed a Christo post resurrectionem iam glorificato in apostolatum vocatus est.

Oratione dominica igitur familiaris Regni Dei character clarius illustratur. Eadem oratione etiam verus Regni Dei sensus profundius explicatur. Theologi catholici hodie iam communiter docent, Regnum Dei primo loco regnum internum, regnum gratiae in animis fidelium significare. Quod e contextu orationis dominicae limpidè apparet: Pater noster . . . sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua. Regnum Dei igitur in illis est, qui Deum verum colunt ei oboediendo atque eius voluntatem faciendo. Tale regnum Christus praeprimis praedicabat atque in discipulorum animis erigebat, ut ecclesiam, Regnum Dei sociale institueret, quae Regnum Dei internum plantaret divulgaretque, ut homines ad Regnum coelorum (eschatologicum) duceret.

De titulis: *dominus, kyrios, adonai* hodie multum inter theologos disputatur. Praeter protestantes (*W. Baudissin*, *Kyrios als Gottesname* 1929; *W. Bousset*, *Kyrios Christos*, 2. editio 1921; *W. Förster*, *Herr ist Jesus* 1924) etiam multi catholici de his tractant, e. gr. *L. Cerfaux* *Kyrios et la dignité royal de Jésus* (*Revue de Sciences Philosophiques et Théol.* 1922—1923); *K. Prümm*, *Herrscherkult und Neues Testament* (*Biblica* 1928); *Lebreton*, *Les origines du Dogme de la Trinité*, 4. éd. (Paris 1919) pg. 335—342 et 372—375; *L. Grandmaison*, *Jésus Christ*. II. éd. (1929) pg 563—567. Omnes quidem sensum familiarem horum titulorum concedunt vel concedere videntur, ast parum in illo insistunt. Mea opinio iis non contradicit, sed eos potius *supplet*.

Ex oratione dominica et e vero sensu Regni Dei apparet, Regnum Dei fere idem esse ac *religionem* et veram pietatem. Religio est enim agnitio domini Dei, cultus Dei atque voluntatis eius adimpletio; ergo fere idem ac Regnum Dei. Quam domini divini agnitionem cultumque Dei illustris idea Regni Dei non solum blanda luce circumfundit, sed etiam prospere fovet. Itaque idea Regni Dei non solum ad veram religionem ecclesiamque cognoscendam, sed etiam ad vitam christianam religiosam et pietatem multum conferre potest; ergo non solum doctrinam, sed etiam vitam christianam adiuvat.

Ex quo arctissimo Regni Dei et religionis christianae nexu porro haud dispar nexus Regni Dei et *ecclesiae* sequitur. Nam ecclesia realiter identica est cum religione Christi in concreto, organisatio

religionis christianae. Eundem arctum nexum Regni Dei et ecclesiae etiam historia revelationis et ipsius Christi praedicatio ostendit. Tamen uterque conceptus non prorsus identicus est. Regnum Dei latius patet quam ecclesia, quasi conceptus genericus, cuius species ecclesia est. Nam Regnum Dei triplex est: internum regnum gratiae, regnum sociale (ecclesia), regnum eschatologicum (coeleste). Christus sapienter dixit: „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam . . . Et tibi dabo claves *Regni coelorum*“ (Mt 16, 18—19). (Regnum coelorum apud Matthaeum Regnum Dei significat). Potestas clavium enim non solum Regnum Dei sociale (ecclesiam) regit, sed remittendo peccata etiam ad Regnum Dei internum atque eschatologicum extenditur.

In libro „Cerkev“ (1924, pg. 32—34) breviter respondi ad singularem erroneam opinionem, quam E. *Akvilonov* (Novozavětnoe učenie o cerkvi 1904, pg. 46—54) doctrinam catholicam opposuit, nempe catholicos Regnum Dei ecclesiae aequiparando docere, ecclesiam esse societatem iuridicam ad instar status (regni saecularis), ut ita doctrinam Pauli de ecclesia ut corpore Christi mystico excluderent atque monarchicam ecclesiae constitutionem ostenderent. Hanc opinionem falsam esse, sat patet. Regnum Dei enim corpore Christi mystico minime opponitur, sed potius ad doctrinam s. Pauli propius accedit, quia primo loco vitam internam (Regnum ei internum) significat atque etiam regnum coeleste comprehendit. Ceterum opinio *Akvilonov* prorsus singularis est neque ab aliis theologis Russis (*Makarij*, *Silvester*, *Malinovskij* e. a.) repetitur.

Inde magna utilitas huius doctrinae pro tractatu de ecclesia Christi apparet. Idea Regni Dei non solum animi catholicorum allucinantur atque ad vitam christianam moventur, sed etiam praeiudicia acatholicorum dissipari possunt. Ita etiam variae formae pietatis catholicae non sine fructu illustrantur: e. gr. festum Christi Regis, devotio Cordis Jesu.

Hanc mei libri Slovenici partem in septem capita divisi: 1. Evangelium Regni Dei (pg. 15—19); 2. Essentia (conceptus) Regni Dei (pg. 20—25); 3. Pater noster . . . adveniat regnum tuum (pg. 25—28); 4. Triplex Regnum Dei (pg. 28—37); 5. Regnum Dei in traditione Iudaeorum (pg. 37—40); 6. De relatione Regni Dei ad ecclesiam (pg. 40—45); De relatione ecclesiae ad synagogam (pg. 45—51).

Haec libri pars ubertate materiae a solo *H. Dieckmann* (De ecclesia I, pg. 14—186) superatur.

Super firmam petram.

In II. libri parte breve compendium tractatus de hierarchica ecclesiae constitutione invenies, ad usum laicorum accomodatum. Praeter consuetam materiam pauca etiam propria addidi. Post caput de successoribus apostolorum inserui quaestionem de relatione inter Christum et apostolatam. Nam Jesus Christus ecclesiam plantandam et propagandam apostolatu commisit atque libera hominum cooperatione utitur. Apostolatus cooperationis humanae, medium natura sua labile, viget et vincit spiritu et virtute Christi. Per apostolatam perennem ecclesia Christi conservatur et aedificatur. In eo divina virtus Christi, auctoris apostolatus, elucet et triumphat. De hoc praeclare scripsit *Nostitz-Rieneck* in „*Stimmen aus M. Laach*“ 1901, tom. 60 et 61. Pauca apud *Dieckmann* (De ecclesia I, pg. 227) inveniuntur. — Apostoli Christi iam varios apostolatus *adiutores* sibi iunxerunt. Hodie *actio catholica* laicos ad cooperationem cum apostolatu hierarchico invitat; de hoc *apostolatu auxiliari* pauca dico (pg. 70.)

Potestas hierarchica iure divino ecclesiam regens nonnullis modernis vix tolerabilis videtur. Ad hanc difficultatem solvendam quaedam de *spiritu potestatis ecclesiae* adnotavi (pg. 78—81). In promissione et collatione supremae potestatis Christus s. Petrum monuit, ipsi et aliis in ecclesia potestatem hierarchicam gerentibus necessariam esse fidem vividam, magnam humilitatem (Christus Petrum statim post promissionem vituperavit) atque amorem Christi membrorumque eius (Jo 21, 15—17). Eandem quaestionem in capitibus de *interna ecclesiae convenientia* (pg. 98—105) et de *oboedientia potestati ecclesiae* (pg. 106—112) explicavi.

Quaestionem de spiritu potestatis hierarchicae et de oboedientia huic potestati omnium optime illustravit *Vladimir Solovjev*, ex quo quaedam gravia deprompsi. Contra Homjakov et alios hierarchicae potestatis adversarios *Solovjev* contendit, oboedientiam esse propriam christianam virtutem, immo propriam Christi virtutem. Ad ingressum in Regnum Dei necessaria est oboedientia voluntati divinae, quae aptissime mediantibus aliis hominibus manifestatur. Ordo hierarchicus in ecclesia, in terris adhuc versante, nondum perfecte ordini

morali correspondet, id est potestas ecclesiastica non a perfectione morali personae antistitis dependet, sed a vocatione et collatione divina. Hac via et humilitas fovetur et superbia reprimitur. Si autem potestas a perfectione morali antistitis penderet, portae aperirentur et insolentiae antistitum et servili cultui virorum potestatem ecclesiasticam propriis meritis gerentium. In hodierno autem ordine hierarchico unusquisque antistes ecclesiae potestatem sanctificationis et iurisdictionis et docendi ab aliis atque ultimo mediantibus apostolis a Christo accepit, non propriis meritis, sed vocatione, misericordia gratiaque divina, ergo per viam humilitatis et sui abnegationis, Pauca huius generis etiam *K. Adam* habet : „Das kirchliche Amt sichert gerade durch seinen unpersönlichen Charakter die Freiheit der christlichen Persönlichkeit. Es bewahrt vor der geistigen Gewaltherrschaft und dem Mittleranspruch der sogenannten Führerpersönlichkeiten und stellt Christus und Gläubige unmittelbar einander gegenüber“ (*Das Wesen des Katholizismus*. 7. ed. 1934, pg. 33). Ast sublimitatem sententiarum Solovjevi non adaequat. Hanc profundam quaestionem definitive solvi in tertia libri parte lumine Corporis Christi mystici.

Cum hoc ordine hierarchico doctrina catholica de infallibilitate ecclesiae et Romani pontificis apte cohaeret, nimirum infallibilitatis independentia a pontificis sanctitate personali. Contra hanc infallibilitatis naturam theologi Russi (*Homjakov, Lebedev, Malinovskij*) multa non spernenda congesserunt. Ad ea iam in libro „*Cerkev*“ (1924, pg. 214 – 218) respondi ; quae paululum perpolita in libro meo novo invenies (pg. 94—98).

Theologi Russi supra laudati, infallibilitatem intime cum sanctitate cohaerere dicunt. Quod aliquo sensu verum est. Infallibilitas revera essentialiter cum ecclesiae sanctitate connexa est, nempe cum sanctitate eius obiectiva, ontologica, sanctitate eius auctoris Jesu Christi, in ecclesia adhuc inhabitantis et ipsam vivificantis. Sancta sunt sacramenta, sancta doctrina, sancta membra per baptismum in Christum implantata, praesertim sancta est hierarchia, praeter characteres indalebiles baptismi et confirmationis etiam caractere ordinis intime Christo, fonti sanctitatis iuncta.

Falsum autem est, infallibilitatem essentialiter et inseparabiliter cum sanctitati personali vel subiectiva connexam esse, sicut falsum

esset, gradum hierarchicum a sanctitate personali (subiectiva) hierarchae pendere. Verum quidem est, cognitionem religiosam (fidei) gratia divina dari et augeri atque a vita christiana dependere. Infallibilitas in docendo autem non est donum gratiae, quae unicuique obicem non ponenti et cum gratia cooperanti confertur, sed donum extraordinarium, assistentia divina extraordinaria, ecclesiae a Christo promissa et collata. Opinio falsa laudatorum theologorum Russorum hierarchicae constitutioni ecclesiae contradicit atque ad protestanticam negationem hierarchiae sacramentalis et iuris divini ducit. Iuxta illam opinionem veri hierarchae essent solum repraesentantes sanctorum fidelium et ipsi sancti. Ecclesia esset invisibilis, hierarchica ecclesiae constitutio destructa.

De corpore Christi mystico.

Haec pars III. dimidium fere libri occupat (pg. 115—235), nec solum illa comprehendit, quae a laicis utiliter legi possunt, sed multa etiam sacerdotibus et *doctrinae* theologicae praebet.

Ratione naturali iam concludi posset, ecclesiam Christi vivum organismum esse. Tamen Deus hanc sublimem veritatem non ratiocinationi humanae reliquit, sed eam per apostolum Paulum revelare et docere dignatus est. Apostolus gentium in conversione sua mirabili magis quam alii apostoli vim Christi animos regenerantem in se expertus est. Ad Damascum Christus illi objective apparuit tamquam ecclesiam suam inhabitans et vivificans. In illa visione mystica Christi cum ecclesia unio vel quasi identitas mystica Christi et ecclesiae apostolo Paulo revelata est (pg. 115—120). Hanc veritatem s. Paulus Spiritu Sancto dictante in epistolis inspiratis nobis tradidit. Itaque hic sublimis ecclesiae conceptus similiter ac Regnum Dei etiam quoad formam revelatus est atque *formulis dogmaticis* aequiparari potest.

Evangelium S. Pauli de Christo in ecclesia non solum evangelium de Regno Dei, ad promissiones de mansionem Christi in fidelibus, ad eius parabolam de viti et palmitibus proxime accedit, sed potius ideas has ulterius evolvit atque supplet. Veritatem de corpore Christi mystico s. Paulus non solum in sua conversione et postea in vita ecclesiae primaevae expertus est, sed eam etiam apologetice evolvit et auxit, ut contra Judaeorum praeiudicia demonstraret: „gentes esse coheredes et concorporales et comparticipes (cum Judaeis) in Christo

Jesu per evangelium" (Eph. 3, 6), vere domesticos Dei (Eps. 2, 19). Saepe repetit (Eph. 3, 3—9 e. a.), hoc esse mysterium eius praedicationis, hoc esse eius evangelium.

Communis s. Scripturae, Patrum, liturgicae traditionis theologorumque de corpore Christi mystico doctrina ea aetate, qua tractatus de ecclesia systematice evolvebatur (contra protestantes), plus iusto neglecta, a theologis concilii Vaticani iterum in centro totius tractatus de ecclesia posita. Cardinalis Franzelin, praestantissimus concilii Vaticani theologus, de corpore Christi mystico docet, hunc modum considerandi ecclesiam fere dici posse christianam definitionem ecclesiae. Quae sententia tempore recentissimo saepe laudatur (pg. 123 – 125).

Post hanc brevem introductionem historicam iam ipsam doctrinam de corpore mystico expono. De hac doctrina in dissertatione „De corpore Christi mystico quaestiones methodicae" ago.¹ Hic sufficiat singula libri capita enumerare :

Ecclesia est corpus Christi (pg. 126—130) idque mysticum (130—132). Christus est caput ecclesiae non solum sensu translato (iuridico), sed etiam sensu magis proprio vel mystice (132—138). Ecclesia est plenitudo Christi (139—140), Sponsa Christi et mater nostra (142). Christus novus Adam (140—142). Profundus sensus formulae: In Christo (143—146). Spiritus sanctus est anima ecclesiae (146—149), Eucharistia cor corporis mystici (150). Analogiae biblicae (corpus, caput, sponsa, mater) praestantiones sunt quam imagines a theologis propositae (151). Distinctio ac nexus animae et corporis ecclesiae (152 – 156). „De clemento humano" in ecclesia (156).

Ecclesia organismus sacramentalis dici potest, vitam supernaturalem e Christo et in Christo conferens et fovens (157—159). In organisatione corporis mystici potiore partem habent sacramenta characterem indelebilem imprimentia (159—162). Singula recensentur sacramenta eorumque partes in organismo et organisatione ecclesiae atque in *vita christiana* exponuntur (162—183). Baptismo corpori Christimystico, id est ecclesiae incorporamur; propterea in hoc capite (162 – 166) doctrina de membris ecclesiae breviter attingitur. Confirmatio est sacramentum actionis catholicae (167—169). Eucharistia sacramentum unitatis ecclesiae (171—177). Sacrificium eucharisti-

¹ In hoc fasciculo.

cum est sacrificium corporis mystici (177—180). Etiam sacramenta poenitentiae, extremae unctionis, matrimonii in corpore mystico pulchre illustrantur (181—183).

Ecclesia tamquam organismus sacramentorum hodie saepe societas liturgica (Liturgische Gemeinschaft) non frustra appellatur (183—184). Tempore recentissimo sacerdotes in cura animarum de parochia in corpore mystico atque de organisationibus catholicis (quae dicuntur) utiliter disputant (185—189).

Relatio doctrinae de corpore Christi mystico ad hierarchicam ecclesiae constitutionem a theologis catholicis hodie plus iusto negligitur. Ut hanc lacunam repleam uberius contendo: 1. Corpus Christi mysticum in recto (vel reduplicative) quidem vitam ecclesiae internam significare; 2. neque hierarchicam constitutionem excludere; sed potius essentialiter includere; 3. nec primatum capitis monarchici visibilis excludere (189—200). Ex hoc capite et e dictis de anima et corpore ecclesiae (152—156) iam clarius patet relatio corporis mystici et ecclesiae hierarchicae, coetus amoris et societatis iuridicae (201—208).

Intimum animae et corporis ecclesiae nexum atque corporis Christi mystici et ecclesiae hierarchicae identitatem implicite quidem, sed pulchre docet Vaticana Constitutio dogmatica de ecclesia Christi: „Pastor aeternus et episcopus animarum nostrarum, ut salutiferum redemptionis opus perenne rederet, sanctam aedificare ecclesiam decrevit, in qua veluti in domo Dei viventis fideles omnes unius fidei et caritatis vinculo continerentur.“

Praeter ecclesiam catholicam etiam ecclesia orientalis separata hierarchicam constitutionem servavit. Ast negato et reiecto primatu visibili monarchico, episcoporum iurisdictio in ecclesia orientali minus quam in catholica manifestatur. Inde explicari potest, aetate recentiore in ecclesia orientali theologiam Russicam „slavophilam“ (Homjakov e. a.), hierarchicam ecclesiae constitutionem obscurantem vel fere negantem, invaluisse. Huius theologiae aculeum anticatholicum F. Dostojevskij in capite „*Magnus Inquisitor*“ (fabulae romanensis „Fratres Karamazov“) acerrime effinxit. Quae calumniae, a Dostojevskij magna arte depictae, ab orientalibus et occidentalibus ecclesiae catholicae adversariis saepius repetuntur, ultimis his annis praesertim a quibusdam Serbis. Historice iam constat

„Magnum Inquisitorem“ proprie non contra ecclesiam catholicam, sed contra omnem ecclesiam directum esse. Christus, qualis in illa fabula pingitur, non est Christus religionis christianae, sed Christi imago depravata a *deismo* (qui 18. saeculo floruit), miracula, providentiam divinam, revelationem ecclesiamque negante. Cum Dostojevskij ipse Vladimir *Solovjev* aliquo tempore consentiebat, sed postea in idea corporis Christi mystici solutionem difficultatum contra ecclesiam hierarchicam invenit (208—216).

K. Adam, P. Lippert, Guardini, Solovjev e. a. iam multa ingeniosa de relatione ecclesiae hierarchicae ad libertatem personamque humanam scripserunt. Quae luce doctrinae de corpore Christi mystico uberius illustravi ac supplevi (217—225).

Supremum huius partis caput de nexu corporis mystici cum *vita christiana* (225—235) medullam doctrinae asceticae atque devotiones christianas graviores luce Christi mystici collustrat. Hoc capite quasi culmen totius libri attingitur, quippe qui ad vitam cum ecclesia invitat ostendendo, ecclesiam, domum dei viventis, Regnum Dei Christumque mysticum, esse focus vitae christianae, vitam christianam autem participationem vitae ecclesiae esse.

Pars IV. methodo empirica ecclesiam catholicam veram Christi ecclesiam demonstrat duobus capitibus, nempe de facto ecclesiae et facto catholico (239—252). In capite postremo officia fidelium erga ecclesiam exponuntur: oboedientia, amor, cooperatio (252—255). Oboedientia, ordinario Romani pontificis magisterio (per se non infallibili) atque axioma „extra ecclesiam nulla sallus“ breviter explicantur.

Liber de *Christo in ecclesia* ergo mediam viam tenet inter compendia theologica et libros vulgarisationis laicis destinatos. Ab omnibus autem multum discrepat cum uberoire de Regno Dei atque Christo mystico tractatione tum harum sublimium veritatum arctiore cum ecclesia hierarchica connexionem. Regno Dei et corpore Christi mystico cum ecclesia hierarchica connexis etiam motiva vitae christianae arctissime ecclesiae intexuntur, ut ipsa catholicos efficacius ad vitam christianam invitare possit ipsisque amabilior, acatholicis vero familiarior fiat. Christum in ecclesia aspiciendo securius per ecclesiam ad Christum gradiemur atque christianis a vera ecclesia separatis viam ad ipsam ostendemus.

DOCTRINA
VLADIMIRI SOLOVJEV DE MENDACIO
COMPARATA CUM DOCTRINA S. AUGUSTINI

Dr. Joannes Kraljič, Ljubljana.

Vladimir Sergeevič Solovjev (1853—1900) inter varia sua opera theologica et philosophica nullum habet, quod in Russia maiorem laudem ipsi intulerit, quam opus philosophicum quod inscribitur: *Opravdanie dobra seu nravstvennaja filosofija*, id est: Justificatio boni seu philosophia moralis.¹

Quaenam est *idea principalis*, quam Solovjev in suis operibus theologis et philosophicis tamquam stellam sequitur? Eius propria idea de homine: *Hominem*, quia materia et spiritu constat, *esse ens ordines divinae creationis coniungens*, in opere creationis medium locum tenens inter entia irrationabilia et ens supremum. Haec idea in Christi persona theandrica culmen assequitur, prout dogma christianum de Incarnatione Verbi divini docet. Quae idea matrix, fundamentum principiumque totius Solovjevi systematis theologici et moralis et ascetici,² secundum iudicium *E. L. Radlovi*-Solovjevi philosophiae optimi interpretis – praeclare elucet ex opere „*Opravdanie dobra*“, quod *E. L. Radlov* integerrimum, perfectissimum absolutissimumque opus Solovjevi proclamat.³

Quod mirum non est! Nam absque haesitatione de Solovjevo dici potest, eum de quaestionibus ad *ethicam pertinentibus cum vera praedilectione* disputasse et scripsisse. Qua de causa eius systema ethicae omnem animi attentionem meretur.

Huius dissertationis non est totum eius systema morale elucubrare, omnes ideas quibus illud innititur examinare, *sed dissertatio nostra finem prosequitur, unam tantum quaestionem Solovjevi philosophiae*

¹ Opus ab auctore editum anno 1897. Jam post novem menses nova editio necessaria fuit. Continetur in tomo VII editionis omnium operum Solovjevi: *Sobranie Sočinenij Vladimira Sergeeviča Solovjeva*, S. Peterburg 1903 (XXVI-485).

² Cfr. Spiritualia vitae fundamenta (seu: Fundamenta vitae spiritualis); russice: *Duhovnyja osnovy žizni*.

³ *E. L. Radlov, Vladimir S. Solovjev, Žiznj i učenie*. S. Peterburg 1913. pg. 129.

moralis discutere eamque cum doctrina catholicae theologiae moralis comparare.

Haec est celebris *illa quaestio de mendacio*, apud philosophos et scriptores ecclesiasticos per tot saecula tam acriter disputata, usque ad nostra tempora nondum absoluta. *Solovjevi de mendacio sententia cum doctrina s. Augustini comparabitur*, qui quindecim saecula antea tam egregie de eadem materia scripsit.

SENTENTIA SOLOVJEVI DE MENDACIO

Quaestionem de mendacio Solovjev non directe ab vitio mendacii sed e contrario, id est, a virtute veracitatis examinare incipit. Ut melius cognoscatur mendacium, prius cognosci debet *veracitas* (pravdivost), quae multas controversias moralistarum variarum scholarum commovet. Ideo a principio necessarium statuere censet, quid veracitas sit, ut obscuritates ex difficultate quaestionis exurgentes opportune amoveantur.¹

Veracitas est accidens humanae locutionis, enti rationali tam proprium, ut apud animalia de mendacitate loqui non liceat. Animal fidele vel callidum quidem est, nunquam vero verax vel mendax. Memoriae digna est Solovjevi sententia *veracitatem specialem virtutem dici non posse*, sed eam esse virtutem secundariam, ut distinguatur a virtutibus principalibus, prout e. gr. iustitia, veritas, caritas et aliae huius modi sunt.²

Sermo est instrumentum naturae rationalis, ope cuius veritas in pectore hominis abscondita proximo naturaliter revelatur. Respicit sublimiorem naturam humanam. Supponuntur intellectus, voluntas signaque externa.

Si propter bona materialia, quae sunt minoris momenti in comparisonem cum bonis ordinis spiritualis, homo mendaciter loquitur, tunc contra suam sublimiorem naturam peccat. Abutitur facultate loquendi, *facit aliquod turpe quia eius mendax sermo contra dignitatem humanam est. Sequitur conclusio mendacium mentientem exhonorare.*

Sicut mendacium individualement naturam humanam exhonorat, ita *non minus etiam socialem*. Nam locutio est etiam enuntiandi modus

¹ Solovjev, Opravdanie dobra, c. 5, qu. 6 et 7; pg. 121—128.

² O. c. pg. 122, adnotatio.

solidarismi humani.¹ *Solidarismus* societatem humanam significat, constantem ex multis membris, sibi aequalibus ratione dignitatis naturae et utentibus iisdem iuribus ligatisque iisdem obligationibus erga proximum suum. In nostro casu quilibet homo vult, ut sibi dicatur verum; vice versa et ipse proximo suo idem ius debet agnoscere, ut verum dicat, loquendo cum eo. *Homo habet ius ad veritatem.*

Societas humana sermone utitur tamquam instrumento, quo homines suas ideas aliis communicare possunt et solent. Quemnam fugit sermonem praestantissimum modum *communicationis humanarum idearum esse? Ex ipsa natura rei sermo verus esse debet.*

Quamobrem veritas dicenda est propter bonum commune totius generis humani. Ideo minime licet mentiri, neque in utilitatem suam, neque in utilitatem familiae, corporationis, status partisque alicuius. *Mentiens laedit ius alterius et nocet vitae sociali.*

Elucet mendacium ex una parte turpitudinem afferre ei, qui mentitur, et ex altera iniuriam inferre ei, cui illud est destinatum et praeterea vitae sociali nocere. *Veracitas itaque optime fulcitur duplici fundamento morali.* Primo, in humanae naturae dignitate loquentis; secundo, in iustitia (spravedlivost), id est, in agnitione iuris proximi ad veritatem.² Ultimum auctoris iudicium memoria tenendum est, ut modum eius probationis sequi possis. Veracitas intime conexa est cum fundamento moralitatis, aliter veracitas sensu morali poni non potest.

Solovjev philosophiam „scholasticam“³ accusat hanc intimam connexionem veracitatis cum fundamento morali disiungere. Philosophia scholastica statuit veracitatem ut absolutam virtutem, praecipientem: Noli mentiri, atque nullam exceptionem permittentem. Omnes contradictiones et dubitationes ex quaestione de mendacio exsurgentes, non ex essentia causae, sed ex praedicta separatione oriri.

Admittit Solovjev rectitudinem conclusionis, quae consequenter deducitur ex dicto: „Noli mentiri“, et e philosophico-empirica notione veritatis. Secundum scholasticam philosophiam *mendacium (lož) est contradictio veritati (protivorečie pravde).*⁴ Sicut enim veritas nullo

¹ O. c. pg. 122.

² O. c. pg. 122.

³ I. e. quae traditur in scholis, etiam philosophorum protestantium (Kant e. a.)

⁴ O. c. pg. 122.

casu exceptionem patitur, ita etiam veritas moralis; mendacium nunquam admitti potest.

Contra philosophicum conceptum veritatis quotidianae vitae facta pugnant. E. gr., *si innocens victima, suum persecutorem fugiens, se abscondit in domo alicuius*. Licetne victimam occultare et negare innocentem in domo commorari, annon? Est-ne haec negatio mendacium, annon? Si hoc non est mendacium, tunc portae patent ad quodlibet malum excusandum. Si hoc mendacium est, atqui omne mendacium illicitum est, tunc homo non mentiendo immediatus cooperator fit occisionis innocentis, quod omnino repugnat sanae menti et sensui morali. Tertium non datur! Nam si homo de responsione danda haesitaret, haesitans confirmaret quaerentis suspicionem, et vitam iusti definitive traderet in manus persecutoris.

De vera solutione praecedentis casus inter moralistas acriter controvertitur. *Pars rigidior* — ad quam tam egregii moralistae ut sunt Kant et Fichte — defendit absolutum et formalem characterem moralium praeceptorum, haec pars etiam in tali casu non licere mendacio vitam alicui salvare affirmat. *Pars mitior* omnem moralitatem in sensu sympathiae et principio altruismi reponit, proinde et mendacium ad magnum bonum faciendum vel proximi magnum malum avertendum non solum licitum, sed etiam debitum esse statuit.

Solovjev censet praedictum dilemma vitiosum esse. Unumquodque membrum ad absurdam conclusionem ducit. Principium absurditatis est ipsa vox *mendacium-lož* (lgat, ložnij), quae vox in lingua russica ambigua est. In dilemmate ambiguitas notionis causa deceptionis est. Atqui si ista vox in ipsis propositionibus syllogismi sensu falso summitur, etiam conclusiones fallaces sequi debent. Fastidiositas discussionis lectorem ne taedeat, quae discussio non rota est, nisi ex „scholastica fastidiositate abstractorum moralistarum“.

Formalis definitio mendacii est contradictio inter enuntiationem de aliquo facto et inter actualem existentiam (id, quod est) sive modum existendi huius facti.¹ Quam definitionem ut formalem, id est, immediatam relationem ad moralitatem non habentem, reicit Solovjev. *Nam enuntiatio huic quod est (dejstveteljnost, Wirklichkeit) contradicens, interdum erronea (ložnost) tantum esse potest, quo casu „lož-*

¹ O. c. pg. 124.

nost“ ad obiecta restringitur, moralitatem autem subiecti non afficit. Quod error dici potest, minime vero mendacium.

Veracitas laeditur mendacio. Aliqui loquendi modi speciem mendacii prae se ferunt, etsi vitio mendacii non laborent. Ex inadvertentia insane loquendo, vel falsis verbis utendo, veracitas non laeditur. Errorem dicendo vel scribendo, non iam propterea mentitur homo, dummodo dicat et scribat, quod cogitat. *Omnia huiusmodi erronea quidem, minime vero mendacia sunt.* Locutio ad forum conscientiae pervenit, quando loquens sciens et volens loquitur aliter quam sentit.

Ex supra dictis patet iuxta Solovjev mendacium sensu morali neque in difformitate locutionis et veri actualis, neque in difformitate conceptus mentalis et veritatis obiectivae contineri. Remanet unica difformitas, quae fit vel saltem fieri potest inter voluntatem et veritatem, ita ut loquens mendacium directe intendat. Quam possibilitatem Solovjev strenue negat, saltem in homine sui capace. *Omnes homines enim propter aliquam finem mentiuntur, sive vanae gloriae cupidi, sive materialis utilitatis causa.*

Utrumque mendacium (vaniloquium et fraus) subest legi morali, utrumque est turpe ipsi mentienti, utrumque iniuriosum alteri et nocivum. Praeter *utrumque genus mendacii: vaniloquii (tšeslavie ili hvastostvo)*¹ et fraudis (lži koristnoj ili naduvateljstvo) *existit et tertium subtilissimum.* Quod genus mendacii motivis malis non regitur, tamen quoque ipsum, quia proximo iniuriosum, omni morali condemnatione dignum est. Istud mendacium fit ex contemptu generis humani sive humanitatis (lož iz prezrenija k čelovečestvu).²

Mendacium tertii generis in sua extensione omne mendacium a simplici et conventionali: „domi non sum“, usque ad complicatissimas et politicas et religiosas et litterarias mystificationes continet. *Quae mystificationes per se turpes non sunt, dummodo materialem utilitatem intentio non quaerat, quae ad principium altruismi relatae absque ullo dubio immorales sunt.* Nam certum est mystificatorem nolle, ut ipse ab aliquo fallatur, et omnem mystificationem ergo se ut proprii iuris laesionem aestimare; ita consequenter neque ipsi licere ius alterius laedere.

Quibus praemissis Solovjev ad casus solutionem accedit. *uae-*

¹ O. c. pg. 125.

² O. c. pg. 125.

*ritur enim, utrum homo, innocentem victimam apud se absconditam, homicidae locutione sua celans, mendacii arguendus sit, annon? Si homo mentitus est, oportet statuere in quo genere mendacii legem moralem transgressus sit? Nulla difficultate responsio laborat. Non est mentitus ratione vaniloquii, multo minus materialis utilitatis, remanet quaestio, num mystificatione sua ius alterius laeserit? Minime! Quis ullum ius habet exigendi adiutorium in hominis interfectione? Quid vero aliud persecutor quaerit, quam *auxilium, ut suam victimam inveniatur, ad occidendam illam.**

Licetne moralistae fictiones fingere, quando et ubi vita hominis periclitatur? Fictivum suppositum ansam praebet falsae opinioni, persecutorem interrogantem ius habere ad cognoscendam veritatem, ut claram responsionem recipiat ab eo, cui quaesita veritas cognita est. Nil nisi mera fictio! Aliud est ius ad veritatem, et aliud ius exigendi auxilium ad hominem occidendum. Interrogatio existimari potest ut signum curiositatis, ubi victima latitat! Interrogatio est unus ex longa serie actuum, ex toto in unum finem tendentium, occidere hominem. Interrogatio non est actus independens vel separatus, immo pertinet ad conatum homicidii. Responsio affirmativa non est tam executio communis iuris audiendi veritatem quam potius executio homicidii.¹

Veracitas exigit, ut omne existimetur, sicut actu tamquam totum existit, atque sensu proprio. *Nostro casu omnia ab intentione occidendi hominem suum sensum accipiunt.* Sub hoc unico et vero respectu omnia consideranda sunt. Responsio a praedicto obiecto apte separari non potest. Conexione interrogationis cum obiecto facta aufertur obligatio moralis ad responsum dandum. Quodcumque ius morale et ratio theoretica ad quaesitum ius exigendum deest.

Interrogatio proprie non significat: „*Ubi est,*“ sed potius: „*Adiuva me, ut hominem interficiam!*“ Interrogatio praecisa a suo obiecto indubie saltem theoretice apparentem relationem ad ius audiendi veritatem prae se fert, practice vero est actus praeparatorius ad executionem et complementum criminosi conatus.

Patet unica via, ut innocentis vita salvetur et tempus adducatur, ut malefactor suum consilium forsitan mutet, recedendo a criminoso conatu: danda est responsio negativa. Certe errant dicentes illum,

¹ O. c. pg. 126.

qui morali obligatione ductus responso suo negativo malefactorem homicidio prohibuit, esse mentitum aut non recte egisse. *Ratio philosophorum erroris est duplex sensus vocis „mendacium“ (lož), qui est formalis et moralis, a philosophis vero crebro permutatur et sic est ipsa vox causa substantialis differentiae.*¹

Asseclis pseudomoralis rigorismi nullum refugium remanet, nisi ut religiosam rationem appellent. Quamvis enim persecutorem in falsum vestigium inducendo ius humanum non transgrediatur, laeditur tamen mandatum divinum, vetans mendacium. Solovjev vero censet mendacium nulla lege divina prohiberi;² tamen existere mandatum divinum amoris erga proximum. Igitur in hoc casu adimpleatur!

Potest-ne modo „mystico“ praeceptum caritatis adimpleri atque mendacium vitari? Licet-ne victimam persecuenti tradere, deinde autem Deum omnipotentem exorare, ut miraculo conatum homicidii impediat? Minime! Miraculum postulare, cum ipse malam fortunam avertere possis modo simplici et innocuo, certe inhonestum est.

Nostram quaestionem reducere ad quaestionem de moralitate vel immoralitate mendacii ut talis, idem est ac supponere id, quod demonstrandum est. Quod suppositum logice demonstrari non potest, illud enim fulcitur permutatione duorum, sensu suo omnino diversorum terminorum: ložnago et lživago, falsi et mendacis. Ubi nulla intentio moralis existit, ibi nec mendacium inveniri potest. Res ita se habet in casu nostro.

Solovjev casum sic solvit. Negativum responsum homini interroganti datum, falsum quidem, minime vero mendax declarandum esse, prout plerique censent. Formalis falsitas terminorum (*ložnost*) relationem ad moralitatem non habet. Mendacitas (*lživost*) vero indicat aliquid immorale, quo differt a falsitate. Nostro casu deest finis immoralis, deest debita conexio termini cum principiis moralitatis, ergo nullus datur locus mendacitati.

Summarium tam longae argumentationis sequentem continet conclusionem: *Formalis falsa enuntiatio non est semper mendacium sensu morali. Fit mendax, quando enuntiatio procedit a turpi (deformi) voluntate, quae locutione data opera ad suos fines abutitur. Turpis*

¹ O. c. pg. 127

² Falsum testimonium non dices, iudicio Solovjevi, non pertinere ad nostram quaestionem. Prohibet calumniam, non mendacium in genere. O. c. pg. 127.

proprietas voluntatis non consistit tam in contradictione cuidam facto quam debito. Debitum necessarie et perfecte difiniri potest in tribus relationibus: in eo quod est infra nos, quod est simile nobis, quod est supra nos. Hae tres relationes ad tres postulationes reducuntur. Primo, subordinatio inferioris creaturae animo humano; secundo, aequa aestimatio iuris (uvaženija) entium nobis similium; tertio, perfectum obsequium erga supremum principium mundi.¹

Actus humanae voluntatis tunc tantum deformis, imo immoralis fit, si una ex illis tribus obligationibus transgreditur. Voluntatis actio nominatur in primo casu turpis; in secundo iniuriosa; in tertio inhonesta. *Negativa responsio nullam harum obligationum laedit, ergo neque turpis, neque iniuriosa, neque inhonesta, neque exceptio a regula morali est; itaque exemplum allatum non cadere sub regula morali.*

Pars morali rigorismo adhaerens affirmat, negativam responsionem mendacem esse et medio immorali uti minime licere. Ergo moriatur innocens? Pars altera similiter contendit mendacium commissum esse, sed obligationem proximi vitam salvare longe maiorem esse quam loqui veritatem, ideo licere medio malo uti ad proximi salutem. *Solovjev utramque solutionem ut falsam repudiat et earum loco ponit tertiam: Mendacium (sensu morali) in hac responsione, innocente et ad vitam salvandam necessaria, homo uti potest ac debet.²*

Juxta Solovjev controversia exorta est ex infelici distinctione, qua veracitas fit specialis et formalis virtus. Eius separatio a suo obiecto internam involvit contradictionem, atque admitti nequit. Veracitas sicut et omnes ceterae virtutes³ non in se moralitatem includit, sed eam a sua conformitate cum fundamentalibus principiis moralitatis accipit. Separata ab his, veracitas potest fieri fons mendacii, nostra locutio esset solum imago externae veritatis singulorum factorum. Vera veracitas econtrario conformitatem cum interna rei veritate postulat.

SOLOVJEVI SYSTEMA MORALE

Quaestio de mendacio satis parva pars est totius eius philosophiae moralis. Etsi parva, tamen sat gravis et idonea, ut ex ea auctoris mens, systematis eius moralis principia methodusque cognoscantur.

¹ O. c. pg. 128.

² O. c. pg. 128—129.

³ O. c. pg. 129.

Solovjevi ethica est transcendentalis et religiosa, naturalis quidem, tamen lumine revelationis indirecte illustrata. Abhorret auctor a quolibet morali materialismo, sensualismo, hedonismo; Kanti autonomiam moralem reicit. Finis ultimus est Deus, prout cognoscitur ex ratione humana revelationeque christiana, cui omnis creatura laudem exhibere debet. Homini ministerium mediatoris inter Deum et visibilem creaturam secundum eius naturalem conditionem competit. Modo mirabili ex materia animoque compositus, homo vitae moralis capax factus est. Si homo sola materia constaret, moralitas apud hominem omni fundamento careret. Animo homo visibilem naturam transcendit. *Idea hominis mediatoris in Deo homine Christo Jesu culmen attingit.* Quae idea revelata theandrismi (bogočelovečestvo) medulla theologiae Solovjevi existit. Eius systema morale itaque intime cum eius theologia cohaeret.

Doctrinae de triplici relatione originalitas denegari non potest. Videtur tamen probabile Solovjev eam ex operibus Patrum Graecorum hausisse, qui de dignitate humanae naturae disputantes fundamentum dignitatis etiam in hominis imagine similitudineque Dei ponunt. Placet Graecis de hominis potestate supra creaturam visibilem disputare, quae est praedilecta idea Joannis Chrys. et Theodreti de Cyro. Sicut Deus omnipotentiam suam in universam creaturam exercet, ita homo Deo assimilatur, exercendo potestatem in visibilem creaturam.

Huic fundamento Solovjevi systema morale superstruitur. Homo tenetur, ut inferiora gubernat, homines sibi aequales agnoscat, enti supremo obsequium praestet. Si homo conscienter amittit imperium erga inferiora et se carnalitati subdit, tunc declinat a vera moralitate atque in homine pudor de non usu humanae potentiae excitatur. Conscientia est species verecundiae. *Verecundia hominem exaltat supra animal, quod est verecundiae incapax.*

Ex relatione ad aequales gignitur sympathia. Ipsa notio e philosophia rationalistica desumpta est cui novum sensum Solovjev infudit. *Schopenhauer* nomen sympathiae in sensu metaphysico adhibet, Solovjev in psychologico. Apud Schopenhauer idea sympathiae universalis est, apud Solovjev vero partialis, nempe relatio hominis ad hominem, correlatione ad infra et supra hominem facta. *Solovjev hanc ideam solidarnost, solidarismum et sympathiam et congruen-*

tiam dicit. Quae idea aequalitatem hominis ad consimilem sibi significat, nulla exceptione admissa.

Ex tertia relatione principium pietatis (blagogovenie) sequitur. Exprimit voluntariam, subdicionem inferioris superiori, sicut primarie in pueris ergo parentes invenitur. Allegat eam et Kant cum aliis multis. Nomen est idem, sensus diversus. Solovjev communiter cum credentibus accipit pietatem sensu religioso, ideo est relatio rationalis creaturae ergo Deum.

Verecundia, sympathia pietasque sunt quasi tres columnae, quibus totum Solovjevi systema morale superstruitur. Unitatem inter haec principia iustitia parat, quae prout complexio omnium virtutum aestimanda est. Est unitas in triplicitate! Haec necessaria sunt ut prae oculis habeatur Solovjevi systema, quod sine eius theologia sufficienter declarari non potest. Doctrina moralis etiam cum eius ascetica intime coniungitur, cui nominata triplicitas fundamentum sternit.

Ideo ethica Solovjevi eo pluris aestimanda, neque eius imperfectiones, quae negari non possunt, plus iusto vituperandae sunt.

Ethica sua Solovjev omnes philosophos in patria sua superat. Cum morali sobrietate, ex intimo corde ingeniose et religiose scripsit de temporis nationisque suae necessitatibus, ad conscientiam pertinentibus. Quamquam publica persuasio in Russia eius opus cum applausu recepit, tamen fatendum est eum propositum finem omnino assequi non potuisse, suo ingenio non obstante.

Perfectiones doctrinae expositae, cum doctrina s. Augustini comparatae.

Solovjev de mendacio multa scripsit, sobrie digneque. Gravitas et profunditas causae non fugit eum. Mendacium exhonorat hominem atque ordinem sociale laedit.

Quid de gravitate disputatae materiae censet, locus indicat, quo eam in suo systemate morali ponit. *Praecellentem locum*, praecellentiorum philosophis catholicis Solovjev attribuit ei. De mendacio enim in ethica generali, non in speciali tractat, sicut catholici agere solent. Inter ipsa principia philosophiae moralis, cum de nobilissimis vitae christianae virtutibus loquatur, de eo disserit. Haud quasi mendacium una ex eis esset, sed tamquam de vitio virtutibus iustitiae et veritatis opposito.

Mendacium est oppositum utrique virtuti, magis et primarie veri-

tati, secundarie iustitiae. Primam oppositionem vocat contradictionem veritati. Hanc contradictionem primum et constitutive necessarium elementum ad notionem mendacii efficiendam censet. Notionem veritatis decursu dissertationis minime determinat. Vera notio ex contextu eruenda est. Ex quo patet eum in mente eam veritatem habere, quam philosophia scholastica nomine veritatis moralis seu veracitatis designat. Haec contradictio enim ex abusu humanae loquelae oritur. Contradictio veritati in eodem sensu accipienda est, quod nostri mitius exprimunt verbis: locutio contra mentem.

De rebus philosophicis tractandis patristica terminologia persaepe usus est. S. Augustinus in nostra materia sic argumentatur: Nul- lum est enim (mendacium) quod non sit contrarium veritati.¹ Non valde distant Augustini: contrarium veritati et Solovjevi: contradictio veritati, quae melius contrarietas dicenda est. Augustinus tamen indicat distinctionem veritatis dicendo: Qui mentitur facit certe contra aliquod verum.² *Quod (verum enuntiandum) in suo quoque genere verum est.*³ Verbo veracitatis s. Doctor nondum utitur, loco eius dicit: verum enuntiandum, ut hoc verum a vero in contemplando distinguit.⁴ Indubia affinitas – juxta eius doctrinam – elucet ex tractatione de mendacio, tamen utraque format suum genus veritatis. Prima (in contemplando) est logica, secunda (in enuntiando) vero veritas moralis.

Quomodo mendacium iustitiae oppositum sit, multo minus patet. Solovjev oppositionem mendacii et iustitiae affirmat. Iustitia est virtus generica et principalis, qua operationes ad alterum rectae rationi conformentur. Propria dicta diversitatem personarum requirit: et ideo non est nisi unius hominis ad alterum relatio.⁵ Iustitiae est red- dere unicuique quod suum est.⁶ Solovjev aperte affirmat, mentientem *mendacio actionem iniuriosam ponere* atque ius alterius laedere.

Patres et scriptores catholicae theologiae moralis concordant par- tim cum eo. Nominandus est s. Augustinus. Veritatis amator qui fuit,

¹ Contra mendacium, PL. 40, 520.

² Cfr. De mendacio, PL. 40, 501.

³ De mendacio, PL. 40, 515.

⁴ Cfr. o. c. ibid.

⁵ S. Thomas Aqu., Summa theol. 2—2, 58, 2 c.

⁶ S. Thomas Aqu., Summa theol. 2—2, 58, 11c.

concludit de mendacio: Ac per hoc quod est contra veritatem, iustum (mendacium) esse non potest.¹ Verba s. Doctoris pensanda sunt. Statuit factum in praesenti, et illud excludit pro futuro, nullam exceptionem ab hac regula admittens. *Sicut est omne mendacium necessarie contra veritatem ita necessarie est et contra iustitiam.* Facta conclusione dicit: Nullum ergo iustum esse potest mendacium.²

Mendacium non est ex veritate, non est ex iustitia. Istam sententiam s. Augustinus primis temporibus minus aperte docuit, ambo vero ultima opera, postremo tempore conscripta,³ absque ullo dubio illam explicite asserunt. Philosophi *catholici* hodie uno animo docent veritatem esse *specialem virtutem, intime cum iustitia conexam.* Solovjev econtra specialem virtutem veracitatis minime admittit. Etiam in hoc casu, sicut in priori, inde a temporibus Patrum apud Solovjev nullus progressus apparet.

Conexionem veracitatis cum iustitia catholici scriptores verbis parum forse enuntiant. Inter protestantes sunt, qui vestigia Kanti proterentes, momentum veracitatis exaggerant, eam usque ad supremam et independentem normam moralitatis evehentes. Illis veracitas omnium obligationum principalis est, mendacium unicum peccatum; humanae actiones in tantum peccaminosae sunt, in quantum de mendacio participant. Abundantius scribit Maćkowiak.⁴

Solovjev iustitiam veritati anteponit. Solovjevo est iustitia quasi ultimum criterium moralitatis. Mentiens ius alterius ad cognoscendam veritatem laedit. Quomodo hoc intelligendum est? Quilibet homo vult, ut ipsi verum dicatur, ne ipsi quis mentiatur, ergo nec ipsi licet suo proximo mentiri. Aequum ius pro omnibus similibus. *Proximus et similis nobis est omnis homo.* Omnis homo nobiscum idem ius habet, ut audiat veritatem. Praedictum ius Solovjev principium solidarismi (solidarnost) vocat, a quo moralitas actus humani dependet. Mentiens illud transgreditur, qua de causa eius locutio a Solovjev iniuriosa notatur.

Dolendum est, quod auctor notionem huius iuris quaestionis men-

¹ Contra mendacium PL. 40, 540.

² O. c. *ibid.*

³ Contra mendacium et Enchiridion circa a. 420.

⁴ Dr. W. S. Maćkowiak O. P., Die ethische Beurteilung der Notlüge, Studia Gnesnensia 1933, pg. 5—16.

dacii ratione ulterius declarando non procedat. Ex contextu patet, quod ad alterum referatur, quod debitum respiciat, quod ad aequalitatem reddat. Proximum nostrum ius ad veritatem audiendam, omnes nos cognoscimus. Huic iuri proximi a parte nostri debitum nostrum correspondet. Aliquando debitum talis est naturae, ut ope iudicis exigi possit. Vera locutio a iudice non dependet, procedit a bona hominis voluntate. Primum debitum est legale, secundum morale, ad quod debitum praestandum homo ex sola virtutis veracitatis honestate tenetur. Quae distinctio inter iustitiam et veracitatem ratione debiti exprimitur: *Iustitiam principalem virtutem esse eique veracitatem adnexam esse. Solovjev distinctionem non agnoscit, characterem specialis virtutis veracitati abnegat.*

Veracitas versatur circa bonum quod est ad alterum. Inprimis inhaeret voluntati. Haud dubium est, sermonem humanum mentis et voluntatis et alicuius corporis motus effectum esse. Nam in mente concipitur (conceptus). Internum verbum proximum latet, solo sentienti cognitum. Isti interni actus aliquo medio indigent, cuius ope eorum transmissio ab intra ad extra, ab invisibili ad visibilem statum fiat, ut et proximo noti fieri possint.

Solovjev dicit sermonem *unicum huius transmissionis instrumentum esse.* Sub quo conceptu omnes visibiles corporis motus concipiendi, qui per se apti sunt ad manifestandum verbum internum. Etiam oculus, manus, facies, gestus et huiusmodi praesertim autem praestantissimum membrum, ad hoc natura sua destinatum, os et lingua. Verbum externum, quod est verbi interni repraesentatio, semper relatio unius hominis ad alterum est.

Sermonem ad sublimiorem partem naturae humanae, ad intellectum et voluntatem pertinere, Solovjev iure affirmat. Externi motus etsi per corporis sensus fiant, a voluntate tamen dependent. S. Augustinus in relatione ad nostram quaestionem testatur: Quia et ipsum mentis imperium, cui debet omnis inferior motus hominis oboedire.¹ Ipsum mentis imperium voluntatem significare, ex contextu patet.

Ordo naturalis postulat, ut mentem sequatur voluntas, utens sensibus, ad loquendum aptis. In quo casu locutio vera est. Quando vero locutio ab hoc naturali ordine declinat, mendax fit. *Nulla sufficiens causa inveniri unquam potest, talem declinationem et perturbationem*

¹ Contra mendacium PL. 40, 528.

ordinis naturalis excusans. Multo minus causae ordinis materialis excusant. Si hoc accidit, homo facultate loquendi abutitur — ita Solovjev — et turpe facit. Quare turpe? Quia mendax sermo contra *dignitatem naturae humanae est.* Ratio grandis, quam affert auctor. Vera est eius conclusio: *mendacium hominem exhonore.*

Nomen abusus declaratione indiget, ut ambiguitas verbi vitetur. Aliter de abusu voluntatis s. Augustinus, aliter Solovjev censet. Nostro sensu perturbationem significat, quam causat voluntas, verbum mentis aliter proferendo ad extra, quam in mente inhabitat. Voluntatis est, non aliter proferendam ore corporis sententiam, quam in animo concepta atque conspecta est.¹ Non ita Solovjev. Abusus voluntatis est, quod a deformi voluntate ad turpes fines procedit. Requiritur deformitas voluntatis et turpis finis, ut actus humanus immoralis (mendax) efficiatur. *Turpe nominat, quod contra debitum est.* Concludi potest — ex Solovjevi verbis — moralitatem a fine determinari.

Definitio mendacii apud catholicos essentialiter stabilita est, accidentaliter auctores discedunt. Ordinarie dicunt: Mendacium est locutio contra mentem ad fallendum prolata. Controvertitur, quomodo intelligendum sit: ad fallendum prolata. Sitne hoc elementum constitutivum definitionis, annon. Aut requiratur, ut mentiens finem decipiendi habeat et de facto proximum decipiat?

Jam a temporibus s. Augustini controversia perdurat. Ipse eam non solvit, dubitavit, et dubium posteris reliquit. Affert plures definitiones.² Harum antiquissima sonat: Ille mentitur, qui aliud habet in animo, et aliud verbis vel quibuslibet significationibus enuntiat,³ Recentissima: Omnis autem qui mentitur, contra id quod animo sentit loquitur voluntate fallendi.⁴ Prima ab altera plus triginta annorum spatio distat. Utraque est characteristic. Ultima omnia enuntiat quae prima tenet et his omnibus tamquam complementum verba „voluntate fallendi“ adicit. *Videtur s. Augustinum primam ut perfectam definitionem aestimasse.*

¹ S. Augustini, De mendacio, PL. 40, 515.

² Cfr. De mendacio PL. 40, 488, 491; Contra mendacium, PL. 40, 520, 527; Enchiridion ad Laurentium, PL. 40, 243; Quaestionum in Heptateuchum libri III., c. 68; PL. 34, 707.

³ De mendacio, PL. 40, 488 (circa a. 395).

⁴ Enchiridion. PL. 40, 243 (a. 421).

Verum est s. Doctorem *communius secundam quam primam allegare*. Nam ipse dicit: Nemo autem dubitat mentiri eum, qui volens falsum enuntiat causa fallendi; quapropter enuntiationem falsam cum voluntate ad falendum prolatam, manifestum est mendacium.¹ Huic definitioni autem adiungit: *Sed utrum hoc solum sit mendacium, alia quaestio est.*² Prima est ergo essentialiter sufficiens, secunda perfectior. S. Thomas s. Augustinum perficit dicendo: (Voluntas falendi) non pertinet ad speciem mendacii, sed ad quamdam perfectionem ipsius.³ Solovjev secundae adhaeret. Explicite id non affirmat, sed pluries de intentione fallendi loquitur.

Primo argumento contra mendacium, ex individuali vita desumpto, secundum ex vita *sociali* subiungit. Sermo est unicum medium communicationis. Est bonum commune. Non licet eum ita ad proprios fines, neque in finem familiae, status partisque adhibere, ut bonum commune damnum patiat, quia totum maior est parte. *Mendacium laedit bonum commune, quod in nostro casu veritas est. Ergo est vitae sociali nocivum.*

Praeterea laedit et ius proximi, ut audiat veritatem a proximo. Quod ius ad veritatem Solovjev ulterius non declarat. Quilibet ius habet, ut a proximo veritatem excipiat, quando proximus sua sponte loquitur, vel audientis subditus est et de materia officii, agitur. In ceteris casibus unusquisque ius ad secretum habet. Sententia Solovjevi rectum sensum habere potest. Verba propterea sunt instituta . . . per quae in alterius quisque notitiam cogitationes suas perferat.⁴

Mendacio ius proximi aliquo sensu revera laeditur, etsi non semper. Solovjev docet, quod semper; idque essenziale elementum sui principii solidarismi facit. Voluntas abutitur sua potestate, mendacium loquendo contra ius proximi. *Omne mendacium est iniuriosum, Solovjevi constans sententia est.*

His duobus argumentis Solovjevi iudicium fundatur. Mendacium ut actionem legi morali non conformem, absolute reicit. Culmen attingitur in sententia: *Mendacium est immorale. Est turpe, nocivum et iniuriosum. Nunquam est licitum, omne mendacium est prohibitum.*

¹ De mendacio, PL. 40, 491.

² O. c. *ibid.*

³ S. theol. 2—2, qu. 110, a. 1.

⁴ S. Augustinus, Enchiridion, PL. 40, 243.

Quae ultima Solovjevi assertio nobis dubia apparet. Quomodo omne mendacium damnare potest, et illud simul ad hominem salvandum admittere et postulare. Ratio dubii in terminologia quaerenda est. Illud, quod nos catholica theologia imbuti mendacium esse dicimus, Solovjev, suam sequens, mendacium esse negat.

Optimam tenet aestimationem de bona hominis voluntate. Concedit propter materialem finem et vanae gloriae cupiditatem hominem mentiri. Acerrime vero possibilitatem mendacii propter ipsum mendacium negat. Talis finis ei abiectissimus videtur, qui cum dignitate humana componi non possit. Non de facto disputat, sed de possibilitate facti. Qui ita mentiretur, haud ei capax sui videtur.

Facta quotidiana vero contra Solovjev pugnant. S. Augustinus inter octo genera mendacii¹ quartum enumerat, propter mendacii libidinem.² Huiusmodi mendax bona materialia, bona socialia (honorem etc.) non quaerit. Ratio mentiendi ex vi et metu abest. Nihil a mendacio accipit, nec ipse, nec alii. Sola mentiendi fallendique libidine mentitur. Gaudium in mentiendo sentit, quod unica ratio mentiendi est. Hoc genus, s. Augustinus, merum mendacium declarat, mendacium κατ' ἐξοχήν.

Austerum est Solovjevi iudicium contra mentientes. Aliis obiciens rigorismum, se ipsum rigoristam facit. Omnis homo qui mentitur, mendax est ei. Sive quis semel vel pluries mentiatur, sive invitus vel fallendi libidine, sive ex internis vel externis motivis. Inter mentientes discrimen non agnoscit.

S. Augustinus sibi ipsi fidelis adagium sequitur: Interficite errores, parcite hominibus, mendacium damnat, hominibus parcit, in quantum potest. *Loquitur de mentientibus et mendatibus.* Hoc est inter eos discrimen. Mentientium genus constituunt, qui occasionaliter mentiuntur, quasi inviti. Laborant homines — satis prope ad Solovjev accedit — loqui mendacium.³ Laboriosum non corporaliter, evidens est. Laboriosum ipsi animo, quia homo conformitatem mentis et voluntatis in loquendo cum interna repugnatione destruit. Quis invitus mentitur?⁴ Propter aliquod bonum vel malum, sed non ex libidine men-

¹ De mendacio, c. 14; PL 40, 505.

² O. c. ibid.

³ Ennarratio in Ps. 130; PL. 36, 1811.

⁴ De mendacio, PL. 40, 501.

tiendi. Ad secundum genus pertinent, qui gratis mentiuntur. Ipsi enim proprie mendaces dicendi sunt. Interest enim inter mentientem atque mendacem. Nam mentiens est enim qui mentitur invitus: mendax vero amat mentiri, atque habitat animo in delectatione mentiendi.¹

Sequitur conclusio practica: *Nunquam est mentiendum. Mentiens exhonorat seipsum, iniuriam proximo facit, societati nocet. De mentientibus s. Augustino severius iudicat.*

Remanet quaestio: *Ubi causa mentiendi reponenda est?* Certo, in interiore homine! Nam externi sensus non mentiuntur, nec mentiri possunt, proprio sensu. In mente, an voluntate paritur mendacium?

Primo intuitu mendacium mentiinesse videtur. Solovjev loquitur de contradictione veritatis. Veritas et oppositum veritatis menti tribuuntur. Discernit errorem et mendacium, primum tribuens menti et secundum voluntati. Ložnost non est lož, falsitas non est adhuc mendacium. Continuat asserendo errorem ad vitam moralem non pertinere.

Simili modo *inadvertentiam et carentiam scientiae* a mendacio immunem declarat. Utrumque erroribus cogitandi adscribit. *Mendacium econtrario est accidens inordinatae voluntatis.* Homo sciens et volens a norma moralitatis declinat, quod sane vitium est, potius peccatum, etsi ipse Solovjev hoc nomine non utatur.

Concordat s. Augustinus: Error est in humana infirmitate, sed non in conscientiae sanitate.² Falli pertinet ad infirmitatem, mentiri ad iniquitatem.³

S. AUGUSTINI ET S. HIERONYMI TERMINOLOGIA DE MENDACIO OFFICIOSO.

Mendacium per se unum est. Quamvis notionis divisio secundum substantiam difficilis sit, tamen ad practicos usus valde necessaria est. Ideo iam aetate ss. Patrum varia mendacii genera dividebantur. S. Augustinus in suo opere *De mendacio* (c. 14) octo mendaciorum genera enumerat. Divisio minus practica ipsi auctori videbatur. Nam non respiciens suam divisionem, novos terminos quaerit, quibus varias mendacii species designaret. Nominat e. gr.: mendacium ex pie-

¹ O. c. ibidem.

² S. Augustinus, Sermo 133, PL. 38, 738.

³ O. c. ibidem.

tate, damnosum, ex benignitate,¹ mendacium in jocando, non excepto officioso. Praevaluit scholastica divisio, quae tres mendacii species notat: iocosum, damnosum et officiosum.

Ratione momenti et historiae in comparatione ad alias mendacii species *officiosum* longe praevalet. Nomen suum saepe mutavit. Temporibus s. Augustini vulgo iustum, bonum, misericors, compensativum, honestum et huiusmodi denominabatur. Officiosum s. *Augustinus* induxit, sub quo titulo nobis hodie maxime notum est.

Illud s. Doctor definit *ut mendacium, quod nulli obest et alicui prodest.*² Duo non sunt praetereunda, ad veram eius notionem aquirendam. *Primo, excludit omne damnum, et sic opponitur mendacio damnoso. Secundo, affert magnum bonum.* Quod fieri potest duplici modo: bonum praebendo vel a damno liberando et sic hominem in fruitione boni relinquendo. Qualis naturae hoc bonum sit et cui afferat illud, in sequenti declarabitur. Nota characteristicam mendacii officiosi est magna *utilitas*.

S. Augustinus ad illustrationem et declarationem notionis proponit aliqua exempla, prout in quotidiana vita obveniuntur: de aegroto et morti proximo; de strupatore, qui vi virginem opprimit; de catechumeno, in carcere detento et ad mortem damnato; et plurima exempla ex Sacris Scripturis: Sara, cum risisset; simulatio Josephi erga fratres suos; Jacob, ut benedictionem acciperet; Raab; obstetrices Aegyptiacae; David fugiens a facie Saulis; Archangelus Gabriel in libro Tobiae; Paulus et Petrus Antiochiae; Jesus, qui in via in Emmaus se finxit longius ire (Luc. 24, 28). Non sunt omnia exempla, ad quae assertores liceitatis officiosi mendacii revocabantur et adhuc revocantur; allata sufficiant, ut ex eis natura utilitatis officiosi mendacii cognoscatur.

Allata exempla probant finem et motivum officiosi mendacii – magnam utilitatem esse. De corporali commodo, de aquirenda benedictione, de mysterio occultando et huiusmodi in his exemplis agitur.

*Cui prodest officiosum mendacium? Ipsi mentienti? Etiam aliquando! Sed saepius alteri, id est, proximo mentientis. Varios fines, quos commemorat Sacra Scriptura, enumerat Cassianus.*³

¹ PL 36, 85.

² De mendacio, PL 40, 505.

³ Coll. XVII. c. 25; PL 49. 1077.

Hoc utile mendacium, quod sive corporalem vel spiritualem, sive mentienti vel proximo sed sine aliena iniuria semperque quasi notam magnae utilitatis in se impressam habet ab *s. Augustino* nomen *officiosi mendacii* accepit.

Quare novum nomen et quare antiquius fuerit omissum? Probabiliter propterea, quia nomen iusti, misericordis honestique mendacii liceitatem mendacii suaderet.

Mendacium utile populus falso sensu forsitan intelligeret. Circumstantiae temporis et loci suadebant ad novum terminum eligendum.

Certum est novum terminum *s. Hieronymo* non placuisse.¹ Inde longa et acerba litteraria collocutio inter eos exorta est, de qua acute scripsit *Andreas Oddone*.² Interrogat Augustinus Hieronymum; „Nisi forte nomen (mendacii officiosi) te movet, quia *non tam usitatum est* in ecclesiasticis libris vocabulum officii, quod Ambrosius noster non timuit, qui suos quosdam libros utilium praeceptionum plenos, *De officiis* voluit appellare.“³

Ex quibus colligi potest nomen tunc in ecclesiastica terminologia usitatum non fuisse, etsi ex profana litteratura optime cognitum. Cognitum quidem secundum verbum, sed non secundum hunc sensum, ut ad speciem mendacii denoninandam adhiberetur. Quo non supposito, arguendus esset *s. Hieronymus* imperitiae linguae latinae qui notionem apud *s. Augustinum* non intellexit. Quare illam noluit accipere? *Hieronymus* sensum ab *Augustino* intentum reprehendebat, non vero verbum. Quod ex *s. Augustini* et *s. Hieronymi* scriptis patet. *S. Hieronymus* inusitatum sensum approbare noluit; *s. Augustinus* autem nomen neque ad verbum neque etymologice, prout solet, sed ex pietate et reverentia ad *s. Ambrosium* declarat. Sed semper de aliqua utilitate agitur.

S. Ambrosius libri titulum a *Cicerone* sumpsit, qui iam *De officiis* scripsit. *Cicero*, philosophos Graecos (stoicos) secutus, de debito, id

¹ Cfr. Epistolae *s. Augustini* ad *Hieronymum*, praesertim 28, 40, 82 (PL 33, 111—114, 154—158, 275—291) et *Hieronymi* ad *Augustinum* ep. 112, PL 22, 918—919; 923; Liber I. contra *Rufinum*, PL 23, 431—432; Comment. super epist. ad *Galatas*, c. 2, 11—12, PL 26, 364.

² A. Oddone *S. J.* in opere: *S. Augustino, Vita e pensiero*, Milano 1931 (La dottrina di Sant' Agostino sulla menzogna e la controversia con San. Girolamo pg. 264—285).

³ PL 33, 285; cfr. epist. 116 *s. Aug.* ad *Hier.* inter opera *Hier.*; PL 22, 646—648.

est de obligationibus scripsit, et quidem pro filio suo. Ambrosius similiter de officiis suorum filiorum spiritualium scripsit. S. Ambrosio testante, nomen ipsum unumquemque monet, ut ea agat, qua *nulli officiat, prosit omnibus* (I, 7, 26).¹ Quae verba in definitione *mendacii officiosi* repetuntur: *quod nulli obest atque prodest alicui*.²

Duplici ratione s. Hieronymus duci potuit, ut nomen a s. Augustino propositum, reiceret. Primo, quia nondum in usum venit; secundo, hic denominandi modus non componebatur cum Ecclesiae orientalis loquendi modo, quo Hieronymus eo tempore saepe utebatur. Hieronymum optime Ciceronem eiusque opera cognovisse, quis negaverit. Quod Hieronymo inusitatum fuit, id Augustinus magis idoneum ad veritatem declarandam et iniquitatem delendam invenit.

Controversia de mendacio non nisi contentio de mendacio officioso est. Ratio cuius est, quod mendacium officiosum semper mentienti vel proximo eius magnam utilitatem ferat, ita tamen ut nulli obsit.³

Propter hanc utilitatem multi ex Patribus ex iusta causa et in extraordinario casu liceitatem mendacii officiosi contendebant. Ad quorum numerum prout notissimi adnumerandi sunt: Clemens Alexandrinus, Origenes, Ioannes Cassianus, verisimiliter et Hieronymus.⁴

Dicti Patres multis exemplis et auctoritatibus Scripturae probare nitebantur mendacium aliquando *non modo licitum esse, verum etiam laudabile, si necessarium*, idque duplici ex causa: 1° ad vitandum magnum aliquod malum aut magnum bonum procurandum; 2° cum humilitatis gratia mentiendum est, ut quis virtutes suas ad vitandam inanem gloriam mendacio occultet.⁵

Patres excusandi sunt duplici modo. Utebantur vocibus aequivo-

¹ Cfr. Dr. F. Lukman in „Bogoslovni Vestnik“ (Ljubljana) 1936, pg. 289.

² De nominibus *officium* et *officere* in lexicis latinis (H. Georges e. a.) sequentia invenies: *officium* forsitan ex *opificio*; *officere* = ob facere, viam praesepire, obstare, impedire.

³ *Lehmkuhl*, o. c. 452. (quo mendacio officioso) mentiens vel sibi vel alteri officium praestat. Cfr. A. Veermersch, *Tanqueray* et alios! Mendacium officiosum germanice: *Notlüge* nominatur, si mentiatur ex necessitate; *Dienstlüge*, ad immaterialem utilitatem comparandum; *Nutzlüge*, pro materiali utilitate. Schindler m. officiosum simpliciter vocat *Nutzlüge*; alii vero *Notlüge*.

⁴ Cfr. Maćkowiak, o. c. pg. 51—76; A. Veermersch, o. c. pg. 24—26, Dr. Alois Kern, *Die Lüge* (Graz 1930), pg. 17—42.

⁵ Cfr. Cassianus, Coll. 17, c. 8; PL. 49, 1050, adnotatio.

cis, qualibus lingua graeca abundat,¹ Platonis philosophiam secuti, qui in libro II. de Republica docet mendacio utendum esse tamquam medicina quadam aut condimento. Id est, ex iusta causa et caute.

Ad talem gravem actum significandum Latini dispensationis, Graeci autem oeconomiae verbo utebantur. Utrumque declinationem et exceptionem a norma generali exprimit.

Ex Patribus hoc constat.² Nomen *dispensationis* eis notum fuit. Augustinum et Cyrillus Alexandrinus theoriam de dispensationis administratione constituerunt. Hieronymus etiam de ea scripsit. Quod memoria tenendum est, ut illa celebris disputatio inter s. Augustinum et s. Hieronymum recte intelligatur. S. Augustinus de dignabatur, quia s. Hieronymus in expositione Epistolae Pauli ad Galatas de reprehensione Pauli Petro facta minus caute se expressit, quod Paulus et Petrus reprehensionem finxerint. Augustinus interrogat Hieronymum, quid in Scripturis auctoritatis remanebit, si ad Scripturas sanctas admissa fuerint velut officiosa mendacia.³ *Hieronymus* allegat auctoritates, qui ante eum hoc docuerunt: „Ego, immo alii ante me exposuerunt causam quam putaverant non officiosum mendacium defendentes, sicut tu scribis, sed ostendentes honestam dispensationem.“⁴

Uterque nomen et sensum *dispensationis* intellexit. Dicit s. Augustinus ad Hieronymum: Hoc autem quod dicis quid sibi vult, oro te? . . . nisi forte addito nomine dispensationis fiat, ut mendacium non sit mendacium.⁵ Eo tempore nomen *dispensationis* quamlibet *exceptionem* a regula generali significabat.

Ne sumes nomen dispensationis statim sensu iuridico; etsi et hic sensus iuridicus multo antiquior sit quam olim putabatur.⁶ Dispensatio est enim terminus quem theologia moralis adhibet. Cum termino iuridico comparatus hic moralis sensus est multo antiquior. In rebus ad theologiam moralem pertinentibus sensu morali adhibendus est,

¹ Ψεῦδος, δόλος, ἀπάτη.

² M. A. Stiegler, Dispensation und Dispensationswesen pg. 1—42. Archiv für kathol. Kirchenrecht (Mainz 1897).

³ Ep. 57 Aug. ad Hier. in opera Hier.; PL 22, 247—250.

⁴ Ep. 112 Hier. ad Aug., inter Hier. opera, PL 22, 923.

⁵ Ep. 116 Aug. ad Hier. PL 22, 646—948.

⁶ Cfr. Stiegler, o. c. et Dictionn. de la Théologie catholique IV., (A. Villien Dispenses), 1428—1440.

quod probatione non indiget. Quo sensu declinationem a consueta regula et declinationem ex necessitate vel magna utilitate a generali norma factam significat.

Patres nomen dispensationis et oeconominae ex *Graeca philosophia* receperunt. Quos terminos philosophi Graeci proxime in solvenda quaestione mendacii officiosi adhibebant. Alios praesertim dogmaticos sensus dicti termini postea acceperunt. Sufficiat ad disputatam quaestionem duos Patres allegare s. *Basilium*¹ et *Cassianum*. Utrumque terminum eodem sensu habet Cassianus: „Et idcirco non debemus alienae infidelitatis obtentu *oeconomias, id est, dispensationes* prophetarum atque sanctorum, quos Scriptura commemorat, abdicare.“² Philosophi et secundum eos et Patres ergo nomen dispensationis et oeconomiae sensu morali adhibebant. Uterque terminus declinationem et exceptionem a regula morali significat, ex iusta causa in extraordinario casu facta.

DIFFICULTATES SOLOVJEVI ARGUMENTATIONIS.

Maxima et principalis difficultas ex absentia solidae definitionis oritur. Definitio quam affert sat ampla est et vaga: Mendacium est contradictio veritatis, quae procedit a voluntate, abutenda sermone ad turpes fines ita, ut sermone saltem unum ex tribus principiis moralitatis laeditur.

Comparata cum scholastica definitione: Mendacium est locutio contra mentem ad fallendum prolata,³ *scholastica brevitate et claritate eminet*. Solovjev loquitur de formali et morali veritate, de interna veritate, de existentia facti, modo existendi huius facti, principiis moralitatis fineque praesertim. Praemulta, quae notionem magis confundunt quam clariorem faciunt.

Concedendum est varias definitiones existere et apud catholicos. Sed omnes essentialiter convenire, omnes sigillum venerabilis s.

¹ PG 31, 1136.

² Coll. 17, c. 16; PL 49, 1062.

³ Cfr. Noldin S. J., *De praeceptis*, Oeniponte 1921, ed. 13, § g. 649; A. Lehmkühl S. J., *Theologia moralis*. Friburgi Brisgoviae 1902, ed. o; Vol. I. pg. 451; S. Thomas Aqu. *S. theol.* 2—2, qu. 110, a. 1, n. 1; *Dictionnaire de Théologie catholique* X, 1, Mensonge 958, et alii.

Augustini haereditatis secumferre. Omnium est commune: contra mentem ire.¹ Pensanda est subiectiva dispositio loquentis, non obiectiva. Quod significare vult, de mendacio loquendo considerandus est status mentis, quod hic et nunc in mente loquentis est. *Dummodo sermo subiectivum mentis statum exprimit, sermo verax dicendus est.* Ex animi enim sui sententia (veritas moralis), non ex rerum ipsarum veritate (veritas logica) vel falsitate mentiens iudicandus est.² Veritas moralis aliud est quam veritas logica. Oppositum primae mendacium est, secundae error. Primum peccatum, secundum humanae naturae infirmitas.

Solovjev definitionem quasi in duas partes scindit: Contradictio veritati et contradictio principio moralitatis, quarum conexio fine loquentis efficitur. Merito refutat formalisticam sententiam, quae quaestionem mendacii a lege morali praescindit, diiudicans illum solum sub respectu rectitudinis cogitandi, utilitatis vel damni. Sed quod loquitur de fine aliter intelligi non potest nisi supponat actum humanum indifferentem in concreto existere posse. Supposito, quod actus in concreto indifferens revera existeret, solvenda est quaestio, quo novo actu legi morali subicitur, ut laude vel vituperio dignus evadat. Qualis novus actus perficit coniunctionem superiorum contradictionum? Malevola voluntas? Forsan! Verumtatem et ipsa omisio voluntatis non agentis quod eius est, immoralis est.

Magnam obscuritatem in dissertationem infert loquendo de iure alterius ad veritatem audiendam. Mentiens laedit ius proximi! Auctor dictae sententiae est *Hugo Grotius*, qui communissimam scholarum catholicarum doctrinam de mendacio impugnabat et notionem mendacii adulteravit. Novam definitionem invenit, qua mendacium describitur: Sermo repugnans cum iure existente et manente illius quem alloqueris.³ Jus hoc loco a Grotio intelligitur illud quod ex quodam pacto tacito inter homines convento oritur, quo homines mutua obligatione se induci voluerant, simul atque sermone, notisque similibus uti instituerunt, nam sine tali obligatione inane fuisset tale repertum. *Veermersch* testante, Catholici nonnulli etiam nuppe-

¹ Cfr. A. Vermeersch, De mendacio et necessitatibus commercii humani. Gregorianum 1920, Vol. I. pg. 18.

² S. Augustinus. De mendacio, PL. 40, 489.

³ De iure belli et pacis, 1. 3, c. 1.

rime definitiones huius modi probarunt quibus mendacium esse dicitur negatio veritatis auditori debitae, atque, cum Grotio, generaliore falsiloqui nomine consciam falsi enuntiationem seu locutionem contra mentem designarunt.¹

Fons huius iuris non est nisi ficticius ille contratus socialis. Dicendi modum eorum, qui illicitum dicunt mendacium, quia ius alterius violat, iam ante plura saecula s. Thomas repudiavit.² Etenim, cum consentienti non fiat iniuria, et consensus cum expressus tum prudenter praesumptus esse posit, pro varia audientis voluntate, culpa mendacii committeretur vel abesset. Liceitas vel non liceitas mendacii dependeret *a voluntate audientis*, si suo iure uti vel non uti dignaretur. Quod absurdum est. Praeterea mendax si mere, qualis, iniustus foret, locum daret compensationi poenali, ita ut mendacium mendacio vindicari posse. De laeso iure proximi tantum in extraordinario casu loqui possumus.

Longe maior pars Solovjevi disputationis celebri casui de liceitate salvandi vitam innocentis a manu persecutoris mediante mendacio dedicata est. Casus a catholicis et ab acatholicis ab antiquioribus temporibus allegatur, ut tamquam evidentissimum et clarissimum exemplum liceitatem mendacii in extraordinario casu probaret, quando mendacium nemini obest et alicui valde prodest, praebens magnum bonum vel liberans a magno damno.

Auctores duas solutiones casus proponunt. *Prima rigoristica* prohibet omne mendacium, non excepto in citato casu. Solovjev nominat Kant et Fichte, notissimos s. Augustinum et Aristotelem omittit. *Pars mitior damnat* mendacium, sed non omne. Extraordinario in casu prout exceptionem a regula mendacium licitum concedunt, ex iusta causa, ad maius malum evitandum et ut nemini noceat. *Solovjev utramque solutionem reicit, proponendo tertiam*, putans eam prioribus esse meliorem et unicam veram.

Haec solutio profecto logicum ordinem disputationis pervertit. Ipse statuit mendacium malum esse. Exceptionem non dari. Videretur Solovjevum primae rigoristicae sententiae necessarie accedere debuisse. Quod non accidit. Non sequitur rigidum intellectum, sed calidum affectum. Compassione motus, tertiam solutionem excogitat, ut men-

¹ A. Veermersch, o. c. pg. 20.

² 2, 29. 80 art. unic. c.

dacii malum circumeat et victimam salvet, alta voce proferens: In dicto casu negativa responsio mendacium non est. Negativa responsio dari non solum potest, sed etiam debet, ne homo immoraliter agat, si innocentem non salvaret a morte.

Oppugnat fundamentum sibi contrariae solutionis casus. Veracitatem specialem virtutem esse, immerito negat. Cum principiis moralitatis debet coniungi, ut virtus fiat. Sana voluntas perficit coniunctionem.

Quaestio solvenda — iudicio Solovjevi — multis membris constat. Interrogatio est unum tale membrum actus, cui verum nomen est: conatus innocentis hominis occisionis. Positiva responsio est elementum praeparatorium ad occisionem, adiuvamen ad crimen. Solovjev argumentum artificiose nectit. Responsio non est suus (proprius) actus sensu morali. Considerandus est in relatione ad finem. Quia tendit in malum finem, homo cooperari non potest nec debet. Negativo responso *veritas* laeditur, *veracitas* autem laesa non est, quia nullum principium moralitatis laesum est. Responsum quidem *falsum*, non vero *mendax*. Negativa responsio mendacium dici non debet. Quia autem unicum medium salvandi, et non immorale est, ergo negativa responsio dari debet. Denegatio negativae responsionis erit actio immoralis.

Quare danda est haec responsio? Lex divina prohibens mendacium ut tale in divina revelatione non existit. Miraculum ex postulandum non est, donec inveniri possit medium naturale, simplex, inoffensivum et non iniuriosum. Responsio remanet falsa, non evenit immoralis, quia non oritur a deformi voluntate, id est malo fine.

Praemultis difficultatibus laborat Solovjevi solutio. *Neque vera, neque moralis dicenda est.* Veracitas est specialis virtus. Habet obiectum materiale et formale. Oppositum veracitatis est mendacium. Gratis asseritur interrogationem suum actum non esse. Falsa est assertio, mendacium divina lege non esse prohibitum. Immoralis est, quia responsio est actus voluntarius, habet ergo suam moralitatem. Contraria est veracitati, debet esse mendacium. Non respicit obiectum actus, a quo actus humanus primarie accipit moralitatem. Finis est fons secundarius. Est una ex circumstantiis, quae actum modificant.

Quam caute, sobrie et pie vero procedit s. Augustinus. Casus ab eo propositus est verus, non fictus, sumptus ex ecclesiastica tradi-

tionem. Firmus, episcopus quondam Thagastensis,¹ profugam abscondit. Interrogatus noluit eum tradere, nec prodere. Firmus nomine, firmiter voluntate . . . respondit quaerentibus, nec mentiri posse nec hominem prodere. Tormenta passus est ad imperatorem adductus, paratus erat potius mori quam mentiri. Motus episcopi in bono constantia imperator utrique vitam donavit.

Martyres et episcopus Firmus testes sunt veracitatis. Potius parati tormenta pati, quam mendacio prodere veritatem, aliter eius passio esset reprehensibilis, quia irrationalis. Catholici et longe maior pars acatholicorum scriptorum conveniunt, responsionem negativam in nominato casu esse tam falsam quam moraliter malam proprio sensu mendacem esse.

S. Augustinus optime scit mendacia esse, quae vulgus iusta esse putat. Quod genus (mendacii) benevolis et bonis vulgo tribui solet.² Enumerat et alios casus graviores.³ Qui sunt e. gr.: Pater morti proximus interrogat, si filius vivat, qui vulneratus in pugna decessit de vita.⁴ Si irruit stuprator, qui possit mendacio devitari, sine dubitatione mentiendum est, putabant multi tempore s. Augustini.⁵ Gravissimus videtur casus de catechumeno. Damnatus ad mortem, in carcere mortem expectat. Aditus ad eum non datur, nisi custodibus mentiendo deceptis.⁶

Nullum horum mendaciorum alicui obest, omnibus multum prodest, ad proximi vitam temporalem respective aeternam salvandam. Tempore s. Augustini tale mendacium bonum, benevolum, iustum vulgo nominabatur, ipse loquitur de misericordiae mendacio. De his tota contentio est.⁸

Gravis quaestio. Sententia non facile ferenda. Cur? Saepe in rebus humanis vincit sensus humanus.⁹ Quaestio transcendit vires. Non confidit in se ipso, orans petit: Quo confugiam nisi ad te veritas.¹⁰

¹ Compatriota s. Augustini. Tempus s. Augustinus non indicat nisi circiter: Nondum enim erant Imperatores christiani. (De mendacio. PL. 40, 504.)

² De mendacio, PL. 40, 501.

³ De mendacio c. 8, 13; Contra mendacium c. 18.

⁴ Contra mendacium, PL. 40, 543.

⁵ De mendacio, PL. 4, 496.

⁶ Contra mendacium PL. 40, 546.

⁷ De mendacio, PL. 40, 487.

⁸ De mendacio, PL. 40, 501 et 505.

⁹ Contra mendacium PL. 40, 543.

¹⁰ O. c. 546.

Sanctus Doctor argumentum ponit supra solidum fundamentum. Non ex affectu, vel consuetudine procedendum, sed ex veritate. Castitas et caeterae virtutes nisi ex veritate.¹ Quantum distant sententiae Augustini et Solovjevi! Omne quod contra veritatem, malum est. Quo longius a veritate, eo gravius malum; quo propius, eo minus. Cupiditatis obiectum est sensibile bonum. In hoc errant homines, quod subdunt pretiosa vilioribus.² Causa erroris est falsa regula et falsa regula aestimatio bonorum. Non ex regula veritatis, sed ex sua quisque cupiditate atque consuetudine metitur malum.³

Mendacium est malum. Non est eo utendum, ut vita corporalis salvetur. Vita animae supernaturalis superat vitam corporis naturalem. Mendacium quidem non tollit omnem supernaturalem vitam animae, tamen minuit eam. Castitas animae maior est castitate corporis. Mendacium animam maculat. Quidquid vi majore contingit in nostro corpore, nulla impudicitia est.⁴ Vexatio potius quam corruptio nominanda est.⁵ Pro catechumeno ores ad Patrem, ut Pater te exaudiat, ut possis baptizare eum sine mendacio. Mendacium, medium malum, ratione collationis baptismi bonum non fit.

Mendacium ex misericordia non est bonum. Maculat animam, minuit eius vitam supernaturalem. Mentiens eo fine nimis ipse ab itinere exorbitat aeternae salutis et vitae.⁶

Obicit quidem Solovjev, veram responsionem esse cooperationem ad malum et transgressionem legis caritatis erga proximum. Sed cooperatio non est. Neque materialiter, neque formaliter. Est permissio facti alieni. Quid magis in peccatis cavendum est, permissio facti alieni, aut commissio facti tui, interrogat Augustinus.⁷ Permissio facti non est cooperatio.

Solovjev motivum caritatis ad proximum ventilat. Caritas utique vinculum perfectionis est. Minime vero abusus caritatis, sed solum caritas bene ordinata, quae sequitur ordinem: Deus, ipse homo, proximus; ratione bonorum: aeternum — temporale; spirituale — corporale.

¹ Contra mendacium, PL. 40, 545.

² De mendacio, PL. 40, 513.

³ O. c. *ibid.*

⁴ De mendacio, PL. 40, 514.

⁵ De mendacio, PL. 40, 495.

⁶ De mendacio, PL. 40, 496.

⁷ De mendacio, PL. 40, 515.

Caritas proximi non est summa virtus. Caritatem proximi praecedit caritas Dei, quod evidens est; caeteris paribus et erga semet ipsum, quod certum est lege divina. Fundamentum primum ordinatae dilectionis erga proximum est ordinata dilectio semetipsius, utraque vero dependet a dilectione Dei. Testantibus Scripturis: Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.¹

In subtilissimis quaestionibus *s. Augustinus saepe utitur ordinata caritate semetipsius tamquam criterio inventionis veritatem, aliis criteriis infectis rebus adhibitis.*² Solovjev laborat difficultatibus, non respiciens hanc caritatem. Contraria sententia pugnat contra legem divinam et sanam mentem.

„Asseclis pseudomoralis rigorismi“ Solovjev immerito obicit carentiam solidae et logicae argumentationis. Ordinata caritas proximi non postulat mendacem responsionem proferre, ut salvetur vita corporalis, immo reprehendit eam. Anima est plus corpore! Ut salvetur corpus, maculetur anima mendacio? Absurdum et nefarium est, secundum *s. Augustinum*, cur animam suam quis mendacio corrumpat, ut alter vivat corpore.³ Mendacium ordinarie peccatum mortale non est. Verumtamen mendacio vita supernaturalis animae minuitur. Ordinem ordinatae dilectionis homo pervertit mentiendo pro alio.

Quod Solovjev de fine loquitur, iam *s. Augustinus* sciebat. Solovjev putat omnem actionem humanam a fine dependere. Hoc iudicium non est semper verum. In actionibus humanis, ex toto suo genere malis, finis immoralitatem actus non mutat in bonam actionem. Caeteris actibus finis multum interest. *Multum interesse quo animo et quibus de rebus quisque mentiatur.*⁴

Admissa sententia finem semper mutare moralitatem, portae omni peccato patent. Licita evadunt furtum, sacrilegium, stuprum aliaque huiusmodi. Mentiamur, ut demus eleemosynam, fornicemur, ut salvemus hominis vitam! Quis ista dicat, nisi qui res humanas omnesque conatur mores legesque subvertere.⁵ *S. Augustinus* vult rem ad absurdum deducere, demonstrando falsos effectus assertionis hoc mo-

¹ Matth. 22, 39, Lev. 19, 18.

² De mendacio, PL. 40, 494.

³ De mendacio, PL. 40, 455.

⁴ *S. Augustinus*, Euchiridion, PL. 40, 240.

⁵ Contra mendacium, PL. 40, 529.

do. Absurda sequerentur, si semel concesserimus in omnibus malis operibus hominum non, quid fiat, sed quare fiat, esse quaerendum.¹

Solovjev mendacium in tria varia genera dividit. Primum genus utilis mendacii (rod lži koristnoj) affert utilitatem, ordinarie ipsi mentienti et proximo. Characteristica nota est utilitas materialis, ut differat ab mendacio, quod prosequitur utilitatem immaterialem (rod lži hvastovstva). Motiva horum mendaciorum Solovjevo videntur mala.

Nobis novum est tertium subtilissimum genus mendacii, procedens ex contemptu generis humani (lož iz prezrenija k čelovečestvu). Tertium genus praebet maiorem difficultatem, ratione motivi, extensionis et comprehensionis. Solovjev hoc loco verbum non declarat. Videtur malum esse contra generositatem et perfectionem generis humani, contra socialem hominis conditionem.

Effectus huius mendacii est intenta mystificatio. Dantur variae mystificationes, ratione materiae, ex qua desumuntur. Nomen est collectivum. Divisio non est completa.

Praetereamus alias mystificationes et adeamus unicam religiosam. S. Augustinus nominat eam mendacium, quod fit in doctrina religionis, vel pietatis ad religiosos fines. Multis etiam catholicis videbatur temporibus s. Augustini iustum et licitum hoc mendacium esse. Solovjev a s. Augustino non multum distat, nominando illud subtilissimum genus mendacii, quod regitur motivis non turpibus. Exemplum mendacii invenitur apud s. Doctorem, narrantem de doctrina Priscillianistarum docentium: Ad occultandam religionem religiosos debere mentiri . . . de ipsa quoque religione mentiendum sit, ne patescat alienis.² Exemplum extendi potest ad materiam politicam, litterariam. Ergo mendacium subtilissimum, ex motivis minus malis, ergo minimum. Sic Solovjev. Et s. Augustinus? Audiamus illum.

Augustino primum genus detestabilis mendacii est.³ Inter octo genera mendacii, est primum, id est maximum, abiectissimum, caeteris septem minoribus. Ullum dubium restat. Est mendacium capitale.⁴ Quod tamquam scelestissimum omni modo devitare debe-

¹ O. c. ibid.

² Contra mendacium, LP. 40. 535.

³ De mendacio, PL. 40, 516.

⁴ O. c. pag. 505.

mus.¹ Justum iudicium! Corruptio optimi, pessima! Propter hoc genus mendacii coepit de mendacio scribere, et pars maior omnium operum circa illud versatur.

S. Augustini divisio in octo genera mendacii in oblivionem abiit. Praevaluit scholastica divisio in tria genera (species). Conveniunt in numero cum Solovjev, discrepant in verbis et sensu. Primum est mendacium damnosum, secundum iocosum et tertium gravissimi momenti: officiosum.

Non praetereunda est difficultas, quam Solovjev maximi aestimat, quae est *ambiguitas vocis* lož in lingua russica. Praesepe loquitur de ea ut origine et fonte dubii. Similiter censet *Olesnickij et Popov*.² Apud nominatos mendacium est contradictio veritatis. Distinguunt duplicem sensum veritatis: communem popularem, vel formalem empiricam, qua significatur conformitas intellectus cum re (veritas logica); secundus sensus est philosophico — religiosus. Quo ultimo significatur conformitas externorum verborum cum interno verbo, in mente concepto (veritas moralis). Utraque vice adest contradictio veritatis utraque vice alio sensu. Primo significat ložnost (falsitatem), secundo, lživost (mendacium).

In primo sensu non pertinere ad moralem regionem. Quando contradictio connectitur cum principiis moralitatis, tunc locutio fit moralis vel immoralis. Philosophos et moralistas — est sententia supra nominatorum auctorum — utrumque sensum saepe non distinguere. Ložnost quandoque licitam, lživost (mendacium) semper illicitum esse.

Vera sententia tenet, veritatem moralem semper connexionem habere cum norma moralitatis. Sententia de ambiguitate vocis potest esse vera in lingua russica. Attamen quaestio non est philologica — philosophica, sed philosophico — moralis, testante historia quaestionis de mendacio.

DE METHODO A SOLOVJEVO ADHIBITA

Duplicem in se continet veracitas obligationem: *positivam scilicet et negativam*. Positiva est stabilis inclinatio ad voluntariam locutionem secundum mentem. Obligat semper, sed non ad semper. Pars

¹ Contra mendacium, PL. 40, 523.

² Cfr. V. Popov: Čto est istina? (De veritate in loquendo.) Strannik, II., nr. 9—12., 807—816. in Slavorum litteris theologicis IV, Pragae 1908, pg. 343.

negativa prohibet omne mendacium. Obligat semper et ad semper.

Veracitatis est, ut verbum externum verbo interno concordat. Ut auctor verbi interni est homo eius dominus. Potest eo uti, proferre ad extra vel in pectore conservare. Unde ius ad secreta. Locutio humana semper vera esse debet. Oportet autem ut et secreta inviolata manere possint, dum homo pluries necessitatibus quotidianae vitae compulsus loqui debeat, quae exprimere non velit. Quomodo haec inter se conciliari et huiusmodi necessitates cum absoluta mendacii exclusionem componi queant, variae solutiones ab moralistis proponuntur.¹ Solovjev quaestionem minime aggreditur. S. Augustinus statuendo iure occultandi veritatem eam subtiliter tangit; quae nostris temporibus maxime nota est, sub nomine restrictionis mentalis.

Qua multo antiquior est alia quaestio, pertinens ad notionem mendacii stricte dicti. Existunt aliqua genera mendacii, quae per se considerata, mendacia nominari debent; verumtamen circumstantiis perspectis, praesertim fine et motivo denique et bono effectu ex mendacio subsecuto, in mente dubium oritur, num et haec mendacia prohibita sint, num saltem tamquam minori malo eis utendum sit. Propositus casus decursu temporum celebris evasit. Sortitus a s. Augustino mendacii officiosi nomen, hic casus est, qui solutionem problematis de mendacio, difficilem reddit. De eo tota contentio est. Ubi quaestio de mendacio agitur, hic casus praesumendus est, nisi aliud expresse dicatur. Solovjevi doctrina ad hunc casum refertur.

Ab antiquissimis temporibus duplex problematis solutio proponitur. Ante Christum natum ab ethnicis, liceitatem mendacii in hoc casu negavit Aristoteles, sed declaravit secundum se turpe et vituperandum.² A qua severitate alii deflexerunt. Jam Plato, qui mendacium tamquam venenum reprobat, in extraordinario casu moderatum utilis mendacii usum, quamvis aegre, concessit nobiles, non tamen aliis, cum soli nobiles a nimio et damnando usu abstinere possent.³

Aristotelem et Platonem secuti sunt Patres. Alii omne mendacium

¹ A. Veermersch, Gregorianum 1920, pg. 425—474.

² Cfr. Veermersch, Gregorianum 1920; 1, 24—25.

³ Rep. 3. Cfr. A. Veermersch. De mendacio et necessitatibus commercii humani, Gregorianum, 1920; I, 24—25.

damnabant, alii in extraordinario casu exceptionem admittebant. Quaestio de mendacio semper difficilis visa et; qui summo consensu intrinsecam mendacii malitiam affirmabant, simul difficilem esse demonstrationem fatebantur.¹ Concedere autem, mendacium esse peccatum et simul defendere eius liceitatem in extraordinario casu rationemque huius assignare, multo difficilius est. Argumentatio primorum logice et recte deducta, quod de assertoribus secundae sententiae dici non potest.

Solovjev primam sententiam reprobat. Testimonium eius verba minus favorabilia perhibent. Loquitur de: fictionibus moralistarum, de abstractis moralistis, de fastidiositate scholastica, de pseudomoralismo, morali rigorismo. Dolet ipsum Kant ad hanc classem pertinere. Argumentis verba prolata demonstrare non tentavit. Relicta prima sententia amplecti debuerit secundam. Sed ab hoc abstinuit, ne portae aperirentur cuilibet delicto.

De solubilitate quaestionis desperandum esse videtur. Multi moralistae revera negant possibilitatem solvendi hunc nodum.² Novam solutionem Solovjev proponit. De prima sententia prohibitionem mendacii desumit; de secunda, exceptionem a regula universali, in casu extraordinario. Novum est, quod neget hanc exceptionem mendacium esse.

Ast sententia Solovjevi casum minime solvit, sed retrograditur ad interrogationem, quid sit mendacium. Statum quaestionis vitando circumit, revertitur ad definitionem et remanet apud eam.

Argumenta ex unico fonte desumit — ex sana mente. Quae adhibet, magis ex externis circumstantiis quam ex visceribus causae, procedunt. Continuo effectum mendacii respicit: repugnantiam dignitati humanae, iniuriam proximo illatam, societatis damnum. Quae vera sunt. Sed sufficientem responsionem non praebent interroganti, quid mendacium in se ipso sit. A quo maxime liceitas vel non liceitas dependet.

S. Augustinus vero caute, multos casus, ad naturalem et supernaturalem hominis vitam pertinentes, non ex consuetudine vel compassione, argumenta pro et contra pensando, in multis scriptis per

¹ A. Veermersch, o. c. pg. 28.

² C r. Lindworsky apud Ruland, Handbuch der praktischen Seelsorge, IV 1936, pg. 102—104.

plus quam 25 annos perscrutando, argumentis ex sana mente, traditione atque praepriis ex revelatione desumptis, omne mendacium sine exceptione damnat. Ex sana mente probat mendacium vitae sociali esse nocivum. Fundamenta et vincula, quibus societas nititur, relaxare; contra veritatem et iustitiam et ordinatam caritatem esse. Strenue concludit: Nihil autem iudicandus est dicere, qui dicit aliqua justa esse mendacia, quo quid absurdum dici potest.¹

Augustinus et Solovjev conveniunt usque adhuc. Solovjev ulterius non progreditur. Augustinus quaerit nova argumenta, quibus probat omne mendacium semper iniustum esse, id est, difforme rectae normae moralitatis.

Omne mendacium internae perfectioni hominis adversatur. Aequitatem animi perturbat, voluntatem coinquinat, conscientiam maculat. Mentiendo homo declinat a recto ordine. Voluntas mentem consequitur, agendo contra eam. Destruit conformitatem mentis, voluntatis sensuumque corporis, quibus voluntas ad mendacium abutitur. Haec omnia contra sanam mentem. Verbis ergo uti ad fallaciam non ad quod instituta sunt, peccatum est.²

Omne mendacium nocet, si non proximo, profecto obest eis ipsis qui gratis mentiuntur.³

Adversum eos, qui putant mendacium aliquando non nocere stat sententia s. Augustini: omne nocet. Si non nocet proximo, semper nocet ipsi mentienti. Sed in hoc fallitur (mentiens) quod putat sibi suum non obesse mendacium.⁴

Bona quae mendacium affert sunt naturalis ordinis, damnum, quo afficitur conscientia, est ordinis supernaturalis. Quod animae damnum nullo bono naturali compensari potest. Corrumpitur conscientia. Quis autem dixerit integrum animum esse mentientis? Quia animae nocet, quod numquam animae prodesse potest, unde semper illicitum est mentiri. Nemo itaque potest convincere aliquando esse mentientem, nisi qui potuerit ostendere aeternum aliquod bonum obtineri posse mendacio.⁵

¹ Contra mendacium, PL. 40, 539.

² Euchiridion, PL. 40, 234.

³ De mendacio, PL. 40, 501.

⁴ Euchiridion, PL. 40, 240.

⁵ De mendacio, PL. 40, 496.

Iudicium non mutatur, etsi leve ordinarie peccatum sit. Qui spernit modica, paulatim decidet. Priscillianistae et alii multi primo admitebant mendacium in extraordinario casu. Temporibus s. Augustini eo usque progressi sunt, ut ipsum periurium, de rebus ad Dei cultum pertinentibus ac de ipsa natura Dei falsa dicta, nonnumquam bonum piumque opus esse, contenderent. Solovjev dicit: Admisso semel, portae patent cuilibet malo pro semper.

Malitia est in ipso mendacio. Profundissima sententia, quam s. Augustinus statuit et expressit: Mendacium, quod per se ipsum, quia mendacium utique turpe est.² Non solum mendacium, ipsum desiderium mentiendi malum est, nam omnis mendacii libido, per se ipsam vitiosa est.³ Solovjev autem expresse affirmat mystificationes turpes non esse.

Ne iniuriam inferamus Solovjevo! Non potuit altius ascendere. Notiones et principia ex moderna philosophia hauriebat. Theologia orientali ut norma negativa uti non potuit, quia ipsa neque progressa est neque s. *Augustinum* novit, qui e philosophia et revelatione et traditione plura hausit atque speculum veritatis in Christo invenit: Indue Christum et eris verax.⁴

STUDIA QUAESTIONEM DE PRIMATU ECCLESIAE SAECULO IX.

DISPUTATAM ILLUSTRANTIA:

DOCTRINA SS. CYRILLI ET METHODII

Dr. Thomas Kurent, S. O. Cist., Stična.

PROLOGUS.

Sanctorum Cyrilli et Methodii cum merita pro religioso populorum Slavicorum cultu tum momentum ad unitatem oecumenicam inter Slavos redintegrandam extollere supervacaneum foret. Unde mirum non est, de ss. Cyrilli et Methodii vita atque operibus ingentem iam molem scriptorum duobus saeculis in lucem prodiisse. At pauca admodum habentur opera, in quibus eorum doctrina theologica accuratius exponeretur.

¹ De mendacio, PL. 40, 516.

² O. c. ibidem.

³ PL. 38, 907.

Quapropter rem forsitan non inutilem speravi fore laborem, quem in selectis quibusdam doctrinae theologicae ss. Cyrilli et Methodii capitibus investigandis collocavi.

Cum singulorum documentorum, quae consideranda sunt, valor criticus, ad authenticam atque auctoritatem nempe quod attinet, varius censeatur, ut vis ac momentum doctrinae Cyrillo-Methodianae in iis enuntiatae melius perspici et diudicari possint, divisionem expositionis nostrae secundum documenta ipsa instituere iuvat. Unde consulemus 1° documenta Romana et 2° fontes Slavicos.

CAPUT I.

DOCTRINA SS. CYRILLI ET METHODII DE PRIMATU SECUNDUM DOCUMENTA ROMANA.

Fontes: Registrum Joannis VIII. papae, ed. E. Caspar, Monumenta Germaniae historica, Epistolarum tomus VII, Aevi Karolini V (Berolini 1928) p. XIII—XXII, 1—272.

Liber diurnus Romanorum pontificum, ed. Th. E. ab Sickel (Vindobonae 1889) p. 69—79.

Literatura: Th. E. von Sickel, Prolegomena zum Liber diurnus I, Sitzungsberichte der kaiserl. Akademie der Wissensch., Philosophisch-historische Classe, Band 117 (Wien 1889), Abhandlung VII, p. 61—65.

1. E documentis officialibus s. Romanae ecclesiae clare et certo constat, orthodoxiam s. Methodii eiusque devotionem erga sedem apostolicam coram Romana sede contra accusatores et calumniatores fuisse luculenter comprobata. Videamus documenta! In epistola Sventopulco comiti, Jun. 880 missa, scribit Joannes VIII. papa: „Industriae tuae notum esse volumus, quoniam confratre nostro Methodio... una cum Semisisno fidei tuo ad limina... veniente atque sermone lucifluo referente didicimus tuae devotionis sinceritatem et totius populi tui desiderium, quod circa sedem apostolicam et nostram paternitatem habetis... Nos autem illum (sc. Methodium) in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus orthodoxum et proficuum esse reperientes...“¹ Item in epistola ad Methodium directa (881 Mart. 23): „orthodoxae fidei te cultorem strenuum existere contemplantes“.²

¹ MGH, Epist. VII p. 222 sq.

² MGH, Epist. VII p. 243.

Oritur exinde duplex quaestio, primo, utrum in hac comprobatione orthodoxiae s. Methodii etiam doctrina de primatu Romani pontificis aliquo modo explicite comprehensa sit; secundo, utrum in fontibus Slavicis, qui de ss. Cyrillo et Methodio nobis notitias praebent, aliquid circa eorum mentem ac doctrinam de primatu Romani pontificis disci possit.

2. Ad primam quaestionem quod attinet,

a) ex epistolis Joannis VIII. papae novimus de quadam professione fidei, a s. Methodio „verbis et literis“ proposita.

b) Quae professio fidei in Libro diurno Romanorum pontificum nobis servatur, et quidem formula LXXIII iuxta Codicem Vaticanum, a Th. E. ab Sickel editum (Vindobonae 1889).

c) Haec professio fidei etiam primatum Romani pontificis enuntiat.

d) Una cum professione fidei s. Methodius etiam oboedientiam promittit Romano pontifici scriptis proponendo et ore recitando sic dictum „Indiculum episcopi“, quod sub formula LXXV praefati Libri diurni invenitur.

3. In epistolis Joannis VIII. ter vel quater mentio fit cuiusdam professionis fidei, quam tum Methodius Romano pontifici Hadriano II. in ordinatione sua proposuit, tum Joannes VIII. papa Methodio „ab eo docendam et praedicandam subdidit“. Ita scribit Joannes VIII. papa in epistola ad Sventopulcum ducem Moraviae missa (879 Jun. ex. — Jul.): „Quia vero audivimus, quia Methodius vester archiepiscopus ab antecessore nostro, Adriano scilicet papa, ordinatus vobisque directus, aliter doceat, quam coram sede apostolica se credere verbis et literis professus est, valde miramur.“¹ Item in epistola ad Methodium (eodem tempore) missa: „Unde his apostolatus nostri literis tibi iubemus, ut omni occasione postposita ad nos de praesenti venire procures, ut ex ore tuo audiamus et veraciter cognoscamus doctrinam tuam, utrum sic teneas et sic praedices, sicut verbis et literis te sanctae Romanae ecclesiae credere promisisti, aut non.“² In epistola tandem a. 881 Mart. 23 Joannes VIII. papa Methodio ad miserationem suam cum ipso comprobendam, in memoriam revocat citationem eius Romam anno praece-

¹ MGH, Epist. VII p. 160.

² MGH, Epist. VII p. 161.

dente factam: „Verum auditis per tuas literas variis casibus vel eventibus tuis, quanta compassione tibi condoluerimus, ex hoc advertere poteris, in quo te coram nobis positum sanctae Romanae ecclesiae doctrinam iuxta sanctorum patrum probabilem traditionem sequi debere monuimus et tam symbolum quam rectam fidem a te docendam et praedicandam subdidimus.“¹ In omnibus hisce locis de una eademque professione fidei, a symbolo distincta, agi apparet, quam Methodius in ordinatione sua episcopali scriptis tradere et ore recitare debuit.

4. Ista professio fidei est formula LXXIII Libri diurni Romanorum pontificum, quae formula „Promissio fidei episcopi“ inscribitur² et quam omnes, „qui sedis apostolicae ordinationi suberant episcopi, in ipsa ordinatione ad corpus beati Petri tradebant.“³

De hac eadem „Promissione fidei episcopi“ in casu Methodii agi confirmatur etiam ex epistola Joannis VIII. papae ad Sventopulcum comitem (880 Jun.) missa: „Igitur hunc Methodium venerabilem archiepiscopum vestrum interrogavimus coram positis fratribus nostris episcopis, si orthodoxae fidei symbolum ita crederet et inter missarum sollemnia caneret, sicuti sanctam Romanam ecclesiam tenere et in sanctis sex universalibus synodis a sanctis patribus secundum evangelicam Christi Dei nostri auctoritatem promulgatum atque traditum constat.“⁴ Etenim in formula LXXIII Libri diurni episcopus „promittebat atque spondebat“ Romano pontifici „illam fidem tenere, praedicare atque defendere, quam ab apostolis traditam habemus et per successores eorum custoditam, reverendam Nicaenam synodum trecentorum decem et octo patrum, sancto Spiritu sibi revelante, suscipiens redegit in symbolum, deinde tres aliae sanctae synodi . . . (singulae enumerantur) eandem fidem uno

¹ MGH, Epist. VII p. 244.

² In editione Th. E. ab Sickel p. 69—74.

³ Cf. Th. E. ab Sickel Praefationem ad editionem Libri diurni p. XIX—XX, et fusius „Prolegomena zum Liber diurnus I“ in Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissenschaften, B. 117 (Wien 1889) Abh. VII, p. 61—65.

V. etiam notam (d) J. Garnerii S. J. in MPL 105, 64: „Episcopi. Non quarumcumque regionum, sed illarum, quarum episcopi sedis apostolicae ordinationi subessent: suberant vero, qui nulli alteri metropolitae subiacebant, cuiusmodi Latini, Brutii, Lucani, Apuli, Siculi etc.“

⁴ MGH, Epist. VII p. 223.

eodemque sensu atque spiritu declarantes latius ediderunt".¹ Subduntur etiam quinta et sexta synodus.²

5. In „Promissione fidei episcopi“ luculenter enuntiatur primatus Romani pontificis. Romanae ecclesiae episcopus appellatur „summus pontifex seu universalis papa“. „Per eum“ episcopus „promittit . . . se profiteri sanctae eius catholicae ecclesiae et apostolicae sedi, quae pro firmamento sive rectitudine catholicae fidei et orthodoxae religioni conveniunt.“ Romano pontifici et per eum promittit atque spondet episcopus „beato Petro principi apostolorum eiusque (sc. Petri) sanctae ecclesiae illam fidem tenere, praedicare atque defendere, quam ab apostolis traditam habemus et per successores eorum custoditam.“³ Specialis mentio fit epistolae „beatae recordationis Leonis apostolicae sedis antistitis“ ad Flavianum Constantinopolitanum episcopum datae, „sed et omnium eius epistolarum de fidei firmitate praescriptarum“, quas episcopus in ordinatione „per omnia et in omnibus inviolabiliter custodire et semper libere, sicut Romanus pontifex praedicat, praedicare“ promittit.⁴ Pariter profitetur episcopus „etiam cuncta decreta pontificum apostolicae sedis, id est sanctae recordationis Severini, Joannis, Theodori atque Martini, custodire, quae adversus novas quaestiones in urbe regia exorta sunt et per proprias doctrinas cuncta zizaniorum scandala amputasse noscuntur“.⁵ De tribus universalibus synodis narratur, Romanum pontificem per legatos iis praesedis.⁶

6. Tempore ss. Cyrilli et Methodii consuetudo vigeat in s. Romana ecclesia, iuxta quam episcopi a Romano pontifice ordinandi una cum „Promissione fidei, etiam duo alia documenta scriptis proponebant: „Cautionem“ nempe, qua sese ad observandam ecclesiasticam disciplinam obligabant (formula LXXIV) et „Indiculum episcopi“ (formula LXXV), quo oboedientiam Romano pontifici promittebant. In quo „Indiculo“ episcopus spondet „beato Petro apostolorum principi vicarioque eius beatissimo papae . . . succes-

¹ Edit. ab Sickel p. 70—71.

² Ibid. p. 71. 73.

³ Ibid. p. 70.

⁴ Edit. ab Sickel p. 71.

⁵ Ibid. p. 72.

⁶ Ibid. p. 70. 73.

soribusque eius . . . se omnem fidem et puritatem sanctae fidei catholicae exhibere et (in) unitatem eiusdem fidei . . . persistere . . . et nullo modo contra unitatem communis et universalis ecclesiae suadenti quippiam consentire, sed . . . fidem et puritatem suam atque concursum illi utilitatibusque ecclesiae eius, cui a Domino Deo potestas ligandi solvendique data est, et praedicto vicario eius atque successoribus per omnia exhibere".¹

Haec duo documenta Libri diurni Romanorum pontificum satis clara sunt et nobis inservire possunt etiam ad mentem ac doctrinam ss. fratrum, prout in fontibus Slavicis apparent, comprobendam et illustrandam.

CAPUT II.

DOCTRINA SS. CYRILLI ET METHODII DE PRIMATU SECUNDUM FONTES SLAVICOS.

8. Ad secundam quaestionem quod spectat, habemus in fontibus Slavicis quatuor vel forsitan quinque puncta, quibus mens ac doctrina ss. fratrum Thessalonicensium de primatu Romani pontificis manifestantur. Haec puncta ita designari possunt:

a) Modus, quo s. Cyrillus locum de primatu Mt. 16, 18 in versione palaeoslavica reddidit.

b) Identificatio Petri cum Romano pontifice in Vita Methodii.

c) Usus antonomasticus tituli substantivi „apostolicus“.

d) Locus insignis et munus, quibus Romani pontifices in elencho conciliorum cap. 1 Vitae Methodii exornantur.

e) Scholion Slavicum contra sic dictum can. 28 Chalcedonensem, de quo scholio tamen, utrum revera ad ss. Cyrillum et Methodium referendum sit, valde dubitatur. — Quot puncta, tot capita!

Articulus I.

VERSIO PALAEOSLAVICA MT. 16, 18.

Fontes: Evangeliarium Assemani codex Vaticanus 3. Slavicus glag. Tomus I, ed. Jos. Vajs et Jos. Kurz (Pragae 1929) fol. 149 v—150 r.

Quattuor evangeliorum versionis palaeoslovenicae codex Marianus, glag. ed. V. Jagić (Petropoli 1883).

¹ Ibid. p. 79.

Evangelium sv. Matouše, ed. Jos. Vajs (Praha 1935).

L i t e r a t u r a : V. Jagić, Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, ed. 2 (Berlin 1913).

A. Snoj, Staroslovenski prevod evangelijev. Njegov pomen za kritiko in eksegezo svetopisemskega teksta, Bogoslovni vestnik 2 (Ljubljana 1922), p. 115.

Idem, Veteroslavicae versionis evangeliorum pro critica et exegesi sacri textus momentum, Biblica 3 (Roma 1922), p. 187.

Jos. Vajs, K charakteristice nejstarších evang. rukopisů staroslověnských, Byzantinoslavica 5 (Praha 1933—34), p. 113—119.

9. Locum insignem evangelii s. Matthaei, ubi Simoni Petro primatus promittitur in ecclesia: „Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam“ (16, 18), codices palaeoslavici non omnes eodem modo exhibent. Plerique codices verba „super hanc petram“ sermone Slavico reddunt: „на семь камене“, ut habent tetraevangelium Marianum (s. XI, Moskva) et tetraevangelium Zographense (s. XI, Leningrad), seu „камени“, ut habet evangeliarium Ostromiri (a. 1056—57, Leningrad), quae versio latine sonat: super hunc lapidem, super hanc petram. Evangeliarium Assemani (s. XI, bibl. Vaticana) e contra et duo alii codices, nempe tetraevangelium monasterii s. Nicolai (s. XIV, Beograd) et tetraevangelium christiani Hval (a. 1404, Bononia), vocem petra non vertunt, sed solummodo eius genus mutant: „на семь петръ“, quod latine sonat: super hunc Petrum. Codex Assemanianus est evangeliarium (aprakos-evangelium) secundum ordinem ritus Byzantini; sub respectu graphico et phonetico ab auctoribus minus quidem archaisticus dicitur quam codices Zographensis et Marianus; sed e contra plures habet Assemanianus archaismos in morphologia et vocabulario.¹ Codices Nikolski (monasterii s. Nicolai) et Hvalov, etsi recentiori aetate et literis cyrillicis conscripti sint, peritorum tamen iudicio transscriptiones exhibent archetypi glagolitici valde antiqui.²

10. Lectio varia „на семь петръ“, quam tres ultimo nominati codices in oppositione ad Zographensem et Marianum aliosque bene mul-

¹ Cf. W. Vondrák, Altkirchenslavische Grammatik² (Berlin 1912) p. 20—21; St. Kul'bakin, Le vieux slave (Paris 1929) p. 21—22; vide etiam prolegomena ad editionem phototypicam codicis Assemaniani, auctoribus Jos. Vajs et Jos. Kurz.

² Cf. W. Vondrák, O cirkevně-slovanském překladu evangelia... „Daničičev zbornik (Beograd—Ljubljana, 1925) p. 9—27; Jos. Vajs, K charakteristice... Byzantinoslavica V p. 113—119.

tos, sed recentiores conservaverunt, absque dubio s. Cyrillum habet auctorem. S. Cyrillus iuxta narrationem Vitae Constantini, cap. 14, iam antequam in Moraviam maiorem principe Rastislao petente proficisceretur, alphabetum composuit et versionem evangeliorum Slavicam, et quidem evangeliarum ad usum liturgicum, confecit: „et illico composuit literas et coepit orationem scribere evangelicam: In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum et Deus erat Verbum etc.“¹ Revera textus evangeliarum Byzantini iam tunc temporis cum prologo evangelii Joannis incipiebat.

11. Sed dubitare posset quis, utrum noster praecise textus in dictis tribus codicibus incorruptus servatus sit. Ad istam difficultatem enodandam videndus est character primitivae versionis s. scripturae in sermonem palaeoslavicum in genere. Textus primigenius versionis s. scripturae a s. Cyrillo confectae multis in locis vocabula Graeca non vertit, sed reliquit, prout in sermone Graeco sonabant. Postiores scribae vocabulis Graecis Slavica substituerunt. V. Jagić in appendice ad suam editionem codicis Mariani undecim locos recenset, in quibus codex Marianus vocabula Graeca, quae in codicibus Nikolski, Hvalov, Assemaniano intacta remanserunt, sermone Slavico reddidit. Inter istos locos affertur etiam Mt. 16, 18, in quo vocabulum „πέτρα“ iuxta variantem lectionem supradictorum trium codicum in sensu quidem translato, sed non traductum invenitur.² Prout ostendit pronomen demonstrativum „сѣмь“, „петра“ in codicibus Slavicis masculine concipi debet in oppositione ad vocabulum Graecum (πέτρα, fem. gen.) et iuxta analogiam nominis proprii Πέτρος.³ Ceterum etiam in codice Assemaniano vocabulum πέτρα, bis in alio loco (Mt. 7, 24. 25) redditur sicut in Mariano et Zographensi per vocabulum palaeoslavicum камя, камене. Ex quo legitime concludi potest, s. Cyrillum speciales ob rationes locum nostrum de primatu ita singulariter in versione Slavica reddidisse.

¹ Edit. P. A. Lavrov, Материалы p. 27.

² Quattuor evangeliorum . . . codex Marianus p. 473—74.

³ Cf. Jagić, Entstehungsgeschichte p. 316.

Articulus II.

IDENTIFICATIO PAPAE CUM APOSTOLO PETRO

Fontes: Fr. Pastrnek, Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda s rozbořem a otiskem hlavních pramenů (Praha 1902).

P. Lavrov, Материалы по исторіи возникновенія древнейшей славянской письменности, Труды славянской комисіи I (Ленинград 1930).

Literatura: A. Vогонов: Главнѣйшіе источники для исторіи свв. Кирилла и Мефодія (Кіевъ 1877).

P. A. Lavrov, Кирилло та Методій в давньо-слов'янському письменстві (Київ 1928).

I. Ohijenko, Костянтин и Мефодій, их життя та діяльність I-II, Історія церковно-слов'янської мови (Варшава 1927, 1928).

G. A. Пінскіј, Опыт систематической Кирилло-мефодьевской библиографии (Софія 1934.)

Idem, Doctrina Byzantina de primatu et unitate ecclesiae (Ljubljana 1921) p. 44—56.

Fr. Dvornik, Les Légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance, Byzantinoslavica, Supplementa I (Prague 1933) p. 295—301.

Fr. Grivec, Iz teologije sv. Cirila in Metoda, Bogoslovni vestnik 14 (Ljubljana 1934) p. 180—89.

Idem, Originalnost sv. Cirila in Metoda, Jugoslovenski istoriski časopis 1 (Beograd 1935—36) p. 62—69.

12. Clavem ad intelligendam rationem theologiam primigeniae versionis palaeoslavicae loci Mt. 16, 18 nobis praestat, nisi fallor, identificatio Romani pontificis cum apostolo Petro, quae in Vita Methodii saepius occurrit; 1° in ore ipsius Romani pontificis, 2° in ore s. Methodii, 3° sub calamo auctoris Vitae Methodii et 4° in ore Moravorum, ad Romanum pontificem mittentium. Liceat testimonia singula ob oculos ponere!

Ad 1. „et dixit apostolicus: Non tibi soli tantum, sed etiam omnibus partibus illis Slovenicis mitto illum magistrum a Deo et sancto apostolo Petro, primo praesule (перваго настольника — *πρωτόθρονον*) et clavigero regni coelestis“ (V. M. 8).¹

Ad 2. „Ille autem respondit (sc. Methodius): Ego quoque, si scirem, vestrum esse, abscederem, sed sancti Petri est (святаго Петра есть) (V. M. 9.)“²

¹ Edit. Lavrov, Материалы p. 73.

² Edit. Lavrov, Материалы p. 74.

Ad 3. „Sed illi (sc. regii episcopi) non sunt absoluti a iudicio sancti Petri“ (V. M. 10).¹

Ad 4. „(Moravi) . . . ad apostolicum miserunt: Quoniam et antea patres nostri a sancto Petro baptismum acceperunt, da nobis Methodium archiepiscopum et doctorem“ (V. M. 10).²

13. Dubium non est, quin hac in re auctor Vitae Methodii fideliter reddiderit mentem ss. fratrum Thessalonicensium. Certum est, identificationem Romani pontificis cum apostolorum principe Petro una cum exegesi Mt. 16, 18 hoc in sensu explicata omnino consonam esse traditionibus antiquis Orientis christiani, quarum interpretes nobis sunt praesertim cantus liturgici in honorem s. Petri apostoli aliorumque ss. pontificum Romanorum et scripta s. Theodori Studitae. Pariter certum est, doctrinam Photianorum, quae in scripto anonymo „Πρὸς τοὺς λέγοντας ὡς ἡ ῾Ρώμη πρῶτος θρόνος“ legitur hoc puncto a mente ss. fratrum longe distare.

Articulus III.

TITULUS „APOSTOLICUS“³

14. Cum identificatione Romani pontificis et apostolorum principis Petri aliquo modo cohaeret usus antonomasticus tituli „apostolicus“ ad designandum Romanum pontificem. Quis usus in utraque Vita ss. fratrum ecclesiastico-slavica et in Latina „Vita cum translatione s. Clementis“ relative valde saepe occurrit.

Certum esse videtur hunc titulum pariter ac titulos antonomasticos „sedes apostolica, apostolatus“ ortum atque adhibitum esse ad originem apostolicam Romanae sedis eiusque primatum iuris divini inculcandum. Constat praeterea apostolicum characterem primatus Romanae sedis tam a principio quam posterius in Occidente magis quam in Oriente inculcatum esse. Quod facile intelligitur, quia Romana ecclesia, quae primatum super universam ecclesiam obtinet, unica erat ecclesia immediate apostolicae originis in Occidente. At item notum est, etiam in Oriente mox post 2. concilium oecumenicum (I. Constantinopolitanum) usum antonomasticum tituli apostolica

¹ Ibid. p. 75.

² Ibid.

³ Fontes et literaturam vide sub art. II p. 152.

sedes (*ἀποστολικὸς θρόνος*) ad Romanam ecclesiam designandam receptum esse. Evolutio huiusmodi terminologiae paribus intervallis cum pugna Romam inter et Constantinopolim facta est. Contra ambiguum theoriam de fundamento politico primatus ecclesiastici (*ἐπίσκοπος πρεσβυτέρως Ῥώμης*) Romani pontifices originem divino-apostolicam supremi principatus apostoli Petri in Romana sede successorum cum accentu efferebant. Praeterea praerogativas apostolorum in Romano pontifice speciali quodam modo servari hac terminologia insinuabatur. Hanc eandem doctrinam una cum terminologia ecclesiastica Occidentali etiam in Oriente etsi non tam frequenter, admittebant, Sed stylus curiae ecclesiae Constantinopolitanae terminologiam istam adhibere detrectabat.¹

15. Similiter res se habebat cum titulo „apostolicus“. Etiam si in antiquitate christiana titulus honorificus apostolicus ad designandos successores apostolorum in genere adhibitus fuerit (Mart. Polyc. 16; Tertul., *Ce praescr.* 32 et alibi), tamen titulus apostolicus antonomastice usitatus ad Romanum pontificem designandum primo nobis occurrit in documentis publicis Romanae ecclesiae et quidem in formula II. Libri diurni Romanorum pontificum.² Cui formulae „Decretum de electo episcopo, quem leget notarius regionarius“ inscribitur. In hoc documento praeter compositionem „domino sancto merito apostolico“ et titulum „apostolatus vester“ etiam titulus „sancte meritis apostolice“ adhibetur. Notandum est formulam hanc inter antiquissimas partes Libri diurni annumerari et saltem ad saec. VII. vel VIII. redire.³ In Libro diurno alibi quoque sat frequenter occurrunt sive titulus „apostolatus vester“ sive „apostolicus“, qui tamen etiam adiective concipi potest.⁴ His documentis antiquissimis usus tituli antonomastici origo Romana vel saltem Occidentalis satis suadet. Documenta, quae allegant Grivec et Dvorník,⁵ posterioris aetatis sunt. Prout e contextu, in quo titulus „apostolicus“ invenitur, apparet, haec designatio specialem quandam devotionem manifestat.

¹ Cf. Grivec, *Doctr. Byz.* 44—56; P. Batiffol, *Papa Sedes Apostolica, Apostolatus*, *Rivista di archeologia cristiana* 2 (Roma 1925) p. 99—116.

² Edit. ab Sickel p. 3.

³ Cf. ab Sickel Praefationem ad editionem Libri diurni p. XVII. XLI—XLII.

⁴ Vide ab Sickel indicem p. 147—48.

⁵ Grivec, *Doctr. Byz.* p. 52—54; Dvorník, *Les Légendes* p. 297—99.

16. In fontibus, qui de ss. Cyrillo et Methodio loquuntur, usus antonomasticus substantivi apostolicus relative valde frequenter occurrit. In Vita Constantini adhibetur titulus „apostolicus“ sexies, „papa“ quinquies.¹ In Vita Methodii usitatur titulus „apostolicus“ septies, „папежь“ semel tantum, attamen una cum adiectivo „апостольский“. In „Vita cum translatione s. Clementis“, sermone Latino conscripta, titulus „apostolicus“ adhibetur sexies substantive et bis adiective „apostolicus vir“ et „apostolice pater“, cf.; „ἀποστολικὸς πατήρ“ apud s. Theodorum Studitam, MPG 99, 1021). Semel occurrit in „Vita cum translatione s. Clementis“ compositio „sanctus apostolicus“, quae invenitur etiam in Libro diurno, apud Paulum diaconum² et apud s. Theodorum Stud.³ In eadem Vita aliae quoque expressiones ad Romanum pontificem designandum adhibentur.

Titulus „apostolicus“ in documentis Slavicis alibi semel tantum invenitur, nempe in panegyrico seu Похвальное слово Кириллу и Мефодию, quod documentum periodo adhuc Moravo-pannonica literaturae Slavicae conscriptum censetur.⁴

17. Ultimo laudatus textus pulchre nobis illustrat mentem et sinceritatem tituli „апостоликъ“ in sermone ss. fratrum Thessalonicensium. Quapropter non erit abs re illum adducere: „и тако течение съконъчавающа, поўти ся яста Римьскаго апостольскому прѣстолю поклонитися, вѣдуща съ собою на священіе духовьнии плодъ. Юже слышавъ апостолик Андрианъ, изиде противу има далече од града Римьска, и такоже я приять, яко аньгела божия, и учение юю прилюбль, постави блаженаго Мефодия на презвутерство и

¹ In manuscriptis antiquissimis Vitae Constantini Russicis (s. XV) pariter ac in manuscripto antiquissimo Vitae Methodii (s. XII) habemus formas „папежь“, non vero „papa“. Forma papa occurrit in codicibus Vitae Constantini, scriptis in terris Slavorum meridionalium (codices duo manuscripti Vladislai grammatici ex annis 1469 et 1479), et in manuscriptis Russicis posterioris aetatis (s. XVI et XVII). Notare iuvat, in iis manuscriptis Vitae Constantini, in quibus forma papa invenitur, loco formae apostolik adhiberi formas „апостольник“, quae ex adiectivo „апостольный“ provenit; quo facto probatur formas primigeniam apostolik brevi tempore auribus Slavicis insolitam factam esse.

² MPL 75, 55.

³ MPG 99, 1209.

⁴ Cf. Lavrov, Кирило та Методій р. 100; Ohijenko, Костянтин і Мефодій т. II р. 286—88. Mos vigebat, ut idem auctor, qui „vitam“ conscripsit, etiam „похвальное слово“ conscriberet.

ученики ъго.“¹ Vim ac momentum tituli „апостоликъ“ in documentis, quae de ss. Cyrillo et Methodio notitias praebent, manifestat praeterea narratio Vitae Methodii, cap. 8, iuxta quam apostolicus misit Methodium terris Slovenicis „отъ Бога и отъ святаго апостола Петра, първаго настольника и ключедържъся царствию небесному“.² Similem locum invenimus quoque in Vita cum translatione s. Clementis“, cap. 9: „sanctum et apostolicum virum et ipsius apostolorum principis Petri successorem“.³ Cum his locis conferatur loquendi modus Theodori Studitae: *Τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ κορυφαιοτάτῳ . . . Λέοντι . . . ἀποστολικῷ πάπῃ . . . Ἐπειδήπερ Πέτρῳ τῷ μεγάλῳ δέδωκε Χριστὸς ὁ θεὸς μετὰ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ τὸ τῆς ποιμνιαρχίας ἀξίωμα; πρὸς Πέτρον, ἦτοι τὸν αὐτοῦ διάδοχον, ὅτιοῦν . . .*⁴ S. Theodorus Studita pariter Petrum ecclesiae Romanae sedis protóthronon vocat: „ἦς Πέτρος προτόθρονος“;⁵ exinde vero etiam Romanum pontificem nomine „ὁ πρωτόθρονος“ exornat.⁶

E textibus supra adductis praeclare apparet usum frequentem tituli „apostolicus“ in scriptis, quae de ss. fratribus notitias praebent, denotare eorum specialem erga sedem apostolicam Romanumque pontificem devotionem ac mentem, originem potestatis primatialis Romani pontificis ex iure divino, beato Petro apostolo collato, repetentem.

18. Quaestio movetur de origine tituli „apostolicus“ apud ss. fratres: utrum eum iam in Oriente noverint, an in Occidente demum didicerint. Docti quidam Russi ex usu tituli apostolicus ad originem Vitae Methodii Occidentalem concludebant. Criticus A. E. Viktorov, ut videtur primus huic argumentationi pro origine Occidentali Vitae Methodii opponerebat.⁷ Post decennium alius doctus Russus, A. D. Voronov, animadvertit, titulum „apostolicus“ Orientalibus nequaquam fuisse alienum, immo sat frequenter in scriptis Byzantinis saec. IX.

¹ Edit. Lavrov, Материалы р, 84—85.

² Edit. Lavrov, Материалы р. 73.

³ Edit. Pastrnek, Dějiny р, 243.

⁴ MPG 99, 1017; cf. ibid. 1152.

⁵ MPG 99, 1332 B.

⁶ MPG 99, 1420 A.

⁷ Кирилль и Мефодій. Новые источники и ученые труды для истории славянскихъ апостоловъ, in publicatione Кирилло-Мефодіевскій Сборникъ (Москва 1865) р. 402; cf. Voronov, Главнѣйшіе источники р. 76.

occurrere.¹ Anno 1921 Fr. Grivec publici iuris fecit indagationes suas, quibus quaestiones de origine, sensu ac momento usus antonomastici huius tituli tam in genere quam apud ss. Cyrillum et Methodium profundius et luculentius illustravit.² Ex scriptis Pauli diaconi atque s. Theodori Studitae Grivec concludebat, titulum antonomasticum „apostolicus“ substantive adhibitum praecipue in monasteriis tum Occidentalibus cum Orientalibus usitatum fuisse. Ss. Cyrillus et Methodius titulum hunc attulerunt ex monasteriis Orientis tamquam expressionem theologiae ac terminologiae monasticae specialis. Ss. Cyrillus et Methodius hoc nomine Romanum pontificem appellabant, etsi inter Slavos Moraviae et Pannoniae nomen „папежь“ iam usitatum, nomen vero „апостоликъ“ ignotum esset. Titulo apostolicus censet Grivec demonstrari, ss. Cyrillum et Methodium auctoremque Vitarum Photio et stylo curiae Constantinopolitanae „ἐπίσκοπος τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης) minime fuisse.³

19. In scriptis suis de ss. Cyrillo et Methodio agentibus tractavit de titulo apostolicus etiam Fr. Dvorník.⁴ Dvorník titulo apostolicus vim demonstrandi, ss. Cyrillum et Methodium minime Photii tenuisse partes, sed monachorum, denegat. Rationem suae sententiae dat Dvorník, quia nullibi (praeterquam apud s. Theodorum Studitam) in literatura coeva Byzantina usus tituli apostolicus occurrat. E contra usus huius tituli valde frequens fuit in Occidente, cum in regno Francorum et apud clerum Germanicum, qui cum ss. Cyrillo et Methodio in Moravia et Pannonia pugnabat, tum in documentis publicis officialibus. Dvorník magnum numerum exemplorum collegit apud scriptores Occidentales, praesertim ex saeculis VIII. et IX., in quibus „apostolicus“ ad Romanum pontificem designandum sive substantive sive adiective adhibetur.⁵ Ad deductiones professoris Dvorník respondit Grivec, recipiendo ea, quibus ex parte historica opinio sua corrigitur, at recusando eius deductiones, quas exaggeratas pu-

¹ Главнѣйшіе источники р. 76.

² Правovernost sv. Cirila in Metoda, Bogoslovni vestnik I р. 7—11; Doctrina Byzantina р. 44—56.

³ Ibid.

⁴ Les Slaves Byzance et Rome au IXe siècle (Paris 1926) р. 180¹; Les Légendes р. 295—300.

⁵ Les Legendes р. 297—99.

tat.¹ Iuxta sententiam professoris Grivec manet factum, titulum apostolicum tritum fuisse in monasteriis Graecis Romae. Hic titulus, in Occidente ex titulo apostolica sedes ortus, ab illis monachis Graecis adhibebatur, quibus crebrum erat cum Roma commercium. Secus in Occidente, putat Grivec, titulus apostolicus etiam tempore ss. Cyrilli et Methodii relative rarus fuit (praesertim si consideretur usus antonomasticus substantivus). Post s. Theodorum Studitam nulla quidem scripta monachorum, hunc titulum adhibentia, inventa sunt. Tempore enim Photii monachorum Byzantinorum acies perturbatae sunt; post Photium monachi iam a Roma abalienati sunt multaque scripta Romae faventia perierunt. Nihilominus ponere licet, ss. fratres eorumque hagiographos veteroslavicos etiam usu huius tituli traditiones Orientales servasse. Hunc enim titulum, origine et notione antibyzantinum (i. e. theologiae aulicae Byzantinae contrarium), non adhibuissent, si Orientalibus ignotus fuisset, vel saltem, si partes Photii in rebus ecclesiasticis tenuissent. Ergo sententia de propria et ingeniosa Orientali cogitandi ratione ss. fratrum hoc titulo potius confirmatur quam infirmatur.²

20. Statu quaestionis exposito, quaeritur, unde tandem ss. Cyrillus et Methodius eorumque discipuli titulum apostolicum cognoverint: utrum in monasteriis Orientalibus vel Romanis Graecis (e theologia monastica Byzantina vel scriptis s. Theodori Studitae), an in Occidente Latino ex usu communi. Sententia, quae mihi videtur probabilior, ea est, quae tenet, ss. Cyrillum et Methodium usum antonomasticum tituli apostolicum didicisse iam in scriptis s. Theodori Studitae vel certe in monasteriis Graecis Romae. Cuius sententiae argumentum video praesertim in modo et contextu, quo hic titulus in documentis Cyrillo-Methodianis adhibetur, qui modus et contextus mire consonant cum loquendi ratione s. Theodori Studitae. Praecipua puncta comparationis sunt: apostolicus pater = ἀποστολικὸς πατήρ; апостольскій папезь = ἀποστολικὸς πάπας; apostolicus identificatur cum Petro; первый настояльникъ = πρωτόθρονος; ключедьвжць царствию небесьному = κλειδοῦχος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Notandum est,

¹ De ss. Cyrilli et Methodii ad Photium relatione, Bogoslovni vestnik XIII p. 248—49; Iz teologije sv. Cirila in Metoda, Bogosl, vestnik XIV p. 188—89; Originalnost sv. C. in M., Jugoslovenski istor. časopis I p. 64—66.

² Bogoslovni vestnik XIII p. 248—49; Jugosl. istor. časopis I p. 64—65.

nullibi apud auctores Occidentales coevos, qui titulo apostolicus utuntur, omnes istas expressiones simul, quae characterem praeterea liturgiae Byzantinae praeseferunt, inventas esse. Ex quo facto, sat magna cum probabilitate concludi posse videtur, ss. Cyrillum et Methodium eorumque discipulos in hoc titulo adhibendo s. Theodorum Studitam esse imitatos. Probabiliter cum in s. Theodorum Studitam tum etiam in ss. fratres influxum exercebat praxis (modus loquendi) monasteriorum Graecorum Romae et Romanae curiae. Minus probabile esse videtur, usum tituli substantivi apostolicus rarum apud clerum sive in regno Francorum sive Germanicum in modum loquendi ss. fratrum influxum exercere potuisse. Notandum praeterea videtur etiam apud auctores Occidentales, penes quos usus tituli apostolicus frequentius occurrit, non esse spernendas traditiones monasticas, praesertim cum plerique eorum inter monachos et pro monachis scripserint.¹

Ex his observationibus mens ss. fratrum eorumque discipulorum in titulo apostolicus adhibendo nova quadam luce illustrata apparet. In usu tituli apostolicus ss. fratres traditiones ecclesiae Romanae cum traditionibus Orientalibus, quarum interpretes eximius erat s. Theodorus Studita, connectunt.

Articulus IV.

ELENCHUS CONCILIORUM²

21. In cap. 1 Vitae Methodii habetur textus maximi momenti, in quo concilia oecumenica enumerantur. Hic textus partem efformat prooemii sat prolixi, quo Deus unus et trinus glorificatur, qui propter

¹ Frequentissimum usum tituli „apostolicus“ Dvornik invenit in Annalibus, *Hincmari Remensis*. Hincmarus, educatus et excultus in monasterio S. Dionysii per aliquod tempus vixit una cum magistro suo abbate Hilduino in monasterio Corbeensi et deinde iterum in monasterio S. Dionysii. Cf. M. Manitius, *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters I* (München 1911) p. 339. — *Regino*, qui chronica conscripsit, erat monachus et postea abbas in monasterio Prumiensi (Prüm). O. c. p. 695—96. — *Einhart*, qui continuavit Annales Laurisenses excultus fuit in monasterio Fuldensi. Postea, quamquam laicus, etiam ad dignitatem abbatialem promotus est. O. c. p. 639—40. — *Milo*, qui conscripsit Vitam s. Amandi, erat monachus in monasterio S. Amandi apud Tornacum (Tournai). O. c. p. 577—78. — *Ruodolfus*, auctor partis secundae Annalium Fuldensium, erat Fuldensis coenobii presbyter et monachus. Cf. MGH, Ss. p. 337.

² Fontes et literaturam vide supra sub art. II p. 152.

magnam suam misericordiam et caritatem post lapsum protoparentum etiam in mundum mittebat homines sanctos, qui humano generi duces atque exemplar in via salutis existerent: „sed non dereliquit Deus pro magna misericordia et amore homines prorsus, verum quovis anno et tempore elegit viros et ostendit hominibus opera et certamen eorum, ut illis similes se reddentes omnes ad bonum excitarentur“.¹ Deinde nominantur ex ordine Enos, Henoch, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, Joannes Baptista, Petrus et Paulus, martyres et successores ss. apostolorum. Post istos tandem expresse commemorantur Romani pontifices, qui in primis sex conciliis oecumenicis haereticos condemnabant et doctrinam verae fidei definiebant. Statim post narrationem de concilio oecumenico sexto auctor Vitae Methodii in cap. 2 s. Methodium glorificare pergit.²

Quo disquisitio nostra clarior evadat, videamus

1° quaenam sit connexio elenchi conciliorum in cap. 1 Vitae Methodii cum ss. Cyrillo et Methodio;

2° quomodo in hoc elencho primatus Romani pontificis inculcetur;

3° qualis sit proprietates (originalitas) huius elenchi comparati cum quibusdam textibus analogis in ecclesiasticis literarum monumentis.

§ 1. Connexio elenchi cum ss. Cyrillo et Methodio.

22. E contextu proximo clare perspicitur intentio auctoris Vitae Methodii in adducendo totam seriem sanctorum virorum tam veteris quam novi testamenti, praesertim Romanorum pontificum. Auctor Vitae Methodii celebrare intendit s. Methodii vitam, opera atque doctrinam: quapropter exempla secutus sanctorum patrum, praesertim s. Gregorii Nazianzeni,³ s. Methodium ad patriarchas et iustos veteris testamenti comparat; praedicare vult singulariter eius orthodoxiam et merita pro rectae fidei praedicatione: quapropter affert seriem Romanorum pontificum, qui in conciliis oecumenicis rectam fidem auctoritative definiebant et ab erroribus haereticorum tuebantur. Hac ratione continuas s. Methodii actionis et praedicationis cum

¹ Edit. Larov, Материалы p. 68.

² Edit. Lavrov, Материалы p. 69—70.

³ Cf. Grivec, Biblične zgodbe sv. Cirila in Metoda, Bogoslovni vestnik XV p. 1—32.

traditione christiana eiusque cum doctrina Romanorum pontificum consonantia ostenduntur. Cuius intentionis habetur testimonium expressum in verbis, quibus cap. 2 Vitae Methodii exorditur: „Post hos (sc. Romanos pontifices in elencho conciliorum laudatos) autem omnes Deus misericors, qui vult, ut omnis homo salvetur et ad cognitionem veritatis perveniat, nostro tempore nostri populi gratia, cuius nemo umquam curam gessit, ad virtutem erexit magistrum nostrum, beatum Methodium, cuius omnes virtutes et certamina cum his Deo gratis viris singulatim comparare non erubescimus . . .”¹

23. Observatum est, elenchum conciliorum in cap. 1 Vitae Methodii non omnino bene cum partibus praecedentibus et subsequentibus connecti. Datur quidem quaedam unitas in totius prooemii dispositione: a) celebratur Deus creator et Deus trinus, b) narrantur creatio hominis et lapsus protoparentum, c) delineatur conspectus historiae biblicae, d) adumbratur conspectus historiae ecclesiasticae. Attamen transitus inter tertiam et quartam partem atque inter quartam partem et exordium capitis sequentis non bene successit. Quibus styli dissonantiis innixus, rerum Slavicarum peritus M. Weingart opinionem emisit, totum cap. 1 ab alio quodam scriptore Vitae Methodii additum esse, quo Vita Methodii ad exemplar hagiographiae Byzantinae conformaretur.² Ast haec hypothesis argumentis sufficientibus non probatur. Traditio manuscripta nulla vestigia de posteriori aliqua additione cap. 1 Vitae Methodii servavit. Styli dissonantiae alia ratione aptius explicari possunt.

24. Indoles propria totius prooemii Vitae Methodii revera suadet, varias ipsius partes ab alio quodam compositas esse auctore quam Vitam Methodii solam, sed iam ab auctore Vitae Methodii esse redactas in unum et tamquam prooemium Vitae Methodii esse praepositas. Investigationes de fontibus, ex quibus variae istae partes, praesertim conspectus historiae biblicae, promanarunt, excepto elencho conciliorum, demonstrarunt, praecipuum fontem fuisse scripta s. Gregorii Nazianzeni.³ E Vita Constantini, cap. 3, constat, s. Constantinum-Cyrillum adhuc iuvenem Gregorium Nazianzenum patronum et exemplar sibi elegisse eiusque scripta memo-

¹ Edit. Lavrov, Материалы p. 70.

² Ke dnešnímu stavu . . ., Byzantinoslavica V p. 448.

³ Cf. Grivec, Biblične zgodbe . . ., Bogoslovni vestnik XV p. 1—32.

riae mandare studuisse.¹ Vestigia s. Gregorii Nazianzeni in cap. 1 Vitae Methodii magna cum probabilitate innuunt, s. Cyrillum ipsum esse auctorem vel saltem primum redactorem historiae biblicae reliquarumque prooemii partium. Praeterea tum historia biblica cum reliquae prooemii partes miranda arte ex verbis s. scripturae et sententiis s. Gregorii Nazianzeni stylo fere epico contextae sunt. In aliis quoque capitibus Vitae Methodii influxus et sententiae s. Gregorii Nazianzeni apparent, alio tamen et non tam felici modo. In prooemio vero sententiae ex s. Gregorio Nazianzeno depromptae quasi organice assimilatae et contextui insertae sunt. Quae ars magnum theologum ostendit, qualem disputationes in Vita Constantini descriptae et versiones s. scripturae in sermonem palaeoslavicum s. Cyrillum fuisse ostendunt.

Praesertim elenchum conciliorum cum conspectu historiae biblicae stylo epico cohaerere ostendit comparatio papae Silvestri et patrum Nicaenorum cum Abraham eiusque servis.²

In toto igitur prooemio Vitae Methodii nobis apparent spiritus et loquendi modus ss. fratrum, praesertim s. Constantini-Cyrilli, quem eius Vita, cap. 3 et 17, tanto cum amore formulas orationis composuisse refert.³

S. Constantinum-Cyrillum imprimis quaedam locutionis formula,

¹ Edit. Lavrov, Материалы p.

² Cf. Grivec, Biblične zgodbe . ., Bogoslovni vestnik XV p. 1—32. Similis allegorico-rhetorica comparatio eventuum historiae ecclesiasticae cum biblicis in literis Orientis christiani saepe invenitur. Ita v. g. Germanus I. patriarcha Constantinopolitanus celebrat s. Gregorium Nazianzenum: τῆ σφενδοῦ τῆς ἀληθοῦς ὁμολογίας λιθοβολεῖ τοῦς ἀλλοφύλους." De haeresibus et synodis, MPG 98, 60. — Similiter atque auctor elenchi conciliorum et Severus episcopus de El-Ešmunein (s. X ex.) s. Athanasium Alexandrinum et 318 patres Nicaenos cum Abraham eiusque servis comparat. Sévères Ibn al-Moquaffa', Histoire des conciles (Second livre). éd. et trad. par L. Leroy in Patrologia Orientalis VI (Paris 1911) p. 487 (23) : „C' est pourquoi les trois cents dix-huit que le Saint-Esprit avait rassemblés à Nicée choisirent Athanase pour faire cesser et détruire ce fléau, je veux dire la doctrine d'Arius . . . Dieu lui même nous a révélé que le nombre 318 est une cause de salut pour les fidèles. Il est rapporté en effet dans l'histoire d'Abraham que, son neveu Loth ayant été fait prisonnier, il prépara ses armes et réunit ses serviteurs qui croyaient en Dieu, marcha contre l'ennemi et lui livra bataille jusqu' à ce qu'il eût délivré son neveu. Or le nombre de ses serviteurs était 318".

³ Edit. Lavrov, Материалы p. 3. 4. 45.

ex liturgia s. Joannis Chrysostomi deprompta, sed proprio modo reddita, quae in aliis quoque documentis, s. Cyrillo adscriptis, occurrit. Conferantur loci sequentes! Vita Methodii, cap. 1: „Богъ благъ и всемогаи, иже есть створилъ отъ небытия въ бытие вьсячьская...“¹

Vita Constantini, cap. 17, affert in oratione s. Cyrilli moribundi: „Господи Боже мои, иже... и вся сущая отъ небытіа въ бытіе приведъ...“²

Versionis antiquissimae Libri sacramentorum Romanae ecclesiae in sermonem palaeoslavicum fragmenta Kioviensia: „До вѣчны Боже: Ты еси живот нашъ господи отъ небытіе бо въ бытіе створилъ ны еси...“³

25. S. Methodius in ordinatione sua episcopali quandam „Promissionem fidei“, in qua similiter sex synodi oecumenicae ex ordine enumerantur, recitavit.⁴ At inter narrationem de synodis in „Promissione fidei episcopi“ Libri diurni et elenchum conciliorum in cap. 1 Vitae Methodii discrepantiae tales intercedunt, ut communem quendam nexum inter utrumque documentum haud supponere sinant. Item in aliis documentis literarum ecclesiasticarum, praesertim iuridicis, inferius conferendis, sex synodi enumerantur, quae tamen enumerationes vix quidquam commune habent cum elencho in cap. 1 Vitae Methodii. Exinde magna cum probabilitate saltem concludere licet, hunc elenchum in tam ingeniosam formam non ab alio quam a s. Cyrillo ipso redactum vel compositum esse.

§ 2. *Primatus Romani pontificis in elencho conciliorum.*

26. Suprema potestas Romani pontificis in elencho conciliorum valde perspicue („concrete“) significatur. Primatus iurisdictionis Romani pontificis super universam ecclesiam, in synodis oecumenicis congregatam enuntiatur tamquam aliquid omnino notum, quou

¹ Ibid. p.

² Ibid. p. 35.

³ Cf. C. Mohlberg, Il messale glagolitico di Kiev (sec. IX) ed il suo prototipo Romano del sec. VI-VII, Atti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia (Serie III). Memorie, vol. II (Roma 1928) p. 207-320; textum nostrum vide in p. 313. — Cf. praeterea Fr. Ušeničnik, Najstarejši glagolski spomenik iz liturgije sv. Cirila in Metoda, Bogoslovni vestnik X p. 235-53, praesertim 251-53.

⁴ Cf. in parte prima p. 146—149.

expresse probari non oportet, sed pariter ac doctrina in prima parte proemii de mysteriis fidei tradita ab omnibus recipitur, similiter ac Romani pontifices cum personis biblicis in eodem ordine ponuntur. Romani pontifices primo semper loco nominantur ante omnes patriarchas et imperatores, qui concilia convocasse feruntur. Romano pontifici principatus super concilia oecumenica adscribitur, etiamsi in conciliis istis maxima ex parte Orientales praesules excelluerint. Concilia oecumenica tamquam instrumenta Romanorum pontificum considerantur, quibus isti haereses et haeticos condemnabant et rectae fidei doctrinam statuebant. Imperatores, qui concilia convocabant, tamquam adiutores ac ministri Romani pontificis praesentantur et ut protectores ecclesiae sub supremo capite celebrantur.

27. Historica indagatio primorum octo conciliorum oecumenicorum praesertim analysis critica documentorum convocationis et approbationis,¹ ostendit, imperatores Byzantinos fere exclusive concilia convocasse et hoc privilegium ipsis a nemine fuisse contestatum. Romani pontifices ne in uno quidem ex primis octo conciliis oecumenicis personaliter praesentes erant, sed tantummodo per legatos iis intererant. Notandum est, discussiones in sessionibus conciliorum a commissariis (iudices, ἀρχοντες) imperatorum et non a legatis Romani pontificis directas fuisse.² In concilio 2. oecumenico (Constantinopolitano I) et in 5. (Constantinopolitano II) Romani pontifices neque per legatos aderant; decreta istorum conciliorum post eventum demum ab ipsis approbata sunt.

In elencho conciliorum oecumenicorum e contra magis inculcatur accurata doctrina dogmatica, Romanum pontificem habere potestatem super concilia oecumenica, quam factum historicum, concilia

¹ Cf. Fr. X. Funk, Die Berufung der ökumenischen Synoden der Altertums, Kirchengeschichtliche Abhandlungen und Untersuchungen I. (Paderborn 1897) p. 39—121; C. A. Kneller, Papst und Konzil im ersten Jahrtausend, Zeitschrift für katholische Theologie 1903, p. 1—36; 390—428; 1904, p. 58—91; 519—44 699—722; A. Salajka, Fides et auctoritas ecclesiastica in conciliis oecumenicis, Acta VI. Conventus Velehradensis (Olomouc 1933), p. 168—77. In genere admittendam puto sententiam Fr. X. Funk, utpote historice satis probatam, respectu tamen habito correctionem a C. Kneller allatarum.

² Cf. Fr. Dvorník, De auctoritate civili in conciliis oecumenicis, Acta VI. Conventus Velehradensis (Olomouc 1933), p. 156—67.

oecumenica ab imperatoribus Byzantinis esse convocata. Factorum historicorum commemoratio eo modo componitur, ut magis appareat in Romano pontifice suprema potestas iurisdictionis atque magisterii. Ita v. g. Romanus pontifex primo loco haereses et haereticos condemnat in illis etiam conciliis oecumenicis, in quibus nullus eius vicarius seu legatus aderat. Perspicue in hoc elencho significatur subordinatio imperatorum Byzantinorum Romano pontifici; pariter etiam subordinatio patriarcharum aliorumque praesulum Orientalium manifestatur.¹

E contextu totius prooemii praeterea eruitur, Romanos pontifices in conciliis oecumenicis divina missione munus suum exercuisse et genus humanum in via veritatis et virtutis ad salutem direxisse. Romanis pontificibus incumberebat officium, in salutem humani generis a Deo institutum, ut in conciliis oecumenicis rectam fidem ab haereticorum erroribus defenderent et primo loco, ante omnes alios, suprema auctoritate doctrinam fidei in veritate constituerent seu definirent et confirmarent: „крѣстьянською вѣру, на истинѣ поставильше, утвѣрдиша“²

Mens auctoris elenchi nostri de Romani pontificis primatu ampliori luce illustratur, si elenchum istum cum analogis christianarum literarum documentis comparemus eiusque fontes inquiremus.

§ 3. Proprietas elenchi cum textibus analogis ecclesiasticarum literarum comparati.

28. Elenchus conciliorum oecumenicorum in cap. 1 Vitae Methodii indolem Orientalem praesefert. Auctorem eius e fontibus hausisse Byzantinis, aliqua cum probabilitate iam ex hoc concludi posset, quod inter haereticos damnatos etiam papa Honorius enumeratur, deinde ex munere magni momenti, quo imperatores Byzantini in omnibus sex conciliis oecumenicis insigniuntur, et tandem ex titulis honorificis, ipsis attributis. Sed hoc argumentum pro Orientali origine elenchi cum aliqua exceptione tantum retineri potest, quia similia etiam in libris liturgicis Romanae ecclesiae ex eadem fere aetate inveniuntur, v. g. in Libro diurno Romanorum

¹ Cf. Grivec, Pravovernost sv. Cirila in Metoda, Bogoslovni vestnik I p. 13.

² Edit. Lavrov, Материалы p. 70.

pontificum, formula LXXIII, LXXXIII, LXXXIV.¹ Constat tamen, has formulas ortas esse, dum Roma in ditione erat imperii Byzantini.² Haec mens elenchi, ut ita dicam, Byzantina, iam aliquo modo effert momentum doctrinae de Romano pontifice in eo expressae.

29. Clarius adhuc doctrina theologica auctoris elenchi conciliorum manifestatur, si hic elenchus cum textibus, ex quibus auctor probabiliter haurire potuit, et aliis parallelis Orientalibus conferatur. In Occidente aliquid simile, ubi tam instanter partes Romanorum pontificum in primis sex conciliis oecumenicis ob oculos ponerentur, non inveni. Neque Liber pontificalis neque Liber diurnus Romanorum pontificum tam perspicue exercitium primatus Romani pontificis in conciliis oecumenicis effert.³

In Libro diurno et partim etiam in Libro pontificali Romanis pontificibus revera primae quidem partes in conciliis oecumenicis attribuuntur, sed illis tantum, qui legatos suos in eadem concilia miserunt: ita Coelestino, Leoni, Agathoni; reliqui vero Romani pontifices occasione conciliorum oecumenicorum expresse non commemorantur.

In literis ecclesiasticis Orientalibus sive ut fontes sive ut loci paralleli considerari debent imprimis prooemia, accuratius indices seu elenchi conciliorum, qui in collectionibus canonum Orientalibus inveniuntur; praeterea textus liturgici Byzantini, in quibus Romani pontifices celebrantur; scripta Byzantinorum theologorum, chronologorum, hagiographorum, in quibus mentio fit primorum sex oecumenicorum conciliorum; tandem professiones fidei s. Joannis Damasceni, scriptum apologeticum monachi Syri Abû Qurra, annales ecclesiastico-slavici. Analysis fontium atque comparatio cum diversis locis parallelis praeter doctrinae in elencho nostro contentae illustrationem etiam indicia quaedam ad istius elenchi characterem primitivum determinandum forsitan praebere poterit.

30. Elenchus conciliorum oecumenicorum in prooemio Vitae Methodii singularem affinitatem cum primo, breviori indice, et partim etiam cum secundo longiori, qui in manuscripto codice Ust-

¹ Edit. ab Sickel p. 69—74; 90—93; 93—103.

² Cf. H. Leclercq, Liber diurnus, in Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie IX (Paris 1930) p. 249—70 et 301—13.

³ Edit. L. Duchesne, T. I (Paris 1886) p. 171; 238; 350—54.

južskaja kormčaja s. XIII (Rumjancev. 230) *inveniuntur, manifestat.*¹

*Iuvat in uno conspectu ponere textum brevioris indicis ex Ustjužskaja kormčaja et locos parallelos elenchi in cap. 1 Vitae Methodii.*²

Ustj. kormčaja.

(Cf. Beneševič l. c.)

Obraz věřě svjatych ot'c' episkop 300 i 18, iže v Nikei sbravšichsja v prvěm' soborě pri svjatěm' Kostjantině p'rvěm' cesari i pri svjatěm' Silevestrě papeži, kanon + věruju v jedin Bog...
Obraz věřě svjatych ot'c' i episcop 150 vtorago sbora vselen'skago, byvšago v Kesarii³ gradě pri velicěm' Feodosii cesari, a Damasě papeži i Nektarii patriarsě Cesarja grada + věruju v jedin Bog... pri Feodosii uněm' byst sbor 3. v Efesě svjatymi ot'ci sty dvěma. v nichže bě svjatyi Kelestin papež' Rim'skyi i svjatyi Kiril episkop Jerusalim'-

Vita Methodii.

(Cf. Lavrov, Materialy l. c.)

Sel'vestr č'st'noi⁴ s⁵ tr'mi sty i 18 ot'c', velikago cesarja Kostjantina na pomošč' priim, sn'm⁶ p'rvyi sb'rav v Nikei...
Damas⁷ že i theolog Grigorii s 150 ot'c' i s velikyim' cesar'm' Theodosijem' v Cesarigradě potv'rdisja⁸ svjatyi symbol, ježe jest věruju v jedin Bog, a Makedonija otsěkše, prokljaša i i chulu jeho, juže glagolaše na svjatyi Duch.

Kelestin i Kiril s dvěma stoma ot'c' i s drugyim' cesar'm' v E-

¹ Descriptionem codicis ms. cf. apud V. N. Beneševič, Синагога въ 50 титуловъ (С. Петербургъ 1914) p. 199—201.

² Textus brevioris indicis ex Ustjužskaja kormčaja per partes editus est in dissertatione I. I. Sreznevskij, Обзоръненіе древнихъ русскихъ списковъ кормчей книги, Сбвникъ отдѣленія русскаго языка и словесности императорской академіи наукъ, Гомъ LXV, No 2 (Санктпетербург 1897) p. 117—118. Item apud A. P. Lavrov, Кирило та Методій (Київ 1928) p. 59 et Beneševič, Синагога въ 50 титуловъ p. 202—203.

³ Legendum: Cesari.

⁴ In ms. č'st'no.

⁵ Add. s.

⁶ Ms. 5: sbor.

⁷ In ms. dasam, corr, a posteriore.

⁸ Ms. 7: potv'rdisja.

skyi, s iněmi ot'ci, ichže číslo preže rekocho, iže ispytavše vsjač'sky bljadi Nestorijevy razoriša i Makedonija duchobor'ca prokljaša.

potv'rzenije obrazu věře ot sn'ma č'tvertago vselen'ska, byvšago v Chalkidoně svjatymi ot'ci 600 i 50 pri svjatěm' L'vě papeži i Anatolii patriarsě i pri Markianě cesari.

pri Ustianě velicěm' cesari byst 5. i sbor v Cesarě gradě svjatymi ot'ci Viligii¹ papa Rim'skyi 160 i 5 ot'c', ideže sja bě kaka bljad'ukryla, iziskavše prokljaša i pravuju věru utv'rdiša.

šestyi sbor byst Cesari gradě pri Kostjantině cesari uněm', Agafoně papeži Rim'stěm' s dvěma stoma i 9 ot'c' mnohy mjateža vzdvigšasja ispytavše prokljaša s vsěmi mjatež'niky těmi, reku že Feodora Efes'kago, Sergija že i Apolinarija, Kyra Aleksandr'skago, Makarija Antiochiiskago i pročaja pospěš'niky ich, a christ'jan'skuju věru na istině postaviša utv'rdiša.

fesě Nestorija razdrušiša s v'seju bljadiju, juže glagolaše na Christa.

L'v i Anatol' s pravověr'nyim' cesar'm' Markianm' i s 3. ju sty tr'mi desjat'mi ot'c' v Chalkidoně Ev'tuchovo bezumije i bljadenije prokljaša.

Viligii² sbogougod'nyim' Iustinm' i s stm' i 60 i 5. ju ot'c', 5. sn'm sstavl'se, iziskavše prokljaša.

Agafon apostol'skyi papež' s dvěma stoma i 9 ot'c' s č'st'nyim' Kostjantinm' cesar'm' na šestěm' sn'mě mnohy mjateža vskološa, izgnavše prokljaša s v'sjěmi sn'm-niky³ těmi, reku že Theodora Faran'skaago, Sevgira že i Pirona, Kyra Aleksandr'skaago, Enorija Rim'skaago, Makarija Antiochiiskago i pročaja pospěš'niky ich, a kr' stijan'skuju věru, na istině postavl'se utv'rdiša.

31. Si textum brevioris indicis seu elenchi (указатель) conciliorum oecumenicorum, qui in Ustjužskaja kormčaja invenitur, considerare-mus, clare apparet, eum esse versionem, sat servilem et, ad nomina propria quod attinet, erroribus plenam, cuiusdam archetypi Graeci.

¹ In Kormčaja № 54: viděni.

² Ms. s. XII: vgilii; ms. 6: vigylii.

³ Ms. XII: sn'mnichy.

Qui archetypus in eadem omnino forma nondum inventus est. Novimus vero textum originale Graecum ex eadem Ustjužskaja kormčaja indicis conciliorum prolixioris, qui incipit: „*Χρὴ γινώσκειν ὅτι ἔξ εἰσιν αἱ ἁγίαὶ καὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι*“.¹ Hic index prolixior, qui a quibusdam Germano patriarchae Constantinopolitano adscribitur, est tam in textu Graeco quam in versione ecclesiastico-slavica pars prooemii ad collectionem 50 titulorum Joannis scholastici. Qui index conciliorum prolixior in iis, quae de conciliis oecumenicis referuntur, si errores excipias, essentialiter concordat. Praeterea notandum est, in variis manuscriptis Graecis, collectiones canonum exhibentibus, alios quosdam elenchos conciliorum inveniri, ex quibus ad textum prototypum indicis brevioris in Ustjužskaja kormčaja concludere possumus.

Ex comparatione indicis brevioris in Ustjužskaja kormčaja cum elencho conciliorum in cap. 1 Vita Methodii elucet auctorem elenchi in Vita Methodii prae oculis habere debuisse textum prototypo indicis brevioris in Ustjužskaja kormčaja valde similem. Textus, quo tamquam basi auctor elenchi conciliorum in Vita Methodii usus est, certe non erat textus Slavicus in forma, quae in Ustjužskaja kormčaja servatur, quia

a) textus Slavicus indicis brevioris in Ustjužskaja kormčaja formas lexicales exhibet formis lexicalibus elenchi in Vita Methodii iuniores;

b) textus Slavicus indicis brevioris in Ustjužskaja kormčaja errores habet, quibus elenchus conciliorum in Vita Methodii caret;

c) inter utrumque tandem textum differentiae observantur, quae ex elenchis conciliorum, qui in codicibus mss. Graecis, collectiones canonum exhibentibus, facile explicari possunt. — Ultima ratio praeterea etiam ostendit, textum, qui pro basi auctori elenchi in Vita Methodii inservivit, fuisse sermone Graeco exaratum.

32. Ad a) In indice breviori, qui in Ustjužskaja kormčaja invenitur, ad significandum concilium adhibetur terminus „соборъ“, qui certo recentior est termino „сньмъ“, in elencho conciliorum cap. 1 Vitae Methodii usitato. Cuius facti argumentum habetur iam ex co-

¹ Vide G. Voelli et H. Justelli Bibliothecam iuris canonici veteris, T. II (Lutetiae Parisiorum 1661) p. 1161; cf. Венеѣвиѣ, Синагога въ 50 титуловъ. p. 128. 145.

dicibus mss. Vitae Methodii: in ms. 5 aetatis recentioris terminus „СНѢМЪ“, qui in mss. antiquissimis constanter adhibetur, termino „соборъ“ commutatus est.

Ad b) In indice breviori, qui in Ustjužskaja kormčaja invenitur, cum elencho conciliorum cap. 1 Vitae Methodii comparato, errores sequentes deprehenduntur: 1° In narratione de concilio Epheseno Cyrillus vocatur episcopus „Hierosolymitanus“. 2° Macedonius pneumatomachus dicitur condemnatus a concilio Epheseno. 3° In narratione de concilio oecumenico sexto dicuntur condemnati Theodorus „Ephesenus“ pro Pharanitano et Apollinarius pro Pyrrho.

Ad c) In commemoratione concilii Chalcedonensis index brevior, qui in Ustjužskaja kormčaja invenitur, de haeresi Eutychis nihil dicit. Auctor elenchi in Vita Methodii textum prae oculis habuit, in quo etiam de Eutyche sermo erat, prouti fit e. c. in codice ms. synagogae 50 titulorum Vindob. hist. graec. 7 s. XII-XIII: „κατάκρισις . . . τοῦ . . . κακόφρονος Εὐτυχοῦς“ et deinde „ἡ ἐν Χαλκηδόνι τὸν κατὰ τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ τῆς πεπλανημένους αὐτοῦ αἰρέσεως δογματικὸν χόρον ἐξεφώνησεν“.² In narratione de concilio oecumenico sexto auctor elenchi cap. 1 Vitae Methodii inter condemnatos refert Theodorum Pharanitanum, Sergium, Pyrrhum, Cyrum Alexandrinum, Honorium Romanum, Macarium Antiochenum et alios eorum imitatores. Cum hac narratione in oppositione ad indicem brevior, qui in Ustjužskaja kormčaja invenitur, concordant elenchi conciliorum, qui in variis codicibus mss. Graecis collectionum canonum habentur. Conferantur v. g. Athen. 1371: *Καὶ πάλιν ἐν ΚΠ. γέγονεν ἡ ἀγία ἔκτη καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἐπὶ Κωνσταντίνου βασιλέως ἀπογόνου Ἑρακλείου, κατὰ Θεοδώρου τοῦ τῆς Φαράν ἐπισκόπου, Ὀνωρίου Ῥώμης, Κύρου Ἀλεξανδρείας καὶ λοιπῶν τῶν τῇ αἰρέσει αὐτῶν συμφωνούτων*;³ Laurent. Plut. V. cod. 22 s. XII: „Ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ ἐν τῇ θείᾳ λήξει Κωνσταντινου βασιλέως 170 ἀγίων πατέρων συναχθέντων κατὰ Θεοδώρου τοῦ τῆς Φαράν ἐπισκόπου, Ὀνωρίου Ῥώμης, Κύρου Ἀλεξ-

¹ Vide ed. apud Benešević, Каноническiй сборникъ XIV титуловъ p. 77-78.

² Textum totius indicis edit. V. N. Benešević, Каноническiй сборникъ XIV титуловъ (С. Петербургъ 1905) pg. 73-79; locum adductum habes in pg. 76-78; quoad codicis descriptionem cf. Benešević, Синагога въ 50 титуловъ p. 108-09.

ανδρείας, Σεργίου τὲ καὶ, Πυρρῶν, Παύλου καὶ Πέτρου ΚΠ. γενομένων ἐπισκόπων, Μακαρίου τοῦ ὀνομασθέντος Ἀντιοχείας προέδρου κτλ.¹

33. Notentur praeterea in elencho conciliorum, qui in Vita Methodii invenitur, proprietates quaedam transcriptionis nominum phoneticae, quibus indicia aliqua ad aetatem transcriptionis determinandam forsitan indigitari poterunt. In pluribus codicibus mss. antiquissimis loco „Вигили“ adhibetur forma „Вилигии“, quae etiam in indice breviori, qui in Ust, kormčaja invenitur, habetur. Lectio varia „Вилигии“ probabilissime ob similitudinem characterum glagoliticorum pro litera l et g orta est. Elenchus conciliorum in cap. 1 Vitae Methodii ad Sergium significandum adhibet formam „Севгира“, quae non est nisi transcriptio palaeoslavica pro nomine Graeco „Σενήρου“ (ad analogiam „ЛЕВИГЪ“ pro *λεβίτης*), postquam litera r ex forma „Sergia“ exciderat, ei substituto.² Indiciis istis suadet, textum Vitae Methodii iam in antiquissima literaturae palaeoslavicae periodo ex codice glagolítico ab amanuensi in territorio influxui sermonis Graeci subdito esse transcriptum.

Ex consideratione denique titulorum, qui in elencho conciliorum Vitae Methodii imperatoribus Byzantinis attribuuntur, quique quidem tum in indicibus Ustj. kormč. tum in elenchis variis Graeco sermone conscriptis desiderantur, sed indolem manifeste Byzantinam praeseferunt (Marcianus orthodoxus — ὁρθόδοξος, Justin(i)anus Deo gratus — θεοπρεπής, Constantinus venerandus — σεβαστός, elucet, auctorem elenchi talis fuisse profecto mente Byzantinum. Ex alia parte constat, auctorem Vitae Methodii fuisse Slavum (cf. cap. 2 Vitae Methodii) et in Moravia pro Moravis scripsisse.³ Compositio elenchi ex eadem ratione neque aliis discipulis ss. Cyrilli et Methodii Slavis adscribi potest. Optime vero mens auctoris elenchi conciliorum in Vita Methodii circa imperatores Byzantinos concordat cum sententiis, quas circa imperium Byzantinum enuntiavit, referente Vita Constantini, s. Cyrillus in disputatione cum Chazaro-iudaeis: „nostrum enim regnum non est Romanum, sed Christi, ut dixit pro-

¹ Ibid. p. 84; cf. descriptionem codicis apud Beneševič, Синагога въ 50 титуловъ p. 29-30.

² Formae in ordine successionis: Sergia-Segira-Sevgira (Σενήρου).

³ Cf. M. Weingart, Ke dnešnému stavu . . ., Byzantinoslavica V. p. 427 et 429.

pheta (Dan. 2, 44): Suscitabit Deus coeli regnum, quod in saecula non corrumpetur et regnum eius populo alteri non tradetur; comminet et disperget omnia regna et ipsum stabit in saecula. Nonne christianum regnum est nunc Christi nomine appellatum?"¹ Iuxta mentem Byzantinam imperator Byzantinus missione divina potestatem super omnes gentes obtinet, dicente s. Cyrillo: „sicut dedit Deus potestatem super omnes gentes imperatori christiano et sapientiam perfectam, ita etiam fidem in iis et absque ea nemo potest vitam aeternam vivere.“²

Unde pro conclusione disquisitionis nostrae literario-historicae dicere possumus, hypothesim, secundum quam auctor elenchi conciliorum in cap. 1 Vitae Methodii s. Cyrillus statuitur, satis confirmari.

34. Si post istam, historico-literariam quidem, sed opportunam digressionem ad mentem theologiam considerandam revertamur et ea, quae refert elenchus conciliorum in Vita Methodii, cum iis, quae varii indices conciliorum oecumenicorum in collectionibus canonum Orientalium, praesertim iuxta typum indicis brevioris ex Ust. kormčaja, referunt, comparemus, oculos ad se convertit varius locus, quo in utroque documento Romani pontifices ponuntur. In Vita Methodii Romani pontifices primo loco commemorantur, post eos praesules Orientales, in fine denique imperatores Byzantini. In collectionibus vero canonum Byzantinis indices seu elenchi conciliorum oecumenicorum, in quibus Romanis pontificibus tam perspicue (concrete) principatus super concilia oecumenica atque eorum potestas suprema non tantum super Orientales praesules, sed etiam super imperatores Byzantinos, qui concilia convocabant, inculcarentur, quam id in elencho conciliorum oecumenicorum Vitae Methodii factum est, non inveniuntur.³ In indicibus conciliorum oecumenicorum iuxta collectiones canonum Byzantinas potissimus locus plerumque imperatoribus tribuitur; in elencho vero Vitae Methodii imperatores ut ministri tantum atque adiutores Romanorum pontificum conside-

¹ Cap. 10, edit. Lavrov, Материалы р. 18.

² Cap. 11, edit. Lavrov, Материалы р. 23.

³ Vide praeter editiones collectionum canonum Byzantarum praesertim V. N. Benešević, Каноническій сборникъ XIV титуловъ со второй четверги VII вѣка до 883 г. (С. Петербургъ 1905) 52—86.

rantur.¹ Ita igitur auctor elenchi conciliorum, qui in cap. 1 Vitae Methodii invenitur, non modo, facta historica dogmatice composuisse dicendus est, sed etiam textum proemii collectionis canonum Byzantinae iuxta mentem suam eo modo, ut primatus Romanorum pontificum magis efferretur, corretur, correxisse.²

35. Si quaeramus, unde auctor elenchi conciliorum oecumenicorum in Vita Methodii mentem suam de munere Romanorum pontificum, in conciliis oecumenicis exercito, hauserit, ostendi posse videtur, eius fontes fuisse imprimis antiquas incorruptas traditiones ecclesiae Orientalis. Traditiones istae pulcherrime expressae sunt in canticis liturgicis, quibus ecclesia Byzantina inde a primis saeculis Romanos pontifices tamquam magistros atque auctores conciliorum oecumenicorum celebrat. In canticis liturgicis ecclesiae Byzantinae similiter atque in elencho Vitae Methodii principatus in conciliis oecumenicis Romano pontifici attribuitur. In documentis Occidentalibus tam concretae expressiones in hoc puncto non inveniuntur, quod ceteroquin non est mirum, si consideremus, priora concilia oecumenica pro ecclesia occidentali non fuisse tanti momenti, quanti erant pro ecclesia Orientali. In primis conciliis oecumenicis vita ac doctrina relucebant ecclesiae praesertim Orientalis.

Ex quo facto intelligitur, quare in ecclesia Orientali tam vivide memoria eorundem servata sit una cum conscientia, quanti momenti sit pro ecclesia universali suprema auctoritas Romanis pontificibus in Petro a Deo collata.

Videamus quaedam exempla! In canticis liturgicis ecclesiae Byzantinae papa Silvester, cuius vices in primo concilio oecumenico Nicaeae Hosius episcopus gerebat, celebratur sub figura ignis et nubis columnae, quae fideles ex Aegypto errore eduxerat et infallibilibus doctrinis ad lucem divinam adduxerat etc. Papa Leo Magnus comparatur Moysi, qui a Deo inspiratus sacram doctrinam scrip-

¹ Unde sustineri iam non possunt, quae hac de re scripsit Dvorník, Les Légendes p. 300-301: „Il ny'a rien là d'ailleurs de surprenant puisque, à cette époque, la position dominante du pape dans l'Église était, on le sait, généralement reconnue par l'Église d'Orient. Il paraît que même dans cette dernière il était d'usage de nommer toujours le pape ou ses représentants avant les autres patriarches quand on énumérait les conciles oecuméniques.“

² Cf. quae scribit ipse P. A. Lavrov, Кирило та Методій p. 59.

serat; celebratur deinde ut caput orthodoxae Christi ecclesiae, ut columna orthodoxiae, ut Petri successor, illius praesidentia seu primatu ditatus, ui divinitus inspiratam edidit definitionem.¹

Mens, quae circa Romani pontificis primatum in canticis liturgicis Byzantinis figurata oratione exprimitur, etiam in elencho conciliorum Vitae Methodii enuntiatur. Verisimile est, auctorem elenchi conciliorum, qui in vita Methodii habetur, in cogitandi loquendique modo influxum canticorum liturgicorum Orientalium, subiisse. Quod confirmari videtur etiam ex analogia in cap. 8 Vitae Methodii, ubi apostolo Petro dantur attributa, quibus praesertim in liturgia Byzantina apostolorum princeps celebratur: „Петръ, първыи настольникъ и ключедържъць царствию небесьному — *προτόθρονος καὶ κλειδοῦχος τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας*.“²

36. Alii testes traditionum Orientalium de Romani pontificis super concilia primatu ex tempore ante ss. Cyrillum et Methodium sunt praesertim duo Theodori: primus s. Theodorus Studita, pro ecclesia Byzantina, alter Theodorus Abû Qurra, pro ecclesia Syra.

S. Theodorus Studita expresse enuntiat, absque Romani pontificis cognitione et assensu synodum orthodoxam non posse celebrari. Ad Romanum pontificem spectat, legitimam synodum contra insurgentes haereses convocare. Ad affirmationem suam comprobendam s. Theodorus Studita ad antiquas traditiones provocat, scribens archimandritae Basilio, qui tunc temporis quidam monasterio Graeco Romae praeerat: „*Συμφέρον δ' ἂν εἴη, ὡς ὁ ἡμέτερος σκοπὸς καὶ πόθος, ἐπιτιμηθῆναι συνοδικῶς διὰ τοῦ κορυφαιοτάτου ἀποστολικοῦ, ὅσπερ ἐπὶ τῶν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, τοὺς συνεδρεύσαντας κατὰ τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀναθεματίσαντας τοὺς ἀντεχομένους αὐτοῦ*“.³ Etiam oecumenici concilii summam potestatem Romano pontifici s. Theodorus Studita praeterea expresse vindicat in epistola ad Leonem saccellarium de rebus ecclesiae Constantinopolitanae componendis anno 823 directa: „ . . . „ . . . εἰ θέλοι βασιλεὺς τὸν ἐκ Δύσεως παρεῖναι, ᾧ

¹ Textus Graecos ex liturgia Byzantina affert ex. gr. N. Nilles, *Kalendarium manuale utrisque ecclesiae I* (Oeniponte 1896) p. 51 sq. 107 sq.; textus Slavicos collegit I. Marković, *Slaveni i pape I* (Zagreb 1903) p. 192-193; cf. et apud M. d'Herbigny, *Theologica de Ecclesia II*, ed. 3 (Parisiis 1928) p. 155. 193 sq. 207 sq.

² Edit. Lavrov, *Материалы* p. 73; Marković, *Slaveni i pape I* p. 189; Nilles, *Kalendarium I* p. 193.

³ MPG 99, 1029 C.

καὶ τὸ κράτος ἀναφέρεται τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου“.¹ Terminologiam s. Theodori Studitae ab auctore elenchi conciliorum cap. 1 Vitae Methodii non fuisse alienam suadetur quoque ex usu tituli „apostolicus papa“, qui in elencho Agathonis tribuitur quique semel atque iterum apud s. Theodorum Studitam invenitur.²

Theodorus Abû Qurra in secunda parte operis sui apologetici (I. mîmar) veritatem symboli Chalcedonensis contra varios haereticos (Nestorianos, Jacobitas, Julianistas et monotheletas) probaturus ad auctoritatem magisterii ecclesiastici provocat et oboedientiam inculcat, quae ei a fidelibus debetur. Fons doctrinae fidei tam orthodoxis quam haereticis habetur imprimis s. scriptura. Etsi in eius genuino sensu explicando utrique discrepent, attamen nullum dubium esse potest, unam tantum interpretationem esse veram. Quomodo igitur ad rectum sensum s. scripturae perveniri potest? Unica et a Deo ipso monstrata via ad cognitionem veritatis est obsequium auctoritati magisterii a Deo positi. Ita erat in vetere testamento, ita etiam in novo Spiritus Sanctus ut magisterium infallibile in novotestamento, posuit coetum apostolorum cum supremo capite s. Petro. Theodorus Abû Qurra doctrinam suam comprobatur textibus s. scripturae: Mt. 16, 18; Joan. 21, 15—17; Lc. 22, 31—32. Petrus supremi magisterii munere functus est in concilio apostolorum (Act. 15, 7 sq.). Christi promissiones non modo pro Petro, sed etiam pro eius successoribus valent, quia secus post mortem Petri ecclesia virtute sua destituta esset. Iterum vero „illud verbum (Lc. 22, 31—32) solummodo iis dicitur, qui auctoritate pollent apostoli (mar) Petri quique numquam fratres in fide confirmare cessarunt neque ad finem usque saeculi cessabunt“.³ Postea Abû Qurra adducit concilia oecumenica et de unoquoque inculcat, illud fuisse convocatum „iubente Romano pontifice“ (I. mîmar 25—29).⁴ Quamquam tam expresse inculcat, unumquodque concilium oecumenicum iubente Romano pontifice fuisse convocatum, attamen concedit, in convocatione conciliorum oecumenicorum

¹ MPG 99, 1420 A.

² Ibid. 1017. 1151.

³ Vide G. Graf, Die arabischen Schriften des Theodor Abû Qurra, Bischofs von Harrân (ca. 740—820), in collectione Forschungen zur christlichen Literatur- und Dogmengeschichte X, 3—4 (Paderborn 1910) p. 113.

⁴ G. Graf, Die arabischen Schriften des Theodor Abû Qurra p. 113—18.

imperatores quoque Byzantinos partes habuisse. Theodorus Abû Qurra concilia oecumenica defendit contra vituperationes haereticorum, obicientium concilia, utpote ab imperatoribus convocata nullam auctoritatem ecclesiasticam possidere. Si v. g. monotheletae hac ratione 5. et 6. concilio oecumenico resistunt iisque oboedientiam detractant, consequenter et haereticis a prioribus concillis oecumenicis damnatis ius concedere debent sese pari ratione oboedientiae debitae subtrahendi. Idem valet pro Jacobitis et Nestorianis. Si vero id concedant, omnia, quae ab istis concillis acceperunt, pervertantur. E contra! Ecclesia Christo gratias agere debet, quod illi imperatores subiecit, qui eius patribus et doctoribus servitium praestare possint ac debeant. Imperatores adiutorium brachii saecularis ecclesiae praestabant, patres eius ut hospites suscipiebant et pro ordine ac pace curam gerebant. Ita imperatores consultationes pacificas ac tranquillas possibiles reddebant. Imperatores denique etiam decreta conciliorum oecumenicorum executioni mandabant, at minime se ipsos in tractationes ingerebant. Conciliis oecumenicis adiutorium imperatorum detrectare idem est ac Ario et Macedonio, christianismum destruere volentibus, palpari et ecclesiam in iudaismum inducere.¹

Si comparemus fragmentum de conciliis oecumenicis, quod in prooemio Vitae Methodii invenitur, cum iis, quae scribit Theodorus Abû Qurra, statim animadvertere possumus apud utrumque concordantiam doctrinae de suprema potestate Romanorum pontificum in concilia oecumenica et de tutela, ab imperatoribus Byzantinis exercenda. Forma in doctrina enuntianda utique convenienter indoli scriptorum differt, attamen mens theologica omnino consonat. Certum est proinde, cum s. Theodorum Studitam et Theodorum Abû Qurra tum auctorem elenchi conciliorum, qui in cap. 1 Vitae Methodii habetur, doctrinam de successorum s. Petri super universam ecclesiam, in conciliis oecumenicis congregatam, primatu hausisse ex traditionibus antiquis ecclesiae Orientalis.

37. Sed posset quaerere quis, qua ratione in elencho, in quo tam perspicue Romanorum pontificum primatus exprimitur, inter haereticos e 6. concilio oecumenico damnatos etiam Honorius Romanus papa deputetur. Ad quam obiectionem considerata mente Romanae sedis tunc temporis enuntiata haud difficile respondetur. Imprimis

¹ Ibid. p. 119—21.

facile intelligitur, Byzantinis non potuisse ex memoria excidere factum, in concilio oecumenico vel Romanum pontificem damnatum fuisse. Omnes synodi subsequentes condemnationem infelicis Honorii repetebant. Maior pars scriptorum ecclesiae Graecae Honorium tamquam haeticum damnatum considerant. Romanae ecclesiae sententiam hac in re enuntiavit papa Joannes IV.¹ Etiam Romana ecclesia damnationem nominis Honorii publice approbavit. Sed bene persuasum habentes, Romanam sedem in fide numquam falli posse, saeculo IX Occidentales consequentias late patentes falsae interpretationis in causa Honorii latae sententiae evitare conati sunt. Nicolaus papa I. v. g. ista decisione minime impediatur, quominus in mutuo cum imperatore Michaele commercio epistolarum infallibilitatem Romani pontificis tueretur.² Hadrianus papa II. difficultatem eo modo solvebat, ut in decisione 6. concilii oecumenici non nisi confirmationem iudicii papae Agathonis consideraret. Quia Photius in sua erga Romam aversione eo usque processit, ut non modo omnes necessitudines cum Romana ecclesia abrumpere, sed etiam Romanum pontificem condemnare ac deponere auderet, Hadrianus II. in synodo Romana a. 869 suam condemnationem in eum tulit. Acta synodi istius in 7. atque 8. actione concilii oecumenici octavi lecta et approbata sunt. Hadrianus papa II. in eis indignationem suam super inaudito ausu patriarchae Constantinopolitani exprimit et ut incontestabile factum declarat, legatos Romanos occasione damnationis Honorii iuxta normam instructionum a papa Agathone acceptarum egisse: „licet enim Honorio ab Orientalibus post mortem anathema sit dictum, sciendum tamen est, quia fuerat super haeresi accusatus, propter quam solam licitum est minoribus maiorum suorum motibus resistendi vel pravos sensus libere respuendi; quamvis et ibi nec patriarcharum nec ceterorum antistitum cuiquam de eo quamlibet fas fuerit proferendi sententiam, nisi eiusdem primae sedis pontificis consensus praecessisset auctoritas“.³

Eodem tempore atque in iisdem conditionibus de Honorii causa tractavit quoque Anastasius bibliothecarius. In opusculo „Collecta-

¹ Pro tota de causa Honorii quaestione cf. articulum E. Amann, Honorius I in Dictionnaire de théologie catholique VII, 93—132, praesertim 123—24.

² Cf. infra in sectione de Nicolao papa.

³ Mansi., Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, T. 15, p. 126.

nea ad Johannem" honorem reddere memoriae Honorii conabatur.¹ Quo fine sententias collegit Joanni papae IV. et s. Maximi confessoris. Occasione suae legationis in concilio 8. oecumenico mentem Byzantinorum erga sedem apostolicam bene cognoscere potuit. Byzantio ira adversus Graecos incensus reversus est. Opusculo suo Graecis arma eripere voluit, quae eis in pugna adversus Romam condemnatio Honorii praebere posset. Ultimus in Occidente illa tempestate mentionem damnationis Honorii fecit Hincmarus Remensis in opusculo „De una et trina deitate“.²

Si nunc mentionem Honorii in elencho conciliorum cap. 1 Vitae Methodii cum enuntiationibus Romanae ecclesiae conferamus, bene apparet, eam cum sententia Hadriani II. papae in synodo Romana prolata omnino convenire. Sicut in prioribus, ita etiam in 6. concilio oecumenico auctor elenchi primas partes tribuit Romano pontifici. Quapropter nullum erat periculum, ne de auctoris elenchi orthodoxia dubia moverentur, si inter haereticos damnatos etiam Honorius Romanus connumeraretur.

Praeterea mirari desinas, si elenchus in nostro puncto etiam consonat omnino cum Romana praxi liturgica, quod patet ex formula LXXXIV Libri diurni Romanorum pontificum, in functionibus pontificalibus Romani pontificis tunc temporis usitata. Quae formula praeter quinque priora etiam de 6. concilio oecumenico mentionem facit, in qua auctores novi haeretici dogmatis enumerantur: „Auctores vero novi haeretici dogmatis Sergium, Pyrrhum, Paulum et Petrum Constantinopolitanos, una cum Honorio, qui pravis eorum adsertionibus fomentum impendit, pariterque et Theodorum Pharanitanum et Cyrum Alexandrinum cum eorum imitatoribus, simulque et hos, qui haeticum dogma etiam veritate fidei synodaliter declarata atque praedicata pertinaciter defendebant“.³ Ad mentem Romanam de casu Honorii stabiliendam momento tandem non caret mentio,

¹ MPL 129, 557 sq.

² MPL 125, 508.

³ Edit. ab Sickel p. 100 – 101. Valde probabile videtur, textum allegatum latinum pro basi habuisse prototypum graecum. Cf. textus graecos collectos apud Benešovič Канонический сборникъ XIV титуловъ p. 791, 833–84. Quae hypothesis conditione Romanae ecclesiae aetate dominationis Byzantinae in Italia satis suadetur, cf. H. Leclercq, Liber diurnus, in Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie IX 249–70; 301–13.

quae fit de papa Leone II. in Libro pontificali quaeque non multum temporis post mortem Leonis II. redacta iuxta epistolam ipsius ad Constantinum Pogonatum clare exprimit, papam Leonem II. sententiam 6. concilii oecumenici confirmasse: „Hic suscepit sanctam sextam synodum . . ., in qua et condemnati sunt Cyrus, Sergius, Honorius, Pyrrhus, Paulus et Petrus, nec non et Macarius cum discipulo suo Stephano; sed et Polychronius novus Simon“.¹

Unde certo constat, auctorem elenchi conciliorum, qui in cap. 1 Vitae Methodii invenitur, cum sententia et praxi liturgica Romanae sedis consentire, etiamsi ceteroquin sententia auctorum Latinorum alia fuerit.²

(Continuabitur.)

EXISTATNE CONNEXIO BHAGAVADGITAM INTER ET EVANGELIUM S. JOANNIS

Bhg iv, 35; vi, 30; viii, 22; ix, 29 – Ioa xiv, 20; (Act. xvii, 28).

Dr. Vincenc Pořizka, Olomouc.

Quaedam Bhagavadgītae doctrinae sua cum christianismo propinquitate animos primo visu percellunt. Inde facum est, ut Bhagavadgīta diletantismo saepius occasionem praebuit et praebet ad identitatem doctrinae cum Evangelio proclamandam: ex utraque parte eadem veritas ab eodem Dei Spiritu annuntiatur, ita iterum atque iterum affirmant.³ Sed etiam viri doctissimi relationes inter Bhagavadgītam et Novum Testamentum admittentes theoriis diversissimis de utriusque connexionem excogitandis operam navant. Quidam Bhagavadgītae prioritatem firmiter tenentes s. Joannem doctrinam ab Indis schola Alexandrina mediante hausisse autumant. Sic van *Eysinga* de interdum verbali concordantia Bhagavadgītae cum sententiis Novi Testamenti, imprimis s. Joannis, loquitur, cuius facti expli-

¹ Edit. Mommsen, MGH, Gest, pont. Rom. I (Berolini 1898) p. 200. Is textus usque ad s. XVI in breviario Romano ad diem festum s. Leonis legebatur.

² Hac in re corrigenda sunt, quae scripsit Dvorník, *Les Légendes* p. 306.

³ Chatterji M. M., *The Bhagavad Gīta*. 2. ed. Boston-New York, 1888, pg. v — ix. Weinfurter K., *Bhagavad-gīta*. 2. ed. Praha 1935, pg. 12.

Weinfurter K., *Čtyři knihy o následování Krista*, Praha 1931, pg. 4.

Kamensky Anna, *La Bhagavad-Gīta*. Paris 1925. pg. 11.

cationem in theoria a *Tiele* proposita invenit: scripta s. Joannis ideis philosophicis referta sunt, quae ex Alexandria in Asiam Minorem transplatae quidem sunt, attamen originem ex Extremo Oriente ducunt.¹ Etiam *Hopkins*, sententiam Lorinser, hodie a plurimis reiectam,² temperans, parallelas Bhagavadgītā inter et evangelium s. Joannis admittit, quarum originem ex fontibus ab invicem independentibus explicare non audet; prioritatem tamen s. Joanni adjudicat, etsi maxima cum haesitatione verbisque utens cautissimis.³ Alii denique dependentiam Bhagavadgītāe a Novo Testamento vel vice versa negantes parallelismum et convergentiam quandam inter evolutionem spiritus religiosi in Oriente et Occidente in genere⁴ atque inter Bhagavadgītā et novum Testamentum in specie⁵ vigere annunt.

In variis hisce quaestionibus diiudicandis quot et quanta difficultates occurrunt, omnes, qui antiquissimis textibus Indorum critice perlustrandis incumbere, bene perspiciunt. Praesertim Bhagavadgītāe authenticitas tantis dubiis atque aenigmatibus obruitur, ut Hopkins hanc quaestionem ex implicatissimis atque maxime perplexis problematibus in provincia historici criticismi litterarii considerat.⁶ Iure etiam Telang affirmat: „Non est exaggeratio, si dicimus impossibile fere esse unam saltem ponere propositionem in materia alicuius momenti cum Bhagavadgītā connexa, quae consensu inter doctos fulta dici posset.”⁷

¹ Van den Bergh van Eysinga A. G., *Indische Einflüsse auf evangelische Erzählungen*. 2. Aufl. Göttingen 1909, pg. 21.

² Plurimi ex criticis theoriam a Lorinser propositam reiecerunt; Weber, E. Windisch, John Muir, Max Müller, Barth, C. P. Tiele, Winternitz, Telang, John M. Robertson. Garbe etc. Cfr. Garbe R., *Bhagavad-gīta*, 2. Aufl., Leipzig 1921, pg. 66—67. — Garbe R., *Indien u. d. Christentum*. Tübingen 1914, pg. 245—246.

³ Hopkins E. W., *India Old and New*. (Abrev. ION.) New York - London 1902, pg. 155—159.

⁴ Otto Rudolf, *Viṣṇu-Narayana*. Jena 1923, pg. 203—218; *Das Gesetz der Parallelen in der Religionsgeschichte*.

⁵ Garbe R., *Indien u. d. Christentum*. Tübingen 1914, pg. 247—248.

Garbe R., *Bhagavad-gīta*, 2. Aufl., Leipzig 1921, pg. 103, n. 2.

Deussen P., *Der Gesang des Heiligen*. Leipzig 1911, pg. xiv, 29, 66, 67.

⁶ Hopkins E. W., (recensio:) *Die Bhagavad-gīta* übersetzt von R. Garbe. *JRAS*, 1905, 384.

⁷ Telang K. T., *The Bhagavad-Gīta*. 2. ed. (SBE, viii.) Oxford 1908, pg. 1—2.

Quaestionibus de origine Bhagavadgītae alibi spatium tribeunt in brevissimo hocce articulo aliquas tantum opiniones de tempore saltem porrigimus, cui origo Bhagavadgītae ascribi debet. Alii aliud tempus Bhagavadgītae toti vel singulis partibus eius integrantibus assignant. *Bhandarkar*¹ Bhagavadgītae originem ad initia IV. saec. a. Ch. n. reponit, *Telang*² ante saec. III. a. Ch. n., *Vadekar*³ circa annum 250 a. Ch. n., *Lamotte*⁴ saeculo III. a. Ch. n. vel intervallo a saec. III. ante usque ad saec. III. post. Ch. n.; *Barnett*⁵ circa initium nostrae erae Bhagavadgītam ortam esse putat, *Farquhar*⁶ Bhagavadgītam in forma hodierna e saec. I. vel II. p. Ch. n., *Keith*⁷ e saec. II. p. Ch. n. provenire censet, etsi doctrinis eius maiorem vetustatem denegandam non habet. *Garbe*⁸ Bhagavadgītam in forma originaria saeculo I. p. Ch. n. non esse iuniorem affirmat, vedantizantem vero redactionem eius in saec. II. p. Ch. n. ponit.

Difficultates, quae criticae litterariae in diiudicandis problematibus cum Bhagavadgīta connexis occurrunt, optime ostendunt, quam labili fundamento constructiones atque theoriae innituntur, quae pontem a Bhagavadgīta ad Novum Testamentum ponendum moluntur. Et praeter chronologiae incertitudinem etiam ipsae Bhagavadgītae et Novi Testamenti doctrinae, si profundius inspiciuntur, theoriis de mutuo influxu adversantur. In brevissima nostra expositione unum saltem exemplum falsi parallelismi, quem Hopkins, Deussen, Garbe Bhagavadgītam inter et evangelium s. Joannis conspiciunt, crisi subicimus.

*Hopkins*⁹ iuxta se ponit: Vox in me et ego in vobis, Joa xiv, 20 (etiam vi, 56 et xvii, 20—23); In ipso enim vivimus et movemur et

¹ Bhandarkar R. H. Sir, *Vaisnavism, Saivism and minor religious systems.* (Bühlers Grundriss, iii, 6.) Strasburg 1913, pg. 13.

² Telang K. T., *The Bhagavad-gīta*, SBE viii. 2. ed. Oxford 1908, pg. 34.

³ Vadekar D. D., *Bhagavad-Gīta*. Poona 1928, pg. 5.

⁴ Lamotte E., *Notes sur la Bhagavad-gīta*. Paris 1929, pg. 1 et 15.

⁵ Barnett L. D., *Bhagavad-Gīta*. London 1936, pg. 62.

⁶ Farquhar J. N., *An Outline of the Religious Literature of India*. Oxford 1920, pg. 86.

⁷ Keith A. B., *The Samkhya-System*. 2. ed. Calcutta-London 1924, pg. 36.

⁸ Garbe R., *Bhagavad-gīta*. 2. ed. Leipzig 1921, pg. 72—74.

⁹ Hopkins E. W., *India Old and New*. New York-London 1902, pg. 156: Ye in me and I in you, John xiv, 20 (so vi. 56 and xvii. 20—23); In him we live and move and have our being, Acts xvii. 28 (Phainomena); In him are all creatures,

sumus, Act xvii, 28 (Phainomena); In eo omnes creaturae sunt, omnia per eum penetrantur, Bhg viii, 22; Si quidam adorant me in devotione, in me sunt et ego in eis, Bhg ix, 29. Etiam *Deussen*¹ versus Bhg ix, 29 cum Joa xiv, 20 comparandum ducit; *Garbe*² locis cum Joa xiv, 20 parallelis versus Bhg iv, 35; vi, 30 superaddit. Neque tamen Deussen neque Garbe ex hoc „parallelismo“ ullas conclusiones eruere audent.

Jesus per verba: „Vos in me et ego in vobis“ (Joa xiv, 20) idem exprimit, quod aliis verbis antea protulit: „Ego sum via et veritas et vita: nemo venit ad Patrem nisi per me“ (Joa xiv, 6). Idem etiam paulisper inferius repetit: „Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, et ego in eo: hic fert fructum multum, quia sine me nihil potestis facere.“ (Joa xv, 5) Omnibus hisce Jesu Christi sententiis idem sensus inhaeret: Jesus est unicum salutis medium, cui intime — prout palmes viti — iungi debet, quicumque salvus fieri desiderat.³ Quantumvis realis sit haecce Jesu Christi cum suis fidelibus unio,⁴ nullo tamen modo de pantheistica Dei cum creaturis identificatione agitur: Deus in anima hominis fidelis et secundum fidem viventis tamquam obiectum supernaturalis cognitionis et dilectionis

all is pervaded by him, G. 8, 22; If any worship me in loving devotion, they are in me and I in them, G. 9, 29.

In textibus respectivi loci Bhg et Joa. leguntur:

Ioa. XIV, 20:	Bhg viii, 22:
ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ γνώσεσθε ὑμεῖς ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ μου καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοὶ καὶ γὰρ ἐν ὑμῖν.	puruṣaḥ sa paraḥ Partha bhaktya lab- hyas tv ananyaya yasyantaḥsthāni bhutani yena sarvam idam tatam
Act. XVII, 28:	Bhg ix, 29b:
ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν.	ye bhajanti tumam bhaktya mayi te teṣu capy aham

¹ Deussen P., *Der Gesang d. Heiligen*, Leipzig 1911, pg. xiv et 66.

² Garbe R., *Bhagavad-gīta*. 2. ed. Leipzig 1921, pg. 103 nota 2.

Garbe R., *Indien u. d. Christentum*. Tübingen 1914, pg. 248 nota 1.

³ Meschler M., S. J., *Das Leben u. H. Jesu Chr.* 12—13. Aufl., Freiburg i. B. 1921, tomus II., pg. 275—276.

⁴ De eadem idea agitur, quae exprimitur in Act. ix, 4—5, Rom, xii, 4—5; I Cor. xii, 12—31; Eph. I, 22—23; II, 19—22; iv, 1—16; v, 22—23; Col. I. 17—20, ii, 19.

praesens est,¹ prout versus proxime sequentes ostendunt: „In illo die vos cognoscetis, quia ego sum in Patre meo et vos in me et ego in vobis. Qui habet mandata mea et servat ea, ille est, qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo et ego diligam eum et manifestabo ei meipsum“. (Joa xiv, 20—21.) „Si quis diligit me, sermonem meum servabit et Pater meus diliget eum et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus.“ (Joa xiv, 23.)

Neque ulla pantheismi vestigia in Act xvii, 16 inveniuntur, ad quem locum etiam Hopkins provocat. S. Paulus verba faciens ad Athenienses, apud quos idololatriam et simulacra invenit (Act xvii, 16), immo etiam aram vidit, Ignoto Deo constructam (Act xvii, 23), affirmat non esse difficile unicum verum Deum invenire, quippe qui „non longe sit ab unoquoque nostrum“ (Act xvii, 27). „In ipso enim“, dicit s. Paulus, „vivimus et movemur et sumus: sicut et quidam vestrorum poetarum dixerunt: Ipsius enim et genus sumus.“ (Act xvii, 28). Verba ex poeta Arato (Phaenomena 5) desumpta et per copulam *ὧς* introducta nullum dubium relinquunt de sensu, quo antecedens *ἐν αὐτῷ* intelligendum sit: e manibus Dei processit in seipsis Dei imaginem portamus, e natura nostra proinde, ex intellectu nempe et voluntate, notionem Dei summe intelligentis, liberi et potentis,² notionem dico longe perfectiorem ea, quam idololatrae possident, nobis efformare possumus et debemus: „Genus ergo cum simus Dei, non debemus aestimare auro aut argento aut lapidi, sculpturae artis et cogitationis hominis Divinum esse simile.“ (Act xvii 29.)

S. Paulus de omnipraesentia Dei tamquam creatoris et conservatoris (*ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν*), tamquam omnipotentis Domini, a quo qualiscumque vitae manifestatio (*κινούμεθα*) omneque esse in genere (*ἔσμεν*) dependet, loquitur, quin qualicumque verbo pantheismo vel immanentiae Dei in mundo faveat. E contra transcendentia Dei per verba s. Pauli iteratim inculcatur: Deus infinito modo excellit super omnem mundum in genere (xvii, 24—25) et super omnia simulacra in specie (xvii, 29), cum creator et Dominus sit totius mundi et omnis

¹ Per praesentiam obiectivam, prout theologia loquitur. Cf. Hontheim, J., Theodicea. Freiburg i. B. 1926, pg. 210—211.

Van Noort G., De gratia Christi. ed. 3. Bussum in Holl. 1920, pg. 133—134.

² Cf. Knabenbauer J., S. J., Commentarius in Actus Ap. Parisiis 1899, pg. 306—307.

vitae (xvii, 24—25) et universi generis humani (xvii 26, 28), Dominator, qui poenitentiam praecipit (xvii, 30) et qui statuto die orbem terrarum in aequitate iudicaturus est (xvii, 31).

Nullius pantheismi vel immanentiae vestigia etiam in reliquis duobus locis s. Joannis inveniuntur, quorum Hopkins etiam mentionem facit (Joa vi, 56; xvii, 20—23). E contra versibus Bhagavadgītae, quos Hopkins, Deussen, Garbe s. Joanni parallelos esse putant, monismi et immanentiae ideae subsunt. Hopkins primo loco versus Bhg viii, 22 ponit: „Per pietatem, quae ad nullum alium deflectitur, supremus ille spiritus (puruṣa) obtineri potest, in cuius corde omnia entia habitant, quo omnia pervaduntur.“¹ Creaturae in corde² dei³ habitant et vice versa deus in corde creaturarum remanet,⁴ quia deus et mundus universus invicem quam intime penetrantur.⁵ Non solus versus Bhg viii, 22, sed etiam contextus monismum et immanentiam supponit. Prout elucescente die res apparent, nanciscentes formas distinctas ideoque existentiam pro oculis et obruente nocte tum formas distinctas tum existentiam pro oculis perdunt, simili modo in processibus, qui in cosmo fiunt, initio unius periodi (kalpa) omnia ex ente indeterminato (avyaktam, viii, 18) seu ex materia initiali (prakṛti, ix, 7, 8) per evolutionem seu emanationem (sarga, sṛṣṭi) procedunt et in fine periodi cosmicae iterum in statum indeterminationis recedunt (viii, 18) seu per materiam initialem (prakṛti ix, 7) reabsorbuntur. Talis processus necessario fit et iteratur (viii, 19; ix. 8).

Ens indeterminatum⁶ (avyaktam, viii, 18, 20) seu materia initialis⁷ prakṛti, ix, 7, 8), cuius evolutione fiunt omnia (viii, 19; ix, 7), ipsa

¹ Bhg. viii, 22:

puruṣaḥ sa paraḥ Partha bhaktya labhyaḥ tv ananyaya
yasyantaḥsthani bhutani yena sarvaṃ idam tatam

² Bhg. viii, 22: yasyantaḥsthani bhutani. Cf. Bhg. vi, 30: ix, 6.

³ Bhg. viii, 22; puruṣaḥ sa paraḥ. Cf. Kṛṣṇa, Bhg. vi, 30; ix, 4, 6.

⁴ Bhg. vi, 30, 31; vii, 7; x, 16; xv, 13, 17.

⁵ Bhg. viii, 22: yena sarvaṃ idam tatam. Cf. Bhg. ii, 17; vii, 7; ix, 4; xviii, 46.

⁶ Senart E., La Bhagavadgīta. Paris 1922, pg. 99—100, Bhg. viii, 18, 20 vocem avyaktam reddit: indétermination. Similiter etiam Lamotte interdum loquitur: Notes sur la Bhg., Paris 1929, pg. 49.

⁷ Tali modo Lamotte terminum prakṛti vertit (Notes sur la Bhg., Paris 1929, pg. 56).

natura dei Bhagavat est (*prakṛti māyikā*, ix, 7): Bhagavat mysterioso actu (*avaśtabhya*, ix, 8. cf. *adhīśṭhaya*, iv, 6) naturam suam foecundat et emanationem omnium creaturarum producit (*sarvabhūtanī visṛjami*, ix, 7, 8). Deus Bhagavat tamquam materia initialis (*aparā prakṛti*, vii, 5) est substratum physicum universi mundi, qui eius manifestatio (*vibhūti*, x, 7, 16, 18, 19, 40), evolutio (*vistara* x, 18, 19) et emanatio (*srṣṭi*; *visṛjami*, ix, 7, 8) est; tamquam principium spirituale omnium entium (*parā prakṛti*, *jīvabhūta*, vii, 5) deus Bhagavat super omnia, quae in mundo fiunt, elevatur, nullas partes in mundi operibus habens (ix, 9), simulque vero omnibus praesens est tamquam testis, cuius visum nihil fugit (ix, 10), quia supremus spiritus est (*puruṣāḥ parāḥ*, viii, 22), qui omnia replet atque penetrat (viii, 22): ipse est indeterminatio, quae omnibus disparentibus indestructibilis et aeterna remanet (viii, 20—21).

Ab immanentismo et monismo neque secundus locus, quem Hopkins adducit, immunis dici potest, etsi a quibusdam interpretibus Bhagavadgītāe verbis sensus theisticus supponitur.¹ Totus versus audit: „Idem sum erga omnes creaturas, nemo est, quem odio prosequerer, nemo mihi carus; qui vero pietate repleti me adorant, in me sunt et ego in iis,” Bhg ix, 29.² L. D. Barnett³ iure hunc versum in connexionione cum Bhg v, 19 ponit: prout in v, 19 brahma, ita in ix, 29 Vasudeva asseritur indifferenter sese gerere erga omnes creaturas. Etiam terminus, quo Bhagavadgītā ad exprimendam indifferentiam utitur, idem est: sama.⁴ Ad intelligendum vero sensum verborum „in me sunt et ego in iis” (Bhg ix, 29) optime alii loci iuvant, quos Garbe iuxta ponit.⁵ Legimus nempe in Bhg iv, 35:

¹ Telang K. T., *Bhagavadgītā*, 2. ed. Oxford 1908, pg. 85, nota 3: „They dwell in me by their devotion to me; I dwell in them as giver of happiness to them.” Cf. praeterea, quae infra de interpretatione a R. Otto proposita exponuntur.

² Bhg. ix, 29:

samo 'ham sarvabhūteṣu na me dvesyo 'sti na priyah
ye bhajanti tu māṃ bhaktya mayi te teṣu ca py aham

³ Barnett L. D., *Bhagavad-gītā*. London 1936, pg. 67, nota 1.

⁴ Bhg. v, b: nirdoṣam hi samam brahma.

Bhg. ix, 29 a: samo 'ham sarvabhūteṣu.

⁵ Garbe R., *Bhagavad-gītā*. 2. ed. Leipzig 1921, pg. 103, nota 2: Bhg. iv, 35 vgl. Ev. Joannis xiv, 20. Diese überraschende Parallele etc. vgl. noch Bhg. vi, 30; ix, 29.

„In perturbationem non recides, o *Pandava*, cognitione munitus, cuius ope omnes creaturas sine exceptione in te ipso, dein in me videris.“¹ Alibi Bhagavat iterum explicat: „Qui me ubique et universa in me perspicit, isti ego non pereo neque ille mihi perit. Ille, qui me adorat tamquam praesentem in omnibus creaturis et qui ideo unicitatem (omnium) profitetur, talis yogi in me habitat, qualiscumque sit via eius vitae.“ Bhg vi, 30—31.²

Unioni Bhagavat cum anima ei devota Rudolf *Otto*³ sensum stricte theisticum tribuere conatur: etiam tunc, quando Bhagavadgīta terminis vedantisticis utitur et theopanismum profiteri videtur, de sola unione mystica Creatorem inter et creaturam agitur, quae in amoris exstasi perficitur. Quando sentimentum gradum exstaseos attingit, anima Deum amans sese in suo Deo obliviscitur, unionem cum Eo experitur et hancce experientiam apte per terminos et ideas ex mystica impersonalis advaita desumptas exprimere potest atque revera exprimit. Hanc mysticam pietatem erga Deum personalem, quam a mystica impersonalis advaita distinguendam curat, Rudolf Otto advaita-bhakti appellat. Ideas in versibus Bhg vi, 27—32 contentas Rudolf Otto „in sensu prorsus personali conceptam mysticam“ vocat, eandem mysticam personalem, quae in *Isa Upaniṣad* et in *Viṣṇu-purāna* invenitur.⁴ Verba et sensus versus Bhg vi, 30 re vera sententiam in *Isa Upaniṣad* 6, expressam in memoriam revocant: „Qui vero omnes creaturas in seipso conspicit et in omnibus creaturis seipsum, perturbationem animi nescit.“⁵ Attamen Eliade, qui

¹ Bhg. iv, 35:

yaj jñatva na punar moham evam yasyasi *Pandava*
yena bhutany aseṣena drakṣyasi atmany atho mayi

² Bhg. vi, 30—31:

yo mam pasyati sarvatra sarvam ca mayi pasyati
tasya ham na pranasyami sa ca me na pranasyati
sarvabhutasthitam yo mam bhajaty ekatvam asthitaḥ
sarvatha vartamano 'pi sa yogi mayi vartate

³ Otto Rudolf, *Die Urgestalt der Bhagavad-gīta*. Tübingen 1934, pg. 30—32.

Otto Rudolf, *Die Lehrtraktate der Bhg.* Tübingen 1935, pg. 33.

Otto Rudolf, *Viṣṇu-Narāyana*. Jena 1923, pg. 53—55.

⁴ Otto Rud., *Die Lehrtraktate der Bhg.* Tübingen 1935, pg. 33.

⁵ *Isavasyopaniṣad*, 6:

yas tu sarvani bhutany atmany evanupasyati
sarvabhuteṣu catmanam tato na vijugupsate

et ipse in *Isa Upaniṣad* et in *Bhagavadgīta* vi, 30—31 idem motivum perspicit, ideam in locis istis expressam modo a R. Otto prorsus diverso interpretatur: „*Krṣṇa*, deus personalis et mysticae experientiae fons, cum *brahma* metaphysicae speculationis in *Upaniṣadas* propositae identificatur. Cuius speculationis conclusiones, identitas essentialis *atman-brahman*, accipiuntur et inter mysticos obiectum fiunt personalis experientiae; unio animae humanae cum anima cosmica, quae per *Krṣṇa* personificatur, possibilis est, quia ambae eandem essentiam possident. Sed anima humana per ignorantiam limitata, per appetitus egoisticos obnubilata, per dogmata seducta est. *Bhagavadgīta* methodos commendat, per quas harmonia et unio finalis inter ambas animas restaurari possunt. Et yoga est ex viis et remediis reconciliationis et unionis istius per experientiam realizandae.“¹

Sed ad sensum verborum *Bhagavadgītae* eruendum non est opus ad *Isa Upaniṣad* recurrendi: vocibus sensus proprius est reliquendus, qui optime Rudolphum Otto accusat eum non ideas *Bhagavadgītae*, sed conceptiones proprias terminis eius supposuisse. Versus *Bhg.* vi, 27 illum extollit, qui identitatem cum *brahma* adeptus est (*brahmabhūta*); in vi, 28 infinita beatitudo in unione cum *brahma* esse affirmatur; versus proxime sequentes salutem² illi promittunt, qui capax est, qui identitatem sui ipsius cum universo mundo³ et mundi cum deo *Bhagavat*⁴ perspiciat: talis *yogi* unicitatem omnium proficitur (*ekatvam asthitaḥ*, vi, 31 a), ubique et omnia illi unum idemque sunt (*sarvatra sama pasyati*, vi, 32 a).

Quae omnia ostendunt quantum abest, ut parallelismus *Bhagavadgītam* inter et Novum Testamentum admittatur. Actus Ap., omnipraesentiam Dei Creatoris, Gubernatoris et Domini omnium asseverantes (*Act xvii, 24—30*) etiam transcendentiam eius super omnia

¹ Eliada Mircea, *Yoga*. Paris 1936, pg. 158.

² *Bhg.* vi, 30: *na pranasyati*.

Bhg. vi, 31: *mayi yartate*.

³ *Bhg.* vi, 29 a):

sarvabhūtastham atmanam sarvabhūtanī catmani.

⁴ *Bhg.* vi, 30 a):

yo mam pasyati sarvatra sarvam ca mayi pasyati.

Bhg. vi, 31 a):

sarvabhūtasthitam yo mam bhajaty ekatvam asthitaḥ.

mundana infinite excelsi expresse verbisque iteratis inculcant. In Bhagavadgīta vero deus est principium mundo immanens,¹ quoad essentiam identificatum cum creaturis, quae ex eo per emanationem processerunt.² Et unio dei Bhagavat cum anima devota in pia exstasi fervidissimae dilectionis in Bhagavadgīta verbis depingitur, quae monismum non vitant, sed supponunt. Quanto distat ah hisce placitis doctrina Christi, qui eos, quos Pater ei dedit (Joa xvii, 6) sibi iungit tamquam vitis palmites, ut eis vitam supernaturalem influat, quin personam suam cum personis eorum confundat!

VARIA

CONVENTUS

INTERNATIONALIS „PRO ORIENTE CHRISTIANO“
ROMAE 2.—6. MAII 1937.

Dr. Fr. Cinek.

Ipsa die, qua liturgia Romana festum praecipui ex maximis fidei in Oriente defensoribus celebrat, S. Athanasii, patriarchae Alexandrini (295—373), die 2. Maii, conventus internationalis pro unione restituenda solemniliturgia in Ecclesia eiusdem Sancti Doctoris in Via del Babuino prope Collegium Graecum inauguratus est. Dies illa ex consulto electa est. Iam primae hebdomades pro unione (Settimana di studi e di preghiera per l'Oriente cristiano), quae a. 1930 Palermi et 1931 Syracusis celebrabantur, festo S. Athanasii (27. IV.—4. V.; 26. IV.—3. V.) iunctae sunt. Festum S. Athanasii solemne centrum primarum hebdomadum fuit, quae pro unione promovenda in Italia instituebantur.

Hebdomas pro unione, hoc anno Romae instituta et in conventum internationalem ampliata, festum s. Athanasii primam diem suarum sessionum habuit. Graeco-catholici ritus Graeco-byzantini in Sicilia et in Italia meridionali devotione extraordinaria s. Athanasium honorant, cui traditio in Oriente epitheton „Pater orthodoxiae“, „Eccle-

¹ Bhg. viii, 22. Cf. praeterea iv, 35; vi, 30—31; vii, 7; ix, 6; x, 16; xv, 13, 17.

² Bhg. ix, 7, 8: sarvabhutani . . . visrjami.

siae columna" tribuit. Et Metropolis Romana Ecclesiae Catholicae ad s. theologum Orientis et fidei defensorem contra perniciosissimum antiquitatis christianae errorem cum admiratione et grato honore oculos convertit. Romae s. Athanasius asylum invenit apud papam Julium, qui eum contra persequentes inimicos audacter defendebat. In Monte Aventino Romanis s. Athanasius vitam s. Antonii concipit (quae vita vera gemma est antiquae litteraturae christianorum), per quam in Occidente ardorem vitae monasticae inflammavit.

Motus unionis promovendae inter clerum et populum fidelem Italiae per litteras encyclicas S. Patris Pii XI. „Rerum orientalium“, die 8. Sept. 1928 editis, excitatus est. Qui motus paucis abhinc annis vehementer crescebat atque in magnificam actionem unionisticam tota in Italia organizatam augebatur. Maximum influxum litterae encyclicae praesertim in animos fidelium Siciliae et Italiae meridionalis exercebant, ubi graeco-catholici Italo-Albani partes magni momenti in vita ecclesiastica tenent. Etiam in seminariis et collegiis Italiae litterae encyclicae, speciatim post decreta S. Congreg. de Seminariis et Universitatibus studiorum (ddto 28. Aug. 1929 et 27. Jan. 1935) actionem pro unione restauranda incitavit. Centrum vero motus unionistici factum est „Circolo pro Oriente Cristiano“, penes seminarium centrale italo-albanense Palermi die 27. Aprilis 1929 erectum, praeside S. Em. cardinali Luigi Lavitrano, archiepiscopo Palermensi. A. 1931 annuente S. Congregatione de Seminariis et studiorum Universitatibus hicce „Circulus“ auctus est in organizationem, cui titulus impositus est „Associazione Cattolica Italiana per l'Oriente Cristiano“ et quae per totam Italiam actionem unionisticam diffundebat instituendo delegatos in singulis regionibus atque dioecesibus, delegatos dico, qui diligenter ac ardenti cum animo circulos unionistico subique fundandos curant. Quae Associatio, quatuor Hebdomadibus studiorum et orationum pro unione restauranda (Settimane di preghiera e di studi per l'Oriente Cristiano) Palermi 1930, Syracusis 1931, Venetiis 1934, Bari Italiae 1936 habitis, hocce anno die 2. – 6. Maii conventum internationalem pro Oriente Cristiano Romae celebrandum convocavit, ut inter unionis zelatores omnium nationum unica et systematica actionis unionisticae ratio statueretur. Associazione Cattolica Italiana per l'Oriente Cristiano talimodo facta est centrum internationale, actiones particulares consocians.

Apostolatus ss. Cyrilli et Methodii in omnibus hebdomadibus unionisticis, per Associazione Cattolica Italiana convocatis, partes habuit tum per litteras a praeside S. E. archiepiscopi dris L. Prečan missas, tum etiam per delegatos (drem Jos. Vašica, Cyrillo-Methodianae facultatis theologicae Olomucii professorem, qui Palermi 1930 Hebdomadi unionisticae, et per drem Vincentium Pořízka, in eadem facultate theologica docentem, qui Hebdomadi unionisticae Venetiis 1934 interfuit).

In conventum internationalem „Pro Oriente Christiano“ Romae diebus 2.—6. Maii 1937 duo delegati ab Apostolatu ss. Cyrilli et Methodii praeside S. E. archiep. dre Leop. Prečan missi sunt, qui simul dictum Apostolatum et Academiam Velehradensem repraesentarent: prof. dr. Franciscus *Cinek*, facultatis theologicae a ss. Cyrillo et Methodio decanus, et P. Aloisius *Koláček*, S. J., Pontificii Collegii Velehradii rector. Quibus delegatis praeterea P. Aug. Mitnacht O. S. A., Praga, tamquam eorum, qui ephemeridibus edendis operam navant, repraesentans iunctus est.

Conventus internationalis praesidi, S. Em. cardinali Luigi Lavitrano, simul haecce litterae a S. E. archiepiscopo dre Leop. Prečan missae sunt:

329/37.

20. Aprilis 1937.

Eminentissime et Reverendissime Domine!

Accepta humanissima invitatione ad Conventum Internationalem „Pro Oriente Christiano“ Romae diebus 2.—6. Maii 1937 celebrandum, pro qua grates devotissimas exsolvo, fas mihi sit Eminentiam Vestram Rev.mam certiolem reddere meipsum quidem esse impeditum quo minus illis diebus Romam proficisci possim. Mittam vero lubentissime ad Conventum hunc specialem meum delegatum simulque repraesentantem Apostolatus SS. Cyrilli et Methodii in persona Rev.mi et Cl.mi Viri Doct. Francisci *Cinek*, facultatis theologicae Olomucensis professoris et ad praesens etiam decani, qui Conventum Internationalem, dummodo licuerit, nomine Apostolatus SS. Cyrilli et Methodii salutabit.

Petere intendunt Romam ad Conventum hunc Internationalem

e Cecoslovacchia alii quoque viri ecclesiastici, quod gaudens audivi laetusque Eminentiae Vestrae annuntio.

Utinam Dominus Conventui Internationali „Pro Oriente Christiano“ benedicat!

Itaque dum pro aestimatissima invitatione iterum atque ex... etc.

† LEOPOLD PREČAN,
archieppus Olomuc. praeses Apostolatus s. C. M.

Em.mo ac Rev.mo Domino Domino Aloysio
Card. *Lavitrano*, Associationis Cath. Ital. „Pro
Oriente Christiano“ Praesidi, Archiepiscopo
etc. Panormitano.

Conspectus eorum, qui Conventui internationali Romae interfuerunt:

*Conventus internationalis „pro Oriente christiano“,
Romae 2.—6. Mai 1937.*

- S. Em. Card. Luigi Lavitrano, archiep. Palermo praeses A. C. I. O. C.
- S. Exc. Mons. Marcello Mimmi, archiep. archiep. di Bari vicepraeses A. C. I. O. C.
- S. Exc. Mons. Nicola Giannattasio, archiep. Pessinonte delegatus regionalis pro Roma A. C. I. O. C.
- S. Exc. Princ. Nicolo Lelio Orsini, praes. Pia Assoc. di S. Nicola.
- Egreg. Sig. Commend. Romualdo Ciccarelli, vicepraes. Assoc. di S. Nicola.
- P. Chrys. Baur O. S. B., redactor ephem. „Der christliche Orient“ München delegatus „Catholica Unio“ (Germania).
- P. Borromeo di Meersveldhoven O. M. Cap., secretarius „Studienclub“, Nijmegen (Hollandia).
- P. Nilo Borgia O. S. Bas., red. „Bolletino della Badia di Grottaferrata“ (Italia).
- Can. Dr. Nicol. Brînzeu, professor, Lugoj (Romania).
- Prof. Dr. Frant. Cinek, delegatus Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, Olomouc, „Acta Academiae Velehradensis“ (Československo).
- Superior Cirillo di Terneuzen O. M. Cap., (Polonia).

- P. Isidoro Croce O. S. Bas., prior abbatiae S. Nillo, Grottaferrata (Italia).
- Prof. Dr. Placido de Meester O. S. B., consultor Congreg. Orientalis (Roma).
- O. Vladimír Dlusski, parochus Russorum Berolini.
- P. C. Dumont O. P., red. „Russie et Chrétienté“ dir. „Istina“ (Gallia).
- D. Paolo Garrò, delegato „Katholiki“ Athenae (Graecia).
- P. Maur. Gordillo S. I., vice-praes. Pont. Ist. Orientale (Roma).
- P. Emilio Herman S. I., praeses Pont. Ist. Orientale (Roma).
- Archimandrita Stefan Ilkič, red. „Douhovna Straža“ Sombor (Jugoslavia).
- Dr. M. A. Jansen, prof. Warmond.
- P. A. Koláček S. I., rector Pontificii Collegii a ss. Cyr. et Methodio Velehradii (Československo).
- P. Cyril Korolevski, consultor Congr. Orientalis, red. „Stoudion“, (Roma).
- P. Tom. Kurent O. Cist., red. „Kraljestvo Božje“ Maribor — delegatus Apostolatus S. Cyrilli et Methodii, Ljubljana.
- P. C. Lialine O. S. B., red. „Irénikon“ Amay-sur-Meuse (Belgia).
- Onorev. Egilberto Martire, prof. R. Istit. per l'Oriente, Neapoli.
- Can. Dr. Mirt, delegatus Apostolatus Sv. Cirilo in Metoda, Maribor.
- Dr. Michael Niechaj, univ. prof., Lublin (Polonia).
- Prof. Ign. Ortiz de Urbina S. I., red. „Orientalia Christiana Periodica“ (Roma).
- Mons. D. Panciera, delegatus regionalis A. C. I. O. C. e Venetiis.
- A. Pappas Gaetano Petrotta, secret. Associazione C. I.
- Rosol. Petrotta, secret. Associazione C. I.
- P. Ren. Pilkington, delegatus regionalis A. e. i.; deleg. „The eastern Churches Quarterly“ (Anglia).
- Dr. Villibald Plöchl, univ. docens Vindobonae (Austria).
- P. Ant. Prešeren S. I. assistens slavus S. J., (Roma).
- P. Alf. Raes S. I., profess. Pont. Ist. Orientale, (Roma).
- P. Rocco Rogošić O. F. M., red. „Nova Revija“ Makarska (Jugoslavia).
- P. Sev. Salaville A. A., deleg. „Echos d'Orient“ e „L'Unité de l'Église“ (Gallia).

Mons. Conte Alexander Sypjagin, profes. Pont. Ist. Orientale (Roma).

A. G. Smit, red. „Apostolaat der Hereeniging“ (Hollandia).

Archipresbyter C. Spallanzani, red. „L'Oriente Cristiano e l'Unità della Chiesa“ Bibbiano (Italia).

P. Metod Turnšek, O. Cist. Abbatia Stična (Jugoslavia).

P. Van Keulen, C. SS. R., praes. „Apostolaat der Hereeniging“ (Hollandia).

P. Boh. Waczyński S. I., delegatus „Oriens“ Varsovia (Polonia).

D. Polycarp Xanthakis, delegatus „Katholiki“ Athenae (Graecia).

Delegatus „Catholica Unio“ (Helvetia).

Conventus inauguratus est per solemnem liturgiam ritus graeci in ecclesia s. Athanasii, Via del Babuino, prope Collegium Graecum, celebrante Mons. Alexandro Jevreinov, episcopo ordinante ritus byzantini Romae. Concelebrantes erant: praep. monasterii graeci de Grottaferrata P. Croce, vicerector Collegii Graeci P. Vagazzini, archimandrita Petrotta, secretarius dell' Opera per l'Oriente, archimandrita Perniciariaro, rector seminarii orientalis in Palermo. Inaugurationi liturgicae praeses Associationis S. Em. card. Luigi Lavitrano, archiepiscopus de Palermo, et S. Em. card. Tisserant, praefectus S. Congregationis pro Ecclesia Orientali intererant. Praesens fuit etiam vicepraeses Associationis, archiepiscopus de Bari Italiae, mons. Marcellus Mimmi cum plurimis praelatis Congregationum et rectoribus et alumnis collegiorum orientalium Romae. Adfuerunt omnes in conventu participantes. Chorus e collegio Graeco, O. Sabasio Yonakim moderatore, solemnem missam canticis prosequabatur. Ecclesia s. Athanasii, pulcherrimo iconostasio insignis, populo referta erat. (Dies nempe fuit Patrocinii eiusdem ecclesiae.)

Sessio solemnis et publica conventum inaugurans hora 17 auditoribus ex latissimo populo destinata erat. Hac de causa in aulam magnam Expositionis Internationalis Preli Catholici in aedibus Vaticani convocata erat. Interfuerunt iterum Emm. cardinales Lavitrano et Tisserant cum plurimis episcopis variorum rituum et cum praelatis S. Congregationum archiep. Bartolomasi, Ordinarius Militum Italiae, archiep. Giannattasio, delegatus regionis Romanae, mons. Constantini, secretarius S. Congreg. de Propaganda Fide,

mons. Ferretti, protonotarius S. Congreg. rituum et plurimi alii delegati S. Congregationum, Supremi Moderatores Ordinum religiosorum (mechitaristae per duos episcopos Armenos repraesentabantur). Magnifica multitudo fuit eorum, qui a diversissimis episcopis et associationibus unionisticis ex variis nationibus missi erant quibusque locus honoris reservabatur.

Absoluto cantu liturgico alumnorum Collegii Graeci, praeses Expositionis Internationalis Preli Catholici, comes Dalla Torre conventum salutavit; exinde conventus director, Pontificii Instituti Orientalium Studiorum rector, prof. Hermann (Germanus) prolocutione prolata litteras, quibus episcopi ex diversis terris conventum salutabant, perlegit. Litterae ardore ferventes, quas archiepiscopus noster me mediante conventui misit, secundo loco perlegebantur, lectis litteris cardinalis e Philadelphia. Exinde nomina eorum, qui a variorum nationum associationibus et ephemeridum redactionibus missi erant, perlegebantur. Tum Vaticani radiotelegraphici servitii magister P. Soccorsi benedictionem SS. Patris, qui sabbato ad Castel Gandolfo iter fecit, conventui annuntiabat. Omnia, quae in conventu agebantur, per servitium radiotelegraphicum status Vaticani diffundebantur.

Cantico liturgico Collegii Rutheni expleto, S. Em. cardinalis Lavitrano amplissimum sermonem lingua italica protulit de finibus, quos labores unionistici prosequuntur. Subsecuta est praelectio vicepraesidis Associationis Pro Oriente Christiano archiepiscopi de Bari Italiae, Mons. Mimmi, et quidem de obligationibus, quas actio catholici apostolatus animis fidelium imponit. Ambo nobiles oratores seriem consequentiarum maximi momenti ex litteris encyclicis ss. Patris Pii XI. „Rerum Orientalium“ deducebant.

RELATIO

de diebus peculiaribus „Pro Oriente Christiano“ in Facultate theologica a SS. Cyrillo et Methodio et in Seminario Maiori clericorum Olomucii anno schol. 1936 – 37 celebratis necnon de ceteris, quae ad promovendum reditum Orientalium dissidentium et ad provehenda studia orientalium rerum eodem anno peracta sunt.

In Facultate theologica a SS. Cyrillo et Methodio et in archiepiscopali Seminario Maiori clericorum Olomucii, ubi conatus unionistici longaeva traditione fulciuntur (archidioecesis nempe Olomucensis antiquum unionismi centrum Velehradii possidet, sepulcro S. Methodii insigne, ubi septem congressus unionistici, zelatores ex diversissimis nationibus adunantes, celebrabantur) anno scholari 1936-37 pluries Academiae institutae et orationes precesque in piis adunationibus fusae sunt ad unionem promovendam.

Dies peculiare Orienti Christiano celebrando
institutum sunt hoc anno quattuor:

1. Die 29. Novembris in honorem s. Josaphat, praeclari Ecclesiae unitatis promotoris.
2. Die 14. Martii 1937 in honorem ss. Cyrilli et Methodii, Slaviae apostolorum.
3. Die 2. Maii 1937 ad Orientalium diem Paschae celebrandum.
4. Die 15. Julii 1937 occasione pia peregrinationes et congressus theologorum Velehradii prope sepulcrum S. Methodii dies peculiaris Orienti Christiano dicatus est, quem tres Academiae sequebantur, quae in itinere studiis Russiae Subcarpathicae destinato agebantur.

I.

Prima dies peculiaris „Pro Oriente Christiano“ honestabat diem festum S. Josaphat die 29. Novembris 1936. Peractis solemnibus vesperis ritus byzantino-slavici perfunctisque precibus pro unione restauranda Academia instituta est in honorem S. Josaphat, uni ad maturandae consecrata. Academiae huic, quae in aula archiep.

Seminarii Maioris ante effigiem ornatam S. Josaphat, Unionis patroni, parata est, exules Ucraini graeco-catholici interfuerunt, qui associationi „Ukrajinská hromada“ Olomucii nomen dederunt. Cum exulibus Ucrainis nonnulli „orthodoxi“ venerunt. In Academia chorus clericorum canebat. Cantica et recitationes tres praelectiones sequebantur: clericus graeco-catholicus V. *Labanič*, de s. Josaphat Kuncevič locutus est, praeclaro Eccl. unitatis promotore; V. *Marunčák*, olim militum centurio, de Unione inter Ucrainos acceleranda verba fecit; exinde dr. Fr. *Cinek*, theol. fac. a SS. Cyrillo et Methodio decanus, sermonem protulit, cui titulum praefixit: „De reditu Slavorum Orientalium dissidentium ad Ecclesiam catholicam promovendo.“

Academia persoluta 5 „orthodoxi“ in sinum Ecclesiae catholicae redierunt.

II.

Secunda dies peculiaris „Pro Oriente Christiano“ die 14. Martii 1937 in honorem SS. Cyrilli et Methodii instituta est.

Haec dies eundem finem atque ordinem ac prima dies „Pro Oriente Christiano“ secuta est. Praeter missae sacrificium et vespers solemnes ritus byzantino-slavi Academia cum canticis, recitationibus et praelectionibus parata est. Sermones protulerunt: Joannes Murín, clericus graeco-cath., „De ss. Cyrillo et Methodio atque conatibus unionicistis.“

Dr. Fr. Cinek, fac. theol. a Ss. Cyrillo et Methodio decanus: „De oratione pro reditu Orientalium dissidentium“

Academiae istic iterum exules Ucraini graeco catholici, in associatione „Ukrajinská hromada“ congregati, interfuerunt simul cum quibusdam „orthodoxis“, ex quibus 2 ad Ecclesiam Catholicam redierunt.

III.

Tertia dies peculiaris „Pro Oriente Christiano“ in diem 2. Maii 1937 reposita atque solemniis. Paschae Graeco-catholicorum iuncta est.

Missae sollemnis ritus byzantino-slavi a P. Kazimiro Bojsak, O. S. Fr., (e Russia Subcarpathica oriundo) celebrata est. Cantus litur-

gicos clericorum chorus canebat. In *A c a d e m i a*, cui iterum exules Ucraini graeco-catholici et hospites „orthodoxi“ interfuerunt, praelectionem protulit clericus Joannes Roháč. Thema praecipuum praelectioni suae praefixit P. Kazimirus Bojsak O. S. Fr., loquens „De cultu liturgico Ecclesiae Orientalis.“

IV.

Q u a r t a dies peculiaris „Pro Oriente Christiano“ occasione piae peregrinationis ac congressus theologorum Olomucensium ad sepulcrum s. Methodii Velehradii die 15. Julii ordinata est. In peregrinatione ista, quae quotannis suscipitur, delegati theologorum ex omnibus Bohemiae, Moraviae, Slovachiae seminariis partes tenebant. In *A c a d e m i a*, in vesperem diei 14. Julii dilata, quam chori clericorum Olomucensium et Brunensium cantibus exornaverunt, sermones protulerunt: prof. dr. Fr. C i n e k, fac. theol. Cyr. Meth. decanus, Fr. S v ě t l í k, praelatus et canonicus Olomucii, P. Aloisius T u r k, missionarius et professor ex urbe Skoplje in Serbia, praeterea delegati seminariorum ex Bohemia, Moravia, Slovachia. Die 15. Julii missa sollemnis in basilica Velehradensi celebrabatur, quam sessio plenaris in Aula Slavorum (ubi Congressus unionistici Velehradenses sessiones tenere solent) sequebatur. Initio sessionis canticum Cyrillo-Methodianum canebatur et epistula Excellentissimi et Revmi archiepiscopi dris Leopoldi P r e č a n, Moraviae metropolitanae, perlecta est, cui exinde telegramma in signum honoris atque devotinis missum est. Similiter nuntii honoris atque pietatis missi sunt apostolico nuntio Excellentissimo et Revmo Domino Xaverio R i t t e r, Praegae, praeterea Eminentissimo cardinali Carolo K a š p a r, archiepiscopo Praegensi, et omnibus Čechoslovachiae Ordinariis. Praecipuas praelectiones protulerunt: Mons. dr. Jos. V a š i c a, fac. theologicae Carolinae Universitatis Praegensis decanus, „De historia unionismi apud Slavos“ et canonicus Mons. Fr. J e m e l k a, Apostolatus ss. Cyr. et Meth. secretarius generalis, „De conatibus unionisticis Velehradensibus et in Čechoslovachia nostri temporis.“ Praeter hosce oratores etiam alii verba fecerunt: prof. dr. Fr. C i n e k, fac. theol. Cyr. methodianae decanus; prof. dr. Karel S k o u p ý, Seminarii Maioris Brunensis regens; Fr. V a l e n a, associationis „Slavia catholica“ delegatus.

De excursionem in Russiam Subcarpathicam suscepta ad studia profundiora Unionismi provehenda (diebus 16–25 Julii 1937).

Congressu Velehradensi die 16. Julii 1937 finito clericorum Olo-mucensium turma, qui studiis Orientis Christiani incumbunt, prof. dre Francisco C i n e k, Facultatis theol. Cyr. Meth. decano, duce in graeco-catholicas dioeceses Mukačaviensem et Prešoviensem ad studia Unionismi profundius colenda iter fecit. Studiorum excursioni huic finem participantes praefixerunt liturgiam orientalem propius cognoscendam, Orientalium templa et monasteria visitanda, animum religiosum graeco-catholici populi videndum sicque scientiam ad labores unionisticos suscipiendos necessariam profundius fundendam.

Ii, qui inter studiorum faciebant, die 17. Julii in urbe Užhorod *A c a d e m i a m* instituerunt, cui S. E. Mons. Alexander S t o j k a, epp. graeco-catholicus Mukačeviensis, praeterea Collegium canonicorum Užhorodensium Mons. Dr. Basilio Hadžega protoiereo duce permultique homines exculti interfuerunt. In Academia verba fecerunt: Joannes M u r í n, theologus; P. Alexius I v a n č o, religionis professor Užhorodii; Dr. Myron K a l i n e c, Basilianorum hegumenus; Dr. Fr. Cinek, fac. theol. Cyr.-meth. decanus; S. E. Mons. A. S t o j k a, Mukačeviensis episcopus. Praecipua praelectio fuit professoris P. Alexii I v a n č o de historia religionis in Russia Subcarpathica.

Secunda *A c a d e m i a* cyrillomethodiana die 20. Julii in urbe Chust parata est. In Academia, cui clerus tum graeco-catholicus tum romano-catholicus interfuit praelectiones tenebant J. M u r i n, theologus, et prof. Dr. Franciscus C i n e k, fac. theol. Cyr.-meth. decanus. Thema praecipuum fuit professoris religionis P. Demetrii P o p o v i č „De historia unionis in Russia Subcarpathica. (Quando theologi perantiquum monasterium Basilianorum in urbe Mukačevo sitabant, ubi pretiosissima bibliotheca invenitur, sermonem protulit P. Glebus K i n a c h O. S. B. M. et hegumenus P. Onufrius B u r d j a k O. S. B. M.

Tertia *A c a d e m i a* Cyrillo-Methodiana die 24. Julii in urbe Prešov in Seminario Maiori graeco-catholico instituta est. In Academia, cui Collegium canonicorum Prešoviensem, superiores et professores Seminarii Maioris graeco-catholici et permulti ex clero

interfuerunt, verba fecerunt Joannes Murín, clericus, et Dr. Jos. Kizák, seminarii Maioris Prešovensis professor, loquens de historia eparchiae graeco-catholicae Prešovensis et de historia unionis. Praeterea allocutionem protulit Revmus praelatus Mons. Dr. Nicolaus Rusná k, vicarius generalis, Academiam prof. Dr. Franciscus Cinek, fac. theol. Cyr. Meth. decanus, peroratione clausit. S. E. Mons. Pavel Gojdič, episcopus graeco-catholicus Prešovensis, qui in Slovachia exercitiis spiritualibus sacerdotalibus vacabat, litteras, quibus Academiam benigne salutavit, misit.

Alia negotia „Pro Oriente Christiano“ anno
scholari 1936-37 suscepta:

Piae devotiones unionisticae:

14. Novembris 1936: Devotio ad s. Josaphat in sacello ss. Cyrilli et Methodii in Seminario Maiori Olomucensi cum consideratione prof. dr. Fr. Cinek, fac. theol. Cyr. Meth. decani.
14. Februarii 1937 (memoria beatae mortis s. Cyrilli): Devotio ad s. Cyrillum cum exhortatione prof. dr. Fr. Cinek, fac. theol. Cyr. Meth. decani.
16. Martii 1937: Devotio ad b. Andream Bobola cum sermone Rev. D. Ladislai Zamykal, periodici „Našinec“ redactoris.
Missae ritus byzantino-slavi in Seminario Maiori olomucensi in sacello ss. Cyrilli et Methodii, praesentibus theologis et canentibus choris theologorum, celebrabantur:
die 22. Novembris 1936 ab archidiacono P. Eugenio Ortutay de Berehovo (Russia Subcarp.),
die 6. Decembris 1936 a P. Čisárik, sacerdote graeco-catholico de Praha,
die 14. Martii 1937 ab P. Kazimiro Bojsak O. S. Fr., de Uherské Hradiště,
die 18. Martii 1937 a Mons. dr. Ludovico Minya, patre spirituali e graeco-catholico seminario Maiori in Užhorod,
die 2. Maii 1937 ab R. Kazimiro Bojsak, O. S. Fr., de Uherské Hradiště,
die 25. Maii 1937 a Mons. Alexio Pelipenko, protoiereo de Volhynia.

Praecipuae piae devotiones pro unione restauranda fiunt quotannis in Seminarie Maiori Olomucensi per novem dies ante Dominicam Pentecostes cum solemnibus liturgiis pro unione, quae die Pentecostes celebratur.

Prima quaque die dominica mensis etiam suscipitur devotio pia pro unione, cui missae sacrificium iungitur, ad intentionem negotiorum unionis offerendum. Vespere fit večernja (vesperae ritus orientalis).

Praeterea in seminario Maiori Olomucensi *Circulus unionisticus* ss. Cyrilli et Methodii constitutus est, in quo hoc anno septem praelectiones unionisticae habitae sunt.

In auditorio magno facultatis theol. a Ss. Cyrillo et Methodio hoc anno a decano Cyr. Meth. facultatis, prof. dr. Fr. C i n e k, qui a S. E. dr. Leopoldo Prečan, archiepiscopo Olomucensi, missus tamquam delegatus eiusdem Excellentissimi archiepiscopi atque associationis Apostolatus ss. Cyrilli et Methodii conventui internationali unionistico, Romae diebus 2—6 Maii 1937 habito, interfuit, insuper duae praelectiones speciales diebus 7. et 24. Maii protulit, quorum argumentum fuerunt acta eiusdem Congressus unionistici internationalis, obiectum, quod ibidem in praelectionibus et disputationibus tractabatur et ea, quae de organisatione „Associazione Cattolica Italiana per l'Oriente Cristiano“ scitu digna sunt. Eodem tempore publicationes eiusdem Associazione Cattolica Italiana per l'Oriente Cristiano ab eodem Cyr. Meth. facultatis decano in speciali expositione omnibus perviae factae sunt.

In facultate theologica a ss. Cyrillo et Methodio in sacrae theologiae cursu universo peculiaris ratio habetur quaestionum, quae ad Ecclesiam orientalem (praecipue Russicam) spectant et specialis cursus de liturgia byzantino-slava et historia unionis institutus est moderatore professore linguae et litteraturae palaeoslavicae.

(Continuabitur.)

(NB. Recensiones ob defectum spatii in hoc fasciculo omittendae, in quarto fasciculo locum suum obtinebunt.)

MEMENTO MORTUORUM

Msgr. Dr. Antonius *Breitenbacher*, archivarius archiepiscopalis Kroměřížensis, socius referens Academiae Velehradensis, etc die 8. Augusti 1937 pie in Domino obiit.

Natus die 12. Februarii 1874 in pago Jarošov prope Uherské Hradiště, ordinatus sacerdos 1896, nominatus praefectus studiorum in seminario minori Kroměřížensi (usque ad a. 1898), per eicit studia specialia in philosophica facultate Oenipontana ex historia universalis et geographia, 1903 promotus doctor philosophiae, munere professoris historiae ac geographiae fungebatur in dicto seminario minori ab a. 1902 usque ad a. 1922 (respectively ad a. 1924 uti professor auxiliaris adhuc).

Anno 1915 archiepiscopus Franciscus Cardinalis Bauer commisit ipsi etiam administrationem archiepiscopalis bibliothecae et a die 1. Aprilis 1921 nominatus est ab archiepiscopo b. m. Dre Antonio Stojan archivarius archiepiscopalis uti successor archivarii Dris Snopek.

Diligentissimo labore ordinavit tum bibliothecam, tum archivium in aestiva residentia archiepiscopali Kroměřížensi, conservans plurima documenta ecclesiastica et nationalia, testantia evolutionem vitae ac culturae in Moravia. Cura eius conditum est etiam musaeum, pinacotheca, cuius historiam juris publici fecit. Praeterea diversas quaestiones ex historia archiepiscopatus Olomucensis ac Moraviae in scientificis diariis pertractavit.

In agnitionem eius meritorum in historia nostra electus est h. c. socius associationis scientificae „Vlastenecký musejní spolek“ Olomucensis et die 10. Januarii 1934 nominatus ob eadem merita socius „Regiae bohemicae associationis scientificae Pragensis“. Socius referens Academiae Velehradensis nominatus est die 18. Novembris 1931. — R. I. P.

R. D. Ladislaus *Zamykal*, consiliarius tit. archiepiscopalis consistorii Olomucensis, redactor ephemer. „Našinec“, membrum praesidii Academiae Velehradensis et Apostolatus ss. Cyrilli et Methodii sub protectione beatae Mariae Virginis, praeses associationis scholaris „Matice Cyrillo-methodianae“ etc, die 22. Augusti 1937 in noso-

comio urbis Uh. Hradiště prope Velehradium pie in Domino obiit.

Natus die 31. Augusti 1884 in oppido Prostějov, studia scholae mediae perfecit in seminario minori Kroměřížensi, studia theologica in facultate theologica Olomucensi. Ordinatus sacerdos die 5. Julii 1907 in cura animarum per breve tempus tantum adhibebatur (uti cooperator in Nēm. Libina, deinde in Postřelmov). Die 1. Januarii 1910 venit adhuc juvenis sacerdos in redactionem ephemeridis „Našinec“, cuius redactor auxiliaris prius, deinde ab anno 1922 redactor principalis est factus et per totam vitam uti strenuus ac versatissimus publicista ephemeridi fidelis mansit mira cum modestia posthabitis omnibus aliis-melioribus muneribus.

Praeter nominatam ephemeridem redigebat vel in redactione adjuvabat et alia diaria catholica (Severní Morava, Archa, Eva). Optime meritus est etiam de societate typographica editrice „Lidové závody tiskařské a nakladatelské“ Olomucii, — Plurimos labores optimo cum successu perfecit in magistratu Olomucensi, in directorio theatri, in organisatione, dicto syndicatu publicistarum. Ultimo tempore creatus praeses scholaris associationis „Matice C. M.“, quae scholis catholicis adjuvandis erat instituta, sed propter malitias temporum nimis debitis est aggravata. Praeses Zamykal labore suo indefesso ac sapienti directione sua novas vires novamque vitam dictae Matice infudit.

R. D. Ladislaus Zamykal totam suam vitam sacerdotalem et activitatem hereditati ss. Apostolorum Cyrilli et Methodii consecravit, cultumque eorum sive uti redactor, sive uti scriptor, necnon uti socius diversarum associationum, praeprimis uti membrum Apostolatus ss. Cyrilli et Methodii et Academiae Velehradensis ubique ac semper promovebat. De activitate Academiae Velehradensis qua membrum praesidii optime meritus est.

Ultimum sacrum missae sacrificium solemniter die Assumptionis b. M. V., coelestis Reginae, cui basilica Velehradensis est dedicata, celebravit et in nosocomium urbis Uh. Hradiště, gravi morbo fractus, est adductus, ut prope Velehradium, cuius amore ac sancto zelo semper flagrabat, migraret ad Dominum et sanctos Patres nostros.

HAVE ANIMA PIA!

In deposito Academiae Velehradensis adhuc supersunt:

Slavorum litterae theologicae:

Conspectus periodicus, Praegae. (Incomplete!)

Tom. I. 1905

Tom. III. 1907

Tom. V. 1909

Tom. II. 1906

Tom. IV. 1908

Tom. VI. 1910

Acta Academiae Velehradensis:

(Incomplete.)

Tom. VII. 1911 fasc. 1.—2., fasc. 3., fasc. 4. 20 Cč.

Tom. XI. 1920—1922. 15 Cč.

Tom. VIII. 1912 1.—3. fasc. 10 Cč.

Tom. XII. 1.—2., 1932

Tom. IX. 1913 1.—2. 5 Cč.

Tom. XII. 3.—4., 1934

Tom. X. 1914—1919. 30 Cč.

Acta Conventus Velehradensis:

Acta I. Conventus Velehradensis. 10 Cč.

Acta IV. Conventus Velehradensis, 40 Cč.

Acta II. Conventus Velehradensis. 10 Cč.

(leg. 50 Cč.)

Acta III. Conventus Velehradensis. 15 Cč.

Acta V. Conventus Velehradensis. 50 Cč.

Acta VI. Conventus Velehradensis. 50 Cč.

Opera Academiae Velehradensis:

Tom. II. *Konstantinus-Cyryllus und Methodius, Die Slavenapostel* von Franz Snopek, Kremsier 1911. 30 Cč.

Tom. III. *Nomenclator (incompletus)*.

Tom. IV. *Acta conventus Velehrad. III. uti supra.*

Tom. V. *Die Slavenapostel*, Kritische Studien von Dr. Franz Snopek, Kremsier 1918. 30 Cč.

Tom. VI. Trudy. *Acta Conventuum Velehradensium in lingua russica*. 10 Cč.

Tom. VII. Popov, *Katechismus (germanice)*. 5 Cč.

Tom. VIII. *Vladimír Sergijevič Solovjev, jeho život a působení* od K. Jindřicha. 5 Cč.

Tom. IX. Dr. Fr. Grivec, *Pravoslavi*, ze slovinského rukopisu přeložil Martin Chudoba, Kroměříž 1921. 5 Cč.

Tom. X. *Byzantské pojmání církevního prvenství s dodatkem o pravověrnosti svatého Cyrila a Metoda* od Fr. Grivce, univ. prof., přeložil Martin Chudoba, Kroměříž 1922 (exhaustum)

Tom. XI. *Acta V. Conventus Velehradensis 1927*. 50 Cč. (2 Dol. am.)

Tom. XII. Dr. Grivec, *Die hl. Slavenapostel Cyryllus und Methodius*.

Tom. XIII. Dr. Bonifác Segeta, *Církev východní a západní. Z jazyka řeckého český překlad*, 25 Cč. (Socii A. V. 16 Cč.)

Tom. XIV. *Acta cursus Pragensis 1930*. Pret. 38 Cč.

Tom. XV. Rudolf Hurt, *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě. 1934*. 60 Cč.

Tom. XVI. Dr. Vincenc Pořízka, *Solovjev a církev. 1935*. 15 Cč.

Tom. XVII. Dr. Jos. Vajs, *Evangelium sv. Jana*. Text rekonstruovaný.

Academia Velehradensis Olomouc ČSR. Salesianum.

**ACTA
ACADEMIAE
VELEHRADENSIS**

ANNUS XIII.

FASC. 4.

OLOMUCII 1937

SUMPTIBUS ACADEMIAE VELEHRADENSIS

ACTA ACADEMIAE VELEHRADENSIS

Eduntur annuatim in quatuor fasciculis. Subnotatio pro anno 30 Kč, pro externis 40 Kč.

Redactores: Prof. dr. *Jos. Vašica*, msgre *Frant. Jemelka*, prof. dr. *Josef Matocha*, dr. *Vincenc Pořízka*, collaborantibus professoribus Collegii theologiae facultatis a ss. Cyrillo et Methodio, Olomucensis.

Redactio: *Olomouc, Úřednická 7.* – Administratio: *Olomouc, Salesianum.*

Auxilium in edendis Actis promiserunt: Prof. dr. Franc. *Grivec*, Ljubljana; dr. *Jos. Slipyj*, rector Academiae Leopoliensis; prof. P. Sev. *Salaville*; prof. dr. M. *Jugie*; dr. Georgius *Hofmann*, S. J., prof. Pont. Inst. Orientalis Romae; prof. *Aman*, S. J., professor Pont. Inst. Orientalis; dr. Theophilus *Spáčil*, dr. Thomas *Kurent*, S. O. Cist., Stična, Jugoslavia; dr. Andreas *Živković*, prof. univ. Zagreb; dr. Rochus *Rogošić*, prof. theol. Makarska; dr. Ignatius *Šwirski*, prof. univ. Wilno; dr. *Špírek*, prof. theol. Obořiště; dr. Ant. *Salajka*, Praga.

Contenta in fasc.: 4.

	Pag.
P. G. <i>Hofmann</i> , S. J., Formulae praeviae ad definitionem concilii Florentini de processione Spiritus sancti	237
Dr. Thomas <i>Kurent</i> , Studia quaestionem de primatu ecclesiae saeculo IX. disputatam illustrantia	260
Varia. Dr. Fr. <i>Cinek</i> , Conventus internationalis pro Oriente Christiano, Romae 2. – 6. Maii 1937.	297
Msgre Fr. <i>Jemelka</i> : Monumenta Velehradensia	306
Recensiones: C. <i>Chevalier</i> S. J., La mariologie de saint Jean Damascène, (jm.), Dr. Andreas <i>Iščak</i> , ДОГМАТИКА НЕДИННОГО СХОДУ Theologia dogmatica Orientis separati (Fr. Grivec), Dr. <i>Valerij Vilinskij</i> , Ruská revoluce 1825 – 1936, Dr. V. <i>Kubiček</i> , Katechetika, Dr. <i>Jos. Matzke</i> , Das kirchliche Friedhofs- und Begräbniswesen J. M. R., Archiv orientální – Journal of the Czechoslovak Oriental Institute (dr. B. Kutal)	309
Memento mortuorum	321

Acta Academiae Velehradensis

Tomus XIII.

A. D. 1937.

Fasc. 4.

REDACTIO: OLOMOUC, SALESIANUM, RČS.

Num. ord. 977/37

IMPRIMATUR

Olomucii, 9. XI. 1937.

† LEOPOLDUS, archiepiscopus Olomucen.

FORMULAE PRAEVIAE AD DEFINITIONEM CONCILII FLORENTINI DE PROCESSIONE SPIRITUS SANCTI.

20. IV.—8. VI. 1439.

P. Georgius Hofmann, S. J.

(Continuatio.)

9.

Duodecim quaestiones latinorum.

ca. 9. maii 1439.

Latini de documento n. 8 duodecim quaestiones a graecis resolvendas petunt, quae circa sensum terminorum theologorum versantur.

Parisinus graecus 42 : 1637^v — 165^r Creighton 245—7.

1. Ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ γραμματίου ὑμῶν περιέχεται ὅτι, ἐπειδὴ ὑπελαμβάνετε τοὺς Λατίνους λέγειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι ὡς ἀπὸ δύο ἀρχῶν καὶ τᾶλλα, διὰ

Quoniam in initio vestri scripti continetur : quia opinati estis Latinos dicere, Spiritum Sanctum ex Patre Filioque procedere tamquam a duobus principiis etc., propterea abstinuistis ab additione sive explicatione in symbolo

τοῦτο ἐφυλάχθητε ἀπὸ τῆς προσθήκης ἢ ἀναπτύξεως τῆς γενομένης ἐν τῷ συμβόλῳ καὶ ἀπὸ τῆς κοινωνίας ἡμῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπληροφορήθητε τοὺς Λατίνους κρατεῖν τοῦναντίον, οὐκ ἔτι ὀφείλετε ἤδη φυλάττεσθαι τὴν προειρημένην προσθήκην ἢ ἀνάπτυξιν. Καὶ γὰρ τῆς αἰτίας ἀργούσης, ἀργεῖν ὀφείλει καὶ τὸ ἀποτέλεσμα. Ἐπὶ τόδε οὖν ζησοῦμεν ἀπολογία.

2. Ἐκτίθεσθε τὴν τῶν Λατίνων πίστιν. Αἰτοῦμεν ἵνα ἀποκριθῆτε, ἂν ταύτην νομίζετε, ἀληθῆ, καὶ τῆδε θέλητε συνθέσθαι.

3. Ἐκτιθέατε τὴν πίστιν ὑμῶν, λέγοντες πιστεύειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι. Ζητοῦμεν, ἵνα ἀποκριθῆτε, ἂν πιστεύητε αἰδίως ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ πατρὸς μόνου, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ.

4. Λέγετε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἴδιον εἶναι τοῦ υἱοῦ. Ζητοῦμεν, ἵνα διευκρινήσητε, πότερον ἴδιον νοεῖτε τουτέστιν ὁμοούσιον μόνον ἢ ἴδιον τουτέστι ἔχον αἰδίως τὸ εἶναι ἐξ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ καθάπερ ἐκ τοῦ πατρὸς.

5. Λέγετε ἐξ αὐτοῦ ἀναβλύζειν. Ζητοῦμεν σαφήνειαν, πότερον ἢ λέξις ἡδε τὸ ἐξ αὐτοῦ πρὸς τὸν πατέρα ἀναφέρεται ἢ πρὸς τὸν υἱόν.

6. Εἰ πρὸς τὸν υἱὸν ἀναφέρεται,

facta et a communione nostra, sed quoniam vobis persuasistis latinos contrarium tenere, non debetis amplius praedictam additionem sive explicationem cavere. Nam causa cessante, cessare debet etiam effectus. De hoc responsum desideramus.

2. Latinorum fidem exponitis. Petimus, ut respondeatis, an illam ut veram aestimetis, et illi uniri velitis.

3. Exposuistis fidem vestram asserendo vos credere Spiritum Sanctum ex Patre. Quaerimus, ut respondeatis, an eum aeternaliter ex Patre solo, non autem etiam ex Filio procedere credatis.

4. Dicitis Spiritum Sanctum proprium esse Filii. Quaerimus, ut explicetis accurate, utrum per illud *proprium* intelligatis Spiritum Sanctum tantum consubstantialem an proprium id est ab aeterno suum esse ab ipso Filio sicut a Patre habentem.

5. Dicitis *ex eo scaturire*. Quaerimus declarationem, utrum illa vox *ex eo* ad Patrem referatur an ad Filium.

6. Si ad Filium refertur, u-

πότερον ἀναβλύξειν ἀϊδίως νοεῖτε, καὶ οὐσιωδῶς καὶ προσωπικῶς ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἢ οὐ.

7. Ζητοῦμεν διασάφησιν, τί σημαίνοι παρ' ὑμῶν τὸ ῥῆμα τοῦ ἀναβλύξειν. Εἰ τὴν οὐσίαν δηλονότι καὶ τὸ ὑποστατικὸν εἶναι ἔχει τε καὶ λαμβάνει ἐξ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ; Καὶ εἰ ταῦτόν σημαίνει τῷ ἐκπορεύεσθαι; Καὶ, εἰ ἐν τινὶ διαφέρει; Καὶ ἐν τίνι;

8. Λέγετε οὐσιωδῶς ἐξ ἀμφοῖν ἡγούνην ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ προχεῖσθαι. Ζητοῦμεν διασάφησιν, ἂν οὐσιωδῶς νοῆτε καὶ ἀϊδίως.

9. Τί ἂν σημαίνοι τὸ οὐσιωδῶς καὶ ἀϊδίως προχεῖσθαι ἐξ ἀμφοῖν; Εἰ δηλονότι τὴν οὐσίαν ἔχειν, καὶ λαμβάνειν ἐξ ἀμφοῖν; Καὶ εἰ ἐν τῷδε τῷ πράγματι ταῦτόν ἐστι τὸ προχεῖσθαι καὶ ἐκπορεύεσθαι; Καὶ εἰ ἐν τινὶ διαφέρουσι; Καὶ ἐν τίνι;

10. Ἄν ἡ πρότασις αὕτη ἢ ἀληθής, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον προχεῖται καὶ ἐκπορεύεται ἀϊδίως ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἄνευ ταύτης τῆς ἐξηγήσεως ἐκ πατρὸς διὰ υἱοῦ, ἢ ἐτέρας ἐξηγήσεως;

11. Ἡνίκα λέγετε διὰ υἱοῦ, ἂν ἢ λέξις αὕτη γε ἢ διὰ κατὰ γε τὴν ὑμετέραν ἔννοιαν λέγη καὶ τὸν υἱὸν αἰτίαν εἶναι καὶ ἀρχὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος;

12. Λέγετε ἤδη ἐνοούμεθα καὶ θεοφιλῶς συναπτόμεθα.

trum scaturire intelligatis: ab aeterno et substantialiter et personaliter ex Filio, necne?

7. Petimus declarationem, quid apud vos vocabulum *scaturire* significet. An substantiam scilicet subsistentiam personalem habeat et accipiat ex ipso Filio? An idem dicat *procedere*? An in aliquo differat? Et in quo?

8. Dicitis *substantialiter ex utroque sive ex Patre per Filium profundi*. Quaerimus declarationem, an intelligatis *substantialiter et aeternaliter*.

9. Quid significet *substantialiter et aeternaliter ex utroque profundi*? An scilicet substantiam habere et accipere ex utroque? An in hac re *profundi* et *procedere* idem significant? An aliquo differant? Et in quo?

10. An haec propositio: *Spiritus Sanctus profunditur et procedit aeternaliter ex Patre et Filio*, sine illa explicatione: *ex Patre per Filium* sive alia explicatione, sit vera?

11. Quando dicitis *per Filium*, an haec vox, scilicet *per*, secundum intelligentiam vestram dicat etiam Filium esse causam et principium Spiritus Sancti?

12. Dicitis: *iam unimur et pie concordamus*. Quaerimus decla-

Ἐρωτῶμεν οὖν λαβεῖν σαφήνειαν, ἐν τίνι ἐνούμεθα καὶ συναπτόμεθα. Πότερον ἐν ᾧ λέγομεν ἡμεῖς, ἢ ἐν ᾧ ὑμεῖς λέγετε; Καὶ ἡνίκα κατέχωμεν, ὡς ἐκρατοῦμεν, καὶ ὑμεῖς κρατεῖτε, ὅπερ κρατεῖτε;

Ἄλλὰ μὴν τὸ τελευταῖον, οὐ δύναται συνίστασθαι εἴπερ ἀπ' ἀλλήλων διαφερόμεθα. Ἐν γὰρ καὶ ταῦτόν δεῖ ὑπάρχειν, ἐν ᾧ ἂν γένοιτο δύο διχονούντων ἔνωσις. Ἡ ἴνα ἡμεῖς μὲν κρατῶμεν τὴν ἡμετέραν ἅμα καὶ ὑμετέραν ὁμολογίαν, ὑμεῖς δὲ τὴν τε ὑμετέραν καὶ ἡμετέραν. Οὐδὲ τοῦτο δύναται συνίστασθαι. Καὶ γὰρ εἰ διανοία καὶ τῷ σκοπῷ αὐταὶ αἰδολογίαι διαφωνοῦσι, τίνι τρόπῳ ἅμα τὰναντία κρατήσομεν; Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐναντίων θάτερον δεῖ ψεῦδος εἶναι, πῶς τὸ κρατεῖν τὸ ψεῦδος ὁμοῦ μετὰ τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς τῆς πίστεως πράγμασι γένοιτ' ἂν θεοφιλῆς σύνδεσμος; Ἄλλ' ἴσως τὴν ἔνωσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ μόνῃ νοεῖτε, ὡς τὰ ἐπόμενα τοῦ γραμματίου ὑμῶν ὑπεμφαίνει; Ἄλλὰ τίς ποτ' ἂν εἴη ἡδε ἡ ἔνωσις; Συναναστρέφεσθαι μὲν ἅμα τῷ σώματι, διαφωνεῖν δὲ τῇ διανοίᾳ καὶ τοῖς ῥήμασιν ἐν τοῖς τῆς πίστεως καὶ πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαίοις;

Προσῆκον οὖν δοκεῖ καὶ ἀναγκαῖον τὸ τῶν Λατίνων γραμματίου, ἐν ᾧ πρότερον ἐκτίθεται ἢ τῶν ἀμφοτέρων μερῶν διάνοια κἀντεῦθεν τίθεται ἢ ἀληθείης καὶ κοινῆ τῆς

rationem accipere, in qua re uniamur et concordemus. Utrum in eo, quod nos profitemur, an in eo, quod vos profiteamini? Et dum nos tenemus (*professionem fidei*), sicut tenebamus, et vos tenetis id quod tenetis?

Sed profecto demum non potest fieri unio, si ab invicem discrepamus. Unum enim idemque debet esse, in quo unio duorum dissentientium locum habeat.

Aut nos nostram simul et vestram professionem (*fidei*) amplecti oportet, vos autem vestram et nostram. Ne hac quidem via unio fieri potest. Nam si sensu et fine ipsae professiones (*fidei*) discrepant, quo modo simul contraria sustinebimus? Cum alterum contrariorum debeat esse erroneum, quomodo professio erroris simul cum veritate, in rebus *fidei*, posset fieri unio deo cara? Sed forsitan unionem in sola communione aspiciatis, sicut sequentia in vestra schedula manifestant? Sed quae unquam haec unio erit? Conversari simul corpore, discrepare vero mente et verbis in rebus *fidei* et ad salutem necessariis?

Conveniens ergo et necessaria esse videtur latinorum schedula, in qua prius exponitur amborum partium mens, deinde ponitur vera et communis eiusdem

αὐτῆς πίστεως ὁμολογία ἐν τῇ αὐτῇ
διανοίᾳ καὶ τοῖς αὐτοῖς ῥήμασιν.

Παρακαλοῦμεν οὖν καὶ αἰτοῦμεν,
ἵνα κατὰ μέρος ἐφ' ἕκαστον τῶν
προειρημένων κεφαλαίων ἄνευ τῆς
τῶν ῥημάτων ἀμφισβητήσεως δώ-
σητε τὴν ἀπολογία καὶ διακρινή-
σητε τὴν διάνοιαν ὑμῶν ὡς τάχιον
δυνατὸν γενέσθαι, ἡγουν ἀπλῶς
τὸ γραμμάτιον ἐκεῖνο ὅπερ ὑμῖν
ἐδεδώκειμεν, δέξησθε.

fidei professio eodem sensu et
eisdem verbis.

Exhortamur ergo et petimus
(vos), ut ad singula omnium sup-
radictorum capitum detis respon-
sum sine verborum ambiguitate
et vestram mentem quam celer-
rime illustretis clare, aut sim-
pliciter illam schedulam, quam
vobis dedimus, acceptetis.

10.

Sermo cardinalis Caesarini.

15. maii 1439.

*Cardinalis Julianus Cesarini nomine Papae coram imperatore by-
zantino conqueritur, quod graeci explicationes (cf. documenta n. 6.,
9) a latinis desideratas non dedissent; imperator graecos defendere
studet, ideas documenti n. 6 repetendo; cardinalis deinde in explica-
tione accurata terminorum theologicorum insistit.*

Vindobonensis graecus 14 : 188^r — 189^r ; 17 : 150^r — 151^r

Mansi 31 A : 977D—E, 980A—B; Nickes 285—6.

Τῆς παρασκευῆς τοίνυν ἐλθοῦ-
σης, ἣτις ἦν πεντεκαιδέκατη τοῦ
μαΐου μηνός, ἀπῆλθε καὶ πάλιν ὁ
βασιλεὺς ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ πάπα,
κατὰ τὸ ἐπηγγελημένον αὐτῷ.

Καὶ τὸν λόγον ἀναλαβὼν ὁ καρ-
δινάλιος Ἰουλιανός, ὡς ἀπὸ προ-
σώπου τοῦ πάπα, ἔφη τῷ βασιλεῖ
οὕτως.

Ἡμεῖς, γαληνότατε υἱέ, καὶ μίαν
καὶ πολλάκις ἐζητήσαμεν γενέσ-

Feria ergo sexta, quae erat de-
cimus quintus (dies) mensis maii,
abiit iterum imperator in palatium
Papae, ut illi annuntiatum uerat.

Et sermonem incoepit Julianus
cardinalis, sicut ex persona Papae,
locutus est imperatori hoc modo:

Nos, serenissime fili, et semel
et saepe studuimus, ut fierent

θαι τὰς διαλέξεις, ἵνα ζητηθῆ καὶ εὐρεθῆ ἢ ἀλήθεια, καὶ οὐκ ἠθελήσατε.

Ἐστείλαμεν ἔγγραφον ὁμολογίαν πίστεως, καὶ οὐκ ἠρκέσθητε.

Ἐγράψατε ὑμεῖς καὶ ἐστείλατε ἡμῖν δόγματα καὶ ῥητὰ τῶν ἀγίων καὶ διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας·

καὶ ἐρωτῶμεν ὑμᾶς δοῦναι τὴν αὐτῶν ἐξήγησιν,

καὶ οὐ θέλετε ἐξηγηθῆναι. Ἡμεῖς πλέον τι οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν.

Ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς καὶ εἶπεν αὐτῷ·

Ἐγὼ οὐκ εἰμι αὐθέντης τῆς συνόδου, οὐδὲ τυραννικῶς θέλω ἐνωθῆναι ἡμᾶς. Ἀλλ' ἡ σύνοδος ἡ ἡμετέρα οἰκειοθελῶς συνεκατέβη καὶ ἔστειλε τὴν ὁμολογίαν ταύτην, ἣν λέγετε, ἵνα ἐξηγηθῶσι.

Καὶ ἔστιν ἀρετή, καὶ οὐ δέεται ἐξηγήσεως, ἐπεὶ τὸ ἀναβλύζειν, τὸ προχεῖσθαι, τὸ πηγάζειν, μίαν αἰτίαν διδόασιν τῷ νῦν καὶ οὐ λέγουσι καθαρῶς οἱ ἡμέτεροι διὰ τὴν ἀμαθίαν τῶν ἰδιωτῶν. Τί δὲ ἄλλο θέλετε, ἀγνοῶ.

Αἰτίαν ὁμολογεῖτε τοῦ πνεύματος τὸν νῖον, οὐδὲν ἀντιλέγομεν, ἀλλὰ μετὰ τῶν ῥητῶν τούτων ἐνούμεθα ὑμῖν. Καὶ ἐπειδὴ ἐνούμεθα, οὐκ ἀντιλέγομεν.

Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς ἀποκρινόμενος ἔφη·

Ἀλλὰ τὸ πηγάζειν, τὸ ἀναβλύζειν, τὸ προχεῖσθαι οἱ ὑμέτεροι δευ-

disputationes ad quaerendam et inveniendam veritatem, et nolulistis.

Misimus scriptam professionem fidei, nec ea contenti fuistis.

Scrpsistis vos, et misistis nobis dogmata et dicta sanctorum et Doctorum ecclesiae;

et quaerimus a vobis, ut detis eorum explanationem;

et non vultis explicare.

Nos quidquam amplius dicere non habemus.

Respondit imperator dixitque illi:

Ego non sum dominus synodi, nec tyrannice nos volo uniri. Sed synodus nostra sua sponte devenit ad hoc et misit hanc confessionem, quam dicitis esse explanandam.

Sufficit vero, nec explicatione indiget; nam (voces) *scaturire, effundi, profluere* tribuunt causalitatem Filio; nostri aperte non loquuntur propter ignorantiam vulgi. Nescio, quid aliud velitis.

Causam Spiritus profitemini Filium; nihil contradicimus sed, per haec verba vobiscum unimur; et quoniam unimur, non contradicimus.

Julianus autem respondit:

Sed (voces) *profluere, scaturire, effundi* vestri secundae proces-

τέρῳ προόδῳ τοῦτο διδόασι, δη-
λονότι τῇ χρονικῇ·

ἡμεῖς δὲ θέλομεν ἐξηγήσιν κατὰ
τὸν νοῦν τῶν ἀγίων τῶν λεγόντων
τὰ ρητὰ τὴν ὑπαρκτικὴν αἰτίαν
διδόντες τῷ υἱῷ σὺν τῷ πατρὶ.

Τὸ γὰρ λέγειν τὸν μέγαν Κύριλ-
λον οὕτως προχεῖται καὶ ἐκ
τοῦ υἱοῦ καθ' ὅσπερ ἀμέλει
καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς, οὐκ ἔστιν
ἕτερον, εἰ μὴ·

ἐκ πορεύεται καὶ τοῦ υἱοῦ
καθ' ὅσπερ καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς.

Καὶ τὸ ἀναβλύζειν, καὶ τὸ πη-
γάζειν ὥσπερ ὁ πατήρ, οὕτω καὶ
ὁ υἱός, ταῦτὸν ἔστί.

sioni, scilicet temporali tribuunt ;

Nos vero volumus explicatio-
nem secundum mentem sancto-
rum, qui vocibus illis usi sunt,
assignantes Filio una cum Patre
causalitatem subsistentiae.

Quod enim magnus ait Cyrillus
*ita effunditur etiam ex Filio, quem-
admodum plane et ex Patre*, non
est aliud nisi hoc :

*procedit etiam ex Filio sicut et
a Patre.*

Et idem est: scaturire, et pro-
fluere, sicut a Patre, ita etiam a
Filio.

11.

Hortatio papae.

21. maii 1439.

*Papa tres cardinales ad imperatorem mittit, qui explicationem grae-
corum de termino per in formula per Filium obtinere student.*

Vindobonensis graecus 189^r — 189^r ; 17 : 151^r — 151^r.

Mansi 31A : 980E; Nickes 287.

Τῇ δὲ εἰκοστῇ πρώτῃ τοῦ μαΐου
μηνὸς, ἡμέρᾳ πέμπτῃ, ἀπέστειλεν
ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν πάπαν ζητεῖν
τέλος τοῦ πράγματος. Ἔστειλεν
οὖν ὁ πάπας πρὸς αὐτὸν καρδινα-
λίους τρεῖς, τὸν καμεράριον, τὸν
Ἰουλιανόν, καὶ τὸν Φιρμάνον, λέ-
γων καὶ ζητῶν ἐξηγηθῆναι τὰ δόγ-

Die vero vicesimo primo maii
feria quinta, misit imperator ad
Papam petens, ut rei finem impo-
neret. Misit ergo Papa ad eum
tres cardinales, camerarium, Ju-
lianum, Firmanum, dicens petens-
que, ut explanarentur dogmata,
quae scripta miserant, et maxime

ματα, ἃ ἔστειλαν ἐγγράφως, καὶ μάλιστα τὴν διὰ, διαιρῶν αὐτὴν εἰς τέσσαρα, ἢ δι' ὄργάνου ὡς διὰ πρίονος, ἢ διὰ τῆς ὕλης ὡς ὁ οἶκος, ἢ διὰ σωλήνου ὡς τὸ ὕδωρ, ἢ φυσικῶς καὶ οὐσιωδῶς ὡς ὁ υἱὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

propositio *per*, dividens eam in quattuor puncta, aut *per instrumentum* sicut *per serram*, aut *per materiam* sicut *domus*, aut *per canalem* sicut *aqua*, aut *naturaliter et substantialiter*, ut *Filius* (relate ad) *Spiritum Sanctum*.

12.

Sermo Papae.

27. maii 1439.

Papa de induciis graecorum in quaestione formularum de processione Spiritus Sancti coram episcopis graecis in palatio apostolico congregatis lamentatur.

Vindobonensis graecus 14 : 190^r — 191^r 17 : 152^v.

Mansi 31 A : 984E; Nickes 289.

Εἶπατε ἵνα δώσωμεν ἐγγράφως τὴν πίστιν ἡμῶν, πρᾶγμα ἀνοίκειον τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ῥώμης αἰ. Ἐπίστασθε γὰρ ἀκριβῶς, πόσῃ τιμῇ ἐδίδουν οἱ ἀνατολικοὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ῥώμης αἰ, καὶ πόσῃ ὑποταγήν.

Ἡμεῖς δὲ συνεκατέβημεν καὶ ἐν τούτῳ, ἐγράψαμεν γὰρ καὶ ἀπεστείλαμεν·

ἀλλὰ καὶ ἐπλημμέλησε καὶ ἐν τούτῳ ὁ καιρός·

ἔστειλατε ὑμεῖς γραμματίου δυσάγωγον τῆς πίστεως,

καὶ ἐρωτῶμεν ὑμᾶς ἐξηγηθῆναι αὐτό, καὶ οὐ θέλετε.

Dixistis, ut fidem nostram vobis scriptam traderemus; quae res semper fuit aliena ecclesiae romanae. Scitis enim accurate, quantum honorem orientales ecclesiae romanae dederint, et quantam obedientiam.

Nos autem etiam in hoc indulgissimus, nam scripsimus et misimus;

sed in hoc etiam frustra tempus perditum est;

misistis vos scripturam fidei perplexam

et quaerimus vos, ut haec explanetur, et noluistis.

Sententiae in synodo graecorum.

30. maii 1439.

Georgius Scholarius, patriarcha Joseph II., Isidorus Kioviensis, Bessarion, Dorotheus Mitylenensis sententias faventes ecclesiae catholicae pronuntiant.

a) Sententia Georgii Scholarii.

*Vindobonensis graecus 14: 193^r – 194^r; 17 155^r – 155^v.
Mansi 31 A: 992E, 993 A—C; Nickes 294—5.*

Εὐλαβεῖ διανοία πιστεύω καὶ ὁμολογῶ, ὅτι τῶν ἁγίων τῶν δυτικῶν καὶ ἀνατολικῶν, οὗς ἀνάγκη συμφωνεῖν ἀλλήλοις, λεγόντων·

τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, ἔτι τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ, ἔτι προιέναι, ἐκ τοῦ υἱοῦ εἶναι, ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ εἶναι, ἐκ τοῦ υἱοῦ προχεῖσθαι, καθάπερ ἐκ τοῦ πατρὸς, οὐσιωδῶς ἐξ ἀμφοῖν προχεῖσθαι, ἀναβλύζειν ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ τὰ τοιαῦτα,

μία ἀλήθεια ἐκ τούτων ἀπάντων συνάγεται·

καὶ ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ εἶναι λαμβάνει παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ¹ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ὡς ἐκ μιᾶς ἀρχῆς καὶ ἐνὸς προβολέως·

Devota mente credo et profiteor:

cum sancti occidentales et orientales, quos necesse est inter se concordare, dicant:

Spiritum Sanctum ex Patre et Filio procedere, Spiritum ex Patre per Filium procedere, emitti, ex Filio esse, ex Patre per Filium esse, ex Filio effundi quemadmodum ex Patre, substantialiter ex ambobus effundi, scaturire ex Filio, et similia,

una veritas ex his omnibus colligitur:

quod scilicet Spiritus Sanctus suum esse a Patre et Filio accipit et a Patre et Filio procedit tamquam ab uno principio et uno productore;

¹ Ita in codicibus Vindob.

καὶ ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱὸς εἰσὶ μία ἀρχὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος·

καὶ οὔτε ἐπιτετακέναι εἶναι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν δύο ἀρχάς, οὔτε συναλείφασθαι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, εἰ καὶ τινες διὰ τὸ μὴ καλῶς δύνασθαι τὰ τοιαῦτα συνοραῖν, ἐπεσθαι τῇ δόξῃ ταῦτα τὰ ἄτοπα ὑποπτέουσι.

Διὰ τοῦτο ταύτῃ τῇ δόξῃ ἢ τῇ προτάσει συντίθεμαι ὅτι τὸ πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ἢ ἐκ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ, ὡς μιᾶς ἀρχῆς καὶ μιᾶς αἰτίας.

Καὶ λέγω εἶναι ταύτην ἀληθεστάτην· καὶ λέγω τοὺς δυτικούς ἁγίους μετὰ τῶν ἀνατολικῶν οὕτω συμφωνεῖν ἐξ ἀνάγκης, καὶ ἄλλως ἀδύνατον συμφωνεῖν·

ἀναθέματι καθυποβάλλων τοὺς φρονοῦντας δύο ἀρχάς, ἢ τὴν προσωπικὴν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ διάκρισιν παρασαλεύοντας.

quod Pater et Filius unum principium Spiritus Sancti sunt;

quod neque sequitur inde Patrem et Filium esse duo principia, neque Patrem et Filium confundi, etsi aliqui suspicantur haec absurda sequi ex hac sententia, quia nequeunt bene huiusmodi res intelligere.

Ideo huic sententiae sive propositioni assentior: *Spiritus Sanctus ex Patre et Filio procedit sive ex Patre per Filium, tamquam ab uno principio et una causa.*

Et hanc (sententiam) verissimam esse dico, et sanctos occidentales cum orientalibus aio sic concordare ex necessitate, et aliter impossibile esse eos congruere; anathemati subiiciens eos, qui duo principia ponunt, vel eos, qui personalem Patris et Filii distinctionem pervertunt.

b) *Sententia patriarchae.*

Vindobonensis graecus 14 : 155^v ; 17 : 144^r.

Palatinus graecus 285 : 153^r.

Ottobonianus graecus 171 : 263^r.

Etiam recensio Syropuli, in Parisino graeco 427 : 174^v, concordat cum textu in PRAKTIKA dato, excepta inversione vocabulorum hac: ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν.

Mansi 31 A : 993 C—D; Nickes 295.

Creyghton 162.

Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν τὰ ῥητὰ τῶν ἁγίων πατέρων τῶν δυτικῶν καὶ

Quia sanctorum Patrum occidentalium et orientalium dicta

ἀνατολικῶν, τὰ μὲν λέγοντα, ὡς ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, τὰ δέ, ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ·

εἰ καὶ ἔστι τὸ διὰ τοῦ υἱοῦ ταῦτόν τῳ ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ταῦτόν τῳ διὰ τοῦ υἱοῦ, ὅμως ἡμεῖς τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἀφέντες, λέγομεν, ὅτι

τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ αἰδίως καὶ οὐσιωδῶς, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ αἰτίας, τῆς διὰ ἐνταῦθα σημαίνουσης αἰτίαν ἐπὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως.

audivimus, partim huius tenoris :
Spiritus Sanctus procedit ex Patre et Filio, partim alterius :
ex Patre per Filium,

etsi vox *per Filium* idem est quod *ex Filio*, et *ex Filio* idem ac *per Filium*, attamen nos vocem *ex Filio* relinquentes, dicimus :

Spiritus Sanctus ex Patre per Filium aeternae et substantialiter tamquam ab uno principio et causa procedit, propositione per hic causam significante in Spiritus Sancti processione.

c) *Sententia Isidori Kioviensis.*

*Vindobonensis graecus 14 : 174^v — 195^r; 17 — 156^r.
Mansi 31 A 976 D; Nickes 297.*

Ταῦτα τοῦ βασιλέως εἰπόντος, εἶπεν ὁ τοποτηρητῆς τοῦ Ἀντιοχείας πατριάρχου ὁ Ῥωσίας Ἰσίδωρος·

Καὶ τὰ ρητὰ τῶν ἁγίων δυτικῶν δεκτέα, καὶ τὸ πνεῦμα ἔχει τὸ εἶναι ἐκ τοῦ υἱοῦ, καὶ ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱὸς μία ἀρχὴ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. Οὕτω συντίθεμαι, οὕτως ὁμολογῶ, καὶ οὕτω κηρύττω ἐνώπιον θεοῦ καὶ ὑμῶν.

Post haec verba imperatoris locumtenens patriarchae Antiocheni, Russiae metropolita Isidorus dixit :

Et dicta sanctorum occidentaliū accipienda sunt, et Spiritus habet esse ex Filio, et Pater et Filius unum (sunt) principium Spiritus Sancti. Ita assentior, ita profiteor, ita pronuncio coram Deo et vobis.

d) *Sententia Bessarionis.*

*Vindobonensis graecus 14 : 195^r; 17 : 156^r.
Mansi 31 A : 996 D — E; Nickes 297.*

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Νικαίας Βησσαρίων εἶπε γνώμην ταῦτά συμφωνῶν. Πλὴν ἐδημηγόρησεν, ἔρμαιον εὐρῶν τὴν γνώμην αὐτοῦ, καὶ παρέστησεν ἐναργῶς, ἀδύνατον εἶναι σωθῆναι χριστιανόν, μὴ ὁμολογοῦντα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ.

Et respondens Nicaenus Bessario dixit sententiam in eundem sensum. Praeterea concionem habuit occasione suae sententiae, et probavit clare, non posse salvari christianum qui non profitetur Spiritum Sanctum ex Patre et Filio.

e) *Sententia Dorothei Mitylenensis.*

*Vindobonensis graecus 14 195^r — 195^v; 17 156^v.
Mansi 31 A : 997 A—D; Nickes 297—8.*

Νῦν δὲ συνόδου συγκροτηθείσης, καὶ τοῦ δόγματος ἐξετασθέντος, οὐχ εὐρῶν τὴν δόξαν ταύτην οὕτω καθῶς τὸ πρότερον.

Ἄλλὰ λέγουσιν οἱ λατῖνοι, ὅτι ὁ πατήρ καθὸ πατήρ τοῦ υἱοῦ ἐστὶ πατήρ, καὶ ὁ υἱὸς καθὸ υἱὸς τοῦ πατρὸς ἐστὶν υἱός· σχετικὰ γάρ εἰσι ταῦτα καὶ τῶν πρὸς τι.

Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον καθ' ἑαυτὸ οὔτε πρὸς τὸν πατέρα, οὔτε πρὸς τὸν υἱὸν ἀναφέρεται, καθὸ πατήρ ἢ υἱός· οὐδὲ γάρ ἐστὶ τῶν πρὸς τι.

Τὸ γὰρ πνεῦμα καθὸ πνεῦμα πρὸς τὸν πνέοντα δεῖ ἀναφέρεσθαι. Πνέοντας δὲ εἶναι τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν οὐδεὶς ἀντερεῖ λόγος·

πνεῦμα γάρ ἐστὶ τοῦ πατρὸς, καὶ πνεῦμά ἐστὶ τοῦ υἱοῦ· καί, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐμοί· καί, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα.

Nunc autem synodo celebrata et dogmate examinato, non inveni illam sententiam talem, qualem prius putaveram.

Sed latini dicunt: Pater ut Pater est Filii Pater, et Filius ut Filius est Patris Filius; haec enim relativa sunt et ad aliquid.

Spiritus Sanctus ut Spiritus per se neque ad Patrem neque ad Filium, quatenus Pater et Filius, refertur, cum non sit ad aliquid.

Spiritus enim ut Spiritus ad spirantem debet referri. Spirantes autem esse Patrem et Filium nulla ratio infirmabit.

Nam est Spiritus Patris, et Spiritus Filii. *Ego in Patre, et Pater in me; qui vidit me, vidit meum Patrem* (confer Joan. XIV 9—10.)

Πνέει οὖν ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ μίαν πνευστικὴν ἤτοι προβλητικὴν δύναμιν.

Ἐξετάσας οὖν τοὺς ἁγίους καλῶς, καὶ συμφώνους εὐρῶν ἅπαντας, τοὺς μὲν δυτικὸν σαφέστερον τῶν ἀνατολικῶν λέγοντας·

οἱ γὰρ ἀνατολικοὶ προχεῖσθαι, πρόεισιν, προῖέναι, ἴησιν, ἀναβλύζειν, πηγάζειν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἕτεροι δὲ καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι λέγουσιν·

οἱ δὲ δυτικοὶ ἀνεπτυγμένως πως ἐκπορεύεσθαι καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον φάσκουσι.

Τούτοις ἀκολουθῶν καὶ ἐπόμενος, καὶ αὐτὸς ἀποφαίνομαι, ὅτι ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀπὸ δύο αἰτιῶν· οὐ γὰρ ἔστιν ὁ πατήρ μία αἰτία, καὶ ὁ υἱὸς ἑτέρα αἰτία τοῦ πνεύματος· μίαν γὰρ οἶδα τὸν πατέρα αἰτίαν υἱοῦ τε καὶ πνεύματος, καὶ μίαν ἀρχὴν τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, ὅταν ἀκούω ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Οὕτω φρονῶ, καὶ οὕτως ὁμολογῶ ἐνώπιον θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.

Spirat ergo Pater et Filius Spiritum Sanctum per unam spirativam sive productivam potentiam.

Postquam bene inquisivi sanctos, omnesque concordēs inveni, occidentales apertius quam orientales:

nam orientales: *effundi, emittitur, emitti, egreditur, scaturire, profluere*, et caetera huiusmodi aiunt, alii autem: *per Filium procedere*;

occidentales autem expresse dicunt: *procedit etiam ex Filio; procedit Spiritus Sanctus ut ab uno principio*.

His me associo eosque sequor, et ipse declaro:

Spiritus Sanctus ex Patre et Filio tamquam ab uno principio procedit, et non a duabus causis; neque enim Pater est una causa, et Filius altera causa Spiritus Sancti; unam enim novi causam Filii et Spiritus Patrem, unumque principium Patrem et Filium, cum audio: *Spiritum Sanctum ex Patre et Filio*.

Ita sentio, et ita profiteor coram Deo et hominibus.

Synodus graecorum.*die 3. iunii 1439.**Synodus graecus, exemplum patriarchae sequens sententiam pro processione Spiritus Sancti ex Patre et Filio fert.**Vindobonensis graecus 14 : 196^v ; 17 : 157^v.**Mansi 31 A:1001 A—B; Nicks 300.*

εἶπεν ὁ πατριάρχης γνώμην εὐ-
θὺς τοιαύτην·

Ἐγὼ τὸ πατροπαράδοτον δόγμα
ἡμῶν οὐδέποτε παραμείψω ἢ πα-
ραλλάξομαι, ἀλλὰ μενῶ ἕως ἐσχά-
της μου ἀναπνοῆς ἐν αὐτῷ·

Ἐπεὶ δὲ οἱ λατῖνοι οὐκ ἐξ ἑαυ-
τῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγίων γραφῶν
ἐξηγοῦνται τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ
παναγίου πνεύματος εἶναι καὶ διὰ
τοῦ υἱοῦ,

στέργω καὶ κείνοισ, καὶ δίδωμι
γνώμην, ὅτι ἡ διὰ αὐτὴ αἰτίαν
δίδωσι τῷ υἱῷ ἀγίου πνεύματος,
καὶ ἐνοῦμαι αὐτοῖς καὶ συγκοι-
νωνῶ.

Τοῦ πατριάρχου οὖν ταύτην τὴν
γνώμην εἰπόντος, ὁμογνωμονήσα-
μεν πάντες ἐν αὐτῇ, καὶ ἐδώκαμεν
γνώμας, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον

ὅτι ἐκπορεύεται ἐκ πατρὸς καὶ
υἱοῦ, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ μιᾶς
οὐσίας, ἐκπορεύεται διὰ τοῦ υἱοῦ
ὡς ὁμοφυοῦ καὶ ὁμοουσίον· ἐκπο-
ρεύεται ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ
υἱοῦ, ὡς ἀπὸ μιᾶς πνεύσεως καὶ

patriarcha talem sententiam
protulit:

ego traditum a Patribus dogma
numquam mutabo nec deponam,
sed in eo permanebo usque ad
extremum spiritum.

Quoniam vero latini non ex
seipsis, sed ex sacris Scripturis
exponunt, processionem Sancti-
ssimi Spiritus esse etiam per Fi-
lium

assentior etiam illis et hanc
sententiam do: vox per causali-
tatem Spiritus Sancti Filio tribuit;
et unionem et communionem eo-
rum amplector.

Cum patriarcha hanc senten-
tiam tulisset, omnes in eam con-
cordavimus, et sententias dixi-
mus:

Spiritus sanctus ex Patre et
Filio procedit tamquam ab uno
principio et una substantia; per
Filius eiusdem naturae et sub-
stantiae procedit, procedit ex Pa-
tre et Filio ut per unam spiratio-

ἐκπορεύσεως. Οὕτω λέγουσι πάν-
τες οἱ ἄγιοι διδάσκαλοι.¹

Τούτων τῶν γνωμῶν γραφει-
σῶν² (ὁ Ἡρακλείας καὶ) ὁ Ἐφέσου
(καὶ ὁ Σταυρουπόλεως σὺν τῷ
Ἀρχιάλῳ) οὐκ ἤθελον δοῦναι
γνώμην εἰς τοῦτο, καὶ οὕτως ἐλύ-
θη ἡ σύνοδος.

nem et processionem. Ita omnes
sancti Doctores asserunt.

His sententiis scriptis [Hera-
cleensis,] Ephesinus, [Stauro-
politianus, Anchialensis] nolue-
runt assentiri, et ita dimissa est
synodus.

15.

Synodus graecorum et Papa.

die 4. et 5. iunii 1439.

*Graeci in nova synodo renovant die 4. iunii sententias et tomum
in tribus exemplaribus redigunt. Papa cum cardinalibus die 5. iunii
de tenore textus certior factus iubet fieri redactionem finalem tomi
per denos deputatos.*

*Vindobonensis graecus 14 : 196^v — 197^r; 17:157^r — 158^r.
Mansi 31 A:1001 B—D; Nickes 300.*

Τῇ πέμπτῃ οὖν συνελθόντες
ἐδώκαμεν τὰς γνώμας ἡμῶν, καὶ
ἐγένετο τόμος, καὶ ἐγράφη εἰς τρία
τμήματα· καὶ ἐστείλαμεν τῷ πάπῳ
τὸ ἓν, καὶ ἔλαβε καὶ ὁ βασιλεὺς τὸ
ἓν, καὶ ὁ πατριάρχης τὸ ἕτερον,
λέγοντες.

“Οτι συμφωνοῦμεν ὑμῖν, καὶ ἦν
προσθήκην λέγετε ἐν τῷ ἱερῷ συμ-
βόλῳ, ἐστὶν ἀπὸ τῶν ἁγίων, καὶ
ἐνούμεθα ὑμῖν, καὶ λέγομεν, ὅτι
συγχαροῦμεν αὐτήν, καὶ ἐκπορεύ-
εται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ πα-

Feria quinta convenimus et de-
dimussententias nostras, et factus
est tomus, et scriptus in tribus
exemplaribus; unum misimus
papae, alterum accepit impera-
tor, et patriarcha accepit aliud.
Diximus :

concordamus vobiscum, et ad-
ditio, quam in sacro symbolo re-
citatis, a Sanctis provenit, admit-
timus eam et unimur vobiscum
et dicimus, Spiritum Sanctum ex
Patre et Filio procedere tanquam

¹ Codices Vindobonen. hanc sententiam omittunt.

² Ea quae uncinis includuntur, in codicibus Vindob. habentur.

τρός καὶ υἱοῦ, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς
καὶ αἰτίας.

Τούτων οὕτω γραφέντων ἐλύθη
ἡ σύνοδος.

Τῆς παρασκευῆς τοίνυν ἐλθού-
σης ἐστείλαμεν τὸν τόμον τῷ μα-
καριωτάτῳ πατρί, καὶ τῶν καρδη-
ναλίων συνελθόντων ἀνεγνώσθη
καὶ ἤρεσεν.

Καὶ ἐτάχθη, ἵνα τῷ σαββάτῳ
πρωῖ ἐκλεγῶσιν ἀφ' ἑκατέρων τῶν
μερῶν ἀνά δέκα, ὅπως συγγράψωσι
τὸν τέλειον τόμον καὶ ὄρον τῆς
ἐνώσεως τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλη-
σιῶν.

ab uno principio et (una) causa.

His ita criptis synodus dimissa
est.

Feria sexta igitur misimus Be-
atissimo Patri tomum et facta
congregatione cardinalium lege-
batur; et placuit.

Statutumque est, ut deligantur
sabbato mane deni ex utraque
parte ad conscribendum tomum
perfectum et definitionem unio-
nis ecclesiarum sanctissimarum.

16.

Redactio tomi concordiae.

die 6. et 7. iunii 1439.

*Decem deputati latinorum a decem graecis deputatis mutationem
loci pro formula per Filium in tomo concordiae die 6. iunii facto
petunt, et die 7. iunii hanc correctionem obtinent.*

Vindobonensis graecus 14:197 r; 17:158 r.

Mansi 31 A:1001 D—E, 1004 A; Nickes 301.

Τοῦ σαββάτου τοίνυν διαγενο-
μένου ἀπῆλθον οἱ ἐκλεγέντες δέκα
τῶν ἡμετέρων, καὶ εὔρον συνη-
θροισμένους τὸν καρδινάλιον,
καὶ ἀπὸ τῶν ἐκκρίτων αὐτῶν, δέ-
κα, καὶ καθισάντων, ἀνεγνώσθη
πάλιν ὁ τόμος ἐνώπιον ἡμῶν.

Καὶ ἐξήτησαν οἱ λατῖνοι τὴν
διὰ πρόθεσιν, ἣν διελάμβανεν ὁ
τόμος ἐν τῷ λέγειν, ὅτι πιστεῦ-
-

Sabbato ergo decem delecti ex
nostris abierunt, et invenerunt
cardinales congregatos et alios
selectos, (universim) decem, et
postquam sederunt, legebatur
iterum tomus coram nobis.

Et petierunt latini, ut tollere-
tur suo loco, et alio quocumque
vellemus transferretur propositio

μεν, ὅτι οὐσιωθῶς ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἀϊδίως ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, καὶ ὅτι ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ἀϊδίως καὶ οὐσιωθῶς ἐκπορεύεται, ἵνα ἐξέλθῃ ἡ διὰ αὐτὴ ἐντεῦθεν, καὶ μετατεθῆ ὅθεν βουλόμεθα

καὶ πολλῆς φιλονεικίας γεγυυίας παρῆλθε τὸ σάββατον.

Καὶ τῇ κυριακῇ τὸ πρῶτον πάλιν συνήλθομεν, καὶ πάλιν ταῦτά καὶ περὶ τῶν αὐτῶν διελεγόμεθα.

Ἀλλ' ὁμῶς συνεφωνήσαμεν, καὶ ἐποιήσαμεν τὸν τόμον σαφέστερον· καὶ ἐστήσαμεν, ἵνα δείξωμεν τοῦτο[ν]¹ τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ πατριάρχῃ ἡμῶν, εἰπόντες· οὐκ ἔχομεν ἄδειαν ἡμεῖς στερεῶσαι τὸν τόμον ἄνευ γνώμης πάσης τῆς συνόδου ἡμῶν· ἀλλὰ ἀπελθόντες δείξομεν τὸ πᾶν αὐτοῖς, καὶ οὕτω μηνύσομεν ὑμῖν.

Τούτων γενομένων παρῆλθεν ἡ κυριακή, διὰ τὸ γενέσθαι πρὸς ἑσπέραν τὸ τέλος ἡμῶν· ἐβουλεύθημεν γὰρ ἡμεῖς ἐν τῷ τοῦ βασιλέως οἴκῳ, ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς καὶ ἡγούμενοι καὶ πάντες οἱ κληρικοί, καὶ ἐγράψαμεν τοῦτον τὸν τόμον εὐσεβῶς τε καὶ καθαρῶς, καθὼς ὀφείλομεν.

Καὶ ἐγράψαμεν τοῦτον εἰς τρία χαρτία. Καὶ τὸ μὲν ἐν ἔλαβεν ὁ βασιλεύς, τὸ δὲ ἕτερον ὁ πατριάρχ-

¹ Ita codices Vindob.

per quam tomus continebat his verbis: credimus Spiritum Sanctum essentialiter a Patre et Filio ab aeterno esse, et ex Patre per Filium aeternaliter et essentialiter procedere;

et multa contentione facta praeteriit sabbatum.

Dominica vero mane rursus convenimus, rursusque eosdem de iisdem habuimus sermones.

Sed nihilominus consensimus, fecimusque tomum clariorem, hac tamen conditione ut ostenderemus illum imperatori et patriarchae nostro, dicentes: non habemus nos permissionem tomum redigendi sine consensu totius nostrae synodi; sed abeuntes ostendemus illis quidquid actum est, atque ita vos certiores faciemus.

His gestis dominica transiit, quia ad vesperam fecimus finem; nam nos, metropolitae, sacerdotes, abbates et universi clerici, in domu imperatoris deliberavimus, et hunc tomum pie et perspicue scripsimus sicut debuimus.

Scripsimus hunc in tribus pergamenis. Unum imperator accepit, alterum patriarcha, aliud au-

χης, τὸ δὲ ἄλλο ἐλάβομεν ἡμεῖς οἱ
ἐκλεγέντες περαιῶσαι τοῦτο τὸ
εὐσεβὲς ἔργον τῆς ἐνώσεως.

tem nos delecti ad terminandum
hoc pium opus unionis.

17.

Approbatio tomi concordiae.

die 8. et 9. iunii 1439.

Papa tomum graecum et latinum concordiae die 8. iunii approbat et per tres episcopos de concordia facta imperatorem certiore facit; die sequenti coram quattuor metropolitibus graecis, eisdemque deputatis a caeteris graecis, desiderium suum aperit de reliquis punctis controversis tractandi.

Vindobonensis graecus 14 : 197^r — 197^v ; 17 158^v.

Mansi 31 A : 1004 A—D; Nickes 301—2.

Τῇ δὲ δευτέρῃ πρωΐ, ἰουνίου
ὀγδόῃ, ἀπήλθομεν εἰς τὸν πάπαν,
καὶ ἐζητήσαμεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ
γενέσθαι, εἴ τι μέλλει ἀναφηνῆναι
καλόν.

᾿Ωρισεν οὖν ὁ πάπας, παρόντος
αὐτοῦ συμπερανθῆναι τὸ ζήτημα.

Καὶ δὴ χάριτι θεοῦ ἀνεγνώσθη
ὁ τόμος, καὶ ἐστέρχθη παρ' αὐτοῦ·
καὶ ἀναστάντες κατεφίλησεν ἡμᾶς,
καὶ γέγονε μεγάλη χαρὰ ἐν μέσῳ
ἡμῶν. Καθίσας οὖν ὁ πάπας ᾿ωρι-
σεν· ὁ καιρὸς ἤγγισε τοῦ γεύμα-
τος, καὶ ἀπέλθετε· τῇ δὲ εἰκοστῇ
᾿ώρα ἔλθετε ᾿δε, ὅπως λατινικῶς
γραφέντος τοῦ τόμου, ἀναγνωσθῆ
παρ' ἡμῶν ἐν μέσῳ ἡμῶν καὶ ὑμῶν,
καὶ οὕτω γένηται τελεία ἀπόφασις·
ὃ καὶ γέγονεν.

Feria vero secunda mane, oc-
tavo iunii, ad Papam profecti su-
mus, et petivimus, ut coram eo
tractaretur, si quid opportunum
prodire videretur.

Iussit ergo Papa quaestionem
ad finem perducī coram se.

Legebatur ergo Deo favente
tomus et comprobatus ab eo est,
et surgentes nos osculatus est,
et magna laetitia inter nos facta
est. Papa cum sedisset decla-
ravit : prandii tempus approquin-
quavit, abite, hora autem vice-
sima venite huc, ut tomus latine
scriptus publice in medio nostrum
et vestrum legatur, sicque decla-
ratio absolvatur perfecte, id quod
factum est.

Τῇ οὖν εἰκοστῇ ὥρᾳ ἀπελθόντων ἡμῶν, ἀνεγνώσθη λατινικῶς τε καὶ ἑλληνικῶς, καὶ ἐστέρχθη καὶ ἀπεφάνθη· καὶ πάλιν γέρονε τέλειος ἀσπασμός. Καὶ ἔστειλεν ὁ πάπας πρὸς τὸν βασιλέα τὸν Κρήτης Βαλαρέσον, τὸν Κορώνης Χριστόφορον, καὶ τὸν Θωμᾶν διδάσκαλον, καὶ ἀπήγγειλαν αὐτῶ πάντα τὰ τῆς ἐνώσεως· καὶ γέρονε μεγάλη χαρὰ ἐν ἡμῖν.

Τῇ δὲ τρίτῃ πρωΐ ἐξελέγεσαν μητροπολιῖται, καὶ ἀπῆλθον πρὸς τὸν πάπαν, ὁ Ῥωσίας, ὁ Νικαίας, ὁ Τραπεζοῦντος, καὶ ὁ Μιτυλήνης, καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ πάπας·

Ἡμεῖς τῇ τοῦ Θεοῦ¹ χάριτι ἠνώθημεν καὶ ὁμοφωνοῦμεν εἰς τὸ ζητούμενον καὶ καθολικὸν δόγμα, καὶ οὐκ ἔχομέν τι λέγειν πλέον ἐν ἐκείνῳ.

Φέρε δὴ καὶ περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός, καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς πρώτης καθέδρας, καὶ τοῦ ἐνζύμου καὶ τοῦ ἀζύμου, καὶ τῆς θείας μυσταγωγίας ἐξετάσωμεν, ὅπως ἐν ἅπασιν γένηται τὸ ἀνεπίληπτον·

καὶ ἡ ἐνωσις συντόμως γενήσεται, ὅτι κατεμβαίνει ὁ καιρός.

Vicesima igitur hora profecti sumus, legebaturque (tomus) latine et graece, et approbatus ratificatusque est et iterum secuta est salutatio perfecta. Et Papa ad imperatorem praesulem Crentensem Valaresum, Coronensem Christophorum, et magistrum Thomam misit; et ei omnia de unione (facta) annuntiaverunt; et facta est magna laetitia in nobis.

Feria autem tertia mane delecti sunt metropolitae et ad Papam accesserunt, Russiae (metropolita), Nicaeae, Trapezuntis, Mitylenae; et dixit ad eos Papa:

Nos dei gratia uniti sumus et convenimus in dogmate quaesito et catholico, nec quidquam aliud habemus loqui de illo.

Age nunc investigemus etiam de igne purgatorii, de primatu primae cathedrae, de fermentato et azymo, de sacrificio divino, ut in omnibus rebus habeatur id, quod est sine offensione.

Et unio brevi fiet, quia tempus urget.

¹ loco Θεοῦ codices Vindob. habent: παναγίου πνεύματος.

Textus latinus concordiae.*die 8. iunii 1439.*

In hac formula, quae magna ex parte schedulam latinorum (documentum n. 7) repetit, tandem die 8. iunii latini et graeci convenerunt, Vaticanus latinus 4119 : 131^v — 132^r. Giustiniani 283—4.

Quoniam in hoc sacro ycumenico concilio omnipotentis Dei gratia nos latini graecique convenimus pro sancta unione inter nos assumenda, studiose invicem curavimus, ut articulus ille de processione Spiritus Sancti magna cum diligentia et assidua inquisitione discuteretur, prolatis vero testimoniis de divinis Scripturis plurimisque auctoritatibus sanctorum Doctorum orientalium et occidentalium, aliquibus quidem ex Patre et Filio,

quibusdam vero ex Patre per Filium procedere dicentibus Spiritum Sanctum et eandem intelligentiam aspicientibus omnibus sub vocabulis variis.

Nos graeci affirmavimus, quod hoc quod dicimus Spiritum Sanctum ex Patre procedere, non hac mente dicimus, ut excludamus Filium, sed quoniam opinati sumus latinos dicere Spiritum Sanctum procedere ex Patre et Filio tamquam a duobus principiis et duabus spirationibus, abstinuimus a dicendo, quod Spiritus sanctus ex Patre procedit et Filio.

Nos autem latini asserimus quod id, quod dicimus Spiritum Sanctum ex Patre Filioque procedere, non hac mente dicimus, ut excludamus Patrem, ut non sit primus atque principium totius deitatis, Filii scilicet et Spiritus Sancti, aut quod id quod Spiritus Sanctus procedit a Filio, Filius a Patre non habeat, sive quod duo asseramus esse principia sive duas spirationes, sed ut unum tantum asseramus esse principium unicamque spirationem Spiritus Sancti, prout hactenus asseruimus.

In nomine igitur S. Trinitatis Patris et Filii et Spiritus sancti, in hac demum sancta ac Deo cara unione, eodem sensu, eadem anima eademque mente nos latini et graeci consentimus et concordamus,

ut ab omnibus christianis haec fidei veritas credatur et suscipiatur, et ita profiteamur, quod

Spiritus Sanctus ex Patre et Filio aeternaliter est, et ex utroque aeternaliter tanquam ab uno principio et unica spiratione procedit.

Declarantes, quod id, quod sacri Doctores et Patres dicunt ex Patre per Filium procedere Spiritum Sanctum, ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc significetur

Filium quoque esse secundum graecos quidem causam, secundum latinos vero principium subsistentiae Spiritus Sancti sicut et Patrem

et quoniam omnia, quae Patris sunt, Pater ipse unigenito Filio suo gignendo dedit, praeter esse patrem,

hoc ipsum, quod Spiritus Sanctus procedit ex Filio, ipse Filius a Patre aeternaliter habet, a quo etiam aeternaliter genitus est.

19.

Definitio conciliaris

die 6. iulii 1439.

Haec in bulla unionis graecorum conservatur, die 6. iulii 1439 solemniter in ecclesia cathedrali Florentiae promulgata.

Documentum primarium originale in bibliotheca Laurentiana — Medicea Florentiae habetur, publice sub vitro expositum.

G. HOFMANN S. J., Documenta concilii Florentini de unione orientalium I. De unione graecorum. Romae 1935. 12—5.

Convenientes enim latini ac graeci in hac sacrosancta synodo ycumenica, magno studio invicem usi sunt, ut inter alia etiam articulus de divina Spiritus Sancti processione summa cum diligentia et assidua inquisitione discuteretur.

Συνελθόντες γὰρ λατῖνοί τε καὶ γραικοὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἱερᾷ καὶ ἁγίᾳ οἰκουμενικῇ συνόδῳ σπουδῆ μεγάλῃ πρὸς ἀλλήλους ἐχρήσαντο, ὅπως μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὸ ἄρθρον ἐκεῖνο τὸ περὶ τῆς θείας ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος μετὰ πλείστης ὁσῆς ἐπιμελείας καὶ συνεχοῦς συζητήσεως ἐξετασθεῖη.

Prolatis vero testimoniis ex divinis Scripturis plurimisque auctoritatibus sanctorum Doctorum orientalium et occidentali-um, aliquibus quidem ex Patre et Filio, quibusdam vero ex Patre per Filium procedere dicentibus Spiritum Sanctum, et ad eandem intelligentiam aspicientibus omnibus sub diversis vocabulis

graeci quidem asseruerunt, quod id, quod dicunt *Spiritum Sanctum ex Patre procedere*, non hac mente proferunt, ut excludant Filium;

sed quia eis videbatur, ut aiunt latinos asserere *Spiritum Sanctum ex Patre et Filio procedere tanquam ex duobus principiis et duabus spirationibus*, ideo abstinerunt a dicendo, quod Spiritus Sanctus ex Patre procedat et Filio.

Latini vero affirmarunt, non se hac mente dicere Spiritum Sanctum ex Patre Filioque procedere, ut excludant Patrem, quin sit fons ac principium totius deitatis, Filii scilicet ac Spiritus Sancti, aut quod id, quod Spiritus Sanctus procedit a Filio, Filius a Patre non habeat;

sive quod duo ponant esse principia seu duas spirationes,

Πρόκομισθεισῶν δὲ μαρτυριῶν ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς καὶ πλείστων χρήσεων τῶν ἁγίων διδασκάλων ἀνατολικῶν τε καὶ δυτικῶν, τῶν μὲν ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ, τῶν δὲ ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ λεγόντων τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἀποβλεπόντων ἀπάντων ἐν διαφοραῖς ταῖς λέξεσιν,

οἱ μὲν γραῖκοι δισχυρίσαντο, ὅτι τοῦθ' ὅπερ λέγουσι, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, οὐ τὰύτη τῇ διανοίᾳ προφέρουσιν, ὥστε αὐτοὺς τὸν υἱὸν ἀποκλείειν·

ἀλλ' ἐπειδήπερ αὐτοῖς ἐδόκει, φασί, τοὺς λατίνους διαβεβαιουῦσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ὡς ἀπὸ δύο ἀρχῶν καὶ δύο πνεύσεων ἐκπορεύεσθαι, διὰ τοῦτ' ἐφυλάξαντο λέγειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ.

Οἱ δὲ λατῖνοι διεβεβαιώσαντο μὴ κατὰ τὰύτην τὴν διάνοιαν σφᾶς αὐτοὺς λέγειν, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, ὡς ἀποκλείειν τὸν πατέρα τοῦ εἶναι πηγὴν καὶ ἀρχὴν ὅλης τῆς θεότητος, τοῦ υἱοῦ δηλονότι καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἢ ὅτι τὸ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ υἱὸς οὐκ ἔχει παρὰ τοῦ πατρὸς,

ἢ ὅτι δύο τιθέασιν εἶναι ἀρχὰς ἢ δύο πνεύσεις· ἀλλ' ἵνα μίαν μό-

sed ut unum tantum asserant esse principium unicamque spirationem Spiritus Sancti, prout hactenus asseruerunt.

Et cum ex his omnibus unus et idem eliciatur veritatis sensus, tandem in infrascriptam sanctam et deo amabilem eodem sensu eademque mente unionem concordarunt.

In nomine igitur Sanctae Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus Sancti, hoc sacro universali approbante Florentino concilio, diffinimus, ut haec fidei veritas ab omnibus christianis credatur et suscipiatur, sicque omnes profiteantur, quod *Spiritus¹ Sanctus ex Patre et Filio aeternaliter est*, et essentiam suam suumque esse subsistens habet ex Patre simul et Filio, et ex utroque aeternaliter tamquam *ab uno principio et unica spiratione procedit*.

Declarantes, quod id, quod sancti Doctores et Patres dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum Sanctum, ad hanc intelligentiam tendit ut per hoc significetur, Filium quoque esse secundum graecos quidem causam, secundum latinos vero

¹ Concilium Lugdunense II = Mansi 24 : 81 B.

νην δηλώσωσιν εἶναι ἀρχὴν καὶ μοναδικὴν προβολὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος, καθὼς μέχρι τοῦδε δι-
ισχυρίσαντο.

Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τούτων ἀπάντων μία καὶ ἡ αὐτὴ τῆς ἀληθείας συνάγεται ἔννοια, τέλος εἰς τὴν ὑπογεγραμμένην καὶ θεοφιλῆ τῇ αὐτῇ διανοίᾳ καὶ τῷ αὐτῷ νοί συνεφώνησαν καὶ συνήνεσαν ὁμοθυμαδὸν ἔνωσιν.

Ἐν τῷ ὀνόματι τοίνυν τῆς ἁγίας τριάδος, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ταύτης τῆς ἱερᾶς καὶ οἰκουμενικῆς τῆς ἐν Φλορεντεία ἐπισηφισομένης συνόδου ὀρίζομεν, ἵνα αὕτη ἡ τῆς πίστεως ἀλήθεια ὑπὸ πάντων τῶν χριστιανῶν πιστευθεῖ τε καὶ ἀποδεχθεῖ, καὶ οὕτω πάντες ὁμολογῶσιν, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ αἰδίως ἐστὶ, καὶ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν καὶ τὸ ὑπαρκτικὸν αὐτοῦ εἶναι ἔχει ἐκ τοῦ πατρὸς ἅμα καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἐξ ἀμφοτέρων αἰδίως ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ μοναδικῆς προβολῆς ἐκπορεύεται.

Διασαφοῦντες, ὅτι τοῦθ' ὅπερ οἱ ἅγιοι διδάσκαλοι καὶ πατέρες ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι λέγουσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰς ταύτην φέρει τὴν ἔννοιαν, ὥστε διὰ τούτων δηλοῦσθαι, καὶ τὸν υἱὸν εἶναι, κατὰ μὲν τοὺς γραϊκοὺς, αἰτίαν, κατὰ δὲ τοὺς λατίνους ἀρχὴν

principium subsistentiae Spiritus Sancti, sicut et patrem.

Et quoniam omnia, quae Patris sunt, Pater ipse unigenito Filio suo gignendo dedit, praeter esse Patrem; hoc ipsum, quod Spiritus Sanctus procedit ex Filio, ipse Filius a Patre aeternaliter habet, a quo aeternaliter etiam genitus est.

τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ὑπό-
ξεως, ὡσπερ καὶ τὸν πατέρα.

Καὶ ἐπεὶ πάντα, ὅσα ἐστὶ τοῦ
πατρὸς, αὐτὸς ὁ πατὴρ τῷ μο-
νογενεῖ αὐτοῦ υἱῷ ἐν τῷ γεννᾶν
δέδωκε, πλὴν τοῦ εἶναι πατέρα,
τοῦτ' αὐτό ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται, αὐτὸς ὁ
υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς αἰδίως ἔχει,
ἀφ' οὗ αἰδίως καὶ γεγέννηται.

FINIS

STUDIA QUAESTIONEM DE PRIMATU ECCLESIAE SAECULO IX. DISPUTATAM ILLUSTRANTIA:

Dr. Thomas Kurent, S. O. Cist., Stična.

(Continuatio)

38. Statutis principalioribus fontibus elenchi conciliorum in Vita Methodii videnda sunt alia quaedam exempla in literatura Byzantina et ceterorum Orientalium, in quibus concilia oecumenica enumerantur. Praesertim ratio habenda est formularum fidei in quibus concilia oecumenica tamquam regula fidei statuuntur, praeterea narrationes chronographorum et epistolae Photii.

Inter antiquissima huius generis documenta in Oriente afferri possunt professiones fidei, quas in prima medietate s. VIII. composuit s. Joannes Damascenus. Quarum primam s. Joannes Damascenus recitasse fertur die ordinationis suae sacerdotalis.¹ In hac fidei professione circa finem enumerantur sex concilia oecumenica:² apud unumquodque affertur locus celebrationis, nomen imperatoris, sub quo concilium celebratum est, et tandem condemnatio haereticorum. Ex haereticis nomen papae Honorii omittitur. Articulus de conciliis

¹ Vide versionem Latinam ex Arabica comparatam in MPG 95, 417-38 Cf. M. Jugie, Jean Damascène (Saint) in Dict. de théol. cath. VIII (Paris 1924) 694. 705. 706.

² MPG 95, 435-36.

oecumenicis finitur his verbis: „Haec porro sunt sex sancta concilia magna, quibus assentior ego et confiteor eorum decreta pura esse, quae Deus ipsis tradiderit. Suscipio, quae susceperunt, et reicio, quae reiecerunt, eaque diris perpetuis digna censeo.“ Mentione digna est etiam alia professio fidei, quam composuit s. Joannes Damascenus pro Elia episcopo, qui eam recitaret ante metropolitam Damasci Petrum.¹ Et in hac quoque fidei professione nomina Romanorum pontificum non afferuntur. Tertia quaedam s. Joanni Damasceno fidei professio probabiliter adscribenda mentionem quidem septem conciliorum oecumenicorum facit, sed ea singillatim non enumerat.²

Professiones fidei s. Joannis Damasceni momentum suum habent ad indolem elenchi conciliorum in prooemio Vitae Methodii et simul circumstantias, in quibus iste elenchus conscribi potuit, coniciendas. Forsitan elenchus noster similiter primitus partem efformavit cuiusdam professionis fidei, quam s. Cyrillus pro fratre suo Methodio suisque discipulis occasione ordinationis sacerdotalis composuerat?

39. Eadem fere aetate ac s. Joannes Damascenus in Syria et Palaestina, orthodoxiam Byzantii defendebat patriarcha Germanus I. In opere „De haeresibus et synodis“ etiam de sex conciliis oecumenicis agebat. Enumerans eos, qui in illis partem habuerunt, nihil dicit de Romano pontifice eiusque legatis. In opere Germani patriarchae Constantinopolitani praepremis celebrantur imperatores Byzantini et praesules Orientales.³ Inter haereticos, in synodo 6. oecumenica condemnatos, affertur etiam Honorius Romanus.⁴

In epistola synodica ad papam Leonem III. patriarcha Constantinopolitanus Nicephorus pulchram fidei professionem proponit, quam concludit declaratione, se suscipere septem synodos oecumenicas earumque fidei definitiones omnes.⁵ Romani pontifices et imperatores non commemorantur, neque Honorius inter haereticos affertur.

40. Prof. Dvorník in opere suo de Vitis Constantini et Methodii eruditissimo lectorem attentum facit ad alias quasdam analogias ad

¹ *Λίβελλος περὶ ὁρθοῦ φρονήματος*. MPG 94, 1421-32. Cf. M. Jugie *ibid.* 698-99.

² Edit. M. Gordillo, *Damascenica II: Libellus orthodoxiae*, *Orientalia christiana*, vol. VIII-2, num. 29, p. 86-92.

³ MPG 98, 49-52. 60. 64. 65. 72. 73.

⁴ MPG 98, 73. 76.

⁵ MPG 100, 191-94.

cap. 1 Vitae Methodii ex hagiographia Byzantina depromptas.¹ At nullus affertur locus parallelus ex hagiographia Byzantina, in quo similiter ac in Vita Methodii concilia oecumenica singillatim enumerarentur et primo semper loco Romani pontifices ponerentur. Etsi concedantur analogiae lato quodam sensu ad prooemium totum Vitae Methodii in hagiographia Byzantina, iterum tamen clare illustratur mens theologica auctoris elenchi conciliorum in Vita Methodii omnino propria eiusque specialis erga Romanos pontifices devotio.

Etiam A. D. Voronov ad analogias quasdam animadvertit huius elenchi conciliorum oecumenicorum apud chronographos Byzantinos et Slavicos.² Ad firmandam suam thesim, inculcationem primatus Romani minime contradicere traditionibus antiquis Orientalibus, Voronov adducit chronographos Byzantinos Georgium Hamartolum et praesertim Theophanem, qui similiter atque elenchus in Vita Methodii Romanos pontifices primo loco nominare dicitur. Opinio professoris Voronov in eo, quod est praecipuum — elenchum nempe traditionibus antiquis Orientalibus non esse contrarium — recta est, attamen praecissione quadam indiget, quia in modo, quo Romani pontifices in conciliis oecumenicis enumerandis adducuntur, inter elenchum cap. 1 Vitae Methodii et chronographos Byzantinos discrimina non spernenda observantur.

41. Chronographus Theophanes (+ca. 817) in sua narratione de conciliis oecumenicis praecipue imperatores Byzantinos celebrat. Iuxta narrationem Theophanis concilium 2. oecumenicum a magno Theodosio congregatur, papa Damasus non nominatur; 3. concilium oecumenicum convocatur ab imperatore Theodosio, Cyrillus Alexandrinus locum gerit papae Coelestini; Leo literis missis rogat Marcianum, ut audacia Dioscuri et Eutychis adversus s. Flavianum examinetur et puniatur, imperator vero universos episcopos congregari mandavit; 5. concilium oecumenicum papa Vigilus non participat; 6. concilium oecumenicum convocat christianissimus imperator, qui postea pium ac rectum de duabus voluntatibus atque actionibus dogma per istud sanctum atque accuratissimum sextum oecumenicum concilium promulgari atque statui decrevit. Concilio praefuere piissimus imperator Constantinus piique sacrorum

¹ Les Légendes p. 308-10.

² Главнѣйшіе источники p. 75-78.

antistites; patriarcha denique Tarasius mittit ad Hadrianum I. synodicas literas, item imperatrix, imperatrix et patriarcha convocant episcopos et Hadrianus papa misit literas atque homines.¹ Munus principale in unoquoque concilio oecumenico Theophanes non tam Romano pontifici quam imperatori Byzantino attribuit. Concilia oecumenica fere tamquam synodi imperiales considerantur.

Georgius Hamartolos (vel monachus) in suis Chronicis item partes imperatorum Byzantinorum in conciliis oecumenicis extollit: 1. concilium oecumenicum indixit magnus ille rex Constantinus; 2. concilium oecumenicum factum est sub Theodosio magno et Damaso Romae papa, cui concilio praefuerunt Timotheus Alexandriae, Meletius Antiochiae, Cyrillus Hierosolymorum, Gregorius theologus; 3. concilio oecumenico praefuerunt Cyrillus Alexandriae, locum Coelestini papae Romae tenens, et alii; 4. concilio oecumenico praefuerunt legati papae Leonis et alii patriarchae Orientales; 5. concilio oecumenico praefuerunt Eutychius Constantinopolis et alii; 6. concilio oecumenico praefuerunt legati papae Agathonis et alii, pro Hierosolymitana autem sede nemo; 7. concilio oecumenico praefuerunt vicarius papae Hadriani, patriarcha Tarasius et vicarii aliorum patriarcharum Orientalium.² Etsi Georgius Hamartolos vicarios Romani pontificis prae aliis patriarchis adducat, tamen supremam eorum ipsius iurisdictionis et magisterii potestatem aliquomodo iam theoria pentarchiae offuscat. Georgius Hamartolos magna cum diligentia omnes quinque patriarchas seu eorum vicarios in unoquoque concilio enumerat, quia secus iuxta theoriam pentarchiae condiciones pro oecumenicitate requisitae deessent.

42. A Georgio Hamartolo magna ex parte pendent chronographi Slavici. Annales Nestorii qui dicuntur (iuxta opinionem antiquorum slavistarum et historiographorum- ex fine s. XI vel principio s. XII; recentiores autem putant, quaedam elementa postmongolica aetate demum adiecta esse) tradunt professionem fidei, quae s. Vladimiro occasione baptismi proposita esse dicitur. Professio

¹ MPG 108, 200. 237. 269, 501. 729-32. 928.

² MPG 110. 612. 705. 741. 749. 780. 892. 961.

³ Edit. Fr. Miklosich, *Chronica Nestoris* (Vindobonae 1860) p. 68—70; cf. N. de Baumgarten, *Saint Vladimir et la conversion de la Russie*, *Orientalia christiana*, vol. XXVII—1. num, 79 (Roma 1932) p. 23—34.

fidei in annalibus Nestorii consideratione digna est, quia in ea exemplum instructionis catecheticae inter Slavos, si non iam ex s. X, saltem ex s. XI vel XII exhiberi videtur: „Vladimiro baptizato fidem christianam tradiderunt ita loquentes: Ne sinas te ab haereticis seduci, sed crede et sic loquere: Credo . . .“¹ Partem istius instructionis catecheticae in forma professionis fidei efformat etiam narratio de septem conciliis oecumenicis, quae partim desumpta est ex Chronicis Georgii Hamartoli. Graeci Vladimiro hunc in modum locuti esse traduntur: „Ne accipias doctrinam a Latinis, quorum doctrina perversa“; et dantur rationes: „non sese ante sacras imagines prosternunt etc. Id vero antea Romani non faciebant, sed in omnibus conciliis Roma et ab aliis thronis conveniebant: in primo concilio, quod adversus Arium congregatum est Nicaeae, Silvester misit episcopos et presbyteros, Alexandria Athanasius, Constantinopoli Metrophanes misit a sua parte episcopos; ita fidem corrigebant . . . post hoc vero concilium (videlicet concilium oecumenicum 7.) Petrus „гугнивыи“ (i. e. Mongus) cum iis profectus Romam fidem pervertit, se a sede Hierosolymitana, Alexandrina, Constantinopolitana et Antiochena separavit . . .“² In tota hac narratione traditio antiqua de munere principali Romanorum pontificum in conciliis oecumenicis exercito per theoriam pentarchiae obtenebratur; schisma tandem fabula de Petro Mongo cavillose explicatur.

Opportune adnotari potest, etiam in annalibus veteroserbicis (mss. s. XVII) elenchum septem conciliorum inveniri, in quo primo loco Romani pontifices commemorantur — ita in codicibus Dorpatensi, Račanski et Ruvarac.³ Etiam chronographi veteroserbici similiter ac Russi ex chronographis Byzantinis narrationem de conciliis oecumenicis desumebant, praesertim ex Georgio Hamartolo. Apud chronographos autem veteroserbicos recentiores concilia oecumenica quidem adhuc enumerantur, sed Romanorum pontificum nulla iam fit mentio (cf. codices mss. Sečenički, Ruvarac secundum, Sophiae et Šafařik).

¹ Edit. Miklosich p. 68.

² Edit. Miklosich, Chronica Nestoris p. 69—70.

³ Edit. Lj. Stojanović, Spomenik III (Beograd 1890) p. 123—29; elenchum conciliorum oecumenicorum v. p. 124. De manuscriptis cf. Lj. Stojanović, Stari srpski rodoslovi i letopisi (Sremski Karlovci 1927) p. XLVII—LVI.

43. Locos parallelos ad elenchum conciliorum Vitae Methodii attentione dignos invenimus etiam in epistolis Photii. In manuscriptis Armenis servatur nobis versio duarum epistolarum Photii, quarum prima ad „catholicum“ (patriarcham) Zachariam, altera ad principem Armenum Asutum dirigitur.¹ Epistolae, prout ostendit J. Hergenröther² ad tempus primi Photii patriarchatus pertinent. Versio iam in genere non est accurata, utraque epistola praeterea, praesertim prima, sat corrupta et posterius interpolata fuisse videtur.³ Quapropter utraque epistola cum cautela tantum adhiberi potest.

In prima epistola Photius patriarchae Armeno Zachariae persuadere vult, ut concilium oecumenicum Chalcedonense agnoscat et antiquas inimicitias adversus Graecos deponat. Post considerationem historicam sat prolixam Photius ad puncta inter Armenos controversa transit, nempe ad concilium 4. oecumenicum et doctrinam de duabus naturis in Christo. Photius probat, concilium oecumenicum Chalcedonense tribus anterioribus non contradicere, sed omnino cum iis consonare. Adversus quatuor magnas haereses, quas diabolus in vitam vocavit, cum videret evangelium per totum mundum propagari, necesse erat, ut concilia oecumenica congregarentur. De singulis conciliis oecumenicis loquendo, Photius adducit quidem Romanos pontifices primo loco, at semper cum iis etiam quatuor patriarchas Orientales in eadem linea simul ponit: ad 1. concilium oecumenicum sancti patres Nicaeae convenerunt affueruntque ibi patriarchae, Romae quidem Silvester, Alexandriae, Eustathius Antiochiae, Alexander Constantinopoleos, Macarius Hierosolymorum; in 2. concilio oecumenico aderant patriarchae Damasus Romae, Nectarius Constantinopoleos, Timotheus, Alexandriae, Cyrillus Hierosolymorum, Meletius Antiochiae; 3. concilium

¹ Utramque epistolam in versione Latina edidit Ang. Mai- (primam in fragmentis tantum), *Spicilegium Romanum* X, II 449—62; item MPG 102, 703—718, Epistolam ad „catholicum“ Armenum Zachariam in sermonibus Graeco et Armeno ediderunt A. I. Papadopulo — Kerameus, G. S. Destunis, et N. Marr, Письмо Фотія к Захаріи, католикоу Великой Арменіи, Православный Палестинскій сборникъ, Томъ. XI, вып. 1 (С. Петербургъ 1892) p. 227—45.

² Photius, *Patriarch von Constantinopel*, Band I (Regensburg 1867) p. 482—84.

³ Cf. Hergenröther, *Photius*, Band I p. 484—93.

oecumenicum sancti patres Ephesi celebrarunt, quos inter praecipui patriarchae erant Coelestinus Romanus, Cyrillus Alexandrinus, Joannes Antiochenus, Juvenalis Hierosolymitanus.¹ Sententiam in concilio quinque demum patriarchae simul pronuntiant. In hac cogitandi loquendique ratione influxus iam theoriae pentarchiae observari potest. Occasione 4. concilii oecumenici praesertim munus imperatorum inculcatur: „Theodosius iunior . . . dum magnopere . . . aestuaret, literas a Leone patriarcha Romano tempestive accepit, qui rogabat imperatorem, ut oecumenicum concilium congregaret . . . Mandavit ergo imperator, ut episcoporum conventus fieret. Sed cum ipse eodem anno obiisset, caruit effectu decretum. Mox successor eius Marcianus . . . praedictum propositum exsequendum curavit“.²

In epistola quoque ad principem Armenum Asutium Photius orthodoxiam ac validitatem concilii Chalcedonensis defendit, enuntians, illud eodem modo ac praecedentia a Romano Orientalibusque patriarchatibus et a conciliis tribus subsequentibus receptum esse: „Namque et principalis Roma aequae ac nos quarto concilio ut prioribus honorem defert; sic et magna Alexandrina sedes nec non illa Hierosolymorum sine ulla querela; denique et consecuta postea concilia quintum, sextum ac septimum“.³ Tandem subiungitur conclusio: „Quis ergo fidei toto orbe terrarum diffusae resistere audeat? De qua fide Dominus dixit: Portae inferi non praevalent adversus eam . . .“⁴ Argumentum istius epistolae in genere melius et accuratius servatum esse censetur quam in epistola patriarchae Zachariae directa.⁵

Anno 865 Photius longam epistolam misit ad neophytum principem Bulgarum Bogorim — Michaelem, ut eum veritates christianas edoceret. In prima parte epistolae prolixè loquitur de essentia et signis orthodoxiae, affert symbolum Nicaeno — constantinopolitanum et historiam septem primorum conciliorum oecumenicorum tradit. Photius notat personas, quae in conciliis primas partes agebant, et haereticos, quorum haereses refutantur, ac tradit argumentum doctri-

¹ MPG 102, 707—708; 709—712.

² MPG 102, 711—12.

³ MPG 102, 715—16.

⁴ MPG 102, *ibid.*

⁵ Cf. Hergnröther, Photius, Band I p. 494.

narum contra haereses definitarum. Primo loco adducit ac celebrat episcopum Constantinopolitanum seu quendam ex patriarchis Orientalibus. Ordinario omnium quinque patriarchatum mentionem facit: 1. concilii oecumenici principes (*προέχοντες*) erant episcopus Constantinopolitanus Alexander, sed insuper papae Romani Silvester et Julius, qui in concilium vicarium suum miserunt; 2. concilium oecumenicum duces (*ἐξάρχους*) habebat Timotheum Alexandriae et spectabilem Meletium Antiochiae, Cyrillum Hierosolymorum . . . et Nectarium . . . Inter eos erat et Gregorius, in Cappadocia Nyssae episcopus . . . cum quibus non post multum temporis conspirare agnoscebatur Damasus Romanus episcopus, dum synodi istius acta, eandem cum ipsis sententiam fovens, confirmaret; 3. concilii oecumenici principes (*ἡγεμόνες*) ferebantur Cyrillus . . . , qui magnae Alexandri urbis thronum administrabat, nec non Coelestini Romanae urbis episcopi obibat et peragebat vices. Aderat et Memnon, qui ad clavum Ephesinae ecclesiae sedebat, et Juvenalius Hierosolymorum; 4. concilio oecumenico praeerant Marcianus, Anatolius, deinde vicarii papae Leonis, porro Maximus Antiochiae et Juvenalius Hierosolymorum; 5. concilio oecumenico praeerant Menas, Eutychius, Vigilius, qui quidem Constantinopoli existens synodo interesse recusavit, at decreto communem fidem patrum confirmavit, praeterea Apollinarius Alexandriae, Domnus Antiochiae, Didymus et Evagrius vicarii episcopi Hierosolymitani; 6. concilio oecumenico praeerant Georgius episcopus regiae urbis, legati papae Agathonis, legati sedium Alexandriae et Hierosolymorum. 7. concilio oecumenico praeerant patriarcha Constantinopolitanus Tarasius, legati sedis apostolicae, quam exornabat Hadrianus, et tandem legati dioeceseos Orientis monachi Joannes et Thomas.¹

Comparando hanc ultimam epistolam Photii cum duabus primis statim animadvertimus discrimen non contemnendum quoad locum, quo Romani pontifices exornantur. Forsitan Photius in primis duabus epistolis Armenorum animos, antiquis traditionibus Orientalibus deditos, respiciebat, in epistola vero ad rudem Bulgarorum principem missa praesertim principatum patriarchatus Constantinopolitani, dimissis traditionibus de primatu Romanae sedis, afferre intendebat? Possibile quoque est, in primis duabus epistolis locos de

¹ MPG 102. 632. 636. 637. 641. 644. 648. 649.

Romano pontifice agentes aliquo modo corruptos vel interpolatos esse. Praeterea notandum est, traditiones de primatu Romano etiam in primis duabus epistolis per theoriam pentarchiae offuscatas esse. Theoria pentarchiae in epistola ad principem Bulgariae directa sat aperte apparet.

Istas tres epistolas Photii cum elencho conciliorum in Vita Methodii servato conferentes, statim sentimus, utrimque alium atque alium spiritum spirare. Loco nebulosae theoriae pentarchiae in elencho conciliorum primatus Romanorum pontificum super concilia oecumenica clare exprimitur. Episcopi Constantinopolitani, quorum laudes Photius tanto cum ardore praedicat, in elencho conciliorum Vitae Methodii bis solummodo in medium prodeunt. In elencho conciliorum Vitae Methodii cogitandi loquendique modus Byzantinorum revera magna cum moderatione apparet.¹

44. Comparationem elenchi conciliorum, qui in cap. 1, Vitae Methodii servatur, cum variis textibus analogis concludendo, de indole theologica eius auctoris, qui probabilissime non est nisi s. Cyrillus ipse, dicere possumus: Auctor elenchi, mente et cultu Byzantinus, Romano pontifici plane devotus erat. Cuius devotionis insigne specimen deprehenditur in eo, quod Romani pontifices in conciliis oecumenicis amplissimo loco exornantur. Qua ratione modus loquendi, in indicibus conciliorum oecumenicorum collectionum canonum Orientalium usitatus, corrigitur.

Haec correctio ex traditionibus antiquis Orientalibus, doctrinam quod spectat, explicari quidem potest, at magnam auctoris proprietatem (originalitatem) in cogitandi loquendique modo manifestat. Nullibi enim in documentis analogis sive Occidentalibus sive Orientalibus huiusmodi locutionis modus ad primatum Romani pontificis in conciliis oecumenicis exprimendum adhibetur.

Hoc documento, in quo forsitan partem cuiusdam fidei professionis, a s. Cyrillo pro instructione discipulorum Slavicorum sacris initiandorum compositae, aspicere licet, mens ss. fratrum Thessalonicensium nova luce illustratur.

¹ Cf. Grivec, Pravovernost sv. Cirila in Metoda, Bogoslovni vestnik I p. 13.

Articulus V.

SCHOLIUM SLAVICUM

contra sic dictum canonem 28. Chalcedonensem.

Fontes: О строении пресвятаго прѣстола Костянтина града, ed. A. S. Pavlov, Византійскій Временникъ 4 (С. Петербургъ 1897) p. 147—154; textus editio emendata et retroversio Graeca auctore V. Beneševič, Byzantinische Zeitschrift 36 (Leipzig 1936) p. 103—105.

Literatura: A. S. Pavlov, Анонимная греческая статья о преимуществахъ Констансинопольскаго патриаршаго престола древне-славянскій переводъ ея съ двумя важными дополненіями, Византійскій Временникъ 4 (С. Петербургъ 1897) p. 143—59.

M. Jugie, Le plus ancien recueil canonique slave et la primauté du pape, Bessarione (Roma 1918) p. 46—55.

Fr. Grivec, Doctrina Byzantina de primatu et unitate ecclesiae (Ljubljana 1921) p. 81—98.

H. F. Schmid, Neuere Beiträge zur Frage der ältesten kirchenslavischen Nomokanonübersetzung, Zeitschrift für slavischen Philologie 1 (Leipzig 1924) p. 202—203.

Fr. Grivec, Orientalische und römische Einflüsse in den Scholien der Slavenapostel Kyrillos und Methodios, Byzantinische Zeitschrift 30 (Leipzig 1929) p. 287—94.

N. P. Rutkovskij, Латинскія схолии въ кормчихъ книгахъ, Seminarium Kondakovianum 3 (Prague 1929) p. 149—68.

M. Weingart, Ke dnešnímu stavu badání o jazyce a písemnictví církevněslovanšském, Byzantinoslavica 5 (Praha 1933—34) p. 449.

Fr. Grivec, Originalnost sv. Cirila in Metoda, Jugoslovenski istoriski časopis 1 (Beograd 1935—36) p. 70 - 72.

Sectio prima.

Observationes criticae.

§ 1. *Status quaestionis.*

45. Scholium Slavicum contra decretum concilii Chalcedonensis, quod decretum – inepte quidem – appellari consuevit canon 28. Chalcedonensis,¹ in tribus codicibus mss. ecclesiastico – slavicae versionis syntagmatis 14 titulorum invenitur, et quidem in capitulo quodam

¹ Pro isto loquendi modo cf. E. Schwartz, Der sechste nicaenische Kanon auf der Synode von Chalkedon, Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Phil. Hist. Klasse 27 (Berlin 1930) p. 612—13.

completorio, in quo de privilegiis seu iuribus primatialibus ecclesiae Constantinopolitanae sermo fit. Russus A. S. Pavlov capitulum hoc una cum scholio nostro, quod erronee in duo scholia dividebat, anno 1897 edidit in periodico Византийскій Временникъ¹ iuxta duo codices mss.: 1. Soloveck. 1056 = Kazansk. Duh. Akad. 1165 (iuxta classificationem Beneševič) s. XVI—XVII; 2. Troicko – Sergiev. Lavr. 207 s. XVI (iuxta classificationem Beneševič). Tertium codicem, in quo idem capitulum una cum scholio exhibetur, invenit Beneševič: cod. Bibliothecae publicae Leningrad. 250. Beneševič etiam novam editionem totius capituli una cum nostro scholio iuxta tres laudatos codices mss. procuravit in suo „Syntagmate XIV titulorum sine scholiis secundum versionem palaeoslavica“.² Scholium tantum iuxta tres supra nominatos codices Beneševič edidit in periodico Byzantinische Zeitschrift una cum reconstructione Graeca et in textu Slavico quibusdam opportunis emendationibus adhibitis.³

Iam prof. Pavlov huius capituli completorii, cui „О строении прѣстола Костянтина града“ inscribitur, textum quoque Graecum reperit, sed sine scholio, de quo nobis agitur, Florentiae in codice ms., exhibente synagogam 50 titulorum Joannis Scholastici; Laurent. Plut. V cod. 22 s. XII.⁴ Capitulum in codice Graeco inscribitur: „Περὶ προνομῶν τοῦ ἀγιοτάτου θρόνου Κωνσταντινοπόλεως“. Beneševič praeter codicem a Pavlov consideratum huius capituli completorii (sine nostro scholio) textum Graecum invenit in quatuor aliis codicibus mss.: Venet class. III cod. II (= Nanian. 226) s. XI.—XIII; Paris. du fonds graec. 1370 s. XIII; Atheniens. 1374 s. XVI; Vatic. graec. 1455 anni 1299. De primis duobus et ultimo codice constat, eos continere Synagogam 50 titulorum Joannis Scholastici; de argumento cod. Atheniens. 1374 nondum constat.⁵

Textum Graecum scholii Slavici, in quo doctrina de primatus ec-

¹ Виз. Врем. IV p. 147—54; quoad classificationem cf. Beneševič, Каноническій сборникъ XIV. титуловъ (С. Петербургъ 1905) p. 261.

² Tomus II., fasc. 1, p. 38—45. Fasciculus totus perit, cf. Byzantinische Zeitschrift 35, p. 439—41.

³ Byzantinische Zeitschrift 36 p. 101—105.

⁴ Descriptionem cod. vide apud A. M. Bandini, Catalogus codicum mss. bibliothecae Mediceo-Laurentianae I (Florentiae 1763) p. 45; cf. Beneševič, Synagoga v 50 titulov (S.-Peterburg 1914) p. 29—30.

⁵ Синагога въ 50 тит. p. 62, 31; Byz. Zeitschrift 36, p. 101 sq.

clesiastici fundamento politico eiusque translatione refutatur, neque Pavlov neque Benešević invenire potuerunt.

46. Cum de scholio dicto iam sat multa disputata sint, non importunum visum est ea brevi conspectu perstringere.

Prof. Pavlov in dissertatione sua¹ opinionem emisit, articulum seu capitulum completorium de privilegiis Constantinopolitanae sedis compilatum et in nomocanonem insertum esse iam ante annum 732, quia in quodam scholio, quo fragmentum legum Justiniani declaratur, affirmatio occurrit, episcopos Illyricos sub Romana sede esse: „Δεῖ εἰδέναι ὡς οἱ τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἄπαντες ἐπίσκοποι ὑπὸ τὸν Ῥώμης ἀγιότατον θρόνον τελοῦσιν.“² Imperator enim Leo III. Isauricus anno 732 Illyricum a patriarchatu Romano avulsit et patriarchae Constantinopolitano subiecit. Prof. Pavlov censebat, capitulum hoc completorium de privilegiis Constantinopolitanae sedis una cum dicto scholio versioni Slavicae, a s. Methodio eiusque discipulis confectae, ab ipso Methodio adiunctum esse: „Почему же неприписать такого признания простому суффрагану папского престола. каковымъ былъ св. Мефодій?“ et dat rationem: „Иначе фактъ существованія на славянскомъ языкѣ и въ составѣ первоначальнаго славянскаго помоканона двух ланонических схолий греческаго происхожденія осиянется перазрешимой загаткой.“³ Factum, istud scholium in codicibus ecclesiastico – slavicae versionis nomocanonis 14 titulorum tantum inveniri, prof. Pavlov explicavit observando, etiam alia quaedam complementa ex nomocanone Joannis Scholastici in codices ecclesiastico — slavicos nomocanonis 14 titulorum transiisse.⁴

Dissertatio prof. Pavlov de scholio in supplemento nomocanonis 14 titulorum slavici in Occidente diu fere praetermissa (non observata) remansit. Per transennam mentionem scholii in suo tractatu theologiae fundamentalis fecit Ign. Ottiger.⁵ Maiori cum successu attentionem admoverunt sibi suisque de scholio Slavico (et illi quidem de

¹ Анонимная греческая статья... Виз Врем. 4, p. 143—59.

² Ibid. p. 144.

³ Виз. Врем. 4, p. 146—47.

⁴ Ibid. p. 145—46.

⁵ Theologia fundamentalis II. De ecclesia Christi ut infallibili revelationis divinae magistra (Friburgi Br. 1911) p. 714. Ottiger citat Byz. Zeitschr. 6, p. 644—45.

„duobus“ scholiis loquentes) lucubrationibus M. Jugie et Fr. Grivec.

47. — M. Jugie anno 1918 in periodico Bessarione articulum publici iuris fecit, in quo versionem scholii Gallicam dedit et sententiam expressit, scholium sermone Slavico compositum esse a s. Methodio ipso et quidem paulo ante mortem et tamquam testamentum discipulis relictum.¹ De scholio Slavico M. Jugie tractat etiam in suo opere de theologia dogmatica christianorum Orientalium dissidentium.²

Paucis annis post articulum M. Jugie analysim theologiam scholii adumbravit in suis dissertationibus etiam prof. Grivec.³ Prof. Grivec hypothesim statuit, scholium de origine divina primatus Romanorum pontificum quoad substantiam a monachis Graecis saec. VIII exeunte compositum esse, quo tempore monachi Graeci adhuc frequenter cum ecclesia Romana commercium habebant traditionesque Orientis de cultu sacrarum imaginum atque de primatu Romani episcopi strenue contra patriarchas imperatoresque Constantinopolitanos defendebant. Scholium de divina primatus Romani origine insertum est nonnullis nomocanonis exemplaribus, quae in monasteriis adhibebantur. Textus Graecus scholii deperiit, quia exeunte s. IX usque ad saec. XI studium monachorum Graecorum in primatu Romano defendendo elanguit. S. Methodius, traditionibus monachorum Graecorum inhaerens, scholium in monasteriis Byzantinis eo tempore adhuc notum suae nomocanonis versionem inseruit. S. Methodius scholium sermone palaeoslavico libere reddidit atque probabiliter quasdam propositiones adiecit sermonemque exornavit, prout etiam elenchum conciliorum cap. 1. Vitae Methodii rhetorice exornaverat. Doctrinam scholii de patriarchatu Hierosolymitano prof. Grivec illustrat ad traditiones Antiochenas et Alexandrinas provocando. Prof. Grivec scholium versione Latina exornavit.⁴

Scholium Slavicum de Romani pontificis primatu a recentioribus auctoribus tractatum compendiorumque theologiae fundamentalis

¹ Le plus ancien recueil canonique slave . . . , Bessarione 34, p. 46—55.

² Theologia dogmatica christ. Orient. I (Paris 1926) p. 111 sq. 115. 224—29.

³ Pravovernost sv. C. in M., Bogosl. vestnik I p. 17—18; Cerkveno prvenstvo i edinstvo po bizatinskem pojmovanju (Ljubljana 1921) p. 81—98.

⁴ Ibid. p. 94—97 (textus Slavicus et versio Latina); versionem Lat. correxit Grivec in Bogoslovni vestnik 2, p. 57 sq., in libro Cerkev (Ljubljana 1924) p. 185—87 et in Byz. Zeitschrift 30, p. 294.

(de ecclesia) et theologiae Orientalis tamquam documentum gravissimum theologiae Byzantino-slavicae et tamquam haereditas ss. fratrum Thesalonicensium adhibetur.¹

Post penitioem ss. Cyrilli et Methodii vitae indagacionem prof. Franciscus Grivec suam sententiam de scholii Slavici ortu in aliam mutavit² : scholium compositum esse censet tempore commoracionis Romanae a s. Cyrillo sermone Graeco, postea vero a s. Methodio sermone Slavico redditum. Qua hypothese facilius explicantur influxus Orientales et Romani, qui in scholio apparent. Locum scholii, in quo sermo est de patriarchatu Hierosolymitano, prof. Franciscus Grivec nunc interpretatur adhibendo imprimis expositionem s. Nicolai papae I. in Responsis ad consulta Bulgarorum (a. 866), quae in hoc puncto cum traditionibus Antiochenis atque Alexandrinis concordat.

48. Anno 1929 N. P. Rutkovskij, discipulus prof. Beneševič, de scholio nostro quaedam nova non spernenda protulit.³ Investigacionibus a Beneševič factis innixus Rutkovskij contra Pavlov ostendit, capitulum de privilegiis Constantinopolitanae sedis non ante annum 732, sed posterius quam primam versionem Slavicam collectionis canonum factum esse. Rutkovskij putat, scholium, quod de divina origine primatus Romani pontificis agit, iam saeculo V- exeunte in lucem editum esse in Occidente (a papa Gelasio I.), quo decreta synodi Chalcedonensis, Romae adversantia, refutarentur. Scholium Latinum contra canonem 28. Chalcedonensem Constantinopoli bene notum esse debuit. Non est impossibile, disceptationes contra canonem 28. Chalc. in ipsas collectiones canonum Graecas viam invenisse, unde in versionem quoque Slavicam venerunt. Rutkovskij quamcum-

¹ Praeter libros prof. Grivec et M. Jugie iam laudatos conferantur: M. d'Herbigny, *Theologica de Ecclesia II* (Paris 1921) ed. 2, p. 150—151; (Paris 1928) ed. 3, p. 164—65.

Th. Spáčil, *Conceptus et doctrina de Ecclesia iuxta theologiam Orientis separati III, Orientalia christiana*, vol. II—2, num. 8 (Roma 1924) p. 115—118 (79—82).

² *Orientalische und römische Einflüsse . . .*, *Byz. Zeitschr.* 30, p. 287—294. Dissertationem hanc Grivec a. 1937 in congressu byzantinologico Belgradii proposuerat.

³ Латинскія схоліи въ кормчихъ книгахъ, *Seminarium Kondakovianum*. 3, p. 149—68.

que cooperationem ss. Cyrilli et Methodii in versione scholii Slavica conficienda excludit, sive quia Methodius in suo itinere Constantinopolitano ca. annum 882 a patriarcha officialem tantum nomocanonem obtinere potuerit, qualis tunc temporis syntagma 14 titularum, non vero synagoga 50 titularum Joannis Scholastici erat; sive supposito, iam tempore s. Methodii synagogam 50 titularum Joannis Scholastici in sermonem Slavicum translata esse, ob eam rationem, quod tunc temporis Romam inter et Constantinopolim non circa quaestionem de primatu ecclesiastico, sed circa doctrinam dogmaticam de Filioque disceptatum sit. In quaestione de Filioque ss. fratres doctrinam ecclesiae Byzantinae tenuisse, Rutkovskij probare conatur duplici symbolo (Nicaenum et Constantinopolitanum), quod in *Ustjužskaja kormčaja* (= Rumjancev. 230) invenitur et in quo additamentum Filioque exsulat, et praeterea quadam professione fidei *Написаніе о правѣи вѣрѣ*, quae in collectione medio — bulgarica ex anno 1348 invenitur quaeque sequentem propositionem continet: „ . . . и въ единъ Духъ свѣтѣи, исходещъ отъ Бога Отца единого.“ Maiori igitur cum probabilitate, ita concludit Rutkovskij, scholium, si iam cum opera s. Methodii coniungi debet, in ea aetate collocatur, quae mortem magni Slavorum apostoli immediate subsequuta est. Versio scholii Slavica conatus tantum esset, quo Slavorum literatura canonica adversus clerum Latinum et Germanicum defenderetur, vel etiam reliquiae censurae Latinae, qua adversarii Slavorum doctoris, de quibus in *Vite* eius sermo fit, opus Methodii instructum esset. In sua dissertatione Rutkovskij secutus Pavlov textum ecclesiastico — slavicum totius supplementi „О строеніи пресвятаго прѣстола Костянтина града“ una cum originali Graeco denuo imprimendum curavit.

49. Breviter de scholio Slavico egit etiam prof. Dvorník. In sua monographia de *Vitis Constantini et Methodii* statum quaestionis delineavit et suam sententiam enuntiavit.¹ Ultima hypothesis prof. Grivec illi minime probabilis videtur. Prof. Dvorník censet, scholium alicubi in Occidente, fortasse ineunte saeculo VIII in aliquo monasterio Graeco Romae compositum esse. S. Methodius vel aliquis ex eius discipulis de scholio isto Romae discere potuit et illud in sermonem Slavicum vertere.

¹ *Les Légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance* (Prague 1933) p. 301—305.

De statu hodierno investigationum circa linguam et literaturam ecclesiastico-slavicam referens, in recensione operis prof. Dvorník professor M. Weingart tetigit etiam quaestionem de nostro scholio Slavico.¹ Prof. Weingart reicit hypothesim, quae versionem scholii de primatu Romano in aetate Cyrillo-Methodiana collocat, ea praecipue ratione motus, quia ista hypothesis non innitatur investigationi criticae sermonis ac styli scholii cum reliquo textu nomocanonis Slavici primigenii et versionum s. scripturae palaeoslavicarum comparati. Suae sententiae prof. Weingart tria argumenta profert: 1° Lingua versionis scholii inintelligibilis et valde infantilis a versionibus s. scripturae, a ss. fratribus confectis, nimis discrepat. 2° Ad versiones s. Methodii pertinere posset tantummodo versio synagogae 50 titulorum Joannis scholastici, quae in codice Ustjužskaja kormčaja et in duobus aliis codd. servatur. At scholium nostrum invenitur in duobus manuscriptis syntagmatis 14 titulorum tantum, de quo valde dubitatur, num iam aetate Cyrillo-Methodiana translatum sit. 3° In manuscriptis Graecis synagogae Joannis scholastici inveniuntur quidem scholia diversa, sed scholium, de quo nobis agitur, in catalogo scholiorum valde accurato, quam in sua monographia dedit Benešević, desideratur.²

Sententiam prof. Weingart suam fecit denique ipse V. N. Benešević, sua auctoritate etiam dissertationem, à Rutkovskij factam, confirmando.³ Clarissimus Benešević ex omnibus lucubrationibus hucusque super scholio nostro publicatis concludit, professorem Pavlov, insufficienti investigatione rerum, de quibus agitur, innixum et propriis sententiis ecclesiastico — politicis abductum, minus de penitioris indagatione textum curasse ac propterea circa hanc quaestionem magnam confusionem in mentes induxisse. Errorem prof. Pavlov, censet Benešević, egregie correxit Rutkovskij atque sententia gravissima prof. Weingart apta est, quae pro semper eum removeat. Benešević denique observat, textui Graeco (originali) minorem aequo attentionem adnotam esse. Auctores semper de duobus scholiis loquebantur, non observantes, punctum divisionis inter

¹ Ke dnešnímu stavu badání . . . , Byzantinoslavica 5, p. 449.

² Синагога въ 50 титуловъ p. 250-68.

³ Zur slavischen Scholie angeblich aus der Zeit der Slavenapostel, Byzantinische Zeitschrift 36, p. 101—105.

utrumque scholium in media propositione esse positum. Nimiam fidem, secundum sententiam Benešević, in textum Slavicum scholii testatur conatus professoris Grivec, scholium in sermonem Latinum vertendi. Quapropter Benešević ipse textum scholii Graecum reconstruere aggressus est.

50. Dissertationes prof. Pavlov, Jugie, Grivec, Rutkovskij atque Benešević momentum scholii pro theologia Byzantinoslavica ostenderunt et theologos ad multas quaestiones nondum satis elucidatas attentos reddiderunt. Quapropter et ego, tanto me quidem operi impari sentiens, ad quaestiones quasdam circa scholium Slavicum de Romani pontificis primatu theologico — historicas elucidandas aggressus sum. Claritatis gratia aliquas animadversiones praemittere liceat.

In tota perdifficili quaestione circa originem scholii Slavici enodanda imprimis duae distinctiones probe attendendae sunt: 1° distinguere oportet inter auctorem versionis Slavicae et auctorem scholii nostri in sermone Graeco; 2° distinguendum est inter auctorem totius capituli, cui „Περὶ προνομιῶν τοῦ ἁγιοτατοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως“ inscribitur, et auctorem nostri scholii. Istaed distinctiones, etsi satis obviae, a quibusdam tamen, ut ex supraexpositis patet, oblivioni traditae videntur.

Ad primam igitur distinctionem quod attinet, concedi possit, si solide probetur, linguam versionis Slavicae in nostro scholio aetatem ss. Cyrillo et Methodio posteriorem redolere. Quod tamen neque a linguae palaeoslavicae peritis omnibus tam certo affirmatur¹ neque argumentis gravibus, quod tam facili negotio, ut optime notavit Benešević, hucusque fieri non potest, cum fontium huc spectantium editiones desint, probatum est. Difficultates sermonis ac styli peioris, quam qui in versionibus biblicis in sermonem palaeoslavicum classicum invenitur, revera adsunt, quae tamen magna ex

¹ Cf. H. F. Schmid, *Neuere Beiträge . . .*, *Zeitschrift für slavische Philologie* 1, p. 202—203. Schmid scribit, hypothesim professoris Grivec, in quantum mere philologice consideratur, omnino sustineri posse. Notandum est, professorem Schmid data opera sub respectu philologico iam versionem Slavicam synagogae Joannis scholastici, quae communiter s. Methodio adscribitur, accurate investigasse; vide eius monographiam: *Die Nomokanonübersetzung des Methodius. Die Sprache der ksl. Übertragung der Synagoge des Johannes Scholasticus* (Leipzig 1922).

parte negligentia scribarum et fontium corruptione explicari posse videntur. Textus ceteroquin cum emendationibus a Benešević propositis multo facilius legitur.¹ Oblivioni praeterea non est tradendum expressiones et formas quasdam, quae in versione Slavica scholii occurrunt, esse antiquas et ad aetatem Moravicam pertinere posse. Termini ac formae ut v. g. папежь, варити, святитель (= episcopus Romanus), причетъ certe inter antiquiores adnumerari debent.² Terminus чиститель in recentioribus quidem textibus sermonis palaeoslavici invenitur,³ sed nihil prohibet, quominus vel iam antiquitus adhiberi potuerit vel termino antiquiori substitutus censeatur, prout conicit H. F. Schmid.⁴

Ex dictis patet, investigationem philologicam scholii hucusque tamquam argumentum peremptorium pro sententia sive affirmante sive negante, versionem scholii Slavicae s. Methodio eiusque discipulis posse attribui, invocandam non esse.⁵

Quidquid tandem sit de textu scholii Slavico, aetas textus originalis Graeci ab idiomate Slavico non dependet.

51. Ad secundam distinctionem quod spectat, N. P. Rutkovskij, secutus indagaciones prof. Benešević, demonstravit, totum capitulum „Περὶ προνομιῶν τοῦ ἁγιοτάτου Κωνσταντινοπόλεως“ multo posteriori aetate, quam supposebat Pavlov, compilatum esse. Rutkovskij compositionem capituli completorii in codicibus mss. Kazansk. (= Soloveck.) et Troicko — Sergiev. Lavr. investigando eam ad aetatem codice ms. Efremovskaja kormčaja, qui syntagma 14 titulorum in versione Slavica exhibet et ad s. XI pertinet, refert. Conse-

¹ V. Byzantinische Zeitschrift 36, p. 103.

² Pro папежь et варити v. V. Jagić, Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, ed. 2, p. 203. 283; pro святитель v. Jagić, Apostolus II p. 38; pro причетъ v. Sreznevskij, Материалы для словаря древнерусск. языка, s. v.; cf. Zeitschrift für slav. Phil. 1, p. 202.

³ Cf. cod. Suprasliensem, apud Jagić, Entstehungsgeschichte . . . ed. 2, p. 309; praeterea versionem syntagmatis, apud Sreznevskij, Материалы s. v.

⁴ Neuere Beiträge . . . Zeitschrift für slavische Philologie 1, p. 202, n. 2.

⁵ Cf. iudicium sobrium H. F. Schmid: „Durchschlagende Beweise für die Richtigkeit der Grivec'schen Anschauung vermag die philogische Untersuchung der Scholien auf den ersten Hieb nicht zu bringen, Doch dürfte auch die Feststellung schon nicht ganz wertlos sein, dass der kühne Gedankenbau des Laibacher Forschers sprachwissenschaftlicher Nachprüfung stand hält.“ Neuere Beiträge . . . Zeitschrift für slav. Philologie 1, p. 203.

quenter, ita concludit Rutkovskij, nisi capitulum *Περὶ πρόνομιῶν* casu insertum fuerit in Prohiron supplementorum utriusque codicis a quodam amanuensi, et si apparitio eius in sermone Slavico cum origine Slavici Prohiron connectatur, impossibile est, illud aetati s. Methodii adscribere.¹ Quae duplex suppositio hucusque probata non est. Sed etiam supposito, capitulum *Περὶ πρόνομιῶν* revera post versionem syntagmatis 14 titulorum (Efremovskaja kormčaja, s. XI) compilatum (Slavice redditum?) esse, nemo hucusque, neque Rutkovskij, demonstravit omnia et singula elementa capituli eadem aetate esse orta et proinde scholium de Romani pontificis primatu ante compilationem articuli „*Περὶ πρόνομιῶν τοῦ ἁγιοτάτου θρόνου Κωνσταντινουπόλεως*“ oriri non potuisse. Immo ipse Rutkovskij hanc possibilitatem expresse admittit et considerat, cum scholium nostrum Latino sermone tempore Gelasii papae I. compositum esse conicit.² Quapropter sententia clarissimi Benešević in hoc puncto non probatur.

52. Cum igitur ad originem scholii Slavici elucidandam criteria externa desint, cum neque lingua versionis scholii Slavicae neque compositio totius capituli *Περὶ πρόνομιῶν* nobis tamquam criterium sufficiens ad aetatem ortus nostri scholii determinandam inservire possint, ad analysim eorum, quae scholio continentur, praesertim eius terminologiae et argumentationis theologiae, confugiendum est. Quapropter in observationibus sequentibus in primis analysi terminologiae scholii quaestiones quasdam sat graves elucidare conabimur: a) num scholium de Romani pontificis primatu revera cum reliquis elementis capituli compilati *Περὶ πρόνομιῶν* consonet; b) utrum scholium nostrum praeseferat indolem latinam, ut vult Rutkovskij, an Orientalem, ut vult prof. Grivec et alii. Deinde analysi argumentationis scholii historica adminicula quaedam obtinere conabimur ad tempus originis determinandum et proinde ad auctorem scholii coniciendum, cum iam in sectione secunda singula in nostro scholio doctrinae capita examini subiciemus.

§ 2. *Analysis terminologiae scholii.*

53. Scholium de origine divina primatus Romani pontificis in codicibus Slavicis simul ponitur cum sic dicto canone 28. Chalcedonensi,

¹ Латинскія схолиі . . . , Seminarium Kondakovianum 3, p. 158.

² Seminarium Kondakovianum 3, p. 164 sq.

cui immediate adnectitur aliud breve scholium, in quo sermo est de collatione ecclesiastici primatus per concilium propter principatum civilem (politicum) deque primatus ecclesiastici una cum principatu politico translatione. Notandum est, scholium Slavicum de primatus Romani origine divina contra decretum Chalcedonense in sensu dicti brevis scholii interpretatum dirigi.

In codicibus versionis ecclesiastico — slavicae canon 28. Chalcedonensis, qui vocatur, appellatur: „причеть тогоже святаго собора чести ради тогоже прѣстола“, quod essentialiter differt a titulo, quo canon 28. Chalcedonensis, qui vocatur, in codice Graeco, a Pavlov considerato, inscribitur: „Τῆς αὐτῆς συνόδου κανὼν κη', χάριν τῶν πρεσβείων τοῦ αὐτοῦ θρόνου“. Titulus, qui in codicibus Slavicis invenitur, consonat e contra cum titulo respectivo in codice ms. Graeco Mosqu. Syn. 398 s. IX vel X, et item in supplemento (Patm 1) s. XVI—XVII (ambo codices nomocanonem Joannis scholastici 50 titulorum in ea forma exhibent, quae iuxta investigationes prof. Beneševic praecipuus fons fuit nomocanoni 14 titulorum redactionis II, qui nomocanon apparere debuit inter annos 787 et 861.)¹ Titulus iste sic sonat: „κ'. ψῆφος τῆς ἀγίας συνόδου ἐκφωνηθεῖσα χάριν τῶν πρεσβείων τοῦ θρόνου τῆς ἀγιοτάτης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως.“ Notandum est, hoc decretum (ψῆφος) non numerari (ut κη'.) inter canones concilii Chalcedonensis, qui in „Συναγωγὴ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν εἰς ν' τίτλους διηρημένη“ (M 1, 4^r — 66^r; Patm 1, 5^v — 30^v),² sed illud poni inter supplementa, post can. 7. Const. et canones 6. 7. Ephes. (M 1, 106^v — 108^r).³

Praeterea in codice Vindob. hist. graec. 7 s. XII—XIII affertur textus decreti immediate, quidem post canones, sed adhuc sub inscriptione: „Κη'. Ψῆφος τῆς αὐτῆς ἀγίας συνόδου ἐκφωνηθεῖσα περὶ τοῦ πρεσβείων τοῦ θρόνου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγίας ἐκκλησίας.“⁴

54. In nomocanone 14 titulorum I. redactionis, qui iuxta investigationes Beneševič⁵ annis 620—29 compilatus est, decretum concilii

¹ Cf., Beneševič, Синагога въ 50 титуловъ р. 70—72. 76. 87—89; idem, Каноническій сборникъ XIV титуловъ р. 304—307.

² Beneševič, Синагога въ 50 титуловъ р. 73.

³ Ibid. 76. 87 sub linea.

⁴ Ibid. р. 116.

⁵ Каноническій сборникъ XIV титуловъ р. 229—30. Ed. Schwartz. in suo articulo Der sechste nicaenische Kanon auf der Synode von Chalkedon, Sitzungs-

Chalcedonensis iam in serie canonum adiecto numero 28. ponitur, etiamsi nomen pristinum (*ψῆφος*) adhuc servaverit: „*Κη΄. Ψῆφος...*“¹ vel simpliciter omittitur ut in cod. Hierosol, Metoch. 635 s. XI et Vallicell. C. 11 s. XI (in quo numerus canonum Chalcedonensium limitatur ad 27).² In syntagmate I. redactionis („collectio trullana“, quae vocatur), quod iuxta Beneševič³ iam secundo dimidio s. VII ante 6. concilium oecumenicum compositum est, iam in titulo generali 28 canones concilii Chalcedonensis numerantur: „*Συνόδου τῆν ἐν Χαλκηδόνη τῶν χλ΄ ἁγίων πατέρων κανόνες κη΄*“.⁴ Differentia inter *ψῆφος* et *κανόνες* hic iam non apparet. Terminum technicum *ψῆφος* (decretum) in versione ecclesiastico — slavica reddi termino причетъ, probatur eo, quod in eodem capitulo completorio in codicibus Slavicis terminus Graecus *kanón* non vertitur: *Τῆς ἐν Χαλκηδόνη συνόδου κανὼν θ΄* = святаго и вселеня въ Калхидонѣ сбора канонѣ Θ; praeterea *Τῆς αὐτῆς συνόδου κανὼν ιζ΄. τίτ. β* = Тогоже святаго сбора канонѣ зѣ.⁵ Notandum est, terminum Graecum *κανὼν* etiam in versione Slavica synagogae Joannis scholastici antiquissima, quae in Ustj. kormčaja invenitur, de qua communis viget opinio, eam iam aetate s. Methodii factam esse, sermone Slavico non reddi, sed intranslatum remanere.⁶ Item in versione Slavica syntagmatis 14 titulorum antiquissima, quae in codice Efremovskaja kormčaja s. XI servatur, vocabulo причетъ Slavice redditur terminus Graecus *ψῆφος* seu *ψήφισμα* tantum.⁷

55. Ex istis observationibus concludi potest, versionem Slavicam berichte der Preuss. Akad. der Wissensch. Phil.-hist. Kl. 27, p. 612 opinatur, collectionem 14 titulorum „nach den grundlegenden Untersuchungen von Benešewitsch“ ultimis decenniis s. VI demum ortam esse.

¹ Beneševič, Каноническій сборник XIV титуловъ p. 155: textus tituli sub n. 10.

² Beneševič, ibid. p. 155.

³ Ibid. p. 241—42.

⁴ Ibid. p. 232.

⁵ V. edit. Pavlov in Виз. Врем. 4, p. 148; vel apud Rutkovskij, Seminarium Kondakovianum 3, p. 151—52.

⁶ A. I. Sobolevskij Материалы и изслѣдованія въ области славянскоѣ филологіи и археологіи, Сборникъ отдѣленія русскаго языка и словесности императорскоѣ академіи наукъ, Т. LXXXVIII, No. 3 (С. Петербургъ 1910) p. 140—53; cf. Beneševič, Синагога въ 50 титуловъ p. 210.

⁷ Cf. Sreznevskij, Материалы для словаря древнорусск. языка, s. v.

canonis 28. Chalcedonensis, qui vocatur, factam esse e codice Graeco synagogam Joannis scholastici exhibente, et quidem antiquioris redactionis, quam erat codex, quem investigavit prof. Pavlov. Unde valde confirmatur hypothesis, a scribis Slavicis textum versionis Slavicae decreti Chalcedonensis e codice antiquiore, qui nomocanonem 50 titulorum exhibebat, una cum scholio de Romani primatus origine divina in versionem Slavicam capituli completorii posteriorem, quod nomocanoni 14 titulorum adiectum exstat, translatum esse.¹

56. Videamus nunc alia quaedam puncta ex terminologia nostri scholii!

Подобаеть же вѣдѣти — typicum initium secundum stylum scholiasticum Graecum — *δεῖ δὲ εἰδέναι*.

Papa Leo designatur attributo старааго Рима прѣстолъ правящааго, quod sonatin sermone Graeco: *τῆς παλαιᾶς (πρεσβυτέρας seu πρεσβυτίδος) Ῥώμης θρόνου διευθύνοντος* (quae expressio apud Photium invenitur) vel *διέποντος* (ut loquitur s. Theodorus Studita). Notandum est, Romae locutionem de „vetere Roma“ non fuisse valde acceptam, sicut elucet ex epistola Nicolai papae I. ad Michaelem imperatorem missa: „ex . . . Urbe, quam vos quidem inveteratam, sed Honorius pius imperator aeternam vocat“.²

Graecismus crassus est constructio зане царчствовати = *διὰ τὸ βασιλεύειν*.

Свьше означала = *ἄνωθεν ἀρχῆθεν* (iuxta Nicephorum patriarcham, MPG 100, 597) seu *ἐπὶ τῶν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς* (ut habet s. Theodorus Stud., MPG 99, 1029 C).

Върховному отъ апостолъ Петру laudes canit liturgia Byzantina: *κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων*.

Чьсть варившихъ въ очистительхъ – conferantur loci ut v. g. in novella 131. Justiniani: *Ῥώμης πάπαν πρώτον εἶναι πάντων τῶν ἱερέων*; vel in epistola patriarchae Constantinopolitani Tarasii ad papam Ha-

¹ Cautus loquendi modus (non dicitur „translatus est in versionem Slavicam nomocanonis 14 titulorum posteriorem“) necessarius est, quia historiographus Bulgarus V. Zlatarski probare voluit, nomocanonem 14 titulorum iam ca. annum 865 sermone veterobulgarico redditum esse; cf. eius dissertationem Какви канонически книги и граждански закони Ворис е получилъ отъ Византия, Лѣтопись на Българската академия на наукитѣ I. за година 1911 (София 1914) p. 73—116, praesertim p. 109—110.

² MGH Epist. VI p. 474.

drianum I. directa: ἡ ἀδελφικὴ ὑμῶν ἀρχιεροπρεπῆς ἀγιοσύνη ἐνθέσμως καὶ κατὰ θεοῦ βούλησιν προτανεύουσα τὴν ἱεραρχικὴν ἀγιστείαν διαβόητον ἔχει τὴν δόξαν;¹ vel in Nicephori patriarchae Apologetico pro sacris imaginibus: ὡς λαχόντων (sc. τῆς πρεσβυτίδος Ῥώμης) κατὰ τὴν ἱερωσύνην ἐξάρχειν καὶ τῶν κορυφαίων ἐν ἀποστόλοις ἐγκειρισμένων τὸ ἀξίωμα.²

Чинъ = τάξις. Чѣсть = τιμή, πρεσβεΐα.

Първое сѣдалище = πρῶτος θρόνος, in memoriam revocat attributum, quo Petrum praedicat liturgia Byzantina: πρωτόθρονος.

Graecismus est locutio вѣсто да есѣ = ἰστέον ἐστίν.

Specimina terminologiae Orientalis Byzantinae, superius adducta, satis superque demonstrant, scholium Slavicum non esse originis Occidentalis Latinae, prout vult Rutkovskij, sed Orientalis Graecae, ut iam primus censebat Pavlov, deinde Grivec et recentissime Benešević.³

Sectio secunda.

Doctrina scholii de primatu Romani pontificis.

57. Ut expositio doctrinae, quae in scholio Slavico continetur, clarior evadat, scholium in versione Latina una cum divisionibus iuxta eius doctrinae capita a me propositis, praemittere libet:

1. Sciri vero oportet, decretum hoc non fuisse receptum a beato papa Leone, tunc temporis antiquae Romae thronum administrante, nec consensisse illum hac in re sancto Chalcedonensi concilio, sed scripsisse ad concilium, nihil tale sibi recipiendum, quia innovatione ambiguitatis (ambitionis) Anatolii, tunc temporis episcopi Constantinopolitani, id factum esset; ex eadem ratione neque aliquos episcopos, in concilio praesentes, subscripsisse iis, quae eo decreto contineantur.

2. Non enim, sicut id decretum dicat, quia regnaret antiqua Roma, ideo pri-

¹ MPG 98, 1444.

² MPG 100, 597.

³ Виз. Врем. 4, p. 144—45; Doctrina Byzantina de primatu et unitate ecclesiae p. 84; Byzantinische Zeitschrift 36, p. 101—102. De retroversione scholii a Benešević in Graecum sermonem proposita ex aliquibus textibus terminologiae Byzantinae supra adductis iudicari poterit.

vilegia (honorem) illi esse tributa a sanctis patribus, sed desuper ab initio ex divina gratia propter fidei gradum, aliis verbis, quia princeps apostolorum Petrus ab ipso Domino Jesu Christo audisset sermonem: Petre, amas me? Pasce oves meas, privilegia praecedentium in sacerdotibus, munus et primum thronum eam obtinuisse.

3. Si igitur, sicut dixerunt, qui praecedentem sermonem (scholium) composuerant, quia regnaret antiqua Roma, etiam privilegia illi competere, nunc vero Constantinopoli regnante, huic et privilegia succedant, sciendum est, etiam Mediolani et Ravennae ex ordine imperatores sedisse, quorum palatia usque ad praesentem diem consistere, neque propterea hisce urbibus privilegia esse collata. Sacerdotalis enim ordinis privilegia ac praerogativae non ex mundi gratia, sed ex divina electione et apostolica potestate honoratus est.

4. Si enim sancti patres, urbem Hierosolyma propter regem regnantium Deum ac Dominum nostrum Jesum Christum gloriosamque eius passionem honorare volentes, metropolis privilegia ipsi firmaverunt, non autem patriarchale privilegium contulerunt, quia non poterant statutum amovere, quod verae fidei praedicatores posuerant; quomodo fieri potest, ut propter regem terrenum dona divina atque apostolici honores transferantur fideique immaculata praecepta mutantur? Immobiles itaque usque ad finem sunt antiquae Romae honores,

5. Ideo, cum et primatum teneat (inchoet) omnium ecclesiarum, in sanctis totius orbis conciliis eius episcopus honoris causa non cogitur convenire. At sine eius consensu per aliquos ab ipso missos suo throno subditos totius orbis concilium non fiebat et, quod ipse disponebat, primas partes in concilio obtinebat (inchoabat). Si qui huic sermoni contradicat, rem non ita se habere, velit exquirere ab eodem beatissimo papa Leone scriptum Marciano et Pulcheriae, pia recordationis, necnon ad dictum episcopum Constantinopolitanum Anatolium.

58. Thesis, contra quam scholium nostrum dirigitur, breviter enuntiatur alio brevi scholio, quod immediate decretum synodi Chalcedonensis subsequitur et nostrum scholium in codicibus Slavicis praecedit, cuiusque argumentum ita reddi potest: Constantinopolitana ecclesia ideo tantum secunda vocata est, quia tunc temporis antiqua Roma regnabat. Si igitur, sicut ait sancta Chalcedonensis synodus, eo quod regnabat antiqua Roma, illi sancti patres privilegia tribuerunt, nunc temporis secundum divinum beneplacitum sola Constantinopoli regnante, haec etiam primatum aequae obtinet. Aliis verbis: primatus ecclesiasticus a principatu civili (politico) dependet.

Contra hanc thesim nostrum scholium quinque doctrinae capita evolvit: 1° argumento historico-iuridico demonstrat, decretum Chalcedonense valore destitui; 2° argumento dogmatico ostendit, primatum ecclesiasticum esse originis divinae, non vero a principatu politico; quapropter 3° primatum ecclesiasticum cum principatu civili non moveri; imo 4° neque concilium oecumenicum ulla ex causa antiquae Romae privilegia transferre posse; qua ratione 5° specialis conditio quoque Romani pontificis in conciliis oecumenicis explicatur.

Tamquam fons principalis in scholio explicite afferuntur epistola s. Leonis papae I. ad synodum directa (in initio) atque epistolae eiusdem ad Marcianum et Pulcheriam necnon ad Anatolium missae (in fine).

Ex hac simplici nostri scholii in partes divisione apparet, illud omnino logice esse compositum singulasque eius partes, logico nexu coniunctas, unum quoddam doctrinae corpus efformare. Tam apta connexio quam doctrinae soliditas singularum scholii partium revera profundum ingenium eius auctoris manifestant.

§ 1. Decretum Chalcedonense nec fuit a papa Leone receptum neque ab aliquibus episcopis in concilio praesentibus subscriptum.

59. Auctor scholii contra decretum synodi Chalcedonensis arguens, tamquam argumentum historico-iuridicum adducit factum, hoc decretum a Leone papa nequaquam fuisse receptum, neque Leonem hac in re Chalcedonensi consensisse concilio, sed scripsisse ad illud, nihil tale se recipere posse. Tamquam ratio talis agendi modi Romani pontificis affertur circumstantia, decretum hoc innovatione ambitionis¹ Constantinopolitani episcopi Anatolii prolatum esse.

Imprimis tamquam testimonium adducitur epistola s. Leonis „ad synodum“, hoc est ad eos episcopos, qui synodo Chalcedonensi intererant, die 21. Mart. 453 directa.² Hac epistola papa episcopos

¹ По поновленіи двовѣрія (Serg. — Troick. Lavr. двовѣрію: по significat nexum causalem: двовѣріе = duplex fides, ἀμφιβολία, quae fere certe putabatur significari latinismo ἀμβιτίων = ambitio, ambitus, qui terminus revera saepius hac eadem occasione in epistolis s. Leonis occurrit. Cf. et Grivec, *Doctrina Byzantina* . . . p. 845.

² Acta Conciliorum oecumenicorum, ed. Schwartz, *Collectio Grimanica* 64 (tomus II, vol. 4, p. 70—71) = *Epistolarum collectio* B. 20 (tomus II, vol. I 2, p. 61—62).

certiores facit, se approbationem suam conciliarium decretorum statim postquam sui legati rediissent, episcopo Constantinopolitano significasse, quod ceteroquin ex epistolis ab ipso missis cognoscere potuissent. Quod vero contra Nicaenos canones statuum est, scribit papa Leo, ut vanae gloriae cupidini Constantinopolitani praesulis satisfieret, confirmare recusat: „Nihil alienum improbus ambitus (*ἡ ἀναιδῆς ἀμβιτίων*) concupiscat nec per alterius imminutionem suum aliquis quaerat augmentum. Quantumlibet enim extortis assentationibus sese instruat vanitatis elatio et appetitus suos conciliorum aestimet nomine roborandos, infirmum atque irritum erit, quidquid a praedictorum patrum canonibus discreparit“.¹

60. Considerandae sunt praeterea etiam epistolae, ad quas in fine scholii provocatur quasque papa Leo iam die 22. Maii 452 Constantinopolim ad Marcianum augustum, ad Pulcheriam augustam necnon ad Anatolium episcopum Constantinopolitanum miserat.² Leo papa in epistolis istis gaudium suum exprimit, quod recta fides vicerit, sed condemnat decretum de privilegiis Constantinopolitanae sedis, eo quod iura antiquarum sedium apostolicarum laedat et canonibus a Nicaena synodo statutis contradicat.

Afferantur loci, qui influxum aliquem in scholii nostri compositionem et exprimendi modum exercere poterant. In epistola ad imperatorem Marcianum directa scribit inter alia papa Leo: „miror et doleo, quod pacem universalis ecclesiae divinitus reformatam ambitionis rursus spiritus inquietat (*ἀμβιτίονος πάλιν ἐπιχείρησις ταράττοι*) Privilegia enim ecclesiarum, sanctorum patrum canonibus instituta et venerabilis Nicaenae synodi fixa decretis, nulla possunt improbitate convelli, nulla novitate mutari (*οὐδεμιᾷ καινότητι ἐναλλάττεσθαι*) . . . sicut haeresis destructa est, ita etiam omnis ambitus retundatur (*πᾶσα ἀμβιτίων ἐκκοπή*)“.³

Similes sententias et expressiones invenimus in epistola ad Pulcheriam augustam missa: „quoniam contra statuta canonum patrum, quae ante longissimae aetatis annos in urbe Nicaena spiritabilis sunt fundata decretis, nihil cuique audere conceditur . . . Quae

¹ L. c.

² Vide Ph. Jaffé, *Regesta pontificum Romanorum I²* (Lipsiae 1888) nn. 481-83.

³ ACOe, ed. Schwartz, *Collectio Grimanica* 54 (tomus II, vol. 4, p. 55—57) = *Epist. collectio B* 18 (t. II, vol. 1 2, p. 58—60).

si, ut oportet a cunctis pontificibus intemerata serventur, per universas ecclesias tranquilla erit pax et firma concordia, . . . nullae de privilegiis ambiguitates, nulla erunt de alieni usurpatione certamina; . . . et ille vere erit magnus, qui fuerit totius ambitionis alienus . . . Superbum nimis et immoderatum ultra proprios terminos tendere et antiquitate calcata alienum ius velle praeripere . . . Et quia moris vestri est pro pace et unitate ecclesiae laborare, fratrem meum Anatolium episcopum . . . salubriter in his, quae ipsi profutura sint, continete, ut gloria clementiae vestrae, sicut magnificatur de fide reparata, ita praedicetur de ambitione compressa."¹

Constantinopolitanum vero episcopum Anatolium papa Leo ita carpit: „Quibus inauditis et numquam ante temptatis ita praeveniris excessibus, ut sanctam synodum . . . in occasionem ambitus trahas (*εἰς ἀφορμὴν ἀμβιτίονος ἔλκυσθῆναι παρὰ σοῦ*) . . . In totius ecclesiae perturbationem superba haec tendit elatio . . . Inde enim fratres nostri ab apostolica sede directi, qui vice mea synodo praesidebant, inlicitis ausibus obstiterunt, aperte reclamantes, ne contra statuta Nicaena praesumptio reprobae novitatis adsurgeret (*μή τις κατὰ τῶν ἐν Νικαίᾳ κανόνων ἐπιχείρησις ἀναιδῆς ἐξανασταίη*) temetipsum, quod eis parere nolueris, dum inlicita molliris, accusas, superflue non concedenda appetens . . . quae nullum umquam poterunt nostrum optinere consensum (*ἀθεσμῶς ἐπιθυμῶν ἐκείνων, ἅτινα οὐδεμίᾳ ἀπάτῃ δυνήσοντα ἡμετέραν ἔχειν σύνεσι*)“.²

61. Testimonia similia ex posterioribus quoque epistolis s. Leonis³ sicut etiam ex epistola, a Marciano augusto Leoni papae missa⁴ afferri possent.

Si sententias et expressiones s. Leonis papae respiciamus, etiam

¹ ACOe, ed. Schwartz, Collectio Grimanica 55 (t. II, vol. 4, p. 57—59).

² ACOe, ed. Schwartz, Collectio Grimanica 56 (t. II, vol. 4, p. 59—62) = Epist. collectio B 17 (t. II, vol. I 2, p. 56—58).

³ ACOe, ed. Schwartz, Coll. Grim. 61 (t. II, vol. 4, p. 67—68) = Epist. collectio B. 21 (t. II, vol. I 2, p. 62—63); ibid. Coll. Grim. 76 (t. II, vol. 4, p. 86); ibid. Coll. Grim. 79 (t. II, vol. 4, p. 88—89).

⁴ „Illud profecto, ut decebat episcopum apostolicae sedis, excellenter tua sanctitas praestitit, ut ecclesiasticos canones custodiendo nihil antiqui moris et ordinis olim constitui et ad hanc usque diem inviolabiliter observati passa sit innovari (*οὐδὲν ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ ἔθους . . . ἐνέσθητο καινοτομεθῆναι*)“ . Vide MPL 54, 1019. 1020; ACOe, ed. Schwartz, Epist. coll. B 19 (t. II, vol. I 2, p. 61).

argumentandi modus atque constructio propositionis introductoriae nostri scholii clariores fiunt.¹ Rationes, ob quas secundum scholium nostrum papa Leo decretum synodi Chalcedonensis de privilegiis Constantinopolitanae ecclesiae reprobavit, essentialiter eaedem sunt, quas Leo papa in epistolis suis affert: id decretum, in Chalcedonensi concilio latum, est fructus ambitionis Anatolii, innovatio, quae statutis a Nicaena synodo repugnat et magnas perturbationes ac scissiones in ecclesia parere possit.

62. Contra valorem decreti Chalcedonensis de privilegiis Constantinopolitanae sedis lati scholium Slavicum secundo loco arguit ex eo, quod neque aliqui episcopi in concilio praesentes iis, quae eo decreto continentur, subscripserunt.

Constat ex actis synodi Chalcedonensis, decretum de privilegiis Constantinopolitanae sedis in actione quadam extra ordinem ab episcopis 185 ex territorio praecipue, in quo auctoritas Constantinopolitanae ecclesiae vigeat, esse latum. Actio ista absentibus tam legatis Romanis quam iudicibus imperialibus facta est. Decreto neque dimidia pars omnium episcoporum, qui in concilio praesentes erant, subscripsit. Inter subscriptiones desunt episcopi ex Illyrico, praeterea Eusebius Ancyrae et Thalassius Caesareae in Cappadocia. In sessione publica XVII ultimam sententiam suam aperuerunt. Legati Romani contra decretum fortiter reclamaverunt. Rationem contradictionis suae legati Romani afferebant 6. canonem Nicaenum et instructionem Leonis papae. Contradictio legatorum Romanorum in sessione XVII fere frustra facta esse videbatur.² Nihilominus synodus in epistola synodali confirmationem decreti a Leone papa suppliciter expetebat.³

Protestatio legatorum Romanorum in synodo et declarationes auctoritativae Romani pontificis, contra decretum de privilegiis Constantinopolitanae sedis effectu suo non carebant. Antiqua traditio Graeca decretum de privilegiis Constantinopolitanae sedis latum

¹ Prof. Pavlov putabat, ultimam partem propositionis introductoriae valde corruptam esse, quapropter sensum eius eruere impossibile censebat. Cf. Виз Врем. 4, p. 150, ann. 7.

² ACOe, ed. Schwartz, Concilium universale Chalcedonense, Actio XVII (t. II, vol. I 3, p. 86—99).

³ Ibid. (t. II, vol. I 3, p. 116—118).

inter canones Chalcedonenses non annumerabat. Testes sint Theodorus lector et Euagrius scholasticus!

Theodorus lector, qui s. VI ineunte munere anagnostae in ecclesia s. Sophiae fungebatur, in sua Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία de canonibus 27 tantum sermonem facit: Ἐν ἧ (συνόδῳ) πολλὰ καὶ ἀναγκαῖα διευτυπόθη δόγματα τε καὶ πράγματα, ὧν ἡ γνώσις καὶ ἡ ὠφέλεια πολυμερῆς οὔσα, διὰ τῆς τῶν πεπραγμένων δηλοῦται ἀναγνώσεως, καὶ κς' κανόνων ἡ ἔκθεσις¹.

Euagrius scholasticus deinde, e Syria oriundus, qui postea caudicus erat Antiochiae (* s. VI. exeunte), in sua Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία II, 18 bene distinguit inter canones concilii Chalcedonensis et decretum, in absentia imperatoris statutum: „καὶ ἀπὸ προτροπῆς τοῦ βασιλέως ἐτέθησαν κανόνες . καὶ ἐπεραιώθη ἡ συνέλευσις. Γέγονε καὶ ἕτερα καὶ ἕτεροι κανόνες ἐτέθησαν Γέγονε δὲ καὶ τεσσαρεσκαιδέκατη πρᾶξις καὶ ἐξετάσθη τὰ κατὰ Βασιανὸν καὶ πρὸς τῷ τέλει ἐδικαιώθη τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον εὐθὺς μετὰ τὸν Ῥώμης τετάχθαι“²

Cuius traditionis vestigia in antiquis Byzantinarum canonum collectionum codicibus mss. observantur.³ Item 27 tantum canones Chalcedonenses novit traditio antiqua Syra et Arabica.⁴

Oriens christianus igitur etiam post Leonem diu adhuc principia ad effectum perducebat, quae ex antiquis traditionibus ecclesiae universalis a historiographis Socrate⁵ et Sozomeno⁶ tam perspicue proferuntur: 1. „τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος κελεύοντος, μὴ δεῖν παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου Ῥώτης κανονίζειν τὰς ἐκκλησίας“; 2. „εἶναι γὰρ νόμον ἱερατικόν, ὡς ἄκνυρα ἀποφαίνειν τὰ παρὰ γνώμην πραττόμενον τοῦ Ῥωμαίων ἐπισκόπου“.

Historia decreti concilii Chalcedonensis de privilegiis Constantinopolitanae sedis, in luce antiquarum traditionum ecclesiae Orientalis inspecta, scholium nostrum Slavicum bene illustrat eique specialem gravitatem confert.

¹ MPG 86/11, 167.

² MPG 86/2, 285—89.

³ Vide supra p. 62 sq.

⁴ Vide nomocanonem Arabicum Ebed—Jesu et Synodicon Orientale Syrum, cf. Hefele-Leclercq, Histoire des conciles II/2, p. 1274—83.

⁵ Ἐκκλησ. ἱστ. II, 8. 17; MPG 67, 196. 220.

⁶ Ἐκκλησ. ἱστ. III, 10; MPG 67, 1057.

§ 2. *Primatus ecclesiasticus est originis divinae minimeque
a principatu politico dependet.*

63. In secunda parte scholii doctrina de primatus ecclesiastici fundamento politico dogmatice refutatur. Antiqua Roma a sanctis patribus privilegia non propter principatum civilem obtinuit, sed desuper ab initio ex divina gratia propter fidei gradum in s. Petro apostolo primatum obtinuit. In s. Petro apostolo — qui ab ipso Domino Jesu Christo audivit vocem: „Petre, amas me? Pasce oves meas.“ Primatum obtinuit — privilegia praecedentium in sacerdotibus, munus seu ordinem et primum thronum.

Hisce sententia centralis totius scholii enuntiatur et fundamentum firmum ponitur, in quo reliquae conclusiones scholii consistant. Perspicue recusatur falsus de primatu Romano conceptus, qui in decreto de privilegiis Constantinopolitanae ecclesiae enuntiatur (iuxta sententiam scholii brevioris, inter decretum ipsum et nostrum scholium in codicibus mss. Slavicis positi) et origo divina supremae potestatis apostoli Petri eiusque in Romana sede successorum inculcatur. Ut argumentatio nostri scholii in septis historiae collocari possit, prius vim ac tenorem oppositae in decreto Chalcedonensi propositionis eiusque in ulteriore historica evolutione sortem paulisper respiciamus.

64. Decretum de privilegiis Constantinopolitanae ecclesiae in Chalcedonensi concilio latum affirmat, antiquae Romae throno a patribus (*οἱ πατέρες*) privilegia (*τὰ προεσβεῖα*) esse collata. Decretum directe provocat ad 3. canonem Constantinopolitanum et indirecte ad 6. canonem Nicaenum.¹ Ratio antiquae Romae throno privilegia conferendi affertur *διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην*, igitur principatus urbis civilis (politicus). Loquendi modus in isto decreto Chalcedonensi ambiguus est et haud determinatus.² Affirmatione, sanctos patres, i. e. concilium oecumenicum propter principatum saecularem antiquae Romae primatum tribuisse, Byzantinus constitu-

¹ Cf. hac de re dissertationem Ed. Schwartz, *Der sechste Nicaenische Kanon.*, Sitzungsber. d. Preuss. Akad., Phil. hist. Kl. 27, p. 611 sqq.

² Cf. quae scribit hac de re de historiographus Russus V. V. Bolotov, *Лекции по исторіи древней церкви III* (С. Петербургъ 1913) p. p. 295—96.

tionem ecclesiae concipiendi modus exprimitur.¹ Theologi catholici concedunt, hanc theoriam speciem quandam veritatis praeseferre, in quantum nempe evolutionis iurium metropolitanorum et patriarchalium ratio habeatur, quae evolutio sine dubio in aliis ecclesiis erat mere „historica“ i. e. iuris ecclesiastici, ast in Romana ecclesia hic progressus non nisi tamquam explicatio iuris divini in beato Petro ei collati considerabatur.² Etiam id verum est, politicum principatum ansam praebuisse Petro ad urbem Romanam pro sede sua eligendam.³ Principium, quo evolutio organisationis hierarchicae fiebat iam in synodo Antiochiae (a. 331 vel 341) can. 9 exprimitur; *Τοὺς καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν ἐπίσκοπους εἰδέναι χρῆ, τὸν ἐν τῇ μητροπόλει προεστῶτα ἐπίσκοπον καὶ τὴν φροντίδα ἀναδέχεσθαι πάσης τῆς ἐπαρχίας διὰ τὸ ἐν τῇ μητροπόλει πανταχόθεν συντρέχειν πάντας τοὺς τὰ πράγματα ἔχοντας. Ὅθεν ἔδοξε καὶ τῇ τιμῇ προηγεῖσθαι αὐτόν*⁴

65. Sed alidud est dependentia constitutionis ecclesiasticae ab ordinatione saeculari causalis et aliud accomodatio organisationis ecclesiasticae ad administrativam divisionem civilem legitima auctoritate facta.⁵ Quia sensus obvius affirmationis supra adductae in decreto Chalcedonensi est falsum principium, primatum saecularem esse causam primatus ecclesiastici et proinde primatum ecclesiasticum esse iuris ecclesiastici tantum, papa Leo I. hoc decretum firmiter reiecit, scribens ad Marcianum augustum: „Habeat, sicut optamus, Constantinopolitana civitas gloriam suam et protegente Dei dextera diuturno clementiae vestrae fruatur imperio: alia tamen

¹ Cf. Grivec, *Cerkveno prvenstvo i edinstvo* p. 14—43; idem, *Cerkev* pag. 187—92; Jugie, *Theol. dogm. christ. orient.* I p. 48—78.

² Cf. loquendi rationem prof. Grivec, *Cerkveno prvenstvo i edinstvo* p. 17—18: „A poleg tega (sc. primatus iuris divini) moramo pri prvenstvu Petrovih naslednikov priznati relativni, podrejeni cerkevnopravni razvoj . . . Razvoj metropolitske i patriarške oblasti rimskega škofa je brez dvoma historičen, cerkvenopraven ter podoben razvoju vzhodnih metropolij i patriarhatov.“

³ Cf. Grivec, *Cerkveno prvenstvo i edinstvo* p. 18; idem, *Cerkev* p. 194.

⁴ C. Kirch, *Enchiridion fontium historiae ecclesiasticae antiquae*, ed. 2—3 (Friburgi Br. 1914) n. 493.

⁵ Cf. Friedrich Massen, *Der Bischofs von Rom und die alten Patriarchalkirchen* (Bonn 1853) p. 1—13; K. Lübeck, *Reicheinteilung und die kirchliche Hierarchie des Orients bis zum Ausgange des vierten Jahrhunderts*, *Kirchengeschichtliche Studien*, herausg. von Knöpfler, Schrörs, Sdralk, Bd. 5, Heft 4 (Münster 1901) p. 7 sqq. 52 sqq.

ratio est rerum saecularium, alia divinarum, nec praeter illam petram, quam Dominus in fundamento posuit, stabilis erit ulla constructio .¹ Quia vero papa Leo sciebat, patres Chalcedonenses de facto non intendisse negare primatum iuris divini Romanorum pontificum, sed eum expresse admittere, ideo in probandis et defendendis privilegiis Romanae sedis non diutius immorabatur, seu imprimis iura et privilegia ecclesiarum Alexandrinae et Antiochenae, ad decreta Nicaeni concilii provocando, tuebatur.

Consequentiae Byzantini primatum ecclesiasticum concipiendi modi, qui in decreto Chalcedonensi obscure insinuatus est, manifestius occasione schismatis Acaciani apparebant. Tunc temporis Gelasius papa I. iura apostolicae sedis tuebatur atque erroneas sententias Byzantinorum, ex decreto Chalcedonensi depromptas, refutabat, traditiones ecclesiae universalis in medium proferendo: Romanam sedem pollere principatu, quem beatus Petrus apostolus Domini voce perceptum, ecclesia nihilominus subsequente et tenuisset semper et retineret. Quapropter Romanam sedem sua auctoritate concilia confirmare eorumque decreta prae aliis executioni mandare. Cunctam per mundum novisse ecclesiam, quoniam quorumlibet sententiis ligata pontificum, sedes beati Petri ius haberet resolvendi, ab ea autem appellattonem iam non dari. Ridiculum esse praerogativam velle Constantinopolitano episcopo comparari, eo quod episcopus esset regiae civitatis. Ex eadem ratione praerogativam adiudicari debuisse episcopis quoque omnium civitatum, in quibus multis temporibus imperatores constitissent. Ecclesiam Constantinopolitanam neque iura metropolitana possidere. Aliam potestatem esse regni saecularis, aliam ecclesiasticarum distributionem dignitatum.²

66. Schisma quidem Acacii anno 518 finitum est, sed iam a. 545 Justinianus I. imperator canonem 28. Chalcedonensem, qui vocatur, valore legis civilis donavit in novella 131, quamquam et ille primatum Romanum expresse admittebat: „Καὶ διὰ τοῦτο θεσπίζομεν, κατὰ τοὺς αὐτῶν ὅρους, τὸν ἀγιότατον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης πάπαν

¹ ACOe, ed. Schwartz, Collectio Grimanica 61 (t. II, vol. 4, p. 67—68) = Epistolarum collectio B 21 (t. II, vol. 112, p. 62—63).

² Vide Gelasii I. epist 13: Ad episcopos Dardaniae, MPL 59. 61—77. Praesertim attendendi sunt loci MPL 59, 63. 66. 71—72.

πρῶτον εἶναι τῶν ἱερέων, τὸν δὲ μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον ΚΠ. νέας Ῥώμης δευτέραν τάξιν ἔχειν μετὰ τὸν ἅγιον ἀποστολικὸν θρόνον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης.¹

Notum est praeterea, quomodo Byzantini occasione etiam synodi in Trullo, a Justiniano II. anno 691 congregatae, usi sint, ut inter alia et canonem 28. Chalcedonensem, qui vocatur, in canone 36. de-nuo proponerent: „*Ἀνανεούμενοι τὰ παρὰ . τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα τῶν ἐν Χαλκηδόνι συνελθόντων νομοθετηθέντα, ὀρίξομεν, ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον τῶν ἴσων ἀπολαύειν πρεσβείων τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης θρόνου καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκεῖνον μεγαλοῦνεσθαι πράγμασι, δεῦτερον μετ' ἐκεῖνον ὑπάρχοντα*“.² Facile intelligitur, cur Sergius I. papa approbationem suam decretis synodi in Trullo denegaverit: „pro eo, quod quaedam capitula extra ritum ecclesiasticum fuerant in eo connexa“.³ Animadvertendum tamen, nec patres concilii Trullani eo usqua venisse, ut, non obstante odio, quo in Romanam ecclesiam ferebantur, primatum Romani pontificis negarent et sic ultimas consequentias ex canone 28. Chalcedonensi, qui vocatur, deducerent.

67. Ex hucusque circa historiam sic dicti canonis 28. Chalcedonensis expositis elucet, ante tempora Photii directe primatum Romani pontificis negatum non esse. Probabilissime ipse Photius primatum primus publice oppugnabat, quamquam et ille in hisce oppugnationibus nomen suum tegebat.

Praecipuum testimonium habetur in epistola s. Nicolai I. papae ad Michaelem III. imperatorem 865 Sept. 28 directa: „Non enim ex pio corde vel ore vestro tam prophana tamque perversa processisse putavimus. Ad reliqua . . . rescribere his pro causis omisimus, videlicet . . . Tertio quia, cum eadem, quae superfuerunt in ipsa epistola — ad quae nihil respondimus, sed potius philosophando contempsimus — plena essent omni pravitate atque blasphemia et contra ipsam dispositionem Dei, quae ecclesiae sedisque Romanae privilegia cunctarum ecclesiarum privilegiis sua ineffabili providentia

¹ C. Z. Zacharias a Lingenthal, Imp. Iustiniani P. P. A. Novellae quae vocantur II 267 B, Cf. et alios textus apud Hamilcarem S. Alivisatos, Die kirchliche Gesetzgebung des Kaisers Iustinian I. (Berlin 1913) p. 60.

² Mansi 12 12, 3.

³ MGH, Epist. VI p. 473—74.

praetulit, venena diffunderent, non vestra esse verba, sicut praediximus, quae tam perperam sonabant, credidimus".⁴ Rationem, cum epistola sub nomine imperatoris Michaelis Nicolao papae missa Photio adscribenda sit, suppediat eruditionis apparatus, quo ea epistola instructa erat: Verumtamen si vestra fuerunt verba, quae in despectu beati Petri apostolorum principis, immo Dei, cuius ordinationi resistitis, scripta et quasi detrahentis privilegiis huius sacratissimae ecclesiae missa sunt, fateor non vos studiose sacras regulas, venerandarum synodorum actiones, non piorum imperatorum leges, non veraces probabilium virorum historias lectitasse, quas tam conati estis in derogationem ecclesiae tantae inutiliter ac incompetenter atque incongrue memorare."¹

S. Nicolaus papa I. in responso ad epistolam, calumniis refertam, plene sibi suorum iurium apostolicorum conscius et magna cum scientia theologica impugnationes Byzantinorum refutabat et originem ac tenorem privilegiorum Romanae ecclesiae ostendebat.² Contra affirmationem Byzantinorum, privilegia a concilio oecumenico collata esse Romanae ecclesiae, papa Nicolaus I. inculcat, privilegia Romanae ecclesiae esse donata a Christo, minime vero donata a conciliis, sed tantummodo agnita, celebrata. Ceterum istis privilegiis Romano pontifici non tam honorem quam onus incumbere, licet simul et honorem, non meritis suis, sed ordinatione gratiae Dei per beatum Petrum et in beato Petro adeptus esset. Privilegiis istis Romano pontifici imponi officium omnium habendi sollicitudinem ecclesiarum Dei.³

In specie s. Nicolaus papa refutat sententiam, Nicaenam synodum Romanae ecclesiae privilegia contulisse et fortiter inculcat, neque ab alia ulla synodo Romanae ecclesiae quodquam privilegium collatum esse, cum omnes synodi in Petro novissent illam totius potestatis iura et cunctarum Christi ovium regimen accepisse, omnia denique Domini sermone illi esse concessa.⁴

¹ MGH, Epist. VI p. 474.

² „Was Nikolaus hier über Ursprung und Inhalt der von Byzantinern angefochtenen Privilegien der römischen Kirche sagt, gehört zu dem Schönsten und Erhabensten, was je darüber geschrieben ward". Hergenröther, Photius Band I p. 570—71. Cf. infra de s. Nicolai doctrina circa primatum Romani pontificis.

³ MGH, Epist. VI p. 474—75.

⁴ MGH, Epist. VI p. 476.

Vel maxime proinde s. Nicolaus I. extremam consequentiam reprobatur, ex principiis falsis de primatu ecclesiastico a Byzantinis sui temporis deductam, nempe privilegia Romanae ecclesiae una cum principatu Romae civili Constantinopolim translata esse: „praesertim cum ecclesiae Romanae privilegia, Christi ore in beato Petro firmata, nullatenus possint minui, nullatenus infringi, nullatenus commutari; quoniam fundamentum, quod Deus posuit, humanus non valet amovere conatus et, quod Deus statuit, firmum validumque consistit, illeque potissimum peccat, qui Dei ordinationi resistere temptat. Privilegia, inquam, istius sedis vel ecclesiae perpetua sunt; divinitus radicata atque plantata sunt; impingi possunt, transferri non possunt; trahi possunt, evelli non possunt. Quae ante imperium vestrum fuerunt et permanent Deo gratias hactenus illibata manebuntque post vos et, quousque christianum nomen praedicatum fuerit, illa subsistere non cessabunt immutilata“.¹

Clarius etiam Byzantinorum sui temporis de primatu cogitandi rationem designat s. Nicolaus papa in epistola 867 Oct. 23 ad Hincmarum ceterosque archiepiscopos et episcopos in regno Caroli Calvi constitutos directa. In epistola hac, postquam criminationes calumniasque Byzantinorum contra Romanam ecclesiam prolatas retulerit, „quid mirum,“ scribit s. Nicolaus I., „si haec isti praetendunt, cum etiam gloriantur atque perhibeant, quando de Romana urbe imperatores Constantinopolim sunt translati, tunc et primatum Romanae sedis ad Constantinopolitanam ecclesiam transmigrasse et cum dignitatibus regis etiam ecclesiae Romanae privilegia translata fuisse, ita ut eiusdem invasor ecclesiae Photius etiam ipse se in scriptis suis archiepiscopum atque universalem patriarcham appellet“.²

Ex locis supra adductis maxima cum probabilitate concluditur, a Photio primo consequentiam extremam ex principio, in decreto Chalcedonensi de privilegiis Constantinopolitanae sedis enuntiato, fuisse deductam, et quidem eo modo omnino, prout id in scholio brevi, scholium nostrum Slavicum praecedente, factum esse conspiciamus.

68. Quae conclusio ceteroquin et aliis quibusdam documentis confirmatur. Photii de primatu Romanae sedis negando mens manifes-

¹ MGH, Epist. VI p. 474.

² MGH, Epist. VI p. 605.

tatur iam in eius epistola ad neophytum principem Bulgarorum Michaellem — Bogorim anno 865 missa, in cuius epistolae de conciliis oecumenicis narratione episcopi Constantinopolitani ante Romanos pontifices cum affectatione afferuntur.¹

Praeterea eodem fere tempore Bulgari a Photio nomocanonem acceperunt, in quo novella 131. Justiniani hoc modo mutilatur, ut verba, quibus primatus Romanus exprimitur, omittantur: „τῆς πρεσβυτέρως Ῥώμης, πάπαν πρῶτον εἶναι τῶν ἱερέων“.²

Maxima cum claritate vero negatur primatus Romanae sedis in quodam scholio ad canonem 28. Chalcedonensem quem vocant, in cod. Venet. fondo antico (Bessarione) 169 s. (XII?) XIII recensione Photii prototypae, qui codex opus Photii continet, ut censet Benešević.³ Scholium istud verba τὰ ἴσα πρεσβεῖα explicat: „Τὰ ἴσα φησὶν. ὥστε τὸ ἐφεξῆς εἰρημένον δευτέραν μετ' ἐκείνην, καὶ εἴ ποιν ἄλλοθεν γέγραπται τὸ δευτερεύειν, οὐ τῆ ἰσότητι τῶν πρεσβεῖων χρὴ νοεῖν, (οὕτω γὰρ ἂν αὐτὸς ἐαυτῷ διεμάχετο ὁ κανὼν), ἀλλὰ τὸ δεύτερον τῷ χρόνῳ ἀκουστέον; καὶ τὸ ἀληθὲς οὕτως ἂν ἔχοι, καὶ ὁ κανὼν ἔξει τὸ μὴ ἀναιρεῖν ἐαυτόν, εἴπερ δὴ ἡ βασιλεία εἰς ἴσον ἄγει τὰς δύο καθέδρας, ἡ ζημιωθεῖσα ταύτην κατὰ τὸν ἱερόν τοῦτον κανόνα ἐξημιώθη δελονότι καὶ τὴν ἰσότητα“.⁴ Observandum, hoc in scholio rationem argumentandi eandem esse atque in scholio, quod in capitulo Περι τῶν προνομίων invenitur; et contra hanc rationem tam scholium Slavicum de primatus Romani divina origine quam epistola s. Nicolai I. ad Michaellem III. missa diriguntur.

69. Si nunc comparationem inter epistolam s. Nicolai ad Michaellem III. directam et scholium nostrum Slavicum instituamus, statim videmus utrumque documentum in punctis essentialibus omnino consonare. Nemo ante Nicolaum papam I. tam diserte et explicitè primatus Romani divinam originem et immobilitatem inculcavit. Praeterea numquam ante pugnam Photium inter atque Nico-

¹ Cf. superius n. 43.

² Cf. Benešević, Каноиническiй сборникъ XIV титуловъ p. 260—88; V. Zlatarski, Какви канонически книги . . ., Лѣтописъ на Българската акад. на наукитѣ I p. 109—110; I. I. Sreznevskij, Обзорѣніе древнихъ русскихъ списковъ кормчей книги — Приложенія p. 79—80.

³ Каноническiй сборникъ XIV титуловъ p. 128. 130.

⁴ Edit. a Benešević, Приложенія къ изслѣдованію (Каноническiй сборникъ XIV титуловъ), С. — Петербургъ 1905, p. 26, n. 203.

laum I. tam diserte et explicitè negabatur. Ex quo, ut quam maxime probabile saltem, sequitur, originem scholii nostri Slavici de primatus Romani divina origine et immobilitate ante pugnam Photianam non esse ponendam. Imo expressiones aliquae in utroque documento usitatae valde suadent, inter utrumque documentum nexum quendam mutuae dependentiae existere. Antithesis: „Non a sanctis patribus (seu a quadam synodo) Romanae sedis sunt privilegia tributa, sed a divina gratia, per Petrum, Domini sermone“ est ad verbum eadem atque apud s. Nicolaum I., ut ex locis supra allegatis patet. Dependèntia a communi fonte vel dependentia s. Nicolai papae a scholio nostro Slavico minus probabilis esse videtur. Multo magis commendatur dependentia, saltem mediata, scholii a s. Nicolao. Scholium nostrum a s. Nicolai I. epistolis pendere, etiam ex aliis quibusdam locis suaderi ostendemus.

70. In analysi scholii nostri continuanda observari debet etiam ratio allata, ob quam Petrus et Romana sedes primatum in universas Christi oves sortiti sint: „стерени ради вѣры — ob fidei gradum“. Ingeniose hac ratione in scholio nostro coniunguntur evangelicae relationes de primatus promissione et collatione. Non obscure ea interpretatio Byzantinorum excluditur, secundum quam textus promissionis ad solam fidem, non autem ad Petri personam referatur. Notum est, quomodo in opusculo polemico, quod communiter Photio adscribitur¹ et *Πρὸς τοὺς λέγοντας ὡς ἡ Ῥώμη πρῶτος θρόνος* dirigitur, verba Christi ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ exclusive ad Petri confessionem et universae ecclesiae fidem referantur, minime autem ad successores Petri vel ad Romanam ecclesiam. Ratio huius tam extortae interpretationis affertur: Judaicum hoc esse et sordidum, gratiam divinam circumscribere regionibus quibusdam et locis.² Notetur quoque similis opusculo Photiano promissionem primatus interpretandi ratio apud patriarcham Constantinopolitanum Germanum I., qua condemnatio Honorii papae explicatur: „Καὶ λαμβάνει πάλιν ἀνάπαυσιν τὰ τῶν συνεχῶν πόνων καὶ ἀστάτων κινήσεων ἡ ἄσειστος ἡμῶν καὶ ἀκαταμάχητος ἐκκλησία ἧς πύλαι ἄθου εἰτοῦν ἀπισ-

¹ Cf. Hergenröther, Photius, Band III p. 170—72.

² Edit Rhalli-Potli, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων* IV (Ἀθήναι 1854) p. 409—411. Cf. et apud G. Hofmann, *Photius et ecclesia Romana* II (Roma 1932) p. 4—8.

τίας τὴν πίστιν οὐ κατισχυῖσαι ποτὲ δυνηθῶσιν, ὡς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπεφήνατο“.¹

Auctor scholii accurate distinguit inter Petrum, qui cum Romana ecclesia in iure primatiali a Christo collato identificatur, eiusque fidem et narrationem evangelicam de primatus promissione et collatione apte coniungit, prout id in antiquis traditionibus Orientalibus in liturgia Byzantina et apud s. Theodorum Studitam expressis, observatur.

Liturgia Byzantina s. Petrum apostolum tamquam petram celebrat, in qua inconcussam fidem Dominus firmavit, eum principem pastorem rationabilium ovium constituendo: „Σὺ ἐπαξίως πέτρα προσηγορεύθης, ἐν ἣ τὴν ἀκράδαντον πίστιν ὁ Κύριος τῆς ἐκκλησίας ἐκράτησεν, ἀρχιποιμένα τῶν λογικῶν προβάτων ποιήσας σέ“.² Eadem ratione s. Theodorus Studita a. 817 ad s. Paschalem papam scribebat: „Audi, apostolicum caput, a Deo praeposite pastor ovium Christianitorum regni coelorum, petra fidei, super quam aedificata est catholica ecclesia. Petrus enim es tu, Petri sedem exornans et gubernans.“³

(Continuabitur).

VARIA

CONVENTUS

INTERNATIONALIS „PRO ORIENTE CHRISTIANO“
ROMAE 2.—6. MAII 1937 CELEBRATUS.

Dr. Franciscus Cinek.

(Continuatio.)

S. Em. cardinalis Luigi Lavitrano, operis unionistici in Italia zelator praecipuus, scopum conventus internationalis „Pro Oriente Christiano“ delineavit: ut opiniones et experientiae inter associa-

¹ MPG. 98, 76.

² Textus desumptus est ex tropario τοῦ ὁρθρου in festo ss. apostolorum Petri et Pauli. Cf. apud Jugie, Theologia dogmatica christianorum Orientalium IV (Paris 1931) p. 334.

³ MPG 99, 1152 C.

tiones et operarios unionis communicentur. Tali modo iter parabitur et ardor inflammabitur ad commune unicum studium prosequendum. Dein associationis unionisticae in Italia („Associazione Cattolica Italiana“) evolutionem adumbravit et de duobus unionis mediis sermonem fecit: de oratione nempe et studiis promovendis. Sessiones oratione inauguravit implorans, ut cito dies elucescat, quando in re implebitur, quod manus artificis in s. Petri basilica depixerat: S. Athanasius, S. Joannes Chrysostomus, s. Ambrosius, s. Augustinus — Oriens et Occidens — s. Petri Cathedram fulciantes.

Metropolita e Bari Italiae, sepulcri s. Nicolai custos, S. E. archiepiscopus Marcellus Mimmi (Associationis vicepraeses), actionis unionisticae momentum mentibus patefecit: nunquam genus humanum simul tam arcte coniunctum atque eodem tempore tam divisum erat, prout hodie factum est; spatii et temporis intervalla superantur, moraliter et interne vero animi ab invicem sedeunt. Munus nullum animis tam sedulo imponitur quam unionis studium. Vincula, quae Occidentem Orienti iungebantur, restituenda sunt, quod hodierni temporis discrimen praesertim exoptulat. Quo arctius inferni potestates in pugna contra religionem coadunantur, eo vehementius officium christianis incumbit, ut in unicam aciem redeant. Unionis vero fundamentum Petri cathedra est. Hodie plus quam olim valet illud: nisi papatus existeret, effici deberetur. Fundamentum petrosum Roma est, christianitatis centrum, unitatis et catholicitatis Ecclesiae pignus.

Hic — prope sacras reliquias ss. Petri et Pauli — ita orator auditores allocutus est — martyrum, confessorum, virginum tum Occidentis tum Orientis ossa reposita sunt. Hic in umbra copulae s. Petri reliquiae tanti Patris ecclesiastici requiescunt, qualis s. Joannes Chrysostomus fuit. Hicce in Vaticani basilica ipsa ars unitatem Ecclesiae symbolice figuravit, quando Bernini ingenium ss. Patres cum Orientis tum Occidentis cathedram s. Petri fulciantes expresserat. Hucce ii, qui evangelii omni creaturae praedicandi opus suscipiunt, ad unitatem suam cum Sede Apostolica profitendam iterum atque iterum redeunt. Hic — Romae, proinde in Occidente — s. Cyrillus, illic — in Moravia, proinde in Oriente — s. Methodius, vita labori et passionibus pro communi fide consecrata perfuncti, requiescunt. Hi viri sancti hodie nobis tamquam patroni sancti assistunt,

quorum supplicationibus ecclesiae graecae et latinae commendamus, quorum tutelae etiam unionis negotium committimus. Cum specialis fiduciae sentimentis rem unionismi praesertim Auxiliatrici Virgini Mariae de Hodigitria mandamus, quia certi sumus, Eam quae iam diversarum ecclesiarum filios in gremio suo coadunat communi devotione et ferventi ad Eam pietate, dispersae familiae christianae reunionem curaturam esse.

Utinam cito dies eveniat, quando reiectis praeiudiciis, diffidentia, erroribus populus Graecorum, Slavorum, Rumunorum particeps fiet gaudii uncae familiae in veritate et caritate.

Scientes vero, omne datum optimum et omne donum perfectum desursum esse, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio, ad Deum cum fiducia orationem Ecclesiae profundimus: Deus, qui errata corrigas et dispersa congregas et congregata conservas . . .

Imploremus adventum diei illius, quando omnis divisio disperebit et fratres redeuntes verbis s. Pauli, Orientis et Occidentis apostoli, salutare poterimus, prout in festo Conversionis eius oramus: Fratres, iam non estis hospites et advenae, sed estis cives sanctorum et domestici Dei.

Verba nobilissimi oratoris, cum ardore et fervore prolata, animos audientium vehementer commoverunt, qui communi applausu consensum exprimebant et orationem pro unione fratrum dissidentium ferventer recitabant.

Verbis paternae exhortationis, quae curam ss. Patris Pii XI, quae operam Associationis prosequitur, prodebant, sessionem solemnem Eminentissimus Cardinalis praeses clausit, enthusiasmi expressionibus undequaque salutatus.

S. E. archiepiscopus Olomucensis Mons. Dr. L. Prečan hasce litteras per delegatum sum Conventui transmisit:

Eminentissimi, Excellentissimi, Illustrissimi,
Reverendissimi Domini!

Liceat, quaeso, praesidi Piae Unionis „Apostolatus SS. Cyrilli et Methodii“ cum sede Velehradii in Cecoslovacchia, etsi spiritu tantum praesenti, ore sui Delegati humillimas inprimis exsolvere grates

pro humanissima ad solemnem hunc Conventum invitatione simulque profiteri se huic Conventui ex universo orbe ad Petri Sedem convocato toto corde adhaerere!

Liceat omnibus, qui praesenti Conventui intersunt, fraternam in Christo dicere salutem e regionibus Cecoslovacchiae, quas magni Orientis filii, Sancti Cyrillus et Methodius, apostolico suo labore Christo eiusque Ecclesiae acquisierunt et Sedi Apostolicae vinculo indissolubili alligaverunt!

De re maximi momenti tractaturi estis: De opere sanctae unionis. Inceptum quidem sanctissimum, attamen difficillimum. Difficillimum, inquam, hominibus; non autem Deo, de quo legimus in Evangelio: „... quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.“ Sciatis igitur, quaeso, praesidem „Apostolatus SS. Cyrilli et Methodii“ id quam maxime voluisse suumque esse duxisse, ut in archidioecesi sua Olomucensi, quae Sanctum Methodium uti primum in serie suorum Episcoporum colit, fervidissimae Deo Optimo Maximo hisce diebus funderentur preces,¹ quatenus Fratribus in Urbe congregatis gratiae suae lumen ostendere mediaque desiderato fini convenientia misericorditer suggerere dignetur!

Datum Olomucii in Cecoslovacchia, die 30. mensis Aprilis a. Domini 1937.

✠ LEOPOLDUS, m. p.,
archiepiscopus Olomucensis, Moravorum metropolita.

Die 3. Maii in Aula Magna Pontificii Instituti Orientalium Studiorum sessiones conventus inauguratae sunt. Primam relationem habuit prof. P. S. Salaville, A. A., bene notus e conventibus Velehradensibus, eximius rerum Unionem spectantium peritus, qui tema sibi praefixit: „Apostolatus pro Oriente Christiano per medium periodicum et ephemeridum“. Relatio eius in tres partes erat divisa: 1. Scopus Apostolatus periodicum. 2. Auxilium et adiutorium quod periodica sibi mutuo praestare possunt. 3. Qua ratione idea apos-

¹ S. E. archieppus Prečan Superiores omnium trium Seminariorum archidioecesis olomucen., Rectoratum Pontif. Collegii S. J. Velehradensis et Inspectoratum Piae Societatis Salesianae in civitate Moravská Ostrava enixe admonuit, ut preces instituerentur pro felici successu Conventus unionistici Romae.

tolatus pro Oriente Christiano ope magnarum ephemeridum (articulis, informationibus) diffundi possit. Scopus Apostolatus periodicorum debet esse: *a)* promovere cognitionem Orientis; *b)* promovere amorem Orientis christiani; *c)* promovere orationem pro Oriente eiusque unione. — Auxilium, quod periodica sibi mutuo praestare possunt, consistit: *a)* in permissione sumendi aliquam dissertationem ex uno periodico in aliud; *b)* in diffundendis notitiis de eventu aliquo ad Ecclesiam catholicam pertinente, v. g. de aliquo congressu orientali: tales notitiae omnibus periodicis perviae fiant; *c)* in propagatione nuntiorum, qui Apostolatu inserviunt, quales sunt v. g. annuntiatio et invitatio ad congressum aliquem orientalem, commendatio precum pro Oriente, v. g. Novenae S. Spiritus pro reditu Orientalium etc. — Maximi momenti esset organizatio activitatis ephemeridum per officium speciale (agentia unionistica preli).

Discussio, quae relationi subsequebatur, enormem copiam materiae in lucem protulit. Delegati, qui e Čechoslovacia venerunt, saepissime discussioni participabant in medium proferentes, quibusnam methodis actio unionistica in Čechoslovacia procedat, quasnam experientias hauserit et quam ratione agentia preli unionistici in Europa organizanda sit.

Pomeridie eiusdem diei delegatus regionalis ex Etruria Rev. mus Dom. Rinald Pilkington (natione Anglus) relationem habuit, cui titulum praefixit: „Apostolatus pro Oriente Christiano“ per medium associationum „Pro Oriente Christiano“. In prolocutione sua praesertim Associationis Italicae praxim prae oculis habuit. Variarum species circulorum „Pro Oriente Christiano“ habentur: pro iuvenibus, pro viris cultis, pro omnibus fidelibus, pro clericis et sacerdotibus. Constitutio associationum est localis, regionalis, nationalis. Discussioni obiectae sunt quaestiones: Quam ratione istae associationes constitui possunt? Quae obstacula habentur? Quisnam est scopus praecipuus, culturalis vel pius (auxilium precum)? Quale est adiutorium materiale et pecuniarium? Quibus instrumentis utendum ad scopum associationis attingendum? Quanam sit ratio, qua associationes pro Oriente se habeant ad circulos pro Missionibus iam existentes et ad „Actionem Catholicam“?

Iam mane et praesertim occasione huiusce relationis opportunum visum est durantibus discussionibus ampliori modo argumenta pro-

ferre de labore unionistico, qui in republica Čechoslovaca iam diu institutus est atque ab annis remotissimis usque hodie indesinenter suscipitur. Exhibere oportebat organisationem orationum, laborum atque sacrificiorum pro Unione, prout iam ab a. 1892 moliebantur, quando *Apostolatus ss. Cyrilli et Methodii* conditus est, qui hodie praecipua est associatio unionistica inter Slavos existens et characterem internationalem possidens. Necesse erat activitatem septem *Conventuum Velehradensium* animis inculcare, qui ab quarto inde forum internationale ingressi sunt quorumque Acta prorsus singulare emolumentum sui generis Ecclesiae afferunt. Conveniebat praesertim ut *Academiae Velehradensis* momentum documentis illustraretur, quae publicationum numero aliis antecellit et activitatis suae amplitudine effectuum uberrimorum pignus praebet. Nullo modo sufficit, ut publicationes viris peritissimis omnium nationum mittantur: latioribus informationibus et uberiore publicationum diffusione forum internationale indiget. Imprimis connexiones cum Itolorum Associatione Catholica pro Oriente Christiano nectendae sunt, cuius centrum atque focus in seminario Italo-albanensi Palermi existit. Dolore afficiebamur desiderantes Acta Academiae Velehradensis et Acta Conventus Velehradensium inter opera, quorum nomina collecta sunt in libro annuali Associationis Catholicae Italianae pro pro Oriente Christiano: laudata nempe Acta Academiae Velehradensis et Acta Conventuum Velehradensium materiam eximii momenti in provincia activitatis unionisticae collectam porrigunt.

Die 4. Maii in tertio consessu Rev.mus Mons. *D. Panciera* relationem habuit de „Apostolatu pro Oriente Christiano inter Clerum et in Seminariis“. Ad clerum primatus spectat in activitate unionistica. Orator missam ad tollendum schisma commendabat atque orationes speciales. Associationes orationis pro Oriente erigendae sunt. Inter sacerdotes rerum Orientalium cognitio est promovenda et conferentiae ad hunc scopum instituendae. Alia instrumenta quibus zelus inter sacerdotes excitari potest, essent dies studii et recollectiones in monasteriis orientalibus vel in Seminariis. Inter Seminaristas ratio est habenda zeli unionis excitandi: Dies Orientalis, a S. Congregatione praescriptus, rite est instituendus, ut fructum ferat. Circuli studiorum et orationum in Seminariis sunt fundandi. Romae vero permanens Unionis Consilium atque Informationum Centrum

est constituendum. Praesertim est organizanda Associatio oecumenco Sacerdotalis Pro Oriente Christiano.

In discussione quae subsequeretur animos omnium imprimis relatio commovebat de Unionis Apostolatu Sacerdotum, qui in Čechoslovachia et in Jugoslavia erectus est. Noster „Apostolatus Unionis“, uti speramus, organizandae „Associationi Oecumenicae Sacerdotali pro Oriente Christiano“ centrum praebebit. Cum gratitudine excepta sunt, quae de nostrarum facultatum theologiarum activitae unionistica et Pontificii Collegii Velehradensis conatibus atque fructibus consessui dicta erant. Eximii zelatoris unionistici, S. E. archiepiscopi dris Leopoldi Prečan merita cum pietate in memoriam revocabantur. Eius decretum, quo in Seminariis et monasteriis preces pro Conventus Romani successu orationem fundendas praecipiebat, animos vehementer movebat.

Pomeridie die 4. Maii Rev. mus comes Mons. Alexander Sypjagin (natione Russus), pontificii Instituti Orientalium Studiorum professor, olim Dumae Russorum membrum, relationem habuit de „Apostolatu pro Oriente Christiano inter fideles, de diebus liturgicis, conferentiis et aliis mediis unionis adproperandae“. Eius ardor influxum revera suggestivum in corda omnium exercebat uberrimique sermonis forma plurima nova motiva zeli audientibus porrigebat. Exponebat, quonam modo dies et headomadae Pro Oriente (cum conferentiis et liturgiis) praeparandae et ordinandae sint et quaenam sit earum utilitas, quaenam vero iis immiscentur difficultates. Proposuit, qua ratione „Dies liturgici“ sint instituendi, debeantne fieri sine vel cum cantu, quomodo populus assistens instruendus. Innuebat quomodo Conferentiae praeparari possint, quae themata consulenda, quomodo populus ad eas frequentandas excitandus. Modum denique ostendebat, quo parochi aliique sacerdotes fideles ad zelum pro Orientis reditu excitare possint, quibus mediis cuiusque momenti sint pro hoc scopo praedicationes et dies communionis. In discussione ad thema relationis ostendere visum est, iam ante 30 annos in patria nostra auctore Patre Spirituali J. Pospíšil versionem popularem et expositionem liturgiae Orientalis editam esse; etiam quoad alia media unionis promovendae probatum est in republica Čechoslovaca et in Jugoslavia iam plurima existere, quae alibi modo quaeruntur et parantur.

Cum omnia, quae conventui proposita erant, in unum redacta essent, haecce resolutiones erant concinnatae:

RESOLUTIONES

CONVENTUS „PRO ORIENTE CHRISTIANO“:

I. Proponit ut instituat^r habita praevia approbatione S. Congregationis pro Ecclesia Orientali Romae Consilium permanens internationale „pro Oriente Christiano“ constitutum membris ex singulis nationibus designandis, cuiusque erit:

1. Ad executionem perducere proposita et vota huius conventus,
2. Alios conventus internationales huius generis tempestive praeparare et indicare,

3. Quaesitis singularum associationum, operum, periodicorum etc. „pro Oriente Christiano“ satisfacere eisdemque communicare quaecumque motum nostrum respiciunt etiam ut habeatur coordinatio totius nostrae activitatis,

4. Curare ut edatur folium periodicum ad nuntia de associationibus, de congressibus, de libris etc. quae Orientem Christianum respiciunt directoribus periodicorum communicanda.

II. Vehementer exoptat ut sectio orientalis in Conventibus Eucharisticis Internationalibus pluries iam habita retineatur et foveatur in omnibus Congressibus.

III. Commendat Consilio permanenti ut reliqua vota in hoc conventu expressa circa prelum, organisationem associationum, unionem sacerdotalem precum etc. colligat, examinet et coordinet, et praesertim votum de opere pontificio „pro Oriente Christiano“.

IV. Delegat praesidentiae huius Conventus opportunas facultates ut usque ad constitutionem Consilii Permanentis omnia peragat quae executionem votorum respiciunt.

Vespere die 4. Maii invitante Associatione Romana Unionistica s. Nicolai de Bari receptio congressistis est parata in Villa Cambiano, cui etiam S. Em. card. L. Lavitrano praesens fuit.

Die 5. Maii hora 10. ante meridiem in Aula Magna Pontificii Instituti Orientalium Studiorum sessio sollemnis conventum claudens instituta est, cuius occasione congressistis opportunitas data est eximium superiorem rebus Orientalibus praepositum, S. Em. cardi-

nalem Tisserant, S. Congregationis pro Ecclesia Orientali secretarium, videndi atque salutandi. Maximo cum honore summaque cum reverentia eminentissimo cardinali salutem exoptabamus, cuius nomen cum gratitudine cordibus nostris impressimus, cum in officio cardinali Sinceri succedens nostrum VII. Conventem Velehradensem litteris missis honoraverat. Sessione inaugurata conventus praeses, prof. dr. Herman S. J. resolutiones perlegebat. Exinde S. Em. card. Tisserant congressistas allocutus est verbis, quibus labores in conventu exantlatos laudabat. Prolocutione finita singuli congressistae eminentissimo cardinali praesentati sunt.

Hora 11. delegati, qui conventui intererant, ad visendum ss. Patrem profecti sunt in Castel Gandolfo. Ibi a ss. Patre congressistae cum cardinali Lavitrano speciali cum benevolentia sunt excepti. Summus Pontifex omnia studia atque sacrificia pro Unione restauranda susceptasummi aestimabat et cum Associationis Catholicae Italianae tum etiam associationum omnium aliarum nationum operam verbis paternis laudavit. Praesertim adagium cordibus omnium imponebat: „Per caritatem ad unitatem“ statim tamen addens: „Caritas vero nullo modo veritatem reprimere debet“.

Pomeridie iter factum est in monasterium Graecum in Grottaferata prope Romam, et exinde ad sepulcrum s. Cyrilli ad s. Clementem.

Festo Ascensionis Domini die 6. Maii congressistae invitati sunt, ut antiquae liturgicae solemnitati maris benedicendi in Ostia interessent. Permulta collegia tum occidentalia tum orientalia e Roma solemnitati huic intererant, praeterea multi ex clero variorum rituum et magnus numerus piarum congregationum laicarum. Character solemnitatis unionisticus erat. E nova basilica in Ostia-Lido magna processio est instituta ad mare, ubi naves actum benedicendi expectabant. Benedictione impertita processio in basilicam revertitur, ubi solemnitas per benedictionem cum Sanctissimo clausa est.

MONUMENTA VELEHRADENSIA

Msgre Franciscus Jemelka.

Ne Acta Academiae locum ultimum teneant inter ephemerides, quae longas latasque relationes attulerant de monumentis Velehradii hoc anno inventis, contendimus iam uberiores praebere explanationem istius facti, quod antea solum obiter propositum fuit.

Notum est basilicam nostram larga liberalitate totius populi catholici Čechoslovaci plene renovatam esse. Quod factum est occasione 1050mi anniversarii mortis Sti Metropolitae nostri Methodii. Ne autem fructus tanti laboris et magnanimitatis in cassum mitterentur, ne totus pulcherrimus ornatus Cathedralis Slavicae iterum corrumpetur humiditate parietum, necessarium erat ad fundamenta aedificii exsiccanda aggredi. Quod modo consueto, per amplam nempe canalisationem primo factum est. Qua occasione tam crebra et pulchra monumenta antiqui aedificii inveniebantur, ut opus susceptum praeter illum finem mere practicum alium acquisiverit, nobiliorem ac gravissimum, archeologicum dicimus et historicum.

Itaque post triginta annorum spatium continuati sunt conatus clarissimi Domini Praelati Dr. Joannis Nevěřil, qui ineunte hoc saeculo similiter momentum Velehradii nostri extollere studebat. Jam ante 40 annos detectum est portale illud pulcherimum, stylo romano exstructum, quod postea in deambulacro medio quadraturarum omnibus claustrum invisentibus ostendebatur. (Vide alleg. I.) Cryptarum quaedam iam illo tempore patebant, illae potissimum, quae sub altari maiore inveniuntur. Ante 30 annos vero praelatus Dr. Nevěřil invenit portale magnum pristini templi, cuius limen parsque infima sub superficie hodiernae frontis iam a saeculo XVII. detinebantur, item duas hucusque coopertas apsides Romanas in parte presbyterii, necnon tria sarcophaga lapidea. (Vide alleg. II.)

Hoc vero anno currente ulterius processum est et statim decisum perfodere totum orbem subterrenum tum basilicae tum quadraturae adiacentis, quo et monumenta archeologica exacte cognoscerentur et series spatiorum oriretur, per quam aquis subterraneis aditus ad muros prohiberetur et parietes exsiccarentur. Quod propositum in decursu paucorum mensium (a Majo scilicet usque ad Octobrem) executioni mandatum est, non sine magno labore utique et impen-

sis. Sed Deo adiuvante ac subventionem fisci aerarii succurrente contigit, ut finis uterque assequeretur. Etenim aquae paludinis, in qua secundum consuetudinem Cistercienses saeculo XII. claustrum condiderant, duo fere metra depressae sunt et etiam monumenta archeologica tam copiosa ac pulcherrima inventa sunt, ut Velehradum nostrum ab hoc anno attentionem omnium in Čechoslovachia iure merito ad se trahat et momentum eius etiam pro tota gente Slavica in dies magis crescat.

Initium factum est a notis iam cryptis sub presbyterio. In parte epistolae inventum est portale romano stylo aedificatum, sine ullis signis styli gotici. Portale hoc, 230 cm altum, ipsa sua simplicitate erat aditus ex ecclesia ad s. d. custodiam, cameram sacristiae inservientem. (Vide alleg. III.) Solime ius laterculis quadratis stratum est, parietes vero agnoscuntur velut primi apud nos noti muri latericii i. e. ex testis (cihly) constructi, quae stylo certe romano coniunguntur, immo ipsum arenatum (malta) in nonnullis locis conservatum est. Cum totum spatium perlustratum esset, apparuit alterum portale, quo sacristia porticui (cruciali) adiungebatur. Quod portale honestius aedificatum est. Valvae eius characteristicum ferunt ornamentum spinarum, quod annum circiter 1230um facile indicat. (Vide alleg. IV.)

In terra, quae undique efferebatur, inveniebantur fragmenta romanae et goticae architecturae. In vicinio custodiae inquirebatur antiqua aula „capitularis“, nunc subterranea. (Vide alleg. V.) Aula enim, in qua ab aetate XVII capitula PP. Cistercienses celebraverunt, superstructa est supra pristinam aulam in stylo barocali. Quae superior pars hucusque hic ut refectorium hic ut dormitorium serviebat. At tamen malus odor pristini stabuli ingratus fecit locum. Tempore enim maximae contumeliae velehradensis claustrum i. e. temporibus Josephi II. Imperatoris, haec aula pulcherrima pro stabulo equorum erat, qui inexstinguibilia vestigia unguularum in marmoreis columnis reliquerunt. In pariete frontali nunc detecti videntur duo arcus romani quorum columnae habent capita ornata individualiter. Adde tria sepulcra, quorum duo e laterculis, tertium vero totum lapideum ex uno in media aula tegunt ossa personarum, bene meritarum de monasterio. Fuerunt-ne episcopi (Rupertus suffraganeus olomucensis ex Ordine cisterciensi, qui anno 1228 consecravit ecclesiam) an tantum abbates? Ibidem plurima fragmenta cum styli romani tum

gotici, nonnulla polychromice depicta, servantur. Item mosaice compositae laterculae solum ornantes necnon et grandiosum, marmoreum lavabo.

Tam frequentes gravesque detectiones urgebant iam ulterius procedere, deambulacrum adiacens perscrutari et imprimis eius ostium in navim dexteram basilicae quaerere. Qui conatus die 16. aprilis successu inopinato coronatur. Porta detecta est, veri nominis porta, cuius ostium modo fere nullibi apud nos comperto, ut testantur viri periti, ornatum invenitur. Est vera gemma architecturae romanae. Dolendum tantum est, eius partem superiorem totaliter destructam esse, cum basilica post tot et tantas calamitates stylo barocali restructa esset. Paries adiacens, immediate sub hodierna ianua, qua ex conventu in ecclesiam ingredimur, aliud inopinatum attulit monumentum. Lapideum sepulcrum minoris dimensionis, cuius apertura fere iam gotico stylo compositum, litterae ornant modo sequenti: † . . HICIACET W. C(US). P.(RAEM) C.(INM) GL(M) CONTULIT. . A. M. (PR)I(M)O (NO)VEM (12)52. (Vide alleg. VI.) Inscriptio tota non est clara. Abbreviationes, destructio quarundam litterarum varium sensum admittunt — verosimilior est interpretatio haec: † HIC IACET W(ladislaus) C(ui)US PRAE(sente)M CIN(ere)M GL(oriosu)M CONTULIT A(bb)as M(onasterii) PRIMO NOVEM(bris) 1252. Litterae sunt generis quod vocatur Maiuscula Gotica, proinde sepulcrum in primam partem saeculi XIII. collocandum putamus, quando litterae istae in regionibus nostris iam in usu erant. Inscriptio est omnino ex antiquissimis apud nos. Haud procul a sepulcro locum obtinuit aliunde translatum testimonium antiquae gloriae Velehradensis iterum gotica maiuscula descriptum. Qui lapis etiam annum depositionis sec. latinam computationem necnon elogium fert Alexii, Praepositi Olomucensis, qui anno 1282 in Domino obiit.

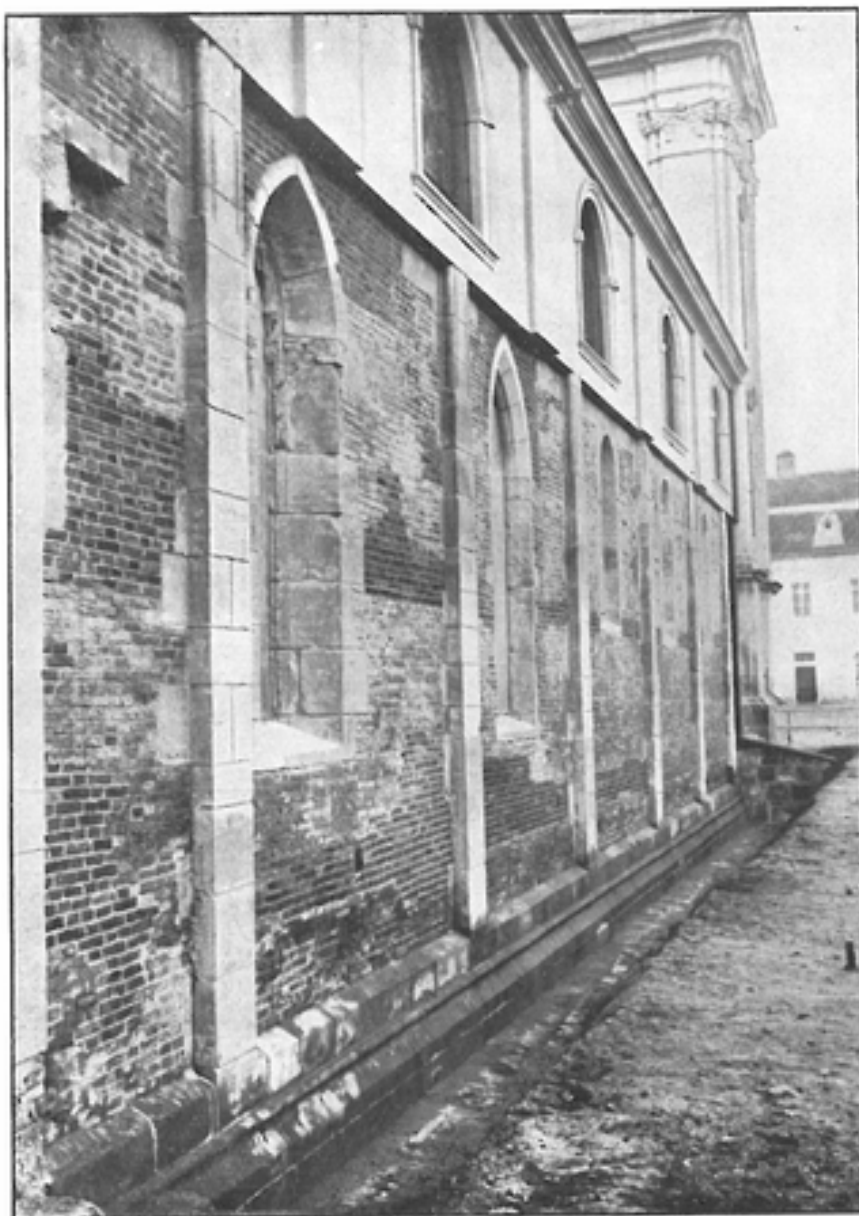
Hae pretiosissimae inventiones facile commoverunt, ut omnes cryptae quas sub navibus ecclesiae occlusae manebant accurate perlustrarentur, sed etiam illae omnes, quae sub presbyterio patebant, ortae saeculo XVII, quando pristinum pavementum basilicae, lapidibusque obrutum, tecto novo, per arcus voluto, plus quam duo metra supra antiquum posito, supercameratum fuit. Ossa, quae antea et hoc anno passim ibi inveniebantur (circiter 200 crania)

ALLEGATUM I.

*Splendidum portale Romanum ad refectorium
quondam cisterciensium ducens, (detectum iam a. 1891.)*

ALLEGATUM II.

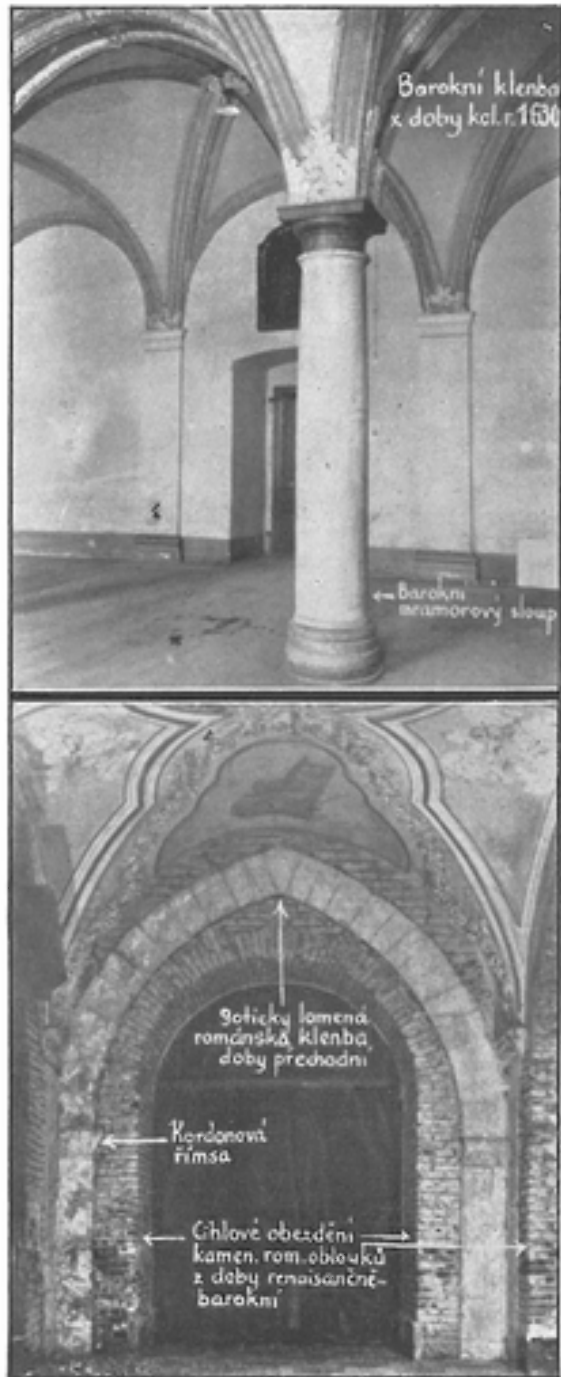
*Murus septentrionalis basilicae,
in quo inde ab aliquibus annis (1927) duae phases
pristinæ basilicae, Romana enim ac Gothica
ad oculos ostenduntur.*

ALLEGATUM III.

*Simplex ac antiquissimum
tium Romanum in custodia sacristiae,
quod primum hoc anno detectum est.*

ALLEGATUM IV.

*Nuper detecta pars presbyterii basilicae,
quae transitum e stylo romano
ad gothicum ostendit.*

ALLEGATUM V.

Arcus dexter triplicis portalis in aula capituli (a. 1204., detectum 8. III. 1937).

ALLEGATUM VI.

*Sepulcrum Wladislai, Conditoris Conventus.
Inscriptio est e saeculo XIII, lapidea structura indicat transitum
ad stylum gothicum.*

ALLEGATUM VII.

*Pulcherrimum documentum
barocalis splendoris renovatae basisicae (1735).
Summi altaris pars evangelii.*

ordinata et composita sunt in scalis, per quas olim ex ecclesia in cryptas descendebant. Ut labyrinthus sub tota basilica protrahi posset, necesse fuit aliquot decena passuum humi fodere, ubi sub scamnis chori cryptae non erant. Denique apertus est per ambages aditus ad ipsam magnam ianuam pristinae in saec. XVII abbreviatae ecclesiae, ita ut deambulatio sub terra cum perlustratione omnium memorabilium fere totius horae moram sibi vindicet et visitanti non minus quam 600 passuum iter faciendum imponat. Velut lapidarium se repraesentat nunc totus porticus primae quadraturae. Ibi, in umbra antiquarum columnarum Cisterciensis monasterii, quiescunt eloquentissimi testes grandiosae romanae et postea goticae basilicae Velehradensis, fragmenta dicimus pristini aedificii et ornamentorum architecturalium. Inter haec capita, columnas, bases, et arcus longe eminent massiva columna styli romani, nisi dicam byzantini, sub hodiernis scalis ad refectorium conventus. Aditus ad totum subterraneum panorama archeologicum patet ex vestibulo domus, ibique iterum finis ponitur perlustrationi. Visitantium inde a mense iunio, quando monumenta omnibus, etiam feminis, patebant circiter 50 milia numerantur, omnis aetatis et vocationis.

Velehradium romanum, Velehradio barocali (Vid alleg. VIII.) subiiciens, nisi forte Velehradio byzantino superstructum, ipsa sua incomparabili magnificentia apparatus et splendoris architectonici suppeditare videtur morale quoddam argumentum pro antiqua existentia sua. Vix enim credi potest, quod ut conditor eius, clarus Marchio Moraviae, Henricus Wladislaus, alium locum tanta pompa et splendore ad mausoleum suum elegerit, nisi civitatem, cui viva adhuc traditio praeclarae gloriae imperii Magnae Moraviae et Slavorum subsecuta sit.

RECENSIONES

C. Chevalier S. J., La mariologie de saint Jean Damascène. Orientalia christiana Analecta, Num. 109, 264 pag., Romae 1936, pret. 42 L.

Opus, in concursu internationali praemio honoratum ab Instituto Catholico Parisiensi anno 1934, dedicatur ab auctore dilectissimis fratribus sacerdotibus Graecis, Orientalibus.

Conspectus operis ac dispositio sequens est: I. Vita Dominae Nostrae in cogitatione divina (praedestinatio), manifestatio ideae aeternae per prophetias orales et reales (figuras), capite 1. Pag. 45—58. — Quoad usum imaginum, figuram auctor recte demonstrat duplicem modum cogitandi orientalium ac occidentalium, abstractum, deductivum, et concretum, totalem, quasi inductivum. A. adnotat fundamentum istius modi, qui radices suas habet in generali modo cognoscendi et duplici ac irreductibili tendentia noetica. (Exempl. M. Bergson.) Pag. 52—54. Appendix de Maria, „paradiso Incarnationis“.

II. pars continet caput 2.—5., agitque de vita Dominae Nostrae in terra, et quidem in historia, deinde de vita B. M. V. in dogmate, Divina maternitas eiusque tum negativae tum positivae consequentiae, usque ad pag. 191. Pars III. delineat ulteriorem vitam B. M. V. tum terrestrem tum coelestem. Corredemptio, assumptio, mediatio, cultus. Ultimum caput illud exprimitur etiam titulo: Maria et Ecclesia, p. usque 247. — Toti dissertationi praemittitur caput introductionis, agens de vita s. Joannis Damsc., eiusque spiritu critico, securitate eius doctrinae. Ad melius intelligendam vitam ac opus S. Doctoris auctor depingit breviter vitam monasticam illius temporis, deinde indicat libros fontes, qui s. Joanni praesto esse poterant, necnon scientiam monasteriorum illius temporis. Additur conspectus auctorum, quos allegat, vel adhibet s. Joannes in suis operibus.

Auctor statim ab initio admonet, se velle tantum Damascenum legere non autem futura aspicere (scientiam actualem). Ideo obligabatur ad explicandas ideas iis tantum mediis, quae intelligere et dilucidare poterat discipulus Capadocum et Aristotelis, vivens octavo saeculo.

Fructus et quidem dulcissimos carpit auctor in articulo conclusionis. Admiranda fidelitas juncta cum modestia magni Doctoris, qui de se enuntiat illud: „*Ἐγὼ δὲ ἐμὸν μὲν οὐδέην*,“ quo exprimit suum propositum proponere doctrinam catholicam, non sua inventa. Attamen magna originalitas apparet Damasceni, qui suis indagacionibus attingit inquisitiones profundas nostrae aetatis, in quibus Damasceno proprias potest auctor jure merito declarare:

„En Mariologie, puisque cela seul nous occupe, il semble que Dam. peut revendiquer comme siennes les propositions suivantes:

1. Un système physiologique sur l'Incarnation, qui propose le premier accord du dogme et d'Aristote.

2. Avec clarté et insistance, Dam. met Marie au premier rang des pures créatures, alors que d'autres ou n'osent ou contredisent.

3. Des intuitions fécondes sur Marie médiatrice universelle et canal de toutes les grâces, et mère des hommes.

4. Une affirmation plus claire et mieux assise de l'Immaculée Conception.

5. Une insistance extraordinaire sur la sainteté du corps de Marie.

Et nous ne parlons pas des thèses, connues sans doute avant lui, mais qu'il fut le premier à étayer théologiquement. Dormition et Images." Pag. 248.

Usui libri optime inserviet index terminologiae graecae et index generalis materiae.

Opus cuius auctor in labore praestando in filiali amore erga B. M. V. secutus est suum exemplar s. Joannem Dam., sine dubio aptissimum est ad promovendum cultum B. M. V. Nam sub duplici respectu correspondet hodiernae indigentiae theologicae. Attentio actualis theologorum dirigitur ad doctrinam de corredemptione, mediatione et assumptione B. M. V. etiam quoad corpus. — Deinde in studiis orientalibus Mariologia est et manet quasi stella maris Orientis tot procellis periclitati. — Demum ipse s. Doctor Damascenus secundum opinionem multorum posset fieri „principalis articulus catenae“ inter Romam et Orthodoxiam. (Pag. 15.)

Sub hoc respectu opus auctoris valde actuale est et meritum eius augetur, quia non manet „sicca dissertatio“ (uti auctor modeste loquitur p. 248), sed prouti continet systema vivum doctrinae de B. M. V. redactum ex operibus magni illius Doctoris, comprobatum fide viva Ecclesiae, fiet in manibus lectorum fons valde utilis, praesertim sub respectu supra indicato. Quod toto corde exoptamus auctori uti „perenne praemium vere catholicum“.

—jm.—

Dr. Andreas Iščak, ΔΟΓΜΑΤΙΚΑ ΝΕΖΕΔΙΝΣΝΟΓΑ ΣΧΟΔΥ Theologia dogmatica Orientis separati. Pars generalis. Tomus I. — Opera graeco-catholicae Academiae theologicae Leopoli. Pg. 283. Leopoli 1936.

Conspectus theologiae Orientis separati a doctore A. Iščak, professore Academiae theologicae Leopolitanae (graeco-catholicae), exaratus, opus catholicis Ukrainis utilissimum ideoque quam maxime laudandum. Post amplissimum opus P. Martini *Jugie* (Theologia dogmatica christianorum orientalium. Parisiis 1926—1935) talis conspectus minime superfluum dici potest; auctor enim Ukrainus opus ad usum auditorum suae nationis adaptavit atque notitiis de rebus slaviciis supplevit. Iščak laudabiliter vestigia doctissimi M. Jugie premit non solum tota libri structura et dispositione, sed persaepe etiam eius sententias iudiciaque secutus.

Ad instar I. tomi operis doctissimi Jugie etiam Iščak in hoc 1. volumine de origine, historia fontibusque theologiae Orientalium disserit: de conceptu theologiae (iuxta A. Palmieri), de appellationibus (nominibus), de habitudine ad ecclesiam catholicam, de historia et causis schismatis, de Photio, de Michaele Caerulario, de Filioque, historia theologiae Byzantinae, Graecae recentiore, Russae, Ucrainae.

Ast in hac operis M. Jugie imitatione quaedam minus placent. In

multis sententiis iudiciisque nimia a Jugie dependentia lectorem offendit. In abbreviando non semper sat prudenter elegit, quae omittenda quaeque dicenda essent, imo pauca etiam confundit vel minus exacte vel infeliciter mutavit. Jugie e. gr. de primatus quaestione tempore Photii disserens, primatum Petri a primatu papae distinguit. Iščak vero utramque quaestionem coniunxit ac nonnulla confundit (pg. 43-45), praesertim pg. 45, papae Nicolao ea tribuens, quae Photius de Petro dixit. Pg. 122 de Vladimiro Solovjev quaedam e Jugie (pg. 390-391) desumpsit, pauca verba mutavit, loco „singularia et nova“ arbitrarie posuit „phantastica“ atque sensum essentialiter corrumpit; titulum libri „La Russie et l'église universelle“, a Solovjev Parisiis lingua Gallica editum, Russice vertit atque Parisiis Russice editum esse dicit, ignorans, hunc librum Gallice scriptum esse; numeros paginarum, apud Jugie recte expressum signis Romanis, erronee numeris arabicis exscripsit atque veram citationem corrumpit. Similiter aliorum librorum Russorum titulos e Jugie false in linguam Russicam vertit. Librum notissimum A. P. Lebedev, „Istorija razdelënija cerkvej“ erronee: „Istorija razsoedinenia cerkvej“ citat; opus notissimum Běljaev „O soedinenii Cerkvej“ falso scribit: „Ob unii cerkvej“ (pg. 119 et 260). Jugie enim solos titulos latinos habet, Iščak vero titulos e lingua latina arbitrarie in linguam Russicam vertit, cum de hisce illisque libris notissimis agatur, quos auctor in bibliothecis Leopoli invenire et potuisset et debuisset. — Nomen celeberrimi theologi Graeci „Eugenius Bulgaris“ arbitrarie mutavit in Bolgarskij (pg. 180) vel Bulgar (pg. 260) et alia similia; de hoc theologo nunnula serviliter e Jugie deprompsit, cum Russica Encyclopaedia theologica (sub voce Evgenij) multa de eo habeat. Opera gravia Russica (Solovjev, Homjakov, Trubeckoj, A. Lebedev e. a.) ignorat. De litteratura Serbica theologica serviliter errores e Jugie transcripsit et auxit (e gr. facultatem theologiam a. 1905, recte 1920, institutam esse, de publicationibus theologicis e. a.). Elenchus librorum in fine operis plurimas lacunas habet; opera gravissima neglecta sunt.

Pg. 8 erronee scribit Parisiis et Lovannii et Lille existere facultates theologicas catholicas orientales. Pg. 7 innuit Jugie esse professorem Pontifici Institutu Orientalis eumque A. Palmieri vestigia secutum esse. Pg. 39 per lapsum quendam nomen causae finalis loco causae proximae (vulgariter: ultimae) applicat minus exacte veram sententiam M. Jugie (pg. 101) vertens. Alia quoque multa falsa vel minus exacta occurrunt.

Ex his apparet, librum praemature in lucem editum esse. Liber funditus emendandus est, ne scientia theologica Ukraina detrimentum capiat.

Fr. Grivec.

Dr. Valerij Vilinskij, Ruská revoluce 1825—1936. Společenské podniky Přerov 1936, pag. 232. Pretium 30 Cor. čsl. (Russica revolutio ab anno 1825—1936). — Opus auctoris Russi exulantis, viventis in RČSL. editum simul in duplici editione bohémica et slovacccha.

A. conatur esse objectivus, liber ab incritica admiratione communismi simulque liber ab incritica abjudicatione eius. — Quae objectiva tendentia nullo modo debet significare defectum principiorum, defectum criterii. Uti criterium ad dijudicandum tum carismum tum communismum tenet auctor conceptionem mundi vitaeque christianam, affectus sociales, conscientiam ac persuasionem de interno valore libertatis, quo praeditus est animus humanus.

In dispositione materiae multas difficultates expertus est auctor, quia desunt opera, quae in continuo fluxu analysi subjicerent evolutionem russicae revolutionis inde ab anno 1825 usque ad praesentes dies. Praesto erant ipsi multa opera auxiliaria, quae tamen plurimas lacunas exhibent, nec sunt homogœnea. Ideo ad fontes ipsos immediatos recurrebat et propriam dispositionem materiae sinne respectu habito ad classificationem hucusque usitatam, ad modum ponderandi hucusque praevalentem. — Auctor ex industria abstinet a methodo polemica, nisi in casu, quando necessarium apparet, ut sententiam propriam ac modum conceptionis rerum ab aliis differentem statuatur ac defendat. — Item omnem inclinationem „prophetica“ vincere conatur. Ea quae nondum matura sunt nec determinata historice vel aequivocationem quandam prae se ferunt, nondum dijudicare vult.

Liber continet duas partes, quarum prima in 14 capitibus declarare conatur originem revolutionis, secunda pars in 13 capitibus de progressu revolutionis agit.

Tribus prioribus capitibus statuit A. quaedam principia generaliora scitu necessaria ad consideranda, intelligenda ac dijudicanda tristissima fata ac facta historica revolutionis russicae.

Capite primo monet auctor iudicium historici de iis, quae in fieri adhuc sunt, nondum posse esse definitivum. Ita etiam difficile statuitur definitivum iudicium de revolutione russica, cuius internus sensus, momentum eius nondum clare liquet, complexibus processuum nimis complicatus est. Tamen utile est colligere in praesenti ea, quae futurus historicus nullo modo posset assequi, vitalem scilicet contactum cum ipsa revolutione. In intelligenda revolutione russica necesse est habere ante oculos illas condiciones, quae in genere possibilem redunt quamlibet revolutionem, deinde illas speciales condiciones pro possibilitate praecise russicae revolutionis. Uti communem radicem ac motivum ad excitandos contemporaneos motus sociales vel philosophico-religiosos videt auctor cum prof. P. Novgorodcev in „Iskanija obsčestennago ideala“, in studio quaerendi ac inveniendi quoddam sociale ideale, quod

studium secundum auctorem ducit in Russia ad paradoxum phaenomenon, ad quendam speciem „laicisatae theocratiae“ T. G. Masaryk concipiebat historiam russicam uti „pugnam rationis criticae cum mytho“, statuens fundamentalem thesim, secundum quam „religio esset centralis et centralizans vis in vita individui tum societatis“. Quae thesis a Masaryk proposita nunc temporis inexpectatam formam assumit et inexpectato modo confirmatur. Si sic proposita thesis generalis Masarykii ad statum mentalem in SSSR applicatur, apparet quaedam deformatio istius definitionis Masarykianae, tum quaedam eius partialis confirmatio. — Deformatio: In Russia regnat mythus, qui ad hoc tendit omnibus viribus, ut fiat inde quaedam exclusiva religio, et ideo opprimit omnem criticam rationem manifestantem se in qualibet forma. Ideo processus contrarius istius prognoseos datae a Masaryk, hodie in progressu praevallet non ratio, sed mythus, attamen substantia totius processus recte dignoscebatur a Masaryk. Processus ad roborandum bolchevismum est processus evolutionis novae cuiusdam mythicae religionis. Auctor indicat rationes, cur appellet communismum quendam religionem. Non agitur de vera religione, sed in sensu sociologico solum, de quadam summa characteristicarum notarum, quae propriae sunt omni affectui intensivae religiositatis. Secundum sententiam F. Pelikán contigit communismis, inflammatis ardore destructionis ac formationis, demonstrare factum, russicam marxisticam ideologiam, non obstante omni apparente caractere scientifico vel positivo, esse in fundo mysticam ac religiosam. Idem Ferd. Pelikán deinde consentiens cum Russo S. Bulgakov probat, russicam interpretationem marxismi factam esse quendam „daemonologiam, doctrinam de diabolis-capitalistis et angelis-operariis“. Secundum auctorem mundana revolutio praese fert naturam merae eschatologiae. Ad modum religionis suggerit suis asseclis communismus propriam ideologiam, quendam novam moralem, et sensum solidaritatis. Eschatologica spes in verosimilitudinem de aedificanda „arce dei in terra“, et quaesitio istius socialis idealis est sec. auctorem substantia bolchevisticae religionis. Et concludit: secundum quendam aspectum bolchevismus pari modo ac multiformis motus nationalisticus est quaedam forma socialis idealis, maxime differens a christiana theocratia, sed immenso modo magis exclusivus et aggressivus motus. Omnes illos motus subsumit auctor in brevi quadam formula, loquens de „laicisovaný temperament theokratického usilování“. Tale quid non est tamen proprium Russis, sed invenitur in variis formis apud omnes homines. In sequenti capite loquitur auctor de conceptu „revolutionisticae situationis“, de dynamico ac statico studio russicae revolutionis, de democratia, dictatura et paedagogico statu.

Hic notantur effata auctoris: In Russia historia ordinis socialis coincidit cum historia russici status. Velle intelligere dynamicam communisticae revolutionis in Russia praesupponit studium russicorum mo-

tuum ad libertatem vindicandam. Statica: „quia res evolvebantur taliter, ideo sunt hodie tales“. Omnes formae Status plus vel minus aeducant cives in certo spiritu — attamen in dictaturis talis tendentia paedagogica evidenter praevalet. SSSR est speciale genus extremae dictaturae, conatur remove et residua antiquae societatis et aedificare et aeducare novam societatem. In hoc casu est finis aeducationis simul finis huius status paedagogici. Inde russica dictatura est speciale sociale phaenomenon . . . Ex illis considerationibus proponit sibi auctor duplicem praecipuum finem obtinendum: Dynamicum studium russicae revolutionis quaerit responsum ad quaestionem, quomodo ortus sit hodiernus sovieticus ordo et ad quid conducat. Studium staticum inquit, qualis sovietica dictatura revera sit.

Ex capite tertio nos interest, quomodo auctor in diversas periodos dividat evolutionem russicae revolutionis. Distinguit primam periodum „praehistoricam“, in secunda historica periodo distinguit tres epochas: 1. A fine saec. XVIII. usque ad annos 1855—64, quorum annus 1825 significat quoddam culmen, quo obtento situatio substantialiter immutatur, 2. epocha sequens ab annis 1855—64 usque ad autumnum a. 1917, 3. epocha ab momento communisticae revolutionis ad futurum usque.

Juvat affere adhuc generalem characteristicam uniuscuiusque epochae ab auctore capite III. propositam. (Pag. 21. 22.) Tempore 1801—1818 initialis liberalismus imperatoris Alexandri I. transit in reactionem, quae perdurat ab anno 1818 usque a. 1825. Epocham 1825—48 solet appellari reactio Nicolai I., quae reactio ab a. 1848 semper magis crescit et perdurat usque ad a. 1855. In quantum respicit russicam societatem, apparent in illa reactione acerrimi conatus de liberandis agricolis. Qui motus, contrarius directioni Status, perdurat ab anno 1848 usque ad a. 1855 Epocham ab anno 1855 usque ad 1863 sunt sic dicti anni sexagesimi, aetas communis animationis et cooperationis societatis cum gubernio. Ab anno 1863 iterum oritur reactio gubernii, reformationes limitantur et sub pressione gubernii iterum oritur reactio in societate. Caeterum notabilis periodus illa est motione „národníkú“, nationalistarum. — Ab anno 1881 id est ab occisione imperatoris Alexandri II. per totum imperium Alexandri III. usque ad intronisationem Nicolai II. succedunt anni fortissimae reactionis, in populo sentitur depressio. Finis saec. 19. et initium saec. 20. est in signo marxismi, crescit intensitas activitatis revolutionisticae, severitates administrativae mitigantur. Ab anno 1905 vita publica fluit in flumine revolutionis, proelium committit gubernium cum „duma“, semper magis praevalent liberaliores motus.

Conspectus generalis de russica revolutione tempore plusquam unius saeculi manifestat plura paradoxa phaenomena. Aetate imperatorum dominabat servitus, quae miro modo conjuncta erat cum libertate quasi illimitata. Impositi erat v. gr. censura severissima — et rus-

sici liberales acerrimos articulos publici juris faciebant, quos similes nullibi in tota Europa inveniri poterant. Item factiones illegales promoventes terrorismum, armatas insurrectiones et expropriationes delegatos suos habebant in legislativis collegiis. Qui delegati impune conveniebant in clandestinis congressibus et postea tranquille apparebant in conventibus „dumae“.

In revolutione dicta februarua omnes limitationes disparuerunt. Libertas dominium obtinuit, libertas illa omnimoda, sed maxime illogica. Milites disceptabant, gubernium non audebat anarchistas remove e domo per injuriam ab ipsis occupata. Operarii in viis ferreis decernunt, num decisio gubernii contradicat finibus revolutionis necne. Solummodo illicitum erat declarare se pro monarchia vel accedere ad partes monarchistarum, unusquisque minabatur ad „dexteram“, nemo ausus est aggredi „sinistram“

Advenerunt communistae, qui residua libertatis ex aetate caesarea et illimitatam libertatem „Regiminis provisorii“ ad nihilum reducebant. Opprimebant dexteram ac sinistram, condemnabant quoslibet antirevolutionarios, anarchistas, socialistas. Energiae vitales populi russici manifestare se debebant aut praescripto modo aut supprimendae erant. Modus ille ex toto differebat a modo occidentali. Ita quasi per ironiam fati ad effectum perducta est idea slavjanophilorum ac Occidentalistarum: Nationem russicam possidere propriam viam omni mundo dissimilem.

Auctor ponit ac solvere conatur difficilem quaestionem, quomodo se nempe gerere debeat Europa (forse totus mundus) relate ad oligarchiam sovieticam?

In monopolio communistico non licet videre meram oligarchiam regimen usurpatorum, qui solum fines egoisticos proprios assequi conarentur. Usurpatio illa subordinatur revolutioni mundanae. Ideo exprimit auctor characteristicam regiminis communistici: Communismus est — praepotestas (násilí — Gewaltätigkeit) plus mundana revolutio. — Prouti communistae sibi praefigunt finem in revolutione internationali, formant ac efficiunt potestatem ideologicam, sed ubiprimum hunc finem perdiderint, remanet ex toto communismo mera usurpatio. Tragica sors communismi in hoc sita est, quod spes in internationalem revolutionem necessario corruet. Hucusque tamen finis ille permanet et ideo necesse est, ut *ideae opponatur idea*.

Principalem finem — internationalem revolutionem — potest sistere, impossibilem reddere solummodo Europa occidentalis, mundus civilisatione praeditus, non autem russicum medium (prostředí — milieu) ipsum.

Illi conatus ad excitandam internationalem revolutionem adducit SSSR in oppositionem cum tota quanta contemporanea cultura. Duo mundi insurrexerunt contra se, permanens quaedam concordia eorum

a priori exclusa est. Hic campus, in quo debet committi proelium cum bolchevismo.

Quoad modum procedendi in pugna illa multas profundas observationes affert auctor.

Primo: differentiatio socialis peracta in comunismo russo praesupponit similem modum differentiationis in procedendo. Media primitiva iam non sufficiunt ad sananda vulnera societatis. Debet tota actio socialis et propaganda internationalis reddi in radice innocua vel impotens et hoc quidem quadam „paralysi“, vel contramotu.

Deinde: Defectus deplorabilis adest in divisione occidentali, maxime inter democratica regimina et regimina cum dictatura qualibet.

Item: Stabilisatio, consolidatio Europae esset praemunimen ac opugnaculum unicum contra bolchevismum.

Conamina ad fundandum ordinem sociale, convenientem omnibus indigentis praesentis temporis, qui modo quo posset meliori ac efficaciori sanaret plagas humanitatis — si ab hoc vel illo gubernio ad effectum desiderabilem perducerentur — arma e manibus comunismi eriperent et solum ipsi subtraherent.

Magnum momentum adscribit auctor sociali ideologiae in spiritu christiani solidarismi, qui posset — remota usurpatione in Russia et suppressa tendentia internationalis revolutionis — unice ad aequilibrium adducere iterum labefactatum systema sociale Russiae infelicis ac proponere novas metas harmonicae evolutionis, quae satisfacere poterunt spiritualibus indigentis tum totius societatis tum individui praesenti regimine extorti ex aequilibrio naturali.

Liber modo praegnantem continet totam illam evolutionem revolutionis russicae, sine ira et studio concinnatam, et tamen potest in una quaque pagina sentiri auctoris amor patriae ac eius desiderium, ut dies aterrimi quam primum abbreviantur in infelici Russia. — In consolidatione Europae, in ordinatione vitae socialis in spiritu charitatis ac iustitiae christanae aspicit auctor resistentiae vim ac munimen contra conflagrationem mundi rubram. Socialis solidarismus christianus unice poterit sanare quam plurima vulnera in liberata Russia. —

Auctoris liber meretur, ut quam plurimum divulgetur.

Dr. Václav Kubiček, Katechetika, Olomouc 1937, sumpt. Matice cyrilometodějská, 340 pp., 15½ x 24 cm, 32 č. — Diebus nostris nihil est sanctius, nihil magis necessarium, quam catechetica institutio. „Parochi deinde ceterique curam habentes animarum meminerint semper institutionem catecheticae fundamentum esse totius vitae christanae, ad eandem rite tradendam omnia eorum consilia, studia, labores esse referenda . . . (Acta ap. Sedis 1935, De catechetica institutione impensius curanda et provehenda).

Qua de causa prof. catecheticae m^{sg}re dr. Václav Kubiček opus valde necessarium suo libro „Katechetika“ perfecit. Post intervallum

30 annorum habemus systematicum opus catecheticum in patria nostra. Auctor pertractat methodum, qua religio tradi debet in schola communi et civica necnon de cura animarum hisce in scholis. Maxima cum diligentia per totam vitam laborabat auctor in theoria et etiam in praxi, propterea etiam valde pretiosum opus edere potuit.

In prima sectione pertractat prolegomena catecheticae, praecipue finem religiosae institutionis, generalia de cura animarum in scholis publicis, de persona magistri, qui tradit doctrinam religiosam (catecheta), de discipulis quoad aetatem et maturitatem, de libris ad discendam doctrinam christianam, et methodum servandam. — Sectio secunda ostendit quinque lumina didactica: phantasiam instrue, intellectum illumina, affectum inflamma, memoriae imprime et vitam urge!

A sectione tertia usque ad sectionem sextam (ultimam) est catechetica proprie dicta, nempe: variae species catecheseos, in gradu infimo (annus 1.—3.), in gradu medio (annus 4.—5.) et in gradu superiori (annus 6.—8.), deinde de oratione tamquam fundamento totius institutionis religiosae et vitae christianae, de sacrificio missae, de modo suscipiendi sacramenta, de anno ecclesiastico et de speciali praeparatione spirituali puerorum et puellarum ante egressum e schola in vitam practicam. — In hac parte sunt nonnulla capita etiam de speciali educatione ad castitatem promovendam et ad disciplinam scholarem servandam.

Opus dr. Václav Kubíček, olim professoris catecheticae in facultate theologica a ss. Cyrillo et Methodio, est maximi momenti ad promovendam educationem christianam puerorum et puellarum ubique orbis terrarum, praesertim in Republica Čechoslovaca. Continet non solum theoriam optimam, sed etiam permulta consilia practica. Qua de causa commendamus hoc opus quam maxime.

Dr. Jos. Matzke, Das kirchliche Friedhofs- und Begräbniswesen. Kirchliche und staatliche Vorschriften in Böhmen und Mähren-Schlesien. 1. Teil: Der Friedhof als religiöser Kultort und öffentliche Sanitätsanstalt. 1937. 154 pag. Edit. Eduard Schlusche, Lobnig, Moravia. — 20 Corčsl.

Dr. Jos. Matzke, doc. priv. theologiae facultatis a ss. Cyrillo et Methodio, notus lectoribus uti auctor monographicae dissertationis „Manželství v pravěku“ amplum opus perficiendum aggressus est. Argumentum eius est ecclesiasticum coemeterium ac sepultura. Canonicae ac civiles normae in Bohemia, Moravia ac Silesia (in Republica Československa). Integrum opus haec continebit capita: 1. Juridica natura coemeterii in jure ecclesiastico ac civili; 2. Coemeterium uti locus cultui religioso destinatus; 3. De coemeterio ac sepultura sub respectu sanitatis; 4. De ecclesiastica sepultura; 5. Taxae pro coemeterio ac se-

pultura solvendae; 6. Matriculae mortuorum; 7. De crematione. — Pars prima nuper edita continet tria priora capita.

Auctor, qui qualitates ad labores scientificos necessarias iam primo suo libro supra indicato eminenti gradu demonstravit, praesenti opere non tantum rigorosis postulatis scientiae juris utriusque, sed etiam necessitati practicae apprime satisfecit, implens lacunam hucusque in nostra litteratura juris utriusque libro valde desiderato et ideo ab omni critica litteraria maxima cum laude recepto. Speciminis gratia liceat saltem quaedam testimonia publicae recensionis afferre:

Dr. Guilelmus *Diessl*, prof. universit. Pragensis: „Die Arbeit füllt tatsächlich eine Lücke aus — denn in der genannten Materie sind bisher zwar Vorarbeiten geleistet, aber eine vollständige und so gründliche Behandlung des Stoffes lag bisher noch nicht vor. Eine ungemein dankenswerte Arbeit, der sich da der Verfasser unterzogen hat.“ *Verbandsblatt der deutschen katol. Geistlichkeit*, 1937. S. 24.

Dr. Carolus *Harbich*, prof. jur. canon., viceofficialis iudicii dioecese-
ni in Weidenau: „... Das Werk ist eine Arbeit, wie sie heute in der Vollständigkeit und Übersichtlichkeit bei uns nicht bestand, die dem Seelsorger und den Gemeindeorganen, den Parteien und den Juristen die Möglichkeit gibt, in mannigfaltigen, sehr verwickelten und örtlich verschiedenen Fällen sich selber die notwendige Belehrung zu holen und auch den Parteien die nötige Belehrung nach dem kirchlichen und staatlichen Recht zu geben... Das Werk sollte von amtswegen in jeder Pfarr- und Gemeindebücherei stehen, dann würde vielen unklaren Auffassungen, Missverständnissen, unnützen Streitigkeiten und daraus hervorgehender Verbitterung vorgebeugt werden.“ *Das Volk*, Nr. 86, S. 5 vom 14. IV. 1937.

Univ. prof. dr. *Wierer*, Brunensis: „Matzkeho práce je u nás první větší systematickou prací o právním postavení hřbitovů. Velikou předností knihy je dále její naprostá objektivnost a střízlivost úsudku. Harmonie zájmu církevního i státního je doložena vskutku věcně; autor měří naprosto spravedlivě oběma na hřbitovnictví súčastněným stranám. Kniha tato bude nezbytnou pomůckou nejen pro duchovní správce, pověřené správou respektive dohledem nad hřbitovy, ale i pro praktické právníky zejména pak správní úředníky...“

Hoyer, Pragensis in *hygienica ephemeride* „Gesundheit“: „Wir müssen dem geschätzten Verfasser wirklich Dank dafür wissen, dass er in seinem, offensichtlich für die Praxis der kirchlichen, staatlichen und Gemeinde-Behörden bestimmten Werke, die in Böhmen und Mähren-Schlesien geltenden staatlichen und kirchlichen Bestimmungen über Begräbniswesen und Friedhöfe systematisch zusammengestellt und erläutert hat...“

Egerland Nr. 43 vom 17. IV. 1937, S. 6: „Das Werk Matzkes ist derartig fleissig und übersichtlich gearbeitet und so sorgfältig in seinen

Quellennachweisen, dass es alle bisherigen Ansätze zu ähnlicher Erfassung des Stoffes weit hinter sich lässt. Das Buch wird sowohl von kirchlichen wie staatlichen Aemtern und Behörden als das massgebende Handbuch überall benützt werden müssen und dazu helfen, dass vielerlei Rechtsstreit in Zukunft vermieden wird, der gerade bei so heiliger Stätte peinlich wirkt.“
J. M. R.

Archiv orientální — Journal of the Czechoslovak Oriental Institute
— Prague edited by Bedřich Hrozný in cooperation with J. Bakoš, J. Černý, J. Dobiáš, A. Grohmann, V. Hazuka, V. Lesný, A. Musil, O. Pertold, J. Rypka, M. San Nicolò, O. Stein, F. Steinmetzer, F. Tauer, A. Wesselski. — *Orientální ústav*, Praha III, Vlašská 19, Czechoslovakia. 1937. Volumen IX. Nr. 1—2, pag. 300. Pretium Kč 160.

Incipiendo ab anno 1929 edit et publicat in urbe capitali reipublicae Čechoslovacae, Praegae (Praha) conditum „Institutum Orientale — Orientální ústav“ suos commentarios periodicos ad res orientales scientificè investigandas. Uno quoque anno prodit in lucem unum volumen horum commentariorum periodicorum continens et complectens 3 fasciculos (numeros). Hi commentari periodici habent titulum „Archiv orientální — Archivum Orientale“. Redactor huius „Archiv orientální“ est ubique in mundo scientifico bene notus clarissimusque orientalista čechoslovacus Bedřich Hrozný, professor in Carolina Universitate Praegensi. Collaboratores sunt et possunt fieri omnes viri docti studium et investigationem rerum orientalium foventes sine discrimine nationis et pertinentiae statalis. Tractatus et elucubrationes scientificae possunt exarari lingua gallica, anglica et germanica. Currenti anno 1937 modo recens e prelo prodit iam nonum a condito „Archiv orientální — Archivio Orientale“ volumen commentariorum periodicorum continens fasciculos 1 et 2. En, certissime ditissimus omnique aestimatione dignissimus conspectus, tractatum et elucubrationum scientificarum huius noni voluminis:

Lexa František: Les participes indéclinables dans la langue ancienne égyptienne III.

Zakharov A. A.: Sur la question du mazdéisme et bouddhisme dans le Kazakhstan (avec une planche).

Zakharov A. A.: Materials for the Corpus Sigillorum Asiae Antiquae III—IV.

Gordon C. H.: Aramaic and Mandaic Magical Bowls (with 13 plates).

Hažmuková V.: Miscellaneous Coptic Prayers II (with 3 plates).

Grünebaum G. v.: Begriff und Aufgaben der arabischen Literaturwissenschaft.

Jahn K.: Vom frühislamischen Briefwesen. Studien zur islamischen Epistolographie der ersten drei Jahrhunderte der Hiğra auf Grund der arabischen Papyri. Mit 6 Tafeln.

Petersen W.: Zur hethitischen Etymologie.

Katre S. M.: Sanskrit śrīphala and „divine fruit“.

Hrozný B.: Inscriptions „hittites“ hiéroglyphiques des rois de Tuvana-Tyana (avec 2 planches).

Obituary:

Lesný V.: † Professor Moriz Winternitz.

Stein O. und Gampert W.: Bibliographie Moriz Winternitz II.

Praeter hos modo commemoratos tractatus et elucubraciones scientificas exhibet nonum volumen „Orientální archiv — Archivum Orientale“ nonnullas relationes de sessionibus, quas ad fovendas et investigandas res orientales mensibus elapsis membra Institutí Orientalis Pragensis habuerunt. Sequuntur deinde et nonum volumen claudunt 60 recensiones variorum operum scientificorum res orientales pertractantium. Nonnulla horum recensitorum operum sunt argumenti proprie theologici, e. gr.: Inglisian V., Armenien in der Bibel, Reviewed by A. Šanda; Brierre-Narbonne J. J., Exégèse talmudique des prophéties messianiques, Reviewed by J. Hirsch; Messina G., I Magi a Betlemme e una predizione di Zoroastro, Reviewed by V. Lesný (Messina est professor Novi Testamenti in Pontificio Instituto Biblico Romae).

Olomucii 21. XI. 1937.

Dr. Barthol Kotal,
professor Facultatis theologicae a SS. Cyrillo et Methodio.

MEMENTO MORTUORUM

Dr. Antonius Bonaventura Jeglič, archiepiscopus tit. Garellensis, dignissimus Slovenorum praesul, episcopi Labacensis per 32 annos munere functus, die 2. Julii 1937 in abbatia Sitticensi (Jugoslavia) animam suam piissimam Deo reddidit.

Natus die 29. Maii 1850 in pago Begunje in Carniolia Superiori, sacerdos ordinatus 1873, ad gradum doctoris ss. theologiae in universitate Vindobonensi promotus 1876, per unum annum vicarius curatus domus feminis puniendis atque emendandis institutae in Begunje, 1877 vicerector seminarii maioris Labacensis factus est, historiam quoque ac ius eccles. et postea theologiam dogmaticam alumnis traditurus.

Anno 1882 factus canonicus in urbe Sarajevo (Bosnia) primo parochiam cathedralem administrabat, 1890 vero factus est vicarius generalis, 1897 consecratus episcopus tit. Siuniensis. Anno sequenti

creatus est episcopus dioecesis Labacensis usque ad annum 1930, quo tamquam archiepiscopus tit. Garellensis in solitudinem se recepit, primo in domo episcopali Gornji Grad, deinde ab autumno anni 1935 in monasterio S. Cist. Ord. de Stična.

Activitas istius vitae ingens fuit in omnes partes atque admirabilis. Iam tamquam studens gymnasii organisationi et literaturae navavit operam. Sacerdos ordinatus apologeticos praeprimis conscribebat articulos. Praeterquam actione apostolica in Bosnia unitati ecclesiae inter dissidentes fratres redintegrandae adlaboravit articulis scriptis in periodicis foliis „Balkan“, pseudonymo assumpto „dr. Bonaventura“, quod nomen postea quoque episcopus ordinatus retinuit.

Aetas episcopatus eius Labacensis variis iisque copiosissimis atque fructuosissimis laboribus explebatur tum in campo religioso: praesertim piis associationibus, cultu ss. Cordis Iesu atque Mariano promovendis; cum in campo culturae generalis atque amoris patrii praesertim magnifici seminarii minoris s. Stanislao sacri, prope urbem Ljubljana siti institutione et complurimorum operum publicatione. Opus eius maius est, quam ut brevi conspectu perstringi possit.

Pluries conventibus Velehradii celebratis intererat (1924, 1927); anno 1925 qua protector conventum pro studiis Orientalibus Labaci habitum magna cum alacritate confovit.

Maxime vero enituit toto vitae suae sacerdotalis curriculo eximiae sanctitatis exemplo: iugi orationis et mortificationis studio, labore inintermisso, caritatis erga Deum et proximum zelo ardentissimo. Unanimis cleri participatio populique sollemnia funera venerationem et aestimationem, qua optimus Pastor apud omnes fruebatur, demonstrarunt. Suprema luce perfusus populo suo sicut in vita sua numquam destitit, ita etiam post mortem assistere non praetermittat!

Mons. Dr. Antonius *Bauer*, archiepiscopus Zagradiensis die 7. Decembris 1937 pie in Domino obiit. — Natus in Breznica (parochia Hum) die 11. Februarii 1856, studia theologica perfecit partim Zagrabiae partim Vindobonae, sacerdos ordinatus est a. 1879. Initio erat professor religionis in schola media, deinde nominatus est professor in theologica facultate a. 1887, quo munere professoris fungebatur per 24 annos, a. 1907 Rector universitatis creatus est. Quo tempore evolvebatur eius activitas redactoris „Folii catholici- Katolički list“ et

scriptoris theologici, cuius opera e theologia vel philosophia, lingua materna conscripta, magni aestimabantur, maxime propter claram et accuratam dictionem et terminologiam croaticam. Meritum huius laboris Dris Bauer inde apparet, quod nominatus est membrum ordinarium Academiae Jugoslaviae pro scientiis et artibus, cuius Academiae necnon Universitatis maximus fautor et benefactor in tota vita sua erat.

Brevi tempore fungebatur etiam munere deputati in parlamento croatico regionali et postea etiam in parlamento Budapestino. Ut talis magnam curam prae aliis dedicavit quaestionibus agro-oeconomicis earumque associationibus.

A. 1911 ordinatus est episcopus (ad eccl. tit archiep. Pessinuntinensem) et nominatus coadjutor archiepiscopi Posilovič, quo post tres annos mortuo, Mons. Bauer ipsi in munere archiepiscopali successit. — Anno elapso celebrabatur Zagrabiae jubilaem quinque lustrorum in episcopatu mons. Bauer et tunc apparebat, quanti aestimatum sit opus eius vitae ab omnibus christi-fidelibus Croatis, sed etiam ab hominibus, qui secus ecclesiae catholicae non favent. — Breviter potest opus archiepiscopi Bauer ex effectu ponderari: Idea ac actio catholica maximos fecit progressus in vita Croatarum necnon in integra Jugoslavia sub regimine archipraesulis Bauer, viri eruditi, veri patriotae, pastoris ac magni sacerdotis. Erat intrepidus dux catholicorum Croatiae.

Liceat afferre quaedam testimonia e „Katolički list“ de activitate Dris Bauer:

Još pod prvim dojmom vijesti o smrti, teško nam je da ukratko i adekvatno izrečemo, što je bio zagrebačkoj nadbiskupiji, Crkvi i hrvatskom narodu blagopokojni Nadbiskup. Njegovo je djelovanje vremenski tako dugo, a opsegom toliko svestrano, da se proteže na sve grane javnoga života Hrvata u poslednjih 50 godina. A to je vrijeme velikih, svestranih prelaza iz epohe u epohu. I upravo zato nam se lik nadbiskupa dra A. Bauera ukazuje u veličanstvenim obrisima narodnog prvaka, koji je, na sudbonosnoj raskrsnici vremena, bistrim okom gledao zbilju i budućnost, a čvrstom rukom vodio povjereno stado i cijeli narod prema ciljevima, koje nam je Promisao namijenila. To je nadbiskup dr. Bauer učinio kao učenjak, kao rodoljub te kao pastir i veliki svećenik.

I kao teolog, profesor dr. A. Bauer je našu bogoslovnu nauku proveo kroz opasni labirint modernističkih zabluda, kad je, u poznatoj polemici o modernoj katofičkoj apologetici, pokazao sigurno poznavanje teološke literature i direktiva crkvenoga učiteljstva. Nama bliže teološke probleme, koji su postali kame-

nom temeljcem razilaženju Istočne i Zapadne crkve obradivao je učenjak dr. A. Bauer davno i prije no što je to današnja teologija tako uspješno izvršila, ispravnim načinom neposrednog studija vrela pravoslavne teologije. Nije slučajno, nego vrlo značajno za teološki rad dra Bauera, da je u hrvatsku publicistiku uveo genijalnoga filozofa i teologa Vladimira Solovjeva, otvorivši mu stupce „Katoličkoga Lista“

Harmonijska zaokruženost, naučna solidnost, suvremenost pogleda karakterizuju naučni rad dra Bauera. On mu je osigurao zasluženi ulaz Strossmayerovu Akademiju.

— Ali, veliki Pokojnik je ušao u anale naše nauke i kao Mecena. „Alma Mater Croatica“ gleda u Njem, pored Strossmayera, najvećega svoga dobročinitelja. I tu vodi našu visoku naučnu instituciju u nova vremena. — —

Cijeli taj mecenatski rad predestimira Ga za dostojnog nasljednika Strossmayera kao pokrovitelja Akademije. I tu svojom munificencijom omogućuje otvaranje novoga umjetničkoga razreda i upotpunjenje galerije slika, te izdavanje redovnih publikacija Akademije.

Kao učenjak i Mecena nauke sretno spaja ideale vjere i znanosti u nerazdruživu cjelinu. Vijeku, koji e doživio otpad nauke od vjere, pokazuje učenjak dr. Bauer put u bolje i sigurnije dane.

Naučnim radom Pokojnik je sjajna apologija katolicizma, ponos Crkve i najveći nosilac časnih naučnih tradicija hrvatskoga klera.

„Posljednji deceniji jesu presudna epoha u povijesti katoličke crkve u hrvatskom narodu. Što je bio Strossmayer u onoj epohi od 1850 do 1900, to je Bauer bio u epochi, koju sada živemo i završujemo danom 7. prosinca 1937.“

(Katolički list pag. 598, 599, 605., tom. 88.)

Similiter scribit Osservatore Romano: „Mons. Bauer meritò così di essere nominato socio ordinario dell' Accademia Jugoslava di scienze e d'arti, alla quale rimase affezionatissimo finche visse, aiutando largamente studi e studiosi, tanto da essere uno dei primi benefattori di essa e della Università di Zagabria . . . Mons. Bauer devotissimo alla Sede Apostolica, d'una pietà profonda esattissimo nei doveri della vita sacerdotale, dotto, d'indole piacevole e mite, larghissimo coi poveri, incrollabile quando si trattasse di diffendere i diritti della Chiesa. Quanto abbia lavorato per il Seminario, quanti milioni spesi per esso, quanti istituti religiosi promossi soprattutto in Zagabria ben sanno i suoi concittadini . . .“

R. I. P.

**ACTA
ACADEMIAE
VELEHRADENSIS**

ANNUS XIII

OLOMUCII 1937

SUMPTIBUS ACADEMIAE VELEHRADENSIS

INDEX

<i>Dr. Franciscus Grivec: De versionibus palaeoslavice Vitarum Constantini (Cyrilli) et Methodii</i>	1
— De corpore Christi mystico	123
— Christus in Ecclesia	133
<i>P. G. Hoffmann, S. J.: Testimonium ineditum Andreae archiepiscopi Rhodi de Marco Eugenio</i>	13
— Formulae praeviae ad definitionem concilii Florentini de processione Spiritus sancti	81, 237
<i>Dr. Andreas Išćak: Congressus unionisticus Leopoli</i>	44
<i>Dr. Joan. Kraljič: Doctrina Vladimiri Solovjev de mendacio</i>	145
<i>Dr. Thomas Kurent: Exegesis Mt. 16, sequ. apud Studitas praesertim s. Theodorum</i>	20
— Studia quaestionem de primatu ecclesiae saeculo IX. disputatam illustrantia	178, 260
<i>Dr. V. Pořízka: Bhagavadgītâ eiusque doctrina de bhakti</i>	27
— Existatne connexio Bhagavadgītâ inter et evangelium s. Joannis	213
<i>S. Salaville, A. A: Quod documenta patriarchatus Byzantini magno sint emolumento ad theologiae rerumque ecclesiarum historiam</i>	73
<i>Princ. Petrus Wolkonsky: Exarch Leonid Fedorov (russice) 34,</i>	105

RECENSIONES

Heiler, Urkirche und Ostkirche (Grivec), Mersch Emil, S. J., Le Corps mystique du Christ (Grivec), Salajka, Nauka východních bohoslovců o vykoupení (Pořízka), Dąbrowski Królestwo Bóże a Kościół (Pořízka), Kwiatkowski, Zjawiska naukowego okultyzmu a nieśmiertelność duszy (Pořízka), Starodworski, Tragedja cerkwi prawosławnej w ZSRR (Pořízka), Dr. W.

<i>Kwiatkowski</i> , U kolebki chrystjanizmu (Hudec), Dr. Franciscus <i>Cinek</i> , Velehrad víry (Neumann), <i>Pořízka V.</i> , Dr., Solovjev a církev (mj.)	48
C. <i>Chevalier</i> , S. J., La mariologie de saint Jean Damascene (jm.), Dr. Andreas <i>Iščak</i> , Догматика неведнишого сходу Theologia dogmatica Orientis separati (Grivec), Dr. Valerij <i>Vilinskij</i> , Ruská revoluce 1825 – 1936, Dr. Václav <i>Kubiček</i> , Katechetika, Dr. Jos. <i>Matzke</i> , Das kirchliche Friedhofs- und Begräbniswesen (J. M. R.), Archiv orientální — Orientální ústav (Dr. B. Kutal)	309
Ephemerides, libri recepti	62

VARIA

Relatio de conventu generali Academiae Velehradensis	63
Dr. Jos. <i>Matocha</i> : Relatio de Academia Velehradensi (proposita in VII. Conventu Velehradensi 1936)	66
Dr. Fr. <i>Cinek</i> : Conventus internationalis pro Oriente Christiano, Romae 2.—6. Maii 1937	222, 297
Msgre Fr. <i>Jemelka</i> ; Monumenta Velehradensia	. 306
Memento mortuorum: R. D. Petrus Hlobil; R. D. Joan. Nep. Tenora: Jacobus Hudeček; Msgre Dr. Ant. Breitenbacher; R. D. Lad. Zamykal; Exc, D. Dr. Bonaventura Jeglič; Exc. D. Dr. Antonius Bauer	64, 65, 235, 236, 221, 222

In deposito Academiae Velehradensis adhuc supersunt:

Slavorum litterae theologicae:

Gonspectus periodicus, Praegae. (Incomplete!)

Tom. I. 1905

Tom. III. 1907

Tom. V. 1909

Tom. II. 1906

Tom. IV. 1908

Tom. VI. 1910

Acta Academiae Velehradensis:

(Incomplete.)

Tom. VII. 1911 fasc. 1.—2., fasc. 3., fasc. 4. 20 Cč.

Tom. XI. 1920—1922. 15 Cč.

Tom. VIII. 1912 1.—3. fasc. 10 Cč.

Tom. XII. 1.—2., 1932

Tom. IX. 1913 1.—2. 5 Cč.

Tom. XII. 3.—4., 1934

Tom. X. 1914—1919. 30 Cč.

Acta Conventus Velehradensis:

Acta I. Conventus Velehradensis. 10 Cč.

Acta IV. Conventus Velehradensis, 40 Cč.

Acta II. Conventus Velehradensis. 10 Cč.

(leg. 50 Cč.)

Acta III. Conventus Velehradensis. 15 Cč.

Acta V. Conventus Velehradensis. 50 Cč.

Acta VI. Conventus Velehradensis. 50 Cč.

Opera Academiae Velehradensis:

Tom. II. *Konstantinus-Cyryllus und Methodius, Die Slavenapostel* von Franz Snopek, Kremsier 1911. 30 Cč.

Tom. III. *Nomenclator (incompletus)*.

Tom. IV. *Acta conventus Velehrad. III. uti supra*.

Tom. V. *Die Slavenapostel, Kritische Studien* von Dr. Franz Snopek, Kremsier 1918. 30 Cč.

Tom. VI. *Trudy. Acta Conventuum Velehradensium in lingua russica*. 10 Cč.

Tom. VII. *Popov, Katechismus (germanice)*. 5 Cč.

Tom. VIII. *Vladimír Sergijevič Solovjev, jeho život a působení* od K. Jindřicha. 5 Cč.

Tom. IX. Dr. Fr. Grivec, *Pravosláví*, ze slovinského rukopisu přeložil Martin Chudoba, Kroměříž 1921. 5 Cč.

Tom. X. *Byzantské pojímání církevního prvenství s dodatkem o pravověrnosti svatého Cyrila a Metoda* od Fr. Grivce, univ. prof., přeložil Martin Chudoba, Kroměříž 1922 (exhaustum)

Tom. XI. *Acta V. Conventus Velehradensis 1927*. 50 Cč. (2 Dol. am.)

Tom. XII. Dr. Grivec, *Die hl. Slavenapostel Cyryllus und Methodius.*]

Tom. XIII. Dr. Bonifác Segeta, *Církev východní a západní. Z jazyka řeckého český překlad*. 25 Cč. (Socii A. V. 16 Cč.)

Tom. XIV. *Acta cursus Pragensis 1930*. Pret. 38 Cč.

Tom. XV. Rudolf Hurt, *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě*. 1934. 60 Cč.

Tom. XVI. Dr. Vincenc Pořízka, *Solovjev a církev*. 1935. 15 Cč.

Tom. XVII. Dr. Jos. Vajs, *Evangelium sv. Jana*. Text rekonstruovaný.

Academia Velehradensis Olomouc ČSR. Salesianum.